

Andrzej Charciarek

POLSKIE I CZESKIE NAPISY PUBLICZNE

STYLITYKA I PRAGMATYKA

 **VÝJEZD PROSÍM
NECHAT VOLNÝ**

**SOUKROMÝ POZEMEK!
PARKOVÁNÍ JEN
NA POVOLENÍ MAJITELŮ**

**ZAKAZ
PLAKATOWANIA**

**UŽÍVÁNÍ DĚTSKÉHO HRÍŠTĚ
NA VLASTNÍ ZODPOVĚDNOST**

**Z Á K A Z
VYLEPOVÁNÍ PLAKÁTŮ
A JINÉHO POŠKOZOVÁNÍ**
BRNĚNSKÉ KOMUNIKACE a.s.

PCHAČ

 **PSÓW
WPROWADZAĆ NIE WOLNO**

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Andrzej Charciarek – slawista, doktor habilitowany, profesor w Instytucie Językoznawstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Autor monografii *Polskie wyrażenia metatekstowe o funkcji fatycznej i ich odpowiedniki czeskie i rosyjskie* (2010) oraz *Słownika polsko-rosyjskiego, rosyjsko-polskiego* (2004). Redaktor i współredaktor 10 monografii wieloautorskich. Autor ponad 90 artykułów naukowych z zakresu pragmatyki językoznawczej, językoznawstwa korpusowego, lingwistyki tekstu i leksykografii przekładowej, opublikowanych w Polsce i za granicą.

Członek rad naukowych czasopism: „Opera Slavica” (Uniwersytet Masaryka w Brnie), „Folia Linguistica Rossica” (Uniwersytet Łódzki), „Jazyk a kultura” (Uniwersytet Preszowski) i „Philologia Rossica” (Uniwersytet Hradec Králové).

Polskie i czeskie napisy publiczne
Stylistyka i pragmatyka

Andrzej Charciarek

**Polskie i czeskie napisy publiczne
Stylistyka i pragmatyka**

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2023

RECENZJA

Maria Wojtak

Ewa Malinowska

Spis treści

7	Wstęp
19	Rozdział 1
	Napisy publiczne a styl wypowiedzi
27	1.1. Funkcje napisów publicznych
28	1.2. Status napisów publicznych
31	Rozdział 2
	Stylistyczne wyznaczniki napisów publicznych
33	2.1. Napisy publiczne a dyrektywność
35	2.2. Napisy publiczne a bezosobowość
37	2.3. Napisy publiczne a interakcyjność
38	2.4. Napisy publiczne a standardowość
39	2.5. Napisy publiczne a precyzyjność
41	Rozdział 3
	Komunikacyjne wyznaczniki napisów publicznych
43	Rozdział 4
	Adresat w czeskich i polskich napisach publicznych
57	Rozdział 5
	Akty mowy w napisach publicznych
75	5.1. Zakazy
106	5.2. Zezwolenia / pozwolenia
111	5.3. Prośby
113	5.3.1. Klatka schodowa
122	5.3.2. Sklep / galeria handlowa
125	5.3.3. Dom akademicki
126	5.3.4. Instytucja (urząd, szkoła, szpital)
127	5.3.5. Bank
128	5.3.6. Osiedle mieszkaniowe
129	5.3.7. Środki transportu publicznego
132	5.4. Nakazy
143	5.5. Ostrzeżenia
161	5.6. Rady
163	5.7. Zawiadomienia

172	5.8. Informacje
196	5.9. Instrukcje / wskazówki
213	Rozdział 6
	Napisy publiczne w czasie pandemii
214	6.1. Uzasadnienie limitów i ograniczeń
216	6.2. Zdrowie, bezpieczeństwo
217	6.3. Maseczka
230	6.4. Dystans społeczny
234	6.5. Dezynfekcja rąk
239	Zakończenie
245	Literatura
249	Indeks osobowy
251	Summary
255	Shrnutí

Napisy publiczne nie doczekały się do tej pory kompleksowego opracowania w językoznawstwie polskim i czeskim. Chodzi tu głównie o analizy na gruncie pragmatyki, stylistyki czy leksykografii, bo chyba takie pozwalałyby na ich najpełniejszy opis. Zwłaszcza aspekt porównawczy, w tym przypadku polsko-czeski, wydaje się badawczo nośny. Niniejsza monografia stanowi próbę wypełnienia luki w badaniach napisów publicznych w lingwistyce polskiej i czeskiej. Ma charakter porównawczy nie tylko na poziomie materiału poddanego analizie, ale także przyjętych założeń metodologicznych. Czytelnik może zatem zapoznać się z dwiema perspektywami: interlingwalną (napisy polskie i czeskie) oraz interlingwistyczną (metodologia polska i czeska).

Jak wskazuje sam tytuł, analiza napisów publicznych została przeprowadzona na poziomie stylistycznym i pragmalingwistycznym. W przypadku badań stylistycznych czerpię z osiągnięć badaczy polskich i czeskich, w przypadku badań pragmalingwistycznych odwołuję się do ustaleń badaczy anglosaskich, głównie Johna R. Searle'a i Geoffreya Neila Leecha.

W opublikowanym w „Bohemistycie” w 2012 roku obszernym artykule *Ostrzeżenia i zakazy jako napisy miejskie w słowniku dwujęzycznym polsko-czeskim* temat ten w pewien sposób już podjąłem, ale w ujęciu dość wąskim, koncentrując się głównie na kwestiach przekładu tego typu jednostek (Charciarek 2012). Podejście to wynikało z chęci unaocznienia, jak wiele jednostek frazematycznych pozostaje poza obszarem badań leksykograficznych, nie znajdując miejsca w słownikach przekładowych. Za cel postawiłem sobie wówczas wskazanie tych jednostek oraz zaproponowanie konkretnych par przekładowych polsko-czeskich. Jednak liczba zebranych przeze mnie napisów publicznych okazała się na tyle duża i zróżnicowana, że postanowiłem zająć się tym zagadnieniem bardziej dogłębnie, niejako wychodząc poza problematykę *sensu stricto* leksykograficzną.

Dodatkowym bodźcem do podjęcia pracy nad niniejszą książką było ukazanie się w ostatnich latach wielu obszernych opracowań słownikowych oraz teoretycznych, co siłą rzeczy skłoniło mnie do głębszej refleksji nad stanem

leksykografii przekładowej, w tym przypadku polsko-czeskiej. W pracach tych dostrzegłem brak określonych jednostek, które nazywam napisami publicznymi, a które nierzadko nazywane są również napisami miejskimi, tekstami minimalnymi czy mikrotekstami.

Ponieważ prac poświęconych napisom publicznym jest niewiele, czuję się w obowiązku podać, w jaki sposób je definiuję¹. Napisy publiczne stanowią dla mnie treść wszelkiego rodzaju tabliczek, szyldów, wywieszek, ogłoszeń, apeli, powiadomień, wezwań itp., które funkcjonują w przestrzeni miejskiej². Jest to zbiór zróżnicowany, tworzą go zasadniczo dwie grupy tekstów.

Pierwszą są jednostki wielowyrazowe (niezdaniowe i zdaniowe) odznaczające się odtwarzalnością (Chlebda 2005: 160–163). Można je traktować jako swoiste utarte miniteksty, których tłumaczenie na inny język metodą wyraz po wyrazie zwykle nie pozwala na wskazanie trafnych odpowiedników. Brak tych jednostek w słownikach przekładowych powoduje, że ich użytkownik zostaje pozbawiony istotnej wiedzy choćby o odmiennych konstrukcjach napisów w każdym z języków, co jest nierzadkim zjawiskiem. Na jednostki wielowyrazowe zwraca uwagę Wojciech Chlebda, traktując je jako napisy miejskie i nazywając mikrotekstami (Chlebda 2018: 43)³.

Drugą grupę tworzą napisy, które można uznać za krótsze lub dłuższe teksty administracyjne, np. zawiadomienia, zezwolenia, ostrzeżenia. Widnieją one na drzwiach klatek schodowych, na witrynach sklepowych, ogrodzeniach placów zabaw, murach budynków czy osiedlowych tablicach ogłoszeń. Nierzadko zawierają w swojej strukturze wspomniane mikroteksty, będąc ich swoistym rozwinięciem.

Tematykę mikrotekstów, nazywając je tekstami minimalnymi, podejmuje Waldemar Czachur (2020). Odwołując się do ustaleń Heiko Hausendorfa, wymienia pięć kryteriów, według których można je wyodrębnić: rozmiar, złożoność, funkcję, kompozycję i zakres (Hausendorf 2009). Jako przykłady tekstów

1 Wśród nielicznych opracowań poświęconych napisom publicznym w języku czeskim wskazać można trochę prowokacyjne: Veselá 2004: 4–6.

2 W leksykografii przekładowej polsko-rosyjskiej wiele z nich zostało opisanych w drugim i trzecim zeszycie idiomatykonów (Chlebda, red. 2007: 83–89; Chlebda, red. 2008: 111–116). Co istotne, w wielu wielkich słownikach polsko-rosyjskich nie znajdziemy większości artykułów hasłowych opracowanych w podanych idiomatykonach.

3 Badacz jako przykłady przywołuje napisy: *Zakaz wjazdu – teren prywatny; Brama wjazdowa – nie parkować; Nie dotykać – urządzenie elektryczne; Uwaga gaz – nie palić* (Chlebda 2018: 43).

minimalnych W. Czachur podaje napisy publiczne *Zamknięte* i *Zaraz wracam*, wskazując ich małopowierzchniowość, prostotę składniową, jasno określony cel komunikacyjny, szablonowość i stereotypowość oraz prostą realizację językową (Czachur 2020: 29).

Napisy publiczne nie są notowane nie tylko w słownikach, ale także w korpusach narodowych. Te ostatnie, tak przydatne w badaniach nad językiem, w tym przypadku okazują się źródłem nierejestrującym tego rodzaju jednostek komunikacji społecznej. Nieobecność w korpusach narodowych napisów wynika poniekąd z ich specyfiki – praktycznie nie pojawiają się one w odmianie ustnej. Choć posiadają formę pisemną, analogiczną do tekstów administracyjnych, to w odróżnieniu od tych ostatnich nie tworzą odrębnych wzorców gatunkowych. Jeśli wśród wypowiedzi administracyjnych można wyodrębnić zarządzenie, decyzję administracyjną czy umowę, to napisy stanowią zbiór heterogeniczny pod względem struktury, tematyki i funkcji. Niemniej sytuują się blisko wypowiedzi administracyjnych, których są w dużym stopniu odwzorowaniem. Ich autorzy bywają bowiem (choć nie zawsze) jednocześnie autorami wypowiedzi administracyjnych, z których czerpią wzorce. Podobieństw jest zatem sporo.

Wychodząc z założeń pragmalingwistyki, teksty administracyjne należy traktować jako wypowiedzi performatywne, czyli takie, które zmieniają zastany stan rzeczy. Adresatem wypowiedzi administracyjnych może być jednostka, grupa społeczna lub zawodowa, wreszcie ogół społeczeństwa. Ewa Malinowska, analizując akty wykonawcze, pisze: „Biorąc pod uwagę kategorię odbiorcy, można wyróżnić akty wykonawcze o doniosłości prawnej generalnej (tworzą rzeczywistość prawną dla wszystkich obywateli lub znacznej ich części) oraz o doniosłości indywidualnej (tworzą nową rzeczywistość dla jednego obywatela lub małej ich grupy) (Malinowska 2001: 49). Pojawiające się tu kwestie istotne dla analizy napisów publicznych to liczba odbiorców i stopień ich zobowiązania do podjęcia lub zaniechania określonych działań.

Specyfika napisów publicznych polega na tym, że są zindywidualizowane w większym lub mniejszym stopniu. Potencjalny odbiorca może, ale nie musi być wskazany. Jeśli jest, to poprzez zwrot adresatywny do określonej zbiorowości (mieszkańców, klientów, rodziców, interesantów, gości hotelowych itp.). Zbiorowość ta może mieć charakter praktycznie masowy (np. zakaz palenia w miejscach publicznych obowiązuje wszystkich obywateli). Fakt ten powoduje, że większość napisów spotykanych w przestrzeni społecznej nie posiada eksplicitnie wskazanego adresata. W konsekwencji ich odbiorcą jest każdy

obywatel znajdujący się w miejscu ich zamieszczenia czy na obszarze ich obowiązywania. W przypadku napisów nie mamy więc do czynienia z układem typowym dla wielu wypowiedzi administracyjnych, w których instytucjonalny nadawca w konkretnym celu zwraca się bezpośrednio do indywidualnego odbiorcy, wskazując go z imienia i nazwiska.

Jak wiadomo, nadawcą wypowiedzi administracyjnych, czyli wszelkiego rodzaju pisemnych aktów prawnych (ustaw, rozporządzeń, kodeksów, zarządzeń itp.), są organy władzy, urzędy, instytucje państwowe. Każdy tekst administracyjny jest czyjeś autorstwa. W zależności od typu może być podpisany przez prezydenta, premiera, ministra, rektora, głównego inspektora sanitarnego itd. Innymi słowy, nadawca jest utożsamiany z konkretną wypowiedzią administracyjną. Mowa tu o aktach stanowiących prawo, a do takich napisy publiczne nie należą, choć często nawiązują do nich w swojej treści. Pokażny zbiór napisów publicznych można traktować jako formę stosowania określonego prawa. Dobrą tego ilustracją są znane polskim i czeskim obywatelom kategoryczne modelowe zakazy – *zakaz palenia* i *zákaz kouření*, mające w obydwu językach kilka wariantów formalnych. Zakazy te są rezultatem stosowania w praktyce określonych ustaw: polskiej znowelizowanej ustawy antynikotynowej z 2020 roku, zgodnie z którą w miejscach publicznych obowiązuje całkowity zakaz palenia wyrobów tytoniowych, oraz analogicznej czeskiej – Zákon o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek z 2017 roku. Obie ustawy przewidują karę dla osób niestosujących się do zakazu: polska w wysokości 500 złotych, czeska – 5000 koron. Podobne stosowanie prawa odnosi się do mandatów wypisywanych osobom łamiącym zakaz parkowania w określonym miejscu. W tej sytuacji kierowca płaci karę pieniężną nie na podstawie ustawy, ale kodeksu drogowego (choć i ten odwołuje się do określonej ustawy).

Napis publiczny może zatem odzwierciedlać prawo obowiązujące w różnych obszarach przestrzeni publicznej, np. w restauracji, na przystanku tramwajowym, na dworcu kolejowym, w galerii handlowej. Za takim napisem stoi uosobiony lub nieuosobiony w jego tekście nadawca, w pewien sposób pełniący funkcję pośredniczącą w stosowaniu określonych przepisów, głównie o charakterze dyrektywnym. Nieprzypadkowo w powszechnym odbiorze uznaje się, że jest to nadawca instytucjonalny, reprezentujący określoną władzę, posiadający odpowiednie kompetencje. Oczywiście stwierdzenie to nie odnosi się w równym stopniu do wszystkich zebranych w niniejszej pracy napisów, ponieważ – jak już wspomniałem – tworzą one zbiór heterogeniczny. Zróżnicowanie to

dotyczy nie tylko uczestników tego aktu komunikacyjnego: nadawcy i odbiorcy, ale także typu samego aktu.

W taksonomii aktów illokucyjnych J.R. Searle'a (1987) zgromadzone napisy publiczne tworzą zbiory aktów dyrektywnych i informacyjnych. Ponadto napisy takie nierzadko zawierają w swojej strukturze akty ekspresywne. Te ostatnie są charakterystyczne dla konwencji komunikacyjnej i norm kulturowych przyjętych w danym społeczeństwie. Nawiasem mówiąc, nawet w przypadku bliskich, pokrewnych języków, jak polski i czeski, między modelami grzeczności mogą występować istotne różnice, mające wpływ na ostateczny kształt napisów. Anna Wierzbicka, stwierdzając, że „różne kultury znajdują wyraz w różnych systemach aktów mowy” oraz że „różne akty mowy są do pewnego stopnia zakodowane w różnych językach” (Wierzbicka 1999: 194), miała na myśli głównie języki i kultury odległe, ale stwierdzenie to dobrze pasuje także do analizowanych tu pokrewnych języków i kultur słowiańskich.

Określając relacje między napisami publicznymi a wypowiedziami administracyjnymi, nie sposób pominąć zagadnień dotyczących ich struktury. Jak zauważają badacze, większość wypowiedzi administracyjnych ma charakter rozbudowany, złożony. Wystarczy przywołać ustawy, rozporządzenia, uchwały, decyzje czy postanowienia, aby upewnić się, że mamy do czynienia z tekstami sformalizowanymi, z których każdy posiada własną, odrębną kompozycję. Wynika ona z faktu uwzględniania przez autorów wypowiedzi administracyjnych określonych regulacji przepisów prawnych.

W najobszerniejszym opracowaniu dotyczącym polskich wypowiedzi administracyjnych E. Malinowska wyróżnia sześć ich wzorców gatunkowych:

- rozporządzenie i zarządzenie;
- regulamin;
- decyzję administracyjną;
- umowę (kontrakt);
- podanie;
- życiorys (Malinowska 2001: 63-142).

Każdy został szczegółowo przeanalizowany, przy czym badaczka wyodrębniła nie tylko podstawowe gatunki, ale również ich warianty. Ponadto w odniesieniu do każdego gatunku zostało nakreślone tło pragmatyczne. Sporo miejsca poświęcono ich strukturze, czyli ramom tekstowym. Co oczywiste, w kontekście analizy napisów publicznych nie każdy z wymienionych gatunków interesuje mnie w równym stopniu. Wydaje się, że najściślejszy związek z napisami mają

pierwsze trzy: rozporządzenie i zarządzenie, regulamin i decyzja administracyjna. Nie jest to zależność bezpośrednia, ponieważ napis publiczny nie informuje, czy to rozporządzenie, zarządzenie czy decyzja administracyjna⁴.

Wyjątek mogą stanowić pewne typy regulaminów, np. regulamin korzystania z placu zabaw czy regulamin korzystania z parku. Zarówno pierwszy, jak i drugi spełniają warunki, aby być traktowane jako napisy publiczne. Niemniej po głębszej analizie trudno traktować je jako typowe przykłady regulaminów, które są dokumentami posiadającymi rozbudowaną formę, nierzadko kilkunostronicową (np. regulamin świadczenia usług telekomunikacyjnych, regulamin rachunków bankowych). Nietypowość regulaminu jako napisu publicznego polega na tym, że reguluje on określone zachowania w otwartej przestrzeni publicznej. Dlatego regulaminy jako napisy publiczne tworzą zbiór stosunkowo ograniczony, dotyczący odpowiedniego zachowania się w określonych miejscach publicznych, np. w parku, na boisku, korcie tenisowym, kąpielisku, basenie, lodowisku czy parkingu.

Z regulaminem w formie napisu publicznego mamy do czynienia w sytuacji komunikacji niezindywidualizowanej, której celem jest regulowanie zachowań społecznych. Analizując regulamin jako wzorzec gatunkowy wypowiedzi administracyjnej, E. Malinowska stwierdza: „dla stylu omawianego gatunku urzędowego dominujące jest dążenie do precyzji, szczegółowość opisu regulowanych sytuacji – zdarzeń oraz nasycenie tekstu wyrażeniami dyrektywnymi, co ma związek z intencją komunikacyjną instytucjonalnego nadawcy – standaryzacją zachowań obywatela w jego różnych sytuacjach życiowych” (Malinowska 2001: 89). Wszystkie te cechy regulaminu sprawiają, że pozostaje on praktycznie jedynym gatunkiem wypowiedzi administracyjnej mogącym przyjmować formę napisu publicznego. Zresztą nietrudno zauważyć, iż ze względu na rozbudowane treści regulamin może sprawiać jego autorom niemałe problemy związane z zamieszczeniem go na odpowiedniej powierzchni, którą zwykle jest tablica. Regulamin jako napis publiczny różni się od tradycyjnego regulaminu w postaci dokumentu pisanego elementami graficznymi. Te ostatnie, w przeciwieństwie do napisów, w dokumentach – regulaminach praktycznie nie występują. Ich obecność wynika z faktu, że kierowane są również do odbiorców dziecięcych. Elementami obligatoryjnymi regulaminu jako napisu publicznego są: dane administratora, numery telefonów alarmowych oraz informacja

4 Może natomiast zawierać odwołania do konkretnych aktów prawnych.

o zakazie palenia w miejscach publicznych. W zależności od przestrzeni (np. boisko, plac zabaw, parking) lub obiektu (np. hala sportowa), którego dotyczy napis – regulamin, zawiera on zasady korzystania z danego miejsca, sprzętów lub elementów wyposażenia, nierzadko przybierające formę wypunktowanych zakazów i nakazów. W treści napisu – regulaminu może być również mowa o konsekwencjach lub sankcjach w przypadku jego nieprzestrzegania. Należy mieć na uwadze, że treść napisu – regulaminu jest zdeterminowana przez charakter określonego obiektu czy miejsca. Inne treści znajdują się w regulaminie korzystania z prywatnego parkingu, a inne w regulaminie korzystania z miejskiego placu zabaw. Wspólną cechą tych dokumentów jest bezosobowość i dyrektywność. Przy czym ta ostatnia realizowana jest za pomocą wielu aktów dyrektywnych, co w pewien sposób potwierdza nietypowość regulaminu na tle innych napisów publicznych, które w większości są pojedynczymi aktami dyrektywnymi. Natomiast regulamin, podobnie jak pozostałe wypowiedzi administracyjne: rozporządzenia, zarządzenia czy decyzje administracyjne, składa się z wielu aktów. W terminologii przyjętej przez E. Malinowską jest on makroaktem (Malinowska 2001: 47–62).

Należy pamiętać o wspomnianej już dwoistości semantycznej sporej części napisów publicznych, wynikającej z ich strony werbalnej (językowej) i niewerbalnej (graficznej). W przypadku wielu napisów będących znakami bezpieczeństwa kolor tła lub obramowania ma dodatkowe znaczenie: czerwony sygnalizuje sytuację zagrożenia, awarię, żółty ostrzega przed ewentualnym zagrożeniem, zielony informuje o stanie bezpieczeństwa. Wśród analizowanych przykładów znalazły się tylko te, które zostały zarejestrowane w przestrzeni publicznej dostępnej każdemu obywatelowi.

W niniejszej publikacji nie podejmuję problematyki leksykograficznej, jednak warto odnotować, że notację napisów publicznych w słownikach postulował już w latach 80. ubiegłego wieku Andrzej Bogusławski, proponując uwzględnianie

[...] obiektów osobnego zainteresowania, obiektów nie spełniających jedynie funkcji ilustracyjnej w stosunku do innych, mnóstwa wielkości konstruowanych. Są to, po pierwsze, liczne derywaty, po drugie, stereotypowe, konwencjonalne części tekstów lub całe teksty. Wśród tych ostatnich wskazałbym przysłowia, aforyzmy, zwroty porównawcze typu *głodny jak wilk*, peryfrazy w rodzaju *Paryz północy*, *najstarszy zawód świata*, ustalone prawnie lub zwyczajowo zdania

i części zdań, takie jak *Pomnik przyrody prawem chroniony*, *Dotykane grozi śmiercią lub kalectwem* (Bogusławski 1988: 13).

Dwa ostatnie przykłady: *Pomnik przyrody prawem chroniony* i *Dotykane grozi śmiercią lub kalectwem*, to właśnie napisy publiczne.

Trzeba podkreślić, że choć napisy publiczne stanowią istotny element naszego życia, często idiomatyczny, w pracach leksykograficznych, np. w słownikach przekładowych są notowane bardzo rzadko. Przywołane w nich przykłady napisów reprezentują określony zbiór, najbardziej utrwalony w pamięci społecznej. Co więcej, w wielu można dostrzec typowość, a jednocześnie niewspółczesność, np. *nie deptać trawników*. Owszem, napis ten można jeszcze spotkać w przestrzeni publicznej, ale rzadko. W zgromadzonym materiale znalazło się jedno poświadczenie jego istnienia, w dodatku formą przypominające minioną epokę, nazywaną peerelowską. Nie ma nic złego w notacji podobnych napisów, odzwierciedlających niedawną rzeczywistość. Jednak należałoby też rejestrować współczesne, które z różnych względów zostają pominięte. Można pokusić się o wytłumaczenie tego zjawiska. Napisy publiczne są specyficznym materiałem językowym, w dużym stopniu nieobecny w materiałach tradycyjnie wykorzystywanych w pracach leksykograficznych. A te, jak pisze W. Chlebda, „mają szczególną moc sankcjonującą: aby dostać się do słownika, fakt językowy musi zostać dostrzeżony, wyodrębniony, poddany analizie, opisowi, parametryzacji, semantyzacji; po przejściu tych procedur – i dopiero wtedy – może się stać obiektem oglądu, nawrotów do niego, pamięci o nim, dyskusji” (Chlebda, red. 2009: 29). Napisy publiczne można więc uznać za niedostrzeżone fakty językowe. Pewnym usprawiedliwieniem dla leksykografów jest to, że tworząc słowniki jedno- bądź dwujęzyczne, dysponują materiałami, w których te swoiste jednostki języka praktycznie się nie pojawiają. Wyjątku nie stanowią nawet wspomniane już wcześniej korpusy narodowe, w których analizowane w niniejszej publikacji napisy albo nie są rejestrowane, albo posiadają niewielką liczbę poświadczeń. Mamy więc do czynienia z sytuacją poniekąd paradoksalną – jako użytkownicy języka na co dzień obcujemy z tekstami, których praktycznie nie dokumentujemy. I dotyczy to w tej samej mierze Polaków i Czechów. Ponadto, co należy mocno podkreślić, napisy publiczne tworzą zbiór jednostek wiele mówiący zarówno o jego użytkownikach, jak i o ich języku. Są odbiciem procesów społecznych, ekonomicznych i politycznych, które zachodziły i zachodzą w danym społeczeństwie. W pewien sposób odzwierciedlają stosunek

danego narodu do własnej historii i tożsamości, przejawiający się w codziennej komunikacji językowej regulowanej przez przyjęte w danym społeczeństwie normy obyczajowe, a węższej grzecznościowe. Można więc powiedzieć, że na napisy publiczne oddziałują normy obyczajowe, prawne i moralne. Co oczywiste, oddziaływanie to jest różne w zależności od specyfiki napisu publicznego.

Nie przypadkiem wspominałem o historii, ponieważ napisy publiczne, podobnie jak zachowania grzecznościowe, są zjawiskiem o silnej motywacji historycznej (Marcjanik 1997: 8). Potwierdzają to zmiany zachodzące w XX wieku w czeskim i polskim systemie adresatywnym, będącym integralną częścią grzeczności językowej. Napisy oddają charakter relacji między władzą a obywatelem. Mimo że w niniejszej pracy nie zajmuję się zmianami form napisów publicznych w określonych przedziałach czasowych, niektóre z zarejestrowanych przykładów są tego dowodem. Mam tu na myśli przede wszystkim upadek komunizmu w Polsce i Czechosłowacji w 1989 roku. Przemiany ustrojowe, jakie były jego konsekwencją, spowodowały duże zmiany w układach komunikacyjnych między instytucjami, między instytucją a obywatelem, a także między samymi obywatelami. Co prawda, relacja obywatel – obywatel nie jest głównym przedmiotem moich dociekań, jednak warto o niej wspomnieć, ponieważ również uległa pewnym przeobrażeniom. Nie ma wątpliwości, że po zmianach ustrojowych komunikacja ze strony instytucji stała się mniej kategoryczna, bardziej uprzejma.

E. Malinowska wskazuje, że rok 1989 można uznać za wyraźny początek zmian w zakresie komunikacji urzędu z obywatelem:

Po 1989 r. obserwuje się w komunikacji instytucjonalnej pozytywną zmianę polegającą na „uczłowieczeniu” kontaktów, co widoczne jest już w zwrotach adresatywnych: uprzejmie prosi się Pana X o przybycie..., a nie jak dotychczas: wzywa się obywatela X... Pojawiły się akty grzeczności zarówno w inicjalnych częściach tekstu, jak i w finalnych, np.: Miło nam poinformować Pana..., Z wyrazami szacunku..., Z wyrazami głębokiego szacunku... W korespondencji oficjalnej obserwuje się dziś często pisanie zwrotów grzecznościowych ręcznie, co świadczy o wysokim szacunku do odbiorcy, o zwracaniu uwagi na etykietałne akty mowy (Malinowska 2016: 34).

Wiele wypowiedzi administracyjnych uległo ugrzeczniejszeniu poprzez wprowadzenie do ich struktury zwrotów grzecznościowych, w terminologii

J.R. Searle'a (1987) aktów ekspresywnych. Napisy publiczne nie stanowią wyjątku od tej reguły, ponieważ w dużym stopniu są ich odbiciem. Potwierdza to zwłaszcza obudowanie zwrotami grzecznościowymi napisów o funkcji dyrektywnej – nakazów i zakazów. Zjawisko to w szerokim kontekście rozpatruje Romualda Piętkowa:

[...] przemiany gatunkowe o podłożu kulturowym, społecznym, pragmatycznym i aksjologicznym, a także – spowodowany interdyskursywnością – wpływ gatunków z pogranicza reklamy i działań z zakresu *public relations* powodują przesunięcia w kierunku komunikacji o dyrektywności osłabionej aktami etykiety językowej oraz wzmocnionej podmiotowości dzięki realizacji zasad życzliwego kontaktu (Piętkowa 2000: 106).

Napisy publiczne – jak już wspomniałem – nie były jak dotąd przedmiotem szerszej analizy ani w ujęciu polonistycznym czy bohemistycznym, ani w ujęciu porównawczym. Ten stan rzeczy można chyba tłumaczyć głównie trudnościami z pozyskaniem materiału do analizy. Konieczne są w tym wypadku badania terenowe, dokumentacyjne. Napisów publicznych nie znajdziemy w internecie, oczywiście poza tymi, które można uznać za standaryzowane. Te zobaczymy choćby na stronach sklepów internetowych prowadzących ich sprzedaż. Nie są one jednak motywowane sytuacyjnie, nie posiadają indywidualnych rysów ich autorów.

Napisy poddane analizie zostały zgromadzone w latach 2010–2022 w następujących lokalizacjach:

- Białystok, Częstochowa, Gdańsk, Katowice, Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Radomsko, Rzeszów, Sosnowiec, Toruń, Warszawa, Żory (materiał w języku polskim);
- Brno, Chrudim, České Budějovice, Český Těšín, Hradec Králové, Lužany, Mikulov, Olomouc, Ostrava, Pardubice, Praha, Vyškov (materiał w języku czeskim).

W sumie zostało wykonanych około 11 000 zdjęć z napisami czeskimi i polskimi.

Wyjaśnienia wymaga forma prezentacji analizowanego materiału. Wszystkie napisy zostały przedstawione w sposób zunifikowany – zapisane w sposób jednolity wersalikami. Taka forma z pewnością jest łatwa w odbiorze czytelniczym, należy jednak mieć świadomość pewnego uproszczenia. Polega ono na sprowadzeniu analizy wyłącznie do warstwy werbalnej, bez uwzględnienia

innych wykorzystanych kodów semiotycznych. Niektóre z napisów funkcjonują nierozdzielnie z elementami graficznymi, nierzadko zastępując te ostatnie. Najlepszym, choć niejedynym tego przykładem są piktogramy. W napisach publicznych, biorąc pod uwagę ich zróżnicowanie, obserwujemy wiele rozwiązań formalnych, takich jak rodzaj czcionki, wielkość znaków, kolor liter i tła. Wszystkie te elementy, zarówno werbalne, jak i ikoniczne, składają się na wartość semantyczną napisu publicznego. Właściwie ilustrują to choćby polskie i czeskie napisy informujące o zakazie parkowania. Komunikat werbalny (pol. *zakaz pakowania – grozi odholowaniem*) jest dopełniony komunikatem ikonicznym przedstawiającym odholowywany samochód. Oba komunikaty wizualne współtworzą znaczenie zakazu i w ten sposób silniej oddziałują na odbiorcę. W niniejszej monografii skupiam się głównie na analizie komunikatu werbalnego, uznając go za dominujący w napisach publicznych.

Napisy zostały zaprezentowane z zachowaniem oryginalnej pisowni i interpunkcji, wyeliminowano w nich jedynie niezamierzone błędy ortograficzne i literówki. Znak półpauzy wykorzystano dla oddzielenia kolejnych linii tekstu w przypadku braku znaków interpunkcyjnych.

Rozdział 1

Napisy publiczne a styl wypowiedzi

Napisy publiczne należą do grupy tekstów, które zwykle nazywane są urzędowymi, instytucjonalnymi lub administracyjnymi. W polskiej literaturze przedmiotu tradycyjnie wyróżnia się *styl urzędowy*. Termin ten znajdziemy m.in. w opracowaniach Haliny Kurkowskiej i Stanisława Skorupki (1959), Aleksandra Wilkonia (2002), Andrzeja Markowskiego (1992).

Maria Wojtak zalicza styl urzędowy do sfery komunikacji społecznej związanej z działalnością administracyjno-prawną. Badaczka podaje typowe przykłady wypowiedzi w stylu urzędowym: teksty zarządzeń, uchwał, instrukcji, obwieszczeń itp. Klasyfikuje styl urzędowy jako jeden ze stylów oficjalnych i wyodrębnia jego następujące odmiany:

- styl wypowiedzi kancelaryjnych (styl urzędowo-kancelaryjny);
- styl aktów prawnych (styl prawno-urzędowy) (Wojtak 2001: 155).

Za taką nazwą tej odmiany polszczyzny opowiada się również Ewa Malinowska, podkreślając brak negatywnych konotacji nominacji *język urzędowy, odmiana urzędowa* i *styl urzędowy* (Malinowska 2013: 468). Autorka *Językowych układników władzy w urzędzie* proponuje wydzielenie w odmianie urzędowej:

- języka prawnego (pododmiany urzędowo-prawnej);
- języka kancelaryjnego (pododmiany kancelaryjno-dokumentacyjnej);
- języka retorycznego (pododmiany urzędowo-retorycznej) (Malinowska 2013: 469).

Co istotne, wszyscy autorzy, przytaczając przykłady wypowiedzi urzędowych, rzadko wskazują napisy publiczne jako ich ilustracje. Zwykle są to przepisy, zarządzenia, uchwały, instrukcje, regulaminy itp. W monografii *Wypowiedzi administracyjne – struktura i pragmatyka* E. Malinowska podaje gatunkowe wzorce wypowiedzi administracyjnych: rozporządzenia i zarządzenia, regulaminu, decyzji administracyjnej, umowy, podania oraz życiorysu (Malinowska 2001: 63–142).

We współczesnej stylistyce czeskiej, podobnie jak w polskiej, wydziela się *styl administracyjny* (*administrativní styl*) ze wskazaniem dwóch jego odmian: wypowiedzi administracyjno-prawnych (*projevy administrativně-právní*) i wypowiedzi

gospodarczo-administracyjnych (*projevy hospodářsko-administrativní*) (Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 231)¹. Marie Čechová przypisuje stylowi administracyjnemu dwie podstawowe funkcje: regulacyjną i operacyjną. Jej zdaniem wymienione funkcje można również dobrze odnieść do stylu urzędowego (Trávníček 1953), administracyjno-prawnego (Jelínek 1996), praktycznego specjalistycznego i obrad (Daneš a kol. 1957).

Termin *styl administracyjny* (*administrativní styl*) znajdujemy już w pracy *O češtině současné administrativy* (1987) Marie Těšitelovej, która tak go charakteryzuje:

Styl administrativní se – jak zřejmo – uplatňuje v řízení podniků, ale i v orgánech státní a hospodářské správy, v společenských organizacích apod.; obklopuje nás v nejrůznějších formách jazykových projevů, a to jak psaných, tak i mluvených. Tím závažnější ovšem je – mimo jiné –, jaké jazykové prostředky k tomu volíme a jak s nimi v nejrůznějších situacích zacházíme. Víme, že styl administrativní se realizuje v rozmanitých žánrech, jako jsou vyhlášky, smlouvy, oběžníky, zprávy o činnosti, zápisy z porad, pracovní pokyny, návody k použití různých přístrojů a přípravků, hlášení na veřejných prostranstvích, v obchodních domech, v hromadných sdělovacích prostředcích apod. Některé z nich předpokládají, že adresát bude na ně bezprostředně reagovat, jiné si kladou za úkol adresáta informovat, dát mu nějakou zprávu na vědomí apod. To vše se přirozeně odráží i v jejich jazyce. Výrazné rysy jazyka současné české administrativy se projevují v oblasti jak lexika, tak gramatiky, navzájem se různě propojují, kombinují a podmiňují. Proto je třeba hodnotit je jako celek (Těšitelová 1987: 23).

W latach 90. ubiegłego stulecia styl administracyjny wyróżnia również Jan Chloupek w artykule *Funkční styly dnes*:

Administrativní styl podle běžné definice splývá myslím s profesní mluvou. Je-li však pojímán širše, sotva lze přehlédnout, že se jeho normami řídí

1 M. Čechová w szkicu *Charakteristika administrativního stylu* oprócz obecnej nazwy zaproponowała podział stylu administracyjnego na podstyle: *styl obrad* (*styl jednací*) i *styl dyrektywny* (*styl direktivní*). Ponadto autorka nie wyklucza zasadności wydzielania innych podstylów, np. stylu reklamowego (Čechová 1989: 10).

profesionalni pracovníci, kdežto ostatní občané jej zpravidla neovládají nebo jej za jistých okolností pasivně poznávají. Možno si položit otázku, zda se vyjadřovací návyky na různých úřadech a jiných pracovištích neliší natolik, že jakákoli abstrakce nutná pro charakteristiku funkčního stylu je krajně obtížná a podobá se charakteristice stylu odborného. Snad by dostačovalo uvádět jej mezi substyly stylu odborného (Chloupek 1994: 62).

We wcześniejszych pracach, co należy podkreślić, styl administracyjny nie był wyodrębniany jako samodzielny, lecz włączany do stylu naukowego (specjalistycznego). František Trávníček wśród sześciu podstawowych stylów języka czeskiego wydziela *styl úředový (úřední styl)* (Trávníček 1953: 231–234). Zresztą wśród badaczy nie zawsze istniała zgodność co do terminu *styl administracyjny* i zasadności jego wyodrębniania. Milan Jelínek używa terminu *styl aministracjny-prawny (styl administrativně-právní)* (Jelínek 1996: 240–250)².

Josef Václav Bečka w pracy *Česká stylistika* (1992) nie wydziela stylu administracyjnego, twierdząc, że

[...] styl normativní, dnes stále ještě stylisticky soustavně neprobádaný a běžně nepřesně nazývaný stylem administrativním, se od ostatních funkčních stylů odlišuje svou funkcí normativní, tj. pro občany závaznou. Úkolem tohoto stylu je určovat normy, jak zachovávat pořádek a právní řád v organizaci společnosti a tím působit na chování občanů ve sféře celospolečenské. Stanoví se, které činy a která jednání jsou trestné a jaké jsou trestní postihy za takové činy, na co má občan právo a na co právo nemá (Bečka 1992: 34).

Zalicza on styl normatywny do tzw. *pragmatycznych stylów funkcjonalnych (pragmatické funkční styly)*, do których włącza również style: publicystyczny (*publicistický*), obrad (*jednací*) i ekonomiczny (*hospodářský*). Napisy publiczne w klasyfikacji J.V. Bečki zakwalifikować można również do stylu specjalistycznego (naukowego), zdaniem badacza, wraz ze stylem artystycznym tworzącego dwa główne style w języku czeskim. Charakteryzuje się on głównie formą pisemną, obiektywizmem, brakiem ekspresji, precyzją wypowiedzi, przestrzeganiem

2 W czeskiej literaturze przedmiotu można również znaleźć opracowania, których autorzy mają odmienne zdanie na temat autonomiczności stylu administracyjnego. Przykładowo J. Chloupek widzi w nim odmianę stylu specjalistycznego (Chloupek 1994: 62).

normy językowej, obecnością środków pozajęzykowych (np. graficznych) (Bečka 1992: 32–33).

W niniejszej pracy przyjmuję pojęcie stylu administracyjnego w czeszczyźnie zaproponowane przez autorów monografii *Stylistika mluvené a psané češtiny*:

Administrativní styl je střešový pojem pro prostředky a způsob jejich užívání v textech administrativních, právních, hospodářských a obchodních. Dále je administrativní styl chápán jako konstelace prostředků jazykových (a prostředků jazykových (a prostředků jiných znakových systémů) užívaných typicky (ale ne nutně výlučně) v institucionální sféře a faktorů ovlivňujících způsob výběru, modifikace a uspořádání těchto prostředků. Rozhodujícími faktory jsou **konativní funkce, asymetrie mezi účastníky komunikace** (věcných znalostí a specifických komunikačních dovedností), **závažnost** institucionální komunikace a její **performativnost**. [...] V případě potřeby lze tedy rozlišovat **vyšší administrativní styl**, tj. styl textů primárně psaných nebo z psaných textů vycházejících, s vysokou mírou závažnosti, obsahujících odkazy na vyhlášky a zákony, se standardizovanou formální úpravou atd., a **nižší administrativní styl**, tj. styl textů primárně mluvených, dialogických, často doprovázejících neязыkové jednání nebo s ním úzce propojených, užitými prostředky a ztvárněním komunikačních rolí bližších běžnému dorozumívání. Dále se zabýváme především texty vyššího stylu produkovanými profesionály a v omezené míře i texty laiků (Hoffmannová a kol. 2016: 158–159).

Przyjęcie tej definicji, a przede wszystkim przyjęcie podziału na wyższy i niższy styl administracyjny odpowiada specyficze zebranych napisów publicznych. Z jednej strony są to napisy formułowane przez przedstawicieli instytucji, z drugiej – napisy, których autorami są obywatele pełniący określone role społeczne (np. właściciel budynku, kierownik sklepu, lokator).

Istotne jest określenie stylu czy języka napisów publicznych. I tu już na samym wstępie można stwierdzić – co w kontekście zróżnicowania napisów wydaje się oczywiste – że mamy do czynienia ze zbiorem niejednorodnym. Ta heterogeniczność jest zjawiskiem naturalnym, ponieważ wynika bezpośrednio z różnorodności napisów publicznych, tworzonych przez różnych nadawców i kierowanych do różnych adresatów. W zależności od rodzaju napisu publicznego możemy wyodrębnić następujące układy komunikacyjne: osoba prawna – osoba fizyczna, osoba fizyczna – osoba fizyczna. Praktycznie brakuje tylko

układu osoba prawna – osoba prawna, typowego w korespondencji instytucja – instytucja czy urząd – urząd.

Jak wiadomo, dyskurs administracyjny (urzędowy) zakłada układ hierarchiczny, w którym role pełnione przez biorące w nim udział strony nie są równorzędne. Nadawca instytucjonalny zajmuje pozycję nadrzędną, a odbiorcy najczęściej pozostaje podporządkowanie się nakazom, często pod groźbą sankcji. To podporządkowanie się odbiorcy generalnie leży w jego interesie: zapobiega karom czy sankcjom (zakazy, nakazy), przynosi korzyści (ostrzeżenia, rady, wskazówki). Niemniej napisy publiczne nie zawsze są odzwierciedleniem relacji hierarchicznych z dominującą pozycją nadawcy instytucjonalnego. Należy pamiętać, że autorem napisów może być radny gminy, wspólnota mieszkaniowa, właściciel budynku, lokator, pracownik galerii handlowej, placówki medycznej, kolei państwowych, komunikacji miejskiej, zakładu energetycznego, gazowni, administracji państwowej, szkoły, przedszkola itd. Odbiorcą zaś lokator, pacjent, klient, podróżny, przechodzień, zmotoryzowany, gość hotelowy, właściciel psa, osoba niepełnosprawna, uczeń itd. Wreszcie napis może przybierać treść i formę w pewien sposób narzuconą przez obowiązujące przepisy (np. rozporządzenie) czy normę (np. PN – pol., CSN – czes.), może również być sformułowany w indywidualny sposób (np. napis na drzwiach sklepu prywatnego). Te trzy czynniki powodują, że język napisów jest zróżnicowany stylistycznie. Nie dziwi więc obecność elementów językowych przynależnych zarówno stylowi administracyjnemu (urzędowemu), jak i potocznemu.

Tym, co łączy wszystkie napisy bez względu na charakter, jest ich standaryzacja czy wręcz kliszowość. Są one budowane na podstawie napisów wcześniej istniejących, zapisanych, widzianych. W zasadzie każdy ich autor odwołuje się w pewien sposób do pierwotnego wzorca, który stara się powielić. Nie przypadkiem mówi się o standardowości jako jednej z cech tekstów administracyjnych. Jednak ta standardowość w przypadku jednych napisów jest bardziej widoczna niż w przypadku innych. I tak w napisie będącym przykładem komunikacji instytucja – obywatel (np. zawiadomienie o przerwie w dostawie prądu, zawiadomienie o odczycie liczników wody, zakaz palenia w określonym miejscu) będziemy mieć do czynienia z wierną, nienaganną realizacją szablonu wypowiedzi administracyjnej, praktycznie wolnej od błędów językowych czy innych potknięć.

Zupełnie inną formę może przybrać napis w sytuacji, gdy uczestnikami komunikacji będą lokatorzy (prośba, by zamykać drzwi wejściowe do budynku) czy

właściciel sklepu i klienci (zakaz spożywania alkoholu w określonym miejscu). Ostateczny kształt napisów będzie wynikiem kompetencji językowej i stylistycznej ich autora lub autorów. Dlatego w zróżnicowanych napisach publicznych znajdziemy nie tylko utarte sformułowania, będące językowymi wykładnikami konwencjonalizacji, ale także elementy języka potocznego.

Jednak tym, co łączy wszystkie napisy publiczne, jest dążenie nadawcy do tego, by napis zyskał cechy wypowiedzi formalnej, oficjalnej. Dlatego twórcy napisów publicznych czerpią z normy stylistycznej tekstów administracyjnych na poziomie syntagmatycznym, składniowym i leksykalnym.

W napisach publicznych używane są typowe dla stylu administracyjnego kolokacje, np.: *dovolujeme si vás upozornit; z důvodu bezpečnosti; w związku z powyższym zwracamy się z uprzejmą prośbą*. Podobnie jak w tekstach administracyjnych, w napisach często stosuje się nominalizacje, czyli szeregi rzeczowników zastępujące wyrażenia czasownikowe: *zákaz stavění kol v budově; zákaz vstupu podomním prodejcům; pozor!!! nebezpečí uklouznutí na schodech!!!; únikový východ a vstup pro tělesně postižené; zákaz spożywania alkoholu w obrębie sklepu; teren szpitala – wjazd tylko dla pracowników; wjazd i parkowanie tylko za zgodą zarządcy; prywatne miejsce parkingowe – usunięcie pojazdu na koszt jego właściciela; wejście dla interesantów od ulicy Trębackiej*. Karolina Kaczmarek słusznie zauważa, że „wyrażenia znominalizowane mają dużą pojemność informacyjną i pozwalają na kształtowanie rozczłonkowania wypowiedzi w taki sposób, by podkreślić składniki uznane przez nadawcę za bardziej istotne w danym momencie, a odwrócić uwagę od mniej istotnych okoliczności i uczestników aktu komunikacji” (Kaczmarek 2016: 56). Zjawisko to jest poniekąd naturalne, zwłaszcza w odniesieniu do napisów, których dotyczą ograniczenia przestrzenne – zwykle mało miejsca na wprowadzenie określonych treści. Użycie nominalizacji, czyli wprowadzenie do tekstu rzeczowników odczasownikowych, służy kondensacji i ekonomizacji treści, a ponadto zmienia styl napisu na formalny, oficjalny (Jędrzejko 1993: 81; Kaczmarek 2008: 134). Należy zwrócić uwagę, że nasycenie treści napisu nominalizacjami może mieć różną skalę, zależną od typu aktu mowy stanowiącego określony napis. Analiza ilościowa jednoznacznie wskazuje na większą frekwencję nominalizacji w napisach – zakazach, a mniejszą w napisach – prośbach. W tych ostatnich znajdziemy je np. w ich argumentacji: *Prostým dodržováním řádného zavírání předních i zadních vchodových dveří můžete i vy sami výrazně přispět k zajištění bezpečnosti v domě*.

Wspomniane rzeczowniki odsłowne, będące chyba najbardziej modelową formą nominalizacji, wskazywane są jako jeden z podstawowych elementów stylu administracyjnego, w tym napisów, czyli komunikatów krótkich, bezosobowych, dyrektywnych, np.: *krátkodobé stání pro zákazníky povoleno; zvýšení opatrnosti; zákaz vynášení kol po schodech; otevření dveří – zde stiskni; informace k používání vstupních dveří; žádáme o vyklizení balkónů; zákaz vysypywania gruzu i śmieci pod karą administracyjną; zákaz roznoszenia reklamy; naklejanie ogłoszeń jest zabronione; prosimy o zamykanie drzwi; prosimy o gaszenie światła; proszę o pozostawianie po sobie porządku; przycisk otwierania drzwi*. Analiza ilościowa wskazuje na większą frekwencję użycia rzeczowników odsłownych w napisach polskich. Zjawisko to jest najbardziej widoczne w napisach – prośbach, których jedna z podstawowych realizacji przybiera formę *prosimy o + rzeczownik odsłowny*. Odpowiedniki czeskie: *proším(-e) / žádám(-e) + rzeczownik odsłowny* w napisach czeskich albo nie występują (*proším(-e)*), albo występują rzadko (*žádám(-e)*).

Nie sposób nie odnotować licznych użycí strony biernej: *bude vhozena výzva s náhradním terminem; budou zalepeny balkónové dveře; bude přerušena dodávka elektrické energie; budou zahájeny práce; nerespektování zákazu bude pokutováno; je prodejna monitorována; přechod přes koleje zakázán; objekt strážěn psem; palení výrobůw tytoniowych zabronione; obiekt jest monitorowany; będzie sprawdzany każdy segment; każda kradzież lub próba kradzieży zgłaszana jest na policję; obiekt chroniony elektronicznie*. Użycie strony biernej, będącej jednym ze środków językowych wyróżniających styl administracyjny, poświadcza ścisły związek napisów publicznych z tekstami administracyjnymi.

Uwagę zwraca użycie frazemów, które pojawiają się praktycznie wyłącznie w napisach (i niekiedy w tekstach administracyjnych): *zákaz vstupu; oprávněná osoba; soukromý pozemek; kamerový systém; pod pokutou; čerstvě natřeno; děkujeme za pochopení; zneužití se trestá; osoba nieupoważniona; osoba niepowołana; teren prywatny; zákaz wstępu; obiekt monitorowany; pod karą grzywny; świeżo malowane; dziękujemy za zrozumienie; za utrudnienia przepraszamy; nieuzasadnione użycie będzie karane* itp.

Stosowanie skrótów w napisach publicznych jest zjawiskiem powszechnym. Po pierwsze, stanowi to potwierdzenie dążenia do ekonomizacji środków językowych ze względu na ograniczone miejsce, a po drugie jest dowodem podobieństwa napisów do tekstów administracyjnych, których skróty są właściwością immanentną. W napisach publicznych znajdziemy zarówno skróty znormalizowane, jak i takie, które mają charakter wyłącznie autorski, np.:

- czeskie:
 - E.ON. ČESKÁ REPUBLIKA S.R.O.;
 - VÝBOR SVJ, OBVODNÍ ÚŘÁD M.Č. PRAHA 10;
 - BD DUAL;
 - POVOLENKY VOŠZ A SZŠ;
 - PRODEJNÍ DOBA PO – PÁ 9:00 – 17:00;
 - § 50 – ZÁKONA Č. 200/90 O PŘESTUPCÍCH PROTI MAJETKU;
 - ZÁKON Č. 458/2000SB. § 25ODST. (4) D) 6.;
- polskie:
 - ADM „TYNIECKA”;
 - TAURON DYSTRYBUCJA S.A.;
 - C.H. MANUFAKTURA;
 - ZDK ADK – 11, ART. 63A K.W.;
 - OTWARTE – PN – PT 10.00–18.00;
 - PODSTAWA PRAWNA STATUT CKZIU ROZDZIAŁ VII § 37 I § 39 PKT. 2.2.

Wprowadzenie skrótów do napisu publicznego ogranicza rozmiary tekstu, pozwala umieścić w nim więcej informacji. Nie dzieje się to jednak bez szkody dla komunikatywności samego przekazu, nie mówiąc o jego estetyce. Mniejsza komunikatywność może być potencjalnym zagrożeniem dla podstawowego wymogu stawianego napisom (oraz tekstom administracyjnym) – jednoznaczności przekazu. Brak tej ostatniej wynika najczęściej z fałszywego założenia, że zastosowane skróty nie zaburzą recepcji tekstu. Sytuację jeszcze bardziej komplikuje wspomniane użycie skrótów nieznormalizowanych, tworzonych niejako na bieżąco, bez weryfikacji. Zarówno w czeskich, jak i w polskich napisach napotkamy wiele nieścisłości dotyczących pisowni nawet oczywistych – zdawałoby się – skrótów, np. dni tygodni. Wydaje się także, że rozszyfrowanie skrótowców literowych typu SVJ (*Společenství vlastníků jednotek*) czy CKZIU (Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego) nawet dla osób dysponujących odpowiednią wiedzą i doświadczeniem wcale nie musi być proste.

Jak już wspomniałem, ograniczenia przestrzenne napisów zmuszają ich autorów do kondensacji treści, co w praktyce oznacza rezygnację z tych elementów językowych, które mogą być pominięte. Jaskrawo widać to w użyciu typowych dla tekstów administracyjnych imiesłówów biernych, przed którymi elipsie ulega łącznik, np.: *cizím vstup zakázán*; *objekt střežen*; *akwizycja na terenie urzędu zabroniona*; *obiekt monitorowany*; *obiekt chroniony*. Pominięcie predykatywów *je / jest* może mieć miejsce przed wyrażeniem przymikowym, np.: *objekt*

v havarijním stavu; objekt do rozbiórki. Elipsa łącznika nie tylko skraca napis, ale także, co nie mniej istotne, uwydatnia wartość semantyczną orzecznika.

1.1. Funkcje napisów publicznych

Napisy publiczne mogą pełnić funkcję informacyjną lub dyrektywną, poprzez które kształtowane są właściwe zachowania społeczne i relacje interpersonalne umożliwiające sprawne funkcjonowanie społeczeństwa. Funkcja informacyjna sprowadza się do przekazywania wiadomości dotyczących spraw istotnych dla ich odbiorców. Mogą to być napisy zawiadamiające o odczycie licznika wody, godzinach otwarcia sklepu czy sposobie wejścia do budynku. Funkcja dyrektywna polega na oddziaływaniu na zachowania i postępowanie odbiorców. Pełnią ją wszelkiego rodzaju akty dyrektywne: nakazy, zakazy, prośby, ostrzeżenia itp.

W czeskiej literaturze przedmiotu wskazuje się dominującą funkcję konatywną tekstów administracyjnych:

Tyto texty totiž obvykle informují proto, aby působily na myšlení a jednání příjemců. Činí tak především prostřednictvím sdělování fakt, informací atd., některých žánrech také pomocí přímých výzev a rozkazů (např. Vstup do parku zakázán!), v jiných (v zákonech, školních řádech atd.) vytvářejí normy, obecná pravidla pro jednání adresátů (Hoffmannová a kol. 2016: 159).

W przypadku napisów informacyjnych nieuwzględnienie ich treści przez odbiorcę praktycznie nie powoduje dla niego żadnych sankcji, jednak może on ponieść pewne straty, np. nie skorzystać z bankomatu, nie wejść do budynku. Jeśli chodzi o akty dyrektywne, sytuacja wygląda inaczej ze względu na ich wewnętrzne zróżnicowanie. Niezastosowanie się do zakazu czy nakazu może stanowić wykroczenie, a to z kolei może pociągać za sobą określone konsekwencje, np. nałożenie kary grzywny. Zasadniczo inna sytuacja ma miejsce w przypadku prośby, którą odbiorca może, ale nie musi spełnić. Napis *Proszę zamknąć drzwi* można zatem traktować jak apel do odbiorcy, który sam zdecyduje, czy się do niego zastosować, czy też nie. Oczywiście jest, że w razie jego zignorowania odbiorca może ponieść straty wizerunkowe bądź stracić reputację, ale nie poniesie odpowiedzialności karnej.

W literaturze poświęconej pisemnym wypowiedziom administracyjnym odnotowywana jest często nierównorzędność ról nadawcy i adresata. Podkreśla

się instytucjonalność nadawcy i masowość odbiorcy, co ma przełożenie na asymetryczność układu komunikacyjnego – dominację nadawcy nad odbiorcą (Hoffmannová a kol. 2016: 163). Ustalenia te w dużej mierze można odnieść do napisów, jednocześnie mając świadomość ich zróżnicowania. Nie wszystkie napisy są odzwierciedleniem układu hierarchicznego, choćby z tego powodu, że nie realizują określonej normy prawnej. Za wieloma z nich mogą stać inni nadawcy, a nie urząd czy instytucja, co powoduje, iż mamy do czynienia ze zbiorem heterogenicznym. Zjawisko to dobrze ilustrują napisy o funkcji dyrektywnej, wśród których znajdują się często przywoływane jako przykłady stanowczych wypowiedzi administracyjnych nakazy, zakazy i pozwolenia (Malinowska 2001: 57; Choduń 2007: 40). Natomiast mniej akcentuje się korzyści wynikające z podporządkowania się aktowi dyrektywnemu. W przypadku nakazów, zakazów, pozwoleń czy próśb sprawa jest oczywista – ich beneficjentem jest nadawca, zwykle instytucjonalny. W odniesieniu do ostrzeżeń czy rad, a takie również są wśród napisów, sytuacja wygląda inaczej – ich beneficjentami są odbiorcy.

1.2. Status napisów publicznych

Podstawową kwestią jest określenie obiektu badań. Jest to o tyle istotne, że żadne akty prawne nie definiują terminu *napis publiczny*, choć pojawia się on w *Ustawie o języku polskim z dnia 7 października 1999 r.* W tejże ustawie stwierdza się, iż „Napisy i informacje w urzędach i instytucjach użyteczności publicznej, a także przeznaczone do odbioru publicznego oraz w środkach transportu publicznego sporządza się w języku polskim”.

Przez napis publiczny rozumiemy informację w formie pisemnej o charakterze dyrektywnym lub informacyjnym, zamieszczoną w przestrzeni publicznej i skierowaną do ogółu społeczeństwa lub jego części. Odbiorcami napisu publicznego mogą być zarówno wszyscy obywatele, jak i różne grupy społeczne, zawodowe czy terytorialne. Mogą to być np. pasażerowie, interesanci, seniorzy, turyści, klienci, mieszkańcy danej miejscowości czy uczniowie. Autorami napisów publicznych mogą być zarówno nadawcy instytucjonalni, jak i nieinstytucjonalni. W przypadku tych pierwszych może to być urząd, organ administracji państwowej, samorząd, instytucja, przedsiębiorstwo itd. Autorem napisu publicznego może być także nadawca nieinstytucjonalny, indywidualny. Z taką sytuacją mamy do czynienia chociażby na klatce schodowej bloku, gdzie jeden z lokatorów wywiesza pisemną prośbę o zamykanie drzwi ze względu na niskie

temperatury, czy na drzwiach sklepu, na których widnieje ostrzeżenie o śliskiej podłodze zamieszczone przez właściciela czy kierownika sklepu. Oczywiście jest, że i w tych indywidualnych napisach można dostrzec głos w imieniu określonej zbiorowości. Osoba będąca autorem takiego napisu czuje się upoważniona do jego sformułowania.

Odrębną kwestią jest forma napisu publicznego. W niniejszym opracowaniu jako napisy publiczne traktuję wszystkie teksty pisane zamieszczone w przestrzeni publicznej (np. w placówkach handlowych i usługowych, środkach transportu publicznego, na dworcach, w urzędach, placówkach medycznych, hotelach, instytucjach edukacyjnych) na tablicach, tabliczkach, wywieszkach, znakach, nalepkach, kartkach itp. Przy czym – co istotne – uwzględniam nie tylko napisy utrwalone w sposób profesjonalny i powszechnie spotykany (np. tabliczka *Zakaz palenia*), lecz także mające charakter indywidualny, jednostkowy, np. napis *Prísny zákaz vnášení jídla a pití do naší provozovny – děkujeme za pochopení*. Innymi słowy, w zgromadzonym zbiorze polskich i czeskich napisów publicznych znalazły się zarówno estetyczne kolorowe tablice z bezpośrednim nadrukiem, jak i zwykle kartki papieru z odręcznym, niekiedy niestarannym pismem autora.

Nie przypadkiem omawiam napisy publiczne na tle wypowiedzi administracyjnych, ponieważ wiele napisów to typowe wypowiedzi administracyjne. I nie dotyczy to tylko mikroaktów dyrektywnych (np. *Wchodzić pojedynczo*), ale także dłuższych zawiadomień czy informacji zamieszczanych np. na drzwiach klatki schodowej bloku wspólnoty mieszkaniowej, zatytułowanych *Ogłoszenie* czy *Zawiadomienie*, do złudzenia przypominających wzorzec gatunkowy pisemnej wypowiedzi administracyjnej kierowanej do osoby indywidualnej.

Większość zebranych napisów publicznych posiada cechy tradycyjnie przypisywane wypowiedziom administracyjnym, które charakteryzuje:

- dyrektywność;
- bezosobowość;
- precyzyjność;
- standardowość (Wojtak 2001: 156–167; Malinowska 2013: 470–471; Piętkowa 2000: 97; Choduń 2007: 36).

Wymienione cechy wskazują polscy badacze.

W czeskiej literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na kompleksowość czeskiego stylu administracyjnego, który cechuje:

- dyrektywność (regulacyjność);
- bezosobowość;
- standardowość;
- zwięzłość;
- dążenie do precyzji i jednoznaczności;
- zwykle forma pisana³ (Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 232–233; Těšitelová 1987: 256; Hoffmannová 1993: 17).

Hana Prokšová i Kamila Smejkalová, analizując odchylenia od normy językowej we współczesnych czeskich tekstach prawnych, wskazują cztery podstawowe cechy pisanych tekstów prawnych, a zarazem wymogi, jakie powinny one spełniać jako teksty stylu administracyjnego:

- literackość (*spisovnost*);
- formalność (*formálnost*);
- wiążący charakter (*závaznost*);
- zrozumiałość i jednoznaczność (*srozumitelnost a jednoznačnost*) (Prokšová, Smejkalová 2017: 401–402).

Zarówno polscy, jak i czescy lingwiści podkreślają, że wymienione cechy mogą się ujawniać w różnym stopniu w poszczególnych wariantach stylu administracyjnego. Stwierdzenie to można również odnieść do analizowanych napisów, które, podobnie jak wypowiedzi administracyjne, posiadają formę pisaną.

Napisy publiczne tworzą wśród wypowiedzi administracyjnych grupę odrębną, i to nie tylko ze względu na swoją formę. Ta ostatnia może być łączona z elementami niewerbalnymi, obrazkowymi – piktogramami. Tym, co odróżnia napisy publiczne od większości wypowiedzi administracyjnych, jest zwykle ich krótka forma – mogą to być pojedyncze wyrazy, związki wyrazowe, formacje jednozdaniowe. Oczywiście niektóre z nich, np. analizowane w monografii zawiadomienia czy informacje, mogą swoją strukturą przypominać korespondencję urzędową i tworzyć tzw. makroakty mowy.

3 Tłumaczenie własne.

Rozdział 2

Stylistyczne wyznaczniki napisów publicznych

Napisy pojawiające się w przestrzeni publicznej mają charakter oficjalny. Są tekstami pisanymi, wcześniej przygotowanymi, w przeciwieństwie do tekstów potocznych, powszechnie kojarzonych ze spontanicznością, z niekonwencjonalnością i nieoficjalnością.

Terminy, takie jak *potoczność*, *język potoczny* czy *styl potoczny*, w obu badanych językach nie są jednoznacznie określone. W polskiej literaturze przedmiotu najszerszej do wspomnianych zagadnień odniósł się Jacek Warchala w monografii *Kategoria potoczności w języku* (Warchala 2003). Zawiera ona przegląd ustaleń typologicznych i terminologicznych odnośnie do potoczności w polszczyźnie.

Typologia języka czeskiego wygląda odmiennie i odbiega od modeli przyjętych w polszczyźnie. Wyróżnia się czeski język literacki (*spisovná čeština*) oraz jego dwa warianty: pisany język literacki (*psaná čeština*) i potoczny język literacki (*hovorová čeština*). W opozycji wobec czeskiego języka literackiego znajduje się zarówno potoczny język nieliteracki (*obecná čeština*), jak i czeskie dialekty. Relacja *spisovná čeština* – *obecná čeština* to opozycja języka pisanego (*spisovná čeština*) i języka mówionego (*obecná čeština*). Jest to relacja innego rodzaju niż w języku polskim. Jeśli polszczyzna potoczna może być utożsamiana z mówioną odmianą języka ogólnego, to w przypadku czeszczyzny takie przeciwstawienie byłoby sporym uproszczeniem. W polszczyźnie różnice dotyczą głównie poziomu leksykalnego, natomiast w języku czeskim – leksykalnego, fonetycznego, morfologicznego i składniowego. Niemniej to „pisemność”, a nie „mówioność” jest immanentną cechą napisów publicznych. Dlatego zjawiska poświadczające istnienie w czeszczyźnie swoistego rodzaju dyglosji są w napisach praktycznie nieobecne. Wynika to z faktu, że w odniesieniu do napisów funkcjonujących w przestrzeni publicznej elementy potoczności, utożsamiane przede wszystkim z sytuacją nieoficjalną, nie występują. Potwierdza się opinia Marii Čehovej odnoszona do stylu administracyjnego w ogóle: „V oblasti morfologické se užívá tvarů spisovných, a to neutrálních, popř. knižních. **Administrativní oblasti**

nejsou vlastní tvary hovorové. Odchylky od spisovné kodifikace morfologické nebývají v textech motivovány subjektivním přáním pisatele po originalitě ani po věcné výstižnosti, ale jde zpravidla o neznalosti kodifikačních pravidel, popř. kodifikačního předpisu" (Čechová 1989: 6).

Oczywiście w komunikacji o mniejszym stopniu sformalizowania (np. lokator – lokatorzy) pojawiają się elementy potoczne, głównie na poziomie leksykalnym¹:

[KUŘÁCI, NEODHAZUJTE VAJGLY Z OKEN A Z BALKONŮ –
VÝBOR SPOLEČENSTVÍ VLASTNÍKŮ A NÁJEMNÍCI NEKUŘÁCI,
KTEŘÍ TO UKLÍZEJÍ]
[NEPÁČIT!!! VCHOD JE ZAMYKÁN NA KLÍČ VE DNE I V NOCI]

[ZAKAZ HANDLU OBNOŠNEGO, AKWIZYCJI ITP. ZAWRACANIA GITARY]
[POSPRZĄTAJ – TO NIE JEST KUPA ROBOTY]
[DRODZY SĄSIEDZI!!! DORÓBCIE KLUCZE DO ŚMIETNIKA
I PRZESTAŃCIE TRZODZIĆ!!!]
[ZAMYKAJMY DRZWI NA KLUCZ W CZASIE DNIA –
WCHODZĄ SPAĆ I PIĆ Z ULICY]

Przedstawione użycia są sporadyczne i dowodzą przede wszystkim niskiej kompetencji językowej i stylistycznej ich autorów. Wyjątek stanowi napis *Posprzątaj – to nie jest kupa roboty*, w którym autor celowo użył słowa *kupa* w odniesieniu do psich odchodów.

Analizując treść napisów publicznych, można zauważyć nie tylko unikanie potocznych przez Czechów i Polaków, lecz także ich wysiłki (niekiedy nie w pełni skuteczne) ukierunkowane na włączenie elementów relevantnych komunikacji w sytuacji oficjalnej.

W tym miejscu trzeba sobie uzmysłowić fakt, że autorami napisów często nie są instytucje czy urzędy, czyli profesjonaliści, lecz obywatele, którzy będąc laikami, wzorują się – zresztą z różnym skutkiem – na tekstach opracowanych przez znawców przedmiotu. Fakt ten w pewnym stopniu tłumaczy ewentualne błędy czy potknięcia w formułowaniu napisów, w których „užívání knižních a výlučně spisovných výrazů je jak důsledkem napodobování jiných

1 W celu uzyskania większej przejrzystości elementy potoczne zostały podkreślone.

Fot. 1. Napis polski zamieszczony na klatce schodowej budynku wielorodzinnego

Źródło: Fot. A. Charciarek.

institucionalnych textů, tak projevem vědomé snahy odlišit institucionální promluvu od běžného dorozumívání" (Hoffmannová a kol. 2016: 166).

Obecność potocyzmów w napisach najczęściej jest dowodem braku umiejętności redagowania tego typu wypowiedzi, co wynika z nieposiadania przez ich autorów wzorcowej kompetencji wyspecjalizowanej (Wojtak 1999).

2.1. Napisy publiczne a dyrektywność

Zarówno językoznawcy, jak i prawnicy są zgodni co do dyrektywnego, regulacyjnego charakteru wypowiedzi administracyjnych (Lizisowa 2004: 114; Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 232; Malinowska 2013: 470; Hoffmannová a kol. 2016: 159²). Mają oddziaływać na osobę czy osoby, aby postępowaly one w określony sposób. Układ interakcyjny opiera się na nadrzędności nadawcy wypowiedzi i podrzędności jego odbiorcy, czyli jest układem asymetrycznym. Za nadawcą stoi określona władza, która ma prawo nakazywać takie czy inne zachowania członkom określonej społeczności. W przypadku wypowiedzi administracyjnych tą władzą może być instytucja państwa, jednostka samorządu,

2 Autorzy nazywają tę funkcję dominującą (*dominantní funkce*). Wydaje się, że można ją utożsamiać z funkcją perswazyjną, która może się przejawiać w przekazywaniu zarówno informacji, jak i bezpośrednich dyrektyw.

organizacja społeczna. Wśród autorów napisów publicznych należy ponadto wymienić przedsiębiorców, zarządców domów czy terenów, właścicieli sklepów, restauracji, lokatorów itd. Mamy zatem całkiem sporą grupę nadawców, którzy kierują swoje wypowiedzi na piśmie do interesantów, klientów, lokatorów, przechodniów czy pracowników. Warto podkreślić, że w przypadku napisów publicznych praktycznie nie mamy do czynienia z komunikacją dwóch uczestników instytucjonalnych. Adresatem jest zbiorowość, a ściślej każdy jej przedstawiciel.

Należy zwrócić uwagę na zróżnicowanie gatunków tekstów, w których obowiązuje styl urzędowy. Znajdziemy wśród nich rozporządzenie, zarządzenie, regulamin, umowę, decyzję administracyjną, podanie, wnioski, życiorys, curriculum vitae. Trudno nie dostrzec, że w porównaniu z przytoczonymi gatunkami napisy publiczne są swoistymi minitekstami czy, jak je nazywa Ewa Malinowska, miniaktami. Badaczka, wymieniając podstawowe dyrektywne terminy urzędowe, takie jak obowiązek, nakaz, zakaz i dozwoleństwo, ilustruje je następującymi przykładami:

- *Wszyscy mieszkańcy mają obowiązek dbać o utrzymanie należytego porządku, czystości i estetyki w pomieszczeniach ogólnego użytku (obowiązek);*
- *Płacąc za przejazd, żądaj biletu (nakaz);*
- *Kierującemu pojazdem zabrania się wyprzedzania na przejazdach kolejowych i bezpośrednio przed nimi (zakaz);*
- *Senat uczelni może określić warunki zwalniania studenta studiów zawodowych z obowiązku odbycia praktyki (dozwoleństwo) (Malinowska 2013: 477).*

Jak widać, jeden z nich (*Płacąc za przejazd, żądaj biletu*) to napis publiczny, zaś inny (*Wszyscy mieszkańcy mają obowiązek dbać o utrzymanie należytego porządku, czystości i estetyki w pomieszczeniach ogólnego użytku*) mógłby nim być. Napisy publiczne w sposób modelowy ukazują dyrektywny, regulacyjny charakter tekstu urzędowego. Dlatego spotykamy w nich leksykalne wykładniki dyrektywności, takie jak: *nie należy; nie wolno; jest zabronione* w języku polskim czy odpowiednio: *nelze; nesmí se; je zakázáno* w języku czeskim. Ich różnorodność jest duża, co akcentują badacze i co potwierdza zebrany materiał.

E. Malinowska pisze: „Na przykład nakaz może być wyrażony formułą: jest nakazane, należy, powinno się, musi się, jest obowiązkiem; zakaz – jest zakazane, nie należy, nie wolno, zabrania się, nie powinno się; dozwoleństwo – ma prawo, może, wolno; obowiązek – musi, nie wolno, zabrania się, jest zobowiązany” (Malinowska 2013: 472). Wiele z przytoczonych przykładów znajdziemy w napisach publicznych.

Dyrektywność polskich i czeskich napisów publicznych to przykład dyrektywności wyrażonej eksplicytnie. Napisy publiczne są najczęściej bezpośrednimi aktami mowy z ujawnioną eksplicytnie intencją. Przyjmują formy rozkazników, czasowników odsłownych i bezokoliczników, określających zachowanie lub działanie adresata.

2.2. Napisy publiczne a bezosobowość

W literaturze przedmiotu często akcentuje się bezosobowy charakter tekstów urzędowych (Wojtak 2001: 160–161; Malinowska 2013: 470–471; Choduń 2007: 36–37; Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 233; Čechová 1989: 2; Těšitelová 1987: 26). E. Malinowska zauważa, że „bezosobowość jest charakterystyczna dla generalnych aktów prawnych (ustawy, rozporządzenia) oraz krótkich komunikatów urzędowych o charakterze dyrektywnym (*uprasza się o zachowanie czystości; nie otwierać okien podczas jazdy pociągiem* itd.)” (Malinowska 2013: 470). Zwróćmy uwagę, iż przytoczone przykłady to napisy publiczne.

Jak stwierdza autorka:

W świecie urzędowym wprawdzie dominuje bezosobowy punkt widzenia – ujmuje się w nim człowieka w perspektywie oficjalnej jako jednostkę określonego zbioru (obywatela, petenta, klienta) – jednak w komunikacji zindywidualizowanej (decyzje administracyjne, podania, wnioski, skargi, zażalenia, wezwania itd.) nie tylko odchodzi się od bezosobowości, ale pojawiają się coraz częściej akty oficjalnej grzeczności (w *odpowiedzi na Pana pismo w sprawie..., uprzejmie informuję..., uprzejmie zawiadamiam...*). Obserwacje gatunków pododmiany urzędowo-kancelaryjnej prowadzą do wniosku, że dziś obywatela traktuje się podmiotowo, ale asymetria ról komunikacyjnych (dominacja instytucjonalnego uczestnika) ma wpływ na stylistykę tekstów, zwłaszcza pisanych przez petentów (*zwracam się z uprzejmą prośbą, z góry dziękuję za przychylnie rozpatrzenie mojej prośby*) (Malinowska 2013: 471).

Znamienne, że w przypadku napisów publicznych mamy do czynienia z asymetrycznym modelem komunikacyjnym i na ogół krótkim komunikatem. Nadawcą jest zwykle podmiot instytucjonalny (może być nim również jednostka), natomiast odbiorcą praktycznie zawsze obywatel jako przedstawiciel pewnej zbiorowości, czyli klient, lokator, przechodzień, pasażer, interesant,

zwiedzający, turysta itd. Bezosobowość wynika ze specyfiki krótkiego aktu dyrektywnego czy informacyjnego, który nie wymaga konkretyzacji nadawcy i odbiorcy. Uobecnienie nadawcy czy odbiorcy zależy od rodzaju napisu publicznego. W napisach typu *zakaz palenia* o nadawcy w zasadzie wiadomo, że reprezentuje określoną władzę, której odbiorca (zwykle jednostka) powinien się bezwzględnie podporządkować. Nieuczynienie tego może pociągać i zazwyczaj pociąga za sobą określone sankcje, np. karę grzywny za palenie papierosa w niedozwolonym miejscu. Nadawca napisu publicznego z reguły pozostaje anonimowy, co w żaden sposób nie wpływa na osłabienie doniosłości i skuteczności jego przekazu. Ujawnienie się nadawcy ma miejsce stosunkowo rzadko, a jeśli już do tego dochodzi, to często napis ten graficznie różni się od napisu zasadniczego (mniejsza lub inna czcionka), pozostając niejako na marginesie jako informacja dodatkowa, np.: *Zarząd Wspólnoty Mieszkaniowej; Urząd Miasta Katowice; Vedení vř Koleje; Brněnské Komunikace a.s., Damos s.r.o.* Wyjątek stanowią analizowane w monografii zawiadomienia, często tytułowane jako ogłoszenia lub informacje, w których nadawca nierzadko podaje szczegółowe dane o sobie.

Ze względu na adresata E. Malinowska dzieli akty dyrektywne na personalne, apersonalne (nieindywidualizowane) oraz samoodnoszące się (Malinowska 2001: 56). Właściwości napisów publicznych sytuują je wśród dyrektyw apersonalnych (nieindywidualizowanych). Mamy bowiem do czynienia z układem, w którym adresatem napisu jest określona zbiorowość (pasażerowie, klienci, goście hotelowi, mieszkańcy, przechodnie itd.). Nadawca, choć niekiedy bliżej nieokreślony, jednak posiada autorytet władzy.

Istotnym zagadnieniem jest kształtowanie przez akty dyrektywne określonych zachowań adresata. Autorka *Wypowiedzi administracyjnych* wymienia dziesięć rodzajów takich zachowań (nie wykluczając, że może być ich więcej) i przytacza odnośne ilustracje:

- obowiązek (np. *Podróżny obowiązany jest dbać o to, by posiadał właściwy bilet na przejazd, dowód przewozu bagażu oraz aby wsiadł do właściwego autobusu i wysiadł na właściwym przystanku*);
- zakaz (np. *Zabrania się użytkowania instalacji kanalizacyjnej i zsykowej niezgodnie z przeznaczeniem*);
- nakaz (np. *Płacąc za przejazd, żądaj biletu lub uprzejmie: Uprasza się o zachowanie porządku*);

- dozwolenie (np. *Wolno zatrudniać tylko tych młodocianych, którzy 1) ukończyli co najmniej szkołę podstawową, 2) przedstawią świadectwo lekarskie stwierdzające, że praca danego rodzaju nie zagraża ich zdrowiu*);
- pozwolenie (np. *Użytkownik odbiornika może jednorazowo w terminie, o którym mowa w pkt. 7., uiścić opłaty za kolejne miesiące*);
- ostrzeżenie (np. *Uwaga, zły pies!*);
- propozycja (np. *Proponuje się obywatelowi... lokal zastępczy...*);
- rekomendacja (np. *Rekomenduję kolegę... na stanowisko...*);
- zobowiązanie (np. *Za każdy miesiąc przetrzymania książek ponad ustalenia w regulaminie, czytelnik zobowiązany jest do uiszczenia opłaty za zwłokę*);
- uprawnienie (np. *Do otrzymania posiłków uprawnieni są pracownicy wykonujący pracę związaną z wysiłkiem fizycznym, powodującym w ciągu zmiany roboczej efektywny wydatek energetyczny organizmu powyżej 2000 kcal u mężczyzn i powyżej 1100 kcal u kobiet*) (Malinowska 2001: 57).

Z tego zestawienia wynika, że jako dyrektywne napisy publiczne funkcjonują głównie obowiązki, zakazy, nakazy, ostrzeżenia i pozwolenia. Zasięg stosowania pozostałych, jeśli w ogóle się je spotyka, jest stosunkowo niewielki.

Należy zaznaczyć, że w napisach publicznych mogą pojawiać się zwroty adresatywne wskazujące na konkretną zbiorowość, np.: *szanowni klienci; szanowni lokatorzy; vážení zákazníci; vážení nájemníci*. Znamiennie, iż występują one praktycznie tylko w napisach publicznych, które mają dłuższą treść, np. zawiadomienie mieszkańców o przerwie w dostawie prądu.

2.3. Napisy publiczne a interakcyjność

Jak wiadomo, komunikacja między urzędami czy instytucjami ma najczęściej charakter dwukierunkowy. Zakłada się reakcję adresata i pochodzącą od niego informację zwrotną. Niemniej określone wypowiedzi administracyjne, np. ustawy, rozporządzenia, uchwały, nie antycypują pisemnego czy ustnego odniesienia się odbiorcy do komunikowanych treści. Podobnie jest z napisami publicznymi, które funkcjonują w modelu komunikacji jednokierunkowej, umożliwiającej przekazywanie nieskomplikowanej i krótkiej treści komunikatu. Owa treść, mająca charakter informacyjny lub dyrektywny, nie wymaga jakiegokolwiek reakcji werbalnej. Nawiasem mówiąc, określenie autora napisu niekiedy byłoby zadaniem trudnym. Sam fakt przeczytania napisu i uwzględnienie jego treści zapewnia skuteczność komunikacji. Nie zakłada się komunikacji

zwrotnej polegającej na kwestionowaniu, doprecyzowaniu czy wyjaśnieniu przez odbiorcę takiego czy innego stanu rzeczy wyrażonego przez napis publiczny. Autorzy monografii *Stylistika mluvené a psané češtiny* podkreślają: „adekwatní reakcí je, že danou zprávu vezme [příjemce – A.Ch.] na vědomí nebo že udělá to, k čemu je vyzýván” (Hoffmannová a kol. 2016: 161). Przytoczone słowa odnoszą się do wypowiedzi administracyjnych w ogóle, których adresatem jest osoba indywidualna lub instytucja. Jednak trafnie oddają także relację między komunikatem napisu a jego adresatem, który we własnym interesie powinien się do niego zastosować. W innym przypadku (np. niezastosowanie się do zakazu) adresatowi grożą określone sankcje. Interaktywności, rozumianej jako oddziaływanie adresata na autora lub autorów napisu, ten specyficzny układ komunikacyjny zatem nie przewiduje.

2.4. Napisy publiczne a standardowość

Opisując styl urzędowy, Maria Wojtak stwierdza: „kreowanie wzorców zachowań i egzekwowanie ich realizacji wymaga precyzji, dokładności i jednoznaczności sformułowań, sprzyja także standaryzacji zarówno w obrębie budowy tekstów, jak i formułowania mniejszych jednostek językowych. Do podstawowych cech stylu urzędowego można w związku z tym zaliczyć: dyrektywność, bezosobowy charakter wypowiedzi (bezosobowość), precyzyjność, standardowość” (Wojtak 2001: 155). Ostatnia z wymienionych staje się cechą tekstów urzędowych w wyniku procesu standaryzacji, jakim one podlegają. Standaryzacja odbywa się na poziomie całego tekstu (informacja, ostrzeżenie, zawiadomienie) i poszczególnych środków językowych (*zakaz palenia; nie wychylać się*). Podobnie jak typowe teksty urzędowe, napisy publiczne w powtarzających się sytuacjach stają się szablonowe i schematyczne. Jednak w odróżnieniu od typowych tekstów urzędowych niektóre z nich mogą być w większym stopniu niestandardowe, mogą zawierać więcej elementów indywidualizujących, np. kierowany przez lokatora do innych lokatorów napis dotyczący utrzymania czystości na klatce schodowej. Standaryzacja rozumiana jako uwzględnianie wzorców tekstowych narzuconych przez różnego rodzaju akty prawne czy instrukcje kancelaryjne nie ma tak silnego wpływu na tego typu przekazy. Choć należy mieć też na uwadze tę grupę napisów, których treść i forma jest wyznaczana np. przez polską, czeską bądź europejską normę. W nich standardowość jest niejako narzucona z góry.

Standardowość można rozumieć jako szablonowość czy schematyczność, które to terminy pojawiają się zarówno w polskiej (np. Choduń 2007: 40), jak i w czeskiej literaturze przedmiotu (np. Minářová 2011: 123).

Nie ulega wątpliwości, że każdy autor napisu publicznego stara się sformułować go poprawnie pod względem językowym i stylistycznym, a jednocześnie w sposób standardowy, nieodbiegający od innych napisów tego typu. Istniejące napisy publiczne w większym lub mniejszym stopniu uczestniczą w tworzeniu kolejnych napisów, ponieważ ich autorzy uwzględniają te, które już istnieją, nierzadko korzystają też z różnego rodzaju materiałów pomagających w ich redagowaniu.

2.5. Napisy publiczne a precyzyjność

Dążenie do precyzji jest jedną z podstawowych cech stylu urzędowego (Těšitlová 1987: 256; Hoffmannová 1993: 17; Wojtak 2001: 162-164; Malinowska 2013: 471). M. Wojtak wskazuje dokładność jako cechę tekstów urzędowych, która nie powinna dopuszczać ich różnych interpretacji (Wojtak 2001: 162). W przypadku napisów publicznych mamy do czynienia z regulowaniem zachowań adresata poprzez treść zamieszczoną na tablicy, wywieszce, szyldzie itp., czyli zwykle na ograniczonej powierzchni. Dlatego tekst powinien być krótki, zwięzły, a zarazem precyzyjny. Ta ostatnia właściwość sprowadza się do jasnego określenia zachowania odbiorcy, jakiego oczekuje od niego autor napisu publicznego. Nic zatem dziwnego, że napis publiczny jest bezpośrednim aktem mowy z eksplicytnie wyrażoną intencją. Wszystko podporządkowane jest wspomnianemu precyzyjnemu regulowaniu zachowania odbiorcy lub przekazaniu mu istotnej informacji. Podobnie więc jak teksty urzędowe, napisy głoszą treści mające na celu tworzenie nowej rzeczywistości albo o niej informują.

Zauważyć można pewien rozróżnienie między tekstem napisu publicznego a tradycyjnym tekstem urzędowym (zwłaszcza kancelaryjnym), któremu nierzadko przypisuje się rozwlekłość, zawilóść bądź niezrozumiałość.

Według badaczy precyzyjność tekstów prawnych wyznaczają również te elementy, które wskazują na ich charakter, czyli:

- określenia gatunkowe;
- formuły odsyłające do konkretnego aktu prawnego;
- formuły wskazujące na czas obowiązywania nowej rzeczywistości prawnej (Wojtak 2001: 162).

Zwróćmy uwagę, że wszystkie one mogą pojawić się w tekście napisu publicznego, choć w węższym zakresie niż w tradycyjnych tekstach prawnych. Określenie gatunkowe znajdziemy np. w typowym powiadomieniu dostawcy prądu o przerwie w jego dostarczaniu (*powiadomienie o przerwie w dostarczaniu energii elektrycznej; oznámení o přerušení dodávky elektřiny*). Również formuły odsyłające do konkretnego aktu prawnego mogą pojawić się w tekście napisu publicznego, jakim jest np. informacja o podstawie prawnej umożliwienia odczytu licznika w mieszkaniach lokatorów: *Upozorňujeme Vás na povinnost zpřístupnění bytu pro provedení odečtu, která je nájemníkovi uložena Občanským zákoníkem, podle § 692, odst. 3*. Wreszcie elementem napisu publicznego mogą być formuły wskazujące na czas obowiązywania nowej rzeczywistości prawnej: *Upozornění – soukromý pozemek – od 9.1.2017 bude stání na tomto parkovišti zpoplatněno*.

Jak widać, napisy publiczne mogą posiadać podstawowe właściwości tekstów administracyjnych: dyrektywność, bezosobowość, precyzyjność i standardowość.

Rozdział 3

Komunikacyjne wyznaczniki napisów publicznych

Napisy publiczne mają wiele wspólnych cech z wypowiedziami administracyjnymi. Jedne i drugie są tekstami pisanymi, a to oznacza, że w odróżnieniu od tekstów mówionych podlegają określonym rygorom, wynikającym z norm poprawnościowych, obyczajowych i wzorów kulturowych przyjętych w danym społeczeństwie. Różnica między tekstami pisanymi a mówionymi dotyczy także nieobecnych w tych pierwszych elementów kinetycznych, prozodycznych i proksemicznych (Choduń 2007: 47). Brakuje w nich również niektórych elementów sytuacyjnych. Oczywiście każdy napis publiczny widnieje w określonym miejscu, lecz nie widzimy i często nie wiemy, kto jest jego nadawcą. Może to być np. organ państwa, administracja osiedla, kierownictwo firmy, koleje państwowe, właściciel budynku, miejski zarząd dróg, dyrektor oddziału banku. Komunikacja odbywa się zatem w sytuacji oficjalnej, która wymaga od autora napisu znajomości starannej odmiany polszczyzny czy czeszczyny.

Podobnie jak w przypadku tekstów administracyjnych napisy kierowane są do szerokiego kręgu odbiorców, którzy znajdują się w określonym miejscu i czasie. Nadawca napisu jest w nim mniej lub bardziej uobecniony, podobnie zresztą jak odbiorca – wszystko zależy od rodzaju komunikatu.

Wspólną cechą tekstów administracyjnych i napisów jest jednostronny kierunek komunikacji: od aktywnego nadawcy do biernej odbiorcy, który nie ma możliwości reagowania, ponieważ w tym modelu komunikowania nie występuje sprzężenie zwrotne.

Mimo że napisy publiczne posiadają cechy tradycyjnie przypisywane tekstom administracyjnym, to jednak wyróżniają się na ich tle. W przeciwieństwie do innych tekstów administracyjnych, które nierzadko odznaczają się zawilóścią, niejasnością czy nadmiarem konstrukcji znominalizowanych, większość napisów publicznych tych cech nie posiada. Dotyczy to w pierwszym rzędzie napisów będących formami krótkimi, takich jak zakazy, nakazy czy ostrzeżenia. Nie oznacza to, że autorzy w procesie ich formułowania rezygnują z cech wzorca

gatunkowego wypowiedzi administracyjnej: dyrektywności, bezosobowości, precyzyjności i standardowości. Jednak na skutek zmian kulturowych, aksjologicznych, społecznych i pragmatycznych zachodzących w społeczeństwie polskim i czeskim napisy ulegają różnego rodzaju modyfikacjom. Dotyczą one przede wszystkim obecności form grzecznościowych, takich jak zwroty adresatywne, przeprosiny czy podziękowania. Na przestrzeni kilkudziesięciu lat w napisach publicznych nastąpiła zmiana podejścia do ich odbiorcy – został on upodmiotowiony, zindywidualizowany, traktuje się go z należnym szacunkiem. Oczywiście cechy te w różnym stopniu występują w poszczególnych rodzajach napisów publicznych. Wiadomo, że dłuższa forma zawiadomienia lokatorów o odczycie liczników wody może zawierać i zwroty adresatywne, i formy grzecznościowe. Natomiast krótka forma zakazu przejścia na przeciwległą stronę ulicy tych elementów zawierać nie będzie. Wszystko zatem zależy od rodzaju napisu publicznego, czyli treści, jakie komunikuje.

Rozdział 4

Adresat w czeskich i polskich napisach publicznych

Jak wiadomo, formy adresatywne należą do podstawowych wykładników społecznej relacji między uczestnikami komunikacji. Jeśli chodzi o polski i czeski system adresatywny, wykazują one wiele podobieństw, mimo że sam model grzeczności czeskiej to *wykanie*, odmienny od polskiego *panienia*. Fakt ten ma wpływ na formę napisów publicznych będących dyrektywnymi aktami mowy, a te przecież dominują.

W języku czeskim normą grzecznościową w sytuacji oficjalnej jest użycie form drugiej osoby liczby mnogiej (np. *zavírejte; vstupujte; udržujte; nelepte; hlaste*). W polszczyźnie obraz dyrektywności w sytuacji oficjalnej jest bardziej złożony. Użycie analogicznej formy jak w języku czeskim nie jest możliwe. Dyrektywność w napisach jest zatem realizowana za pośrednictwem innych form, z których najczęstszą jest forma bezokolicznika (np. *nie zastawiać; nie wchodzić; zamykać; nie stawiać; nie trzaskać*). Jej użycie powoduje, że dyrektywa przybiera kategoriyczny charakter. Nie przypadkiem w pracach z zakresu językoznawstwa pragmatycznego akty mowy zawierające bezokolicznik są definiowane jako modelowe rozkazy, nakazy czy żądania. Napisy sformułowane w ten sposób nie są częste, niekiedy ich użycie jest wymuszone przez warunki, np. ograniczone miejsce na przycisku sygnalizującym przejście przez ulicę. W napisach publicznych forma bezokolicznika najczęściej jest obudowana formami *proszę* lub *prosimy*, czyli czasownikami performatywnymi, które można traktować jako aktualizatory grzeczności. Dlatego formuły typu *proszę zamykać; proszę nie wychylać się* czy *proszę dzwonić* można uznać za modelowe dyrektywy w sytuacji oficjalnej. Należy też wspomnieć o ewentualnych wariantach, którymi są *prosimy* + *bezokolicznik* oraz *proszę* / *prosimy* o + *rzeczownik odsłowny*. Na szczególną uwagę zasługuje ta ostatnia forma, typowa dla nadawcy instytucjonalnego kierującego akt dyrektywny do określonej zbiorowości (Marcjanik 1997: 172).

W napisach publicznych repertuar zwrotów adresatywnych jest stosunkowo ograniczony. Na taki stan rzeczy ma wpływ pewna anonimowość zarówno

autora napisu publicznego, jak i jego odbiorcy. Autorem może być jednostka lub instytucja (np. zarząd dróg, zakład gazowniczy, właściciel sklepu, dozorca), odbiorcą – mniej lub bardziej określona zbiorowość (np. klienci, lokatorzy, pasażerowie, rowerzyści). Między uczestnikami komunikacji nie ma bezpośredniego kontaktu, a układ komunikacyjny jest zwykle asymetryczny. Niezastosowanie się do stanowiącego treść napisu zalecenia, zakazu czy informacji może się łączyć i najczęściej łączy się z mniej lub bardziej dotkliwymi konsekwencjami dla odbiorcy.

Pojawienie się zwrotu adresatywnego w napisie publicznym niejako wymusza jego dłuższą formę. Dlatego występowanie adresatywów jest charakterystyczne dla bardziej rozbudowanych zawiadomień, komunikatów, ogłoszeń, ostrzeżeń czy informacji, które dotyczą odczytu wodomierzy, przerwy w dostawie prądu, ograniczeń w skupie opakowań szklanych, korzystania z toalety w pociągu, wystawiania pojemników na śmieci z posesji itd. Różnią się one od typowych krótkich napisów w formie tabliczek czy wywieszek i często przypominają korespondencję urzędu z obywatelem, choć ten, siłą rzeczy, jest zbiorowy, nie indywidualny.

W zgromadzonym materiale empirycznym znalazły się następujące zwroty adresatywne:

- VÁŽENÍ; VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI; VÁŽENÝ ZÁKAZNÍKU; VÁŽENÍ VLASTNÍCI BYTŮ; VÁŽENÍ NÁJEMNÍCI BYTŮ; VÁŽENÍ RODIČE; VÁŽENÍ ŘIDIČI; VÁŽENÍ KLIENTI; VÁŽENÍ HOSTÉ; VÁŽENÍ HOTELOVÍ HOSTÉ; VÁŽENÍ NÁVŠTĚVNÍCI; VÁŽENÍ OBČANÉ; VÁŽENÍ PACIENTI; VÁŽENÍ DÁRCI; VÁŽENÍ; VÁŽENÍ OBYVATELE DOMŮ...; CYKLISTO; MILÍ ZÁKAZNÍCI;
- SZANOWNI PAŃSTWO; SZANOWNI KLIENCI; SZANOWNY KLIENCIE; SZANOWNI MIESZKAŃCY; SZANOWNI SĄSIEDZI; SZANOWNI PODRÓŻNI; SZANOWNI WŁAŚCICIELE PSÓW; SZANOWNI GOŚCIE; MIŁE PANIE; SZANOWNI PACJENCI; DRODZY KLIENCI; DRODZY GOŚCIE; DRODZY SĄSIEDZI; DRODZY KLIENCI; DRODZY GOŚCIE; DRODZY MIESZKAŃCY; SZANOWNE PANIE; UCZESTNICZKI ZAJĘĆ GIMNASTYCZNYCH; SZANOWNI WŁAŚCICIELE PSÓW; SZANOWNI MIESZKAŃCY ŚRÓDMIEŚCIA.

Co znamienne, ich frekwencja jest bardzo zróżnicowana, zależna od miejsca, w którym zostały użyte (np. miejsce zamieszkania, środek komunikacji, sklep, hotel, ośrodek zdrowia, szpital).

Wzorcowymi formami zwrotów adresatywnych w polskich i czeskich napisach publicznych są odpowiednio *szanowni + rzeczownik* i *vážení + rzeczownik*. Mniej oficjalne, poniekąd poufałe zwroty z przymiotnikami *milí / draží* w języku czeskim praktycznie nie są używane. W polszczyźnie sytuacja ich odpowiedników *milí / drodzy* wygląda inaczej. Początkowo w zebranych materiale znalazły się tylko trzy polskie napisy tego rodzaju: *milé panie* w galerii handlowej, *drodzy goście* w hotelu oraz *drodzy sąsiedzi* na osiedlu mieszkaniowym. Z czasem, co wskazuje na pewną tendencję, zaczęło przybywać adresatywów z przymiotnikiem *drogí*, zwłaszcza *drodzy klienci* i *drodzy mieszkańcy*.

Jak widać, częściej używane są zwroty kierowane do określonej grupy (*vážení zákazníci; vážení návštěvníci; šanowní klienci; šanowní mieszkańcy; drodzy klienci*) niż do jednej osoby (*vážení zákazník; šanowní klientce*). Zwroty kierowane do pojedynczego odbiorcy można z pewnością odbierać jako próbę zindywidualizowania kontaktu z nim poprzez wyraźne wyodrębnienie spośród pewnej zbiorowości. Można też widzieć w tym zwrocie zamiar skrócenia dystansu między uczestnikami aktu komunikacyjnego:

[ŘIDIČI POZOR!]¹

[MIESZKAŃCU! NIE WPUSZCZAJ DOMOKRĄŻCÓW DO BLOKU]

Podobne zwroty zwykle są stosowane przed rozbudowanymi treściowo komunikatami, w krótkich pojawiają się rzadziej lub nie pojawiają się wcale. Adresatywy w napisie publicznym mogą zostać pominięte, co skutkuje tym, że jego odbiorca zostaje wskazany w nazwie napisu publicznego bądź w samej jego strukturze. Zjawisko to można zaobserwować w czeskich informacjach (*upozornění*) i zawiadomieniach (*oznámení*):

[OZNÁMENÍ PRO KLIENTY ÚŘADU PRÁCE]

[OZNÁMENÍ PRO NAJÍMATELE]

[UPOZORNĚNÍ PRO HOSTY]

[UPOZORNĚNÍ PRO RODIČE]

[UPOZORNĚNÍ PRO CIZÍ STRÁVNÍKY]

[DŮLEŽITÉ UPOZORNĚNÍ PRO ŽÁKY]

1 Analizowane w tym rozdziale adresatywy zostały pogrubione ze względu na lepszą recepcję prezentowanego materiału.

[OZNÁMENÍ VEŘEJNOSTI]
 [UPOZORNĚNÍ PRODEJCŮM]
 [UPOZORNĚNÍ VEŘEJNOSTI]

Warto zwrócić uwagę na zwroty *upozornění veřejnosti* i *oznámení veřejnosti*, kierowane praktycznie do wszystkich obywateli, do całego społeczeństwa. W polszczyźnie analogiczne formy z dopełnieniem w celowniku nie są używane, nie zostały rejestrowane również polskie napisy z przyimkiem *dla* i dopełniaczem, np. *informacja dla mieszkańców* czy *ogłoszenie dla lokatorów*.

W języku czeskim komunikat może być dodatkowo wzmocniony za pomocą przymiotnika – *důležité upozornění*. W analogicznych polskich napisach publicznych stosowane są nazwy *informacja*, *zawiadomienie* czy *ogłoszenie* bez wskazania określonych odbiorców. O tym, kogo dotyczy napis, dowiadujemy się z samej jego treści.

Napis publiczny może przybrać typową postać aktu mowy z czasownikiem performatywnym użytym w pierwszej osobie liczby pojedynczej lub mnogiej:

OMLOUVÁME SE ZÁKAZNÍKŮM;
 OZNAMUJEME UCHAZEČŮM O ZAMĚSTNÁNÍ;
 OZNAMUJEME VŠEM ODBĚRATELŮM;
 OZNAMUJI VŠEM ŽÁKŮM I RODIČŮM;
 PROSÍME ZÁKAZNÍKY;
 PROSÍME RODIČE PRVNÁČKŮ;
 DĚKUJEME KUŘÁKŮM;
 UPOZORŇUJEME KLIENTY;
 UPOZORŇUJEME NÁJEMNÍKY;
 UPOZORŇUJEME RODIČE;
 UPOZORŇUJEME VŠECHNY NÁJEMNÍKY;
 ŽÁDÁM VŠECHNY NÁJEMNÍKY;
 ŽÁDÁME VŠECHNY OBYVATELE DOMU;
 ŽÁDÁME NÁVŠTEVNÍKY;
 ŽÁDÁME ZÁKAZNÍKY;
 ŽÁDÁME VEŘEJNOST;
 ŽÁDÁME VLASTNÍKY (NÁJEMNÍKY) BYTŮ;
 ŽÁDÁME PŘÍCHOZÍ;
 ŽÁDÁME CESTUJÍCÍ;
 ŽÁDÁME ŘIDIČE;

AKWIZYTOROM DZIĘKUJEMY;
PROSIMY MIESZKAŃCÓW;
PROSIMY LOKATORÓW;
PROSIMY WSZYSTKICH KLIENTÓW;
UPRZEJMIE INFORMUJEMY PT. CZYTELNIKÓW.

Zgromadzony materiał wskazuje na dużą częstotliwość użycia w czeskich napisach publicznych czasownika performatywnego w pierwszej osobie liczby mnogiej. Są to akty asertywne (*oznamujeme; upozorňujeme*), ekspresywne (*děkujeme; omlouváme se*) i dyrektywne (*žádáme; prosíme*). Sporadycznie występują czasowniki performatywne w formie liczby pojedynczej (*oznamuji; žádám*).

W polszczyźnie podobne konstrukcje używane są rzadko, co potwierdzają tylko trzy znalezione napisy. Zwłaszcza pierwszy (*Akwizytorom dziękujemy*) wymaga komentarza, ponieważ utrwalił się w świadomości polskiego społeczeństwa jeszcze w latach 90. ubiegłego wieku wraz z boomem na handel obnośny w Polsce. Wtedy zaczęły się pojawiać tabliczki z takim napisem, tylko z pozoru będące uprzejmym zakazem wstępu dla domokrażców czy agentów. Jeszcze starszą historię ma użycie skrótu P.T. (łac. *pleno titulo* – z zachowaniem należnych tytułów) w zwrotach typu *P.T. Klienci czy P.T. Czytelnicy*. Skrót ten w okresie PRL funkcjonował powszechnie w napisach widniejących praktycznie w każdej placówce usługowej lub handlowej. Można zatem sądzić, że jest on pozostałością minionej epoki, skutecznie utrwaloną w świadomości autora napisu. Trzeci zarejestrowany zwrot, *prosimy mieszkańców*, również nie jest typowy, czego dowodem są liczne inne napisy przekazujące analogiczną treść.

W języku czeskim i polskim funkcjonują napisy publiczne, w których chodzi do uobecnienia nadawcy i adresata. Wskazanie adresata nie jest obligatoryjne, niemniej może on być wymieniony. Napisy takie są wypowiedziami performatywnymi z czasownikiem w trzeciej osobie liczby pojedynczej, typowej dla tekstów administracyjnych formułowanych przez instytucje, a kierowanych do określonej zbiorowości:

[E.ON ČESKÁ REPUBLIKA S.R.O. OZNAMUJE ODBĚRATELŮM ELEKTRĚINY]

[REJON OBSŁUGI WSPÓLNOT NR 2 PRZY ULICY NIEPODLEGŁOŚCI
W SOSNOWCU PRZYPOMINA **WSZYSTKIM MIESZKAŃCOM**]

[REJON OBSŁUGI WSPÓLNOT NR III INFORMUJE **WSZYSTKICH**
LOKATORÓW]

We wszystkich trzech przypadkach zleksykalizowany adresat (*odběratelé elektřiny*; wszyscy *mieszkańcy*; wszyscy *lokatorzy*) mógłby zostać pominięty. Wymienienie go można tłumaczyć chęcią nadania napisowi charakteru osobowego – precyzyjnego wskazania odbiorcy.

Napisy publiczne zawsze kierowane są do pewnej zbiorowości, mniejszej lub większej, która może być wyodrębniana w różny sposób. Wskazywanie na pewną zbiorowość najczęściej ma miejsce w przypadku zakazów, np. dostępu do określonego miejsca, i dotyczy osób niepowołanych, obcych czy niezatrudnionych, którym wstęp jest wzbroniony:

- [**CIZÍM VSTUP ZAKÁZÁN**]
 [**CIZÍM OSOBÁM VSTUP ZAKÁZÁN**]
 [**NEPOVOLANÝM VSTUP ZAKÁZÁN**]
 [ZÁKAZ VSTUPU **CESTUJÍCÍCH** DO KOLEJIŠTĚ PŘED ZASTAVENÍM VLAKU]
 [ZÁKAZ VSTUPU **CIZÍM OSOBÁM**]
 [ZÁKAZ VSTUPU **OSOBÁM, KTERÉ TAM NEVYKONÁVAJÍ SLUŽBU ANI DOZOR**]
 [ZÁKAZNÍKŮM VSTUP ZAKÁZÁN]
 [VSTUP ZAKÁZÁN **VŠEM OBCHODNÍM ZÁSTUPCŮM**]
 [**POULIČNÍM PRODEJCŮM VSTUP ZAKÁZÁN**]
 [ZÁKAZ VOLNÉHO POHYBU NA POZEMKU **PRO PACIENTY ZUBNÍ ORDINACE**]
 [ZÁKAZ PARKOVÁNÍ **ZDE NEBYDLÍCÍCH, TEDY NEDOSTUPNÝCH OSOB**]
 [BRÁNA AUTOMATIZOVÁNA, VSTUP **PRO PĚŠÍ ZAKÁZÁN**]
 [**OSOBOM NIEUPOWAŽNIONYM WSTĘP WZBRONIONY**]
 [WŁASNOŚĆ PRYWATNA – **OSOBOM NIEUPOWAŽNIONYM WSTĘP WZBRONIONY**]
 [**NIEUPOWAŽNIONYM WSTĘP WZBRONIONY**]
 [**NIEZATRUDNIONYM WSTĘP WZBRONIONY**]
 [ZAKAZ WSTĘPU W **NAKRYCIU GŁOWY**]

[OSOBY NIE BĘDĄCE GOŚĆMI MIESZKAŃCÓW DS. „DODEK”
NIE MAJĄ PRAWA PRZEBYWAĆ NA TERENIE AKADEMIIKA]

Choć w obydwu językach występują podobne grupy adresatów, można dostrzec różnice w ich nominacji. W języku czeskim mówi się o obcych (*cizí*) czy osobach obcych (*cizí osoby*), w języku polskim – o osobach nieupoważnionych. Cechą wspólną jest natomiast widoczna w obydwu językach substancywizacja: *niezatrudnieni; nieupoważnieni; nepovolani; cizí*.

W odwrotnej sytuacji mowa o kategorii osób, które mogą wejść do określonego budynku lub pomieszczenia, wejść / wjechać na określony teren. Zarówno w języku czeskim, jak i w polskim nierzadko wyodrębnia się grupę, która jest uprzywilejowana lub uprawniona i której pewne ograniczenia nie dotyczą:

[VCHOD PRO ZAMĚSTNANCE]
[VCHOD PRO ZÁKAZNÍKY]
[ÚNIKOVÝ VÝCHOD A VSTUP PRO TĚLESNĚ POSTIŽENÉ]
[PARKOVÁNÍ PRO VEDENÍ AO A NÁVŠTĚVY]
[VÍTKOVICE – SOUKROMÝ POZEMEK – PARKOVÁNÍ PRO EVIDOVANÁ
VOZIDLA A OHLÁŠENÉ NÁVŠTĚVY]
[POSEZENÍ PRO NEKUŘÁKY]
[WC PRO VEŘEJNOST]

[WC DLA PERSONELU]
[WEJŚCIE DLA PRACOWNIKÓW]
[PARKING DLA KLIENTÓW PRZEBYWAJĄCYCH W ODDZIALE]
[WEJŚCIE DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
ORAZ DLA MATEK Z DZIEĆMI NA WÓZKACH]
[WEJŚCIE DO BUDYNKU DLA OSÓB NA WÓZKACH]
[WEJŚCIE DLA INTERESANTÓW OD ULICY TRĘBACKIEJ]

W napisach tych zwraca uwagę wyodrębnienie analogicznych zbiorowości: *klienti; tělesně postižení; pracovníci; klienci; osoby niepełnosprawne; pracownicy*. Czeski napis *WC pro veřejnost* praktycznie nie ma ekwiwalentu przekładowego w polszczyźnie. *Toaleta publiczna* jako napis nie istnieje, choć samo wyrażenie jest powszechnie używane w polszczyźnie na oznaczenie toalety ogólnodostępnej.

Wspomniane wyodrębnienie może być dodatkowo wzmocnione za pomocą przysłówków *tylko* i *wyłącznie* w polszczyźnie oraz *pouze* i *jen* w czeszczyźnie²:

- [VSTUP **POUZE** PRO PERSONÁL]
 [UPOZORNĚNÍ VSTUP **POUZE** PRO ZAMĚSTNANCE]
 [VSTUP **POUZE** PRO PĚŠÍ]
 [VCHOD **POUZE** PRO ZAMĚSTNANCE]
 [VSTUP **POUZE** PRO ZAMĚSTNANCE]
 [SOUKROMÝ POZEMEK – VSTUP **POUZE** PRO REZIDENTY]
 [VÝTAH **POUZE** PRO ZAMĚSTNANCE MU A TĚLESNĚ OSLABENÉ OSOBY]
 [WC **POUZE** PRO HOSTY]
 [WC URČENO **POUZE** PRO INVALIDY]
 [VSTUP **JEN** PRO HRÁČE]
 [VSTUP **JEN** PRO ČLENY KLUBU]
- [PRZEJŚCIE **TYLKO** DLA PERSONELU]
 [TEREN SZPITALA – WJAZD **TYLKO** DLA PRACOWNIKÓW]
 [PARKING **TYLKO** DLA MIESZKAŃCÓW – C.S.M. „NASZA PRACA”]
 [PARKING **TYLKO** DLA MIESZKAŃCÓW BLOKU PRZY ULICY
 KAROLEWSKIEJ 24/28]
 [ŚMIETNIK I TRZEPAK **TYLKO** DLA MIESZKAŃCÓW BUDYNKU 20 A–J]
 [MIEJSCE DO PARKOWANIA **TYLKO** DLA MIESZKAŃCÓW BL. 75 S.M.
 OSIEDLE MŁODYCH]
 [TOALETA BEZPŁATNA **TYLKO** DLA KLIENTÓW RESTAURACJI –
 POZOSTAŁE OSOBY TOALETA ODPLATNA 2 ZŁ]
 [ŁAZIENKA I TOALETA **WYŁĄCZNIE** DLA POKOI GOŚCINNYCH 218 I 219]
 [PARKING **WYŁĄCZNIE** DLA PRACOWNIKÓW I KLIENTÓW KANCELARII –
 POJAZD ZAJMUJĄCY MIEJSCE BEZ ZEZWOLENIA ZOSTANIE ODHOLOWANY
 NA KOSZT WŁAŚCICIELA POJAZDU]

Wzmocnione wyodrębnienie grup powoduje jednocześnie, że akty mowy, którymi są napisy, stają się bardziej kategoriyczne, ich moc illokucyjna wzrasta. W napisach czeskich zaobserwować można częstsze użycie przysłówka *pouze* niż *jen*. Słowniki rejestrują obydwa jako synonimy, nie wskazując ewentualnych różnic między nimi. Niemniej Narodowy Korpus Języka Czeskiego, a ściślej SYN 2015 podaje dwie istotne informacje odnośnie do przysłówków

2 Pogrubienia w podanych przykładach własne.

jen i *pouze*. Pierwszy jest znacznie częściej używany i występuje przede wszystkim w literaturze pięknej, zaś drugi w literaturze specjalistycznej. W języku mówionym przysłówek *pouze* stosowany jest rzadko, co potwierdzają dane korpusowe z ORAL 2013. W korpusie tym *pouze* posiada tylko 39 poświadczeń, zaś *jen* – 644. Widać wyraźnie, że przysłówek *jen* jest częściej używany w języku mówionym i to najpewniej powoduje, iż autorzy napisów sięgają po bardziej staranny *pouze*.

Przedstawione napisy są dowodem na to, jak skutecznie można uniknąć eksplicytnie wyrażonego zakazu. Zamiast niego wskazana jest określona zbiorowość, która może korzystać z wejścia, parkingu, windy czy toalety: klienci, pracownicy, mieszkańcy, osoby niepełnosprawne, goście hotelowi itd.

Miejsca przeznaczone dla określonych grup osób mogą być określone za pomocą czasownika lub imiesłowu:

[ŘIDIČI POZOR! – SOUKROMÉ PARKOVIŠTĚ – VYHRAZENO PRO HOSTY]

[CESTA VYHRAZENA PRO CHODCE]

[TOALETY SLOUŽÍ POUZE ZÁKAZNÍKŮM HERNY]

[TYLKO MIESZKAŃCY DS. „ESKULAP” MOGĄ KORZYSTAĆ Z TOALETY

W TYM AKADEMIKU]

W napisach czeskich najczęściej stosowany jest czasownik *vyhradit*, a ściślej formy jego imiesłowu: *cesta vyhrazena*; *parkoviště vyhrazeno*. Możliwe polskie ekwiwalenty *zarezerwować* czy *przeznaczyć* w polskich napisach publicznych nie występują, nie licząc odosobnionych przypadków. Analogiczna uwaga dotyczy czeskiego czasownika *sloužit*, zarejestrowanego tylko w jednym napisie.

W napisach zarówno w języku czeskim, jak i w polskim to, co jest dozwolone, może wynikać z kontekstu, np. wejście do budynku, miejsce do parkowania. Mamy wtedy do czynienia z napisami typu:

[POUZE PRO NÁVŠTEVNÍKY KLINIKY]³

[VYHRAZENO PRO MAJITELE BYTOVÉHO DOMU]⁴

3 Napis towarzyszący znakowi parkowania.

4 Napis towarzyszący znakowi parkowania.

[WYŁĄCZNIE DLA MIESZKAŃCÓW UL. STOŁECZNA 14 D]⁵

Nierzadkie jest połączenie takich napisów ze znakiem drogowym (np. oznaczającym miejsce do parkowania).

W języku czeskim wyłączenie z zakazu określonej grupy osób (podmiot w celowniku) może odbywać za pomocą wyrażenia *być + imiesłów bierny*, np. *je povolen (-a, -o)*:

[PACIENTŮM VSTUP NA AMBULANCE POVOLEN]

[DOPRAVNÍ OBSLUZE VJEZD POVOLEN]

[ZAMĚSTNANCŮM PRŮCHOD POVOLEN]

[CYKLISTŮM VJEZD POVOLEN]

[SOUKROMÝ POZEMEK – VJEZD POVOLEN ZÁSOBOVÁNÍ
A ZAMĚSTNANCŮM ŠKOLY]

[SOUKROMÝ POZEMEK – VJEZD POVOLEN POUZE OPRAVNĚNÝM]

[KRÁTKODOBÉ STÁNÍ PRO ZÁKAZNÍKY POVOLENO]

Podobne zwroty, np. *komuś coś jest dozwolone*, w materiale polskim nie zostały zarejestrowane, co daje podstawę, by sądzić, że nie pojawiają się w napisach.

Zarówno w języku polskim, jak i w czeskim wykorzystywane są mocne dyrektywy typu *jest (z)obowiązany (powinien) / je povinen* ze wskazaniem konkretnego odbiorcy komunikatu, wyrażonego w mianowniku:

[CESTUJÍCÍ JE POVINEN SI PŘI NÁSTUPU DO VOZIDLA
OZNAČIT JÍZDENKU]

[ŘIDIČ JE POVINEN UHRADIT CENU ZA PARKOVÁNÍ]

[PASAŻEROWIE ZAJMUJĄCY MIEJSCA SIEDZĄCE I STOJĄCE W POJEŹDZIE
WINNI W CZASIE JAZDY TRZYMAĆ SIĘ UCHWYTÓW LUB PORĘCZY]

Napisy te kierowane są do podróżnych i kierowców, którzy w trakcie jazdy powinni np. trzymać się uchwytów, zapłacić za parking czy skasować bilet.

Odrębną grupę tworzą napisy sąsiadujące ze znakami drogowymi zakazującymi wjazdu lub parkowania. Wskazują one tych zmotoryzowanych, których dany zakaz nie dotyczy. W języku czeskim określenie grup uprzywilejowanych,

5 Napis towarzyszący znakowi parkowania.

Fot. 2. Napis polski na drzwiach oddziału banku

Źródło: Fot. A. Charciarek.

których dany zakaz czy ograniczenie nie dotyczy, odbywa się za pomocą konstrukcji *mimo* + *rzeczownik*:

[MIMO ZÁSBOVÁNÍ A NÁJEMCŮ PARKOVIŠTĚ]

[MIMO MAJITELŮ A NÁJEMNÍKŮ GARÁŽÍ]

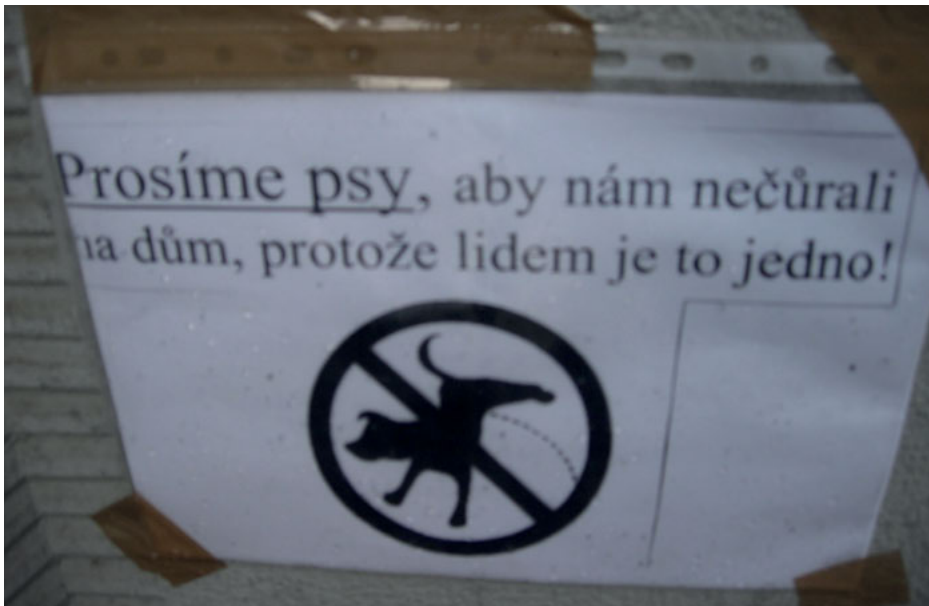
[MIMO VOZIDEL S POVOLENÍM POŘADATELE AKCE „POUŤ SMÍŘENÍ“]

[ZÁKAZ VJEZDU – MIMO VOZIDEL ZÁSBOVÁNÍ A VOZIDEL NA
POVOLENKY VOŠZ A SZŠ]

[ZÁKAZ PARKOVÁNÍ – MIMO VOZIDLA A NÁVŠTĚVY RUSKÁ 43]⁶

6 W zgromadzonym materiale znalazł się jeden praski napis z przysłówkiem *vyjma* zamiast *mimo*: *Zákaz parkování před vjezdem do stadionu vyjma vozů FK Viktoria Žižkov*. Przysłówek *vyjma* w słownikach jest opatrzonej kwalifikatorem *ksiązkowy*. To nacechowanie stylistyczne pozwala na jego użycie w napisie publicznym.

Fot. 3. Napis czeski na ścianie domu wielorodzinnego

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Przywołane napisy, najczęściej towarzyszące znakom drogowym lub napisom informującym o zakazie parkowania, wskazują tych, którzy są wyłączeni z zakazu. W odróżnieniu od polszczyzny zaobserwować można użycie nazw przedmiotowych (*vozidla; zásobování*) zamiast osobowych. Tym czeskim konstrukcjom funkcjonalnie odpowiadają w polszczyźnie napisy *nie dotyczy* + rzeczownik oraz *z wyjątkiem* + rzeczownik. Zwłaszcza ten pierwszy stosowany jest względnie często w celu wskazania określonej grupy osób⁷:

[**NIE DOTYCZY WŁAŚCICIELI GARAŻY**]

[**NIE DOTYCZY OSÓB UPRAWNIONYCH**]

[**NIE DOTYCZY NAJEMCÓW**]

[**NIE DOTYCZY MIESZKAŃCÓW WSPÓLNOTY MIESZKANIOWEJ**]

[**NIE DOTYCZY PRACOWNIKÓW URZĘDU ORAZ OSÓB
NIEPEŁNOSPRAWNYCH**]

[**NIE DOTYCZY WŁAŚCICIELI GARAŻY**]

7 Pogrubienia w podanych przykładach własne.

[ZAKAZ PARKOWANIA – GROZI ODHOLOWANIEM – **NIE DOTYCZY**
 MIESZKAŃCÓW WSPÓLNOTY MIESZKANIOWEJ BUDYNKU
 PRZY UL. SURASKIEJ 4]
[NIE DOTYCZY POSIADACZY IDENTYFIKATORÓW]

Rzadsze są polskie napisy z *wyjątkiem* + *rzeczownik* i analogiczne czeskie *s výjimkou* + *rzeczownik*, które występują w sąsiedztwie znaków drogowych zakazu lub postępu:

[S **VÝJIMKOU** SMLUVNÍHO DOPRAVCE]
 [ZÁKAZ VSTUPU SE PSEM, S **VÝJIMKOU** VODICÍCH A ASISTENČNÍCH PSŮ]
[Z WYJĄTKIEM MIESZKAŃCÓW SWM]

Wyodrębnienie grup osób może odbywać się poprzez opis ich wyglądu zewnętrznego. Te rzadkie przypadki praktycznie sprowadzają się do widniejących na drzwiach placówek bankowych napisów, które umieszczane są ze względów bezpieczeństwa:

[**OSOBY ZASŁANIAJĄCE TWARZ NIE BĘDĄ OBSŁUGIWANE**]
 [UWAGA! **OSOBY ZASŁANIAJĄCE TWARZ NIE BĘDĄ OBSŁUGIWANE**]
**[OSOBY ZASŁANIAJĄCE TWARZ (NP. WYSOKIM KOŁNIERZEM,
 SZALIKIEM, CZAPKĄ, KAPTUREM, CIEMNYMI OKULARAMI) NIE BĘDĄ
 OBSŁUGIWANE]**
[ZAKAZ WSTĘPU W NAKRYCIU GŁOWY]

Adresat w napisach publicznych może być wskazany pośrednio:

[PROSÍME PSY, ABY NÁM NEČURALI NA DŮM,
 PROTOŽE LIDEM JE TO JEDNO!]

Napis ten może wynikać z desperacji jego autora, który zapewne widząc nieskuteczność swoich poprzednich działań, zwraca się bezpośrednio do zwierząt (psów), aby nie załatwiały potrzeb fizjologicznych w określonym miejscu (budynek). Wskazuje przy tym ludzi (właścicieli psów) jako tych, którzy nie przestrzegają pewnych reguł porządku publicznego.

Zwrot do ewentualnych odbiorców (w tym przypadku klientów jeżdżących na rowerze) może przybierać humorystyczną formę:

[DRODZY KLIENCI DZIURKI OD KLUCZA. SERDECZNIE PROSIMY
O NIEOPIERANIE SWOICH ROWERÓW W TYM MIEJSCU.
BARDZO DZIĘKUJEMY I ZAPRASZAMY DO NAS. :)]

Tego typu napisy stanowią potwierdzenie, że gdy ich autorem jest osoba fizyczna, może ona w sposób indywidualny ujmować określony stan rzeczy.

Rozdział 5

Akty mowy w napisach publicznych

Ekspresywne akty mowy w klasyfikacji Johna R. Searle'a (1976: 12–13) to przede wszystkim formy etykietalne, bez których trudno wyobrazić sobie komunikację językową w sytuacji oficjalnej, a o takiej można mówić w odniesieniu do napisów publicznych.

Rzeczywistość do 1989 roku w Polsce i ówczesnej Czechosłowacji stwarzała ograniczone warunki dla pojawiania się formuł grzecznościowych w napisach publicznych. Pewną przaśność peerelowskiej grzeczności dobrze ilustrują napisy *Žądasz czystości – zachowaj ja sam* i *Płacąc za przejazd, żądasz biletu*, w których trudno dostrzec postawę empatyczną. W języku czeskim dobrym przykładem jest rzadko już spotykana tabliczka *Udržuj pořádek a čistotu!* Co oczywiste, podobne formuły nie stwarzały dobrych podstaw do zgodnego współżycia obywateli, a wręcz przeciwnie – tworzyły atmosferę podejrzliwości i nieufności.

Wraz ze zmianami ustrojowymi postrzeganie odbiorcy zbiorowego zmieniło się. Została dostrzeżona jego podmiotowość, a co za tym idzie, sposób komunikowania się z nim uległ znacznym modyfikacjom. Poprzez formy grzecznościowe zaczęto przełamywać bezosobowy i kategoriyczny charakter napisów publicznych, wyraźnie podnosząc rangę odbiorcy – zbiorowego adresata. Dotyczy to zarówno napisów typowo administracyjnych, jak i tych, w których przejawia się tzw. grzeczność kupiecka, czyli także napisów ściśle powiązanych z tymi pierwszymi. Aby lepiej zrozumieć to zjawisko, należy przywołać charakter relacji urząd – petent czy sprzedawca – klient w latach 70. i 80. ubiegłego wieku. Ten sam ustrój w Polsce i Czechosłowacji wykształcił podobne modele zachowań z dominującą pozycją urzędnika, sprzedawcy czy usługodawcy. W jaskrawy sposób przejawiało się to w Polsce lat 80., zmagającej się z głębokim kryzysem gospodarczym, który skutkowało powszechnym deficytem towarów i usług. Małgorzata Kita, omawiając grzeczność kupiecką w szerokim przedziale czasowym, zwraca uwagę na zachowania dewiacyjne w okresie tzw. władzy ludowej w obydwu państwach, przejawiające się w uzurpowaniu sobie wyższej pozycji przez urzędnika, sprzedawcę i usługodawcę, niezależnie od motywów ekonomicznych

lub psychicznych (Kita 2005: 133). To właśnie system monopartyjny i system nakazowo-rozdzielczy w gospodarce skutecznie utrwały dewiacyjne zachowania w przestrzeni publicznej, której immanentną częścią były napisy publiczne. Zachowania te dobrze obrazuje restrykcyjny napis *Po odejściu od kasy reklamacji nie uwzględnia się*, powszechny w handlu w czasach PRL. Zgromadzone w monografii napisy nie mają wiele wspólnego z opisywanym okresem w Polsce i Czechosłowacji, choć niektóre przetrwały do dziś.

W zależności od typu napisu publicznego grzeczność może się przejawiać w różny sposób. Częstym zabiegiem jest użycie aktu dyrektywnego wraz z aktem ekspresywnym. Kombinacje aktów mowy bywają różne. Spośród nich można wyróżnić¹:

- zakaz i podziękowanie:

[NEVSTUPUJTE PROSÍM DO PRODEJNY S JÍDLEM A PITÍM!!!
VSTUP SE PSY ZAKÁZÁN. DĚKUJEME.]
[ZÁKAZ VSTUPU SE PSY. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

- ostrzeżenie i podziękowanie:

[UPOZORNĚNÍ – V DOMĚ PROBÍHAJÍ STAVEBNÍ PRÁCE.
DBEJTE, PROSÍM, ZVÝŠENÉ OPATRNOSTÍ – DĚKUJI.
JITKA HORKÁ – MAJITELKA DOMU]

- prośbę i podziękowanie:

[POKUD NELZE OTEVŘÍT DVEŘE, PROSÍM ZVOŇTE! POKUD NEJSME PRÁVĚ PŘÍTOMNI, PROSÍM DOMLUVTE SI S NÁMI SCHŮZKU NA ČÍSLECH NEBO DĚKUJEME.]
[V PŘÍPADĚ, ŽE VRÁTNÝ NEODPOVÍDÁ, INFORMUJTE, PROSÍM, HLAVNÍ RECEPCI HOTELU JALTA (VCHOD Z VÁCLAVSKÉHO NÁMĚSTÍ) NEBO VOLEJTE NA DĚKUJEME!]
[K OTEVŘENÍ DVEŘÍ, PROSÍM, POUŽIJTE ČERVENĚ NEBO ŽLUTĚ OZNAČENÝ KLÍČ! DĚKUJEME.]
[ZBOŽÍ ZAKOUPENÉ V JINÉ PRODEJNĚ HLASTE PROSÍM OSTRAZE

1 Pogrubienia w podanych przykładach własne.

NEBO U POKLADNY. **DĚKUJEME]**

[**NEVSTUPOUJTE PROSÍM DO PRODEJNY S JÍDLEM A PITÍM. DĚKUJEME.]**

[**NENECHÁVEJTE PROSÍM REKLAMNÍ LETÁKY VOLNĚ POLOŽENÉ
PŘED VCHODEM DO DOMU!!! DĚKUJEME.]**

[**NEZAMYKEJTE VCHODOVÉ DVEŘE DO ZDEJŠÍHO DOMU V PRACOVNÍ
DNY V DOBĚ OD 6 DO 18 HODIN, PROSÍM. DĚKUJEME. DAMOS S.R.O.]**

[**VÁŽENÍ DÁRCI, ZA MOKRA PROSÍM POUŽÍVEJTE NÁVLEKY, DĚKUJEME.]**

[**ZAVÍREJTE PROSÍM DVEŘE! DĚKUJEME.]**

[**PROSÍM ZAMYKEJTE VCHOD PO CELÝ DEN. DĚKUJEME.]**

[**ZAVÍREJTE DVEŘE, PROSÍM! DĚKUJEME.]**

[**ÚČEL NÁVŠTĚVY HLASTE, PROSÍM, NA RECEPCI. DĚKUJEME.]**

[**PROSÍM, POUŽIJTE VCHOD VEDLE (DIVADLO RADKA BRZOBOHATÉHO,
VPRAVO VCHOD DO ČTK PŘES VRÁTNICI – ZLATÉ DVEŘE), S ČÍSLEM 5.
DĚKUJEME]**

[**ŽÁDÁME NAŠE ZÁKAZNÍKY, ABY BYLI OHLEDUPLNÍ K NAŠEMU ZBOŽÍ
A NEJEZDILI S KOČÁRKY MEZI ODĚVY. DĚKUJEME.]**

[**ŽÁDÁME STUDENTY, KTEŘÍ SI ZAPŮJČÍ KLÍČ NA VRÁTNICI,
ABY HO TÝŽ DEN VRÁTILI. DĚKUJEME.]**

[**PROSZĘ ZAMYKAĆ DRZWI. DZIĘKUJEMY.]**

[**MIŁE PANIE!!! PROSIMY O NIEWYRZUCANIE PODPASEK
ORAZ TAMPONÓW DO TOALET. POZWOLI TO NAM NA UTRZYMANIE
TYCH MIEJSC W CZYSTOŚCI. DZIĘKUJEMY]**

[**DRODZY KLIENCI DZIURKI OD KLUCZA. SERDECZNIE PROSIMY
O NIEOPIERANIE SWOICH ROWERÓW W TYM MIEJSCU.
BARDZO DZIĘKUJEMY I ZAPRASZAMY DO NAS. :)]**

– polecenie i poděkovanie:

[**DODRŽUJTE ČISTOTU. DĚKUJEME.]**

[**MENSTRUACNÍ VLOŽKY VYHAZUJTE DO ODPADKOVÉHO KOŠE
ZABALENÉ! DĚKUJEME.]**

[**PO OSPRCHOVÁNÍ OTEVŘETE OKNA. DĚKUJEME.]**

[**UMOŽNĚTE ŘIDIČI BEZPEČNÝ VÝHLED. DĚKUJEME.]**

[**STUDENTI, KTEŘÍ POUŽÍVAJÍ PRODLUŽOVACÍ ŠŤŮRY A NEMAJÍ JE
PROMĚŘENÉ A PŘEZKOUŠENÉ ELEKTRIKÁŘEM,**

MUSÍ TAK UČINIT. DĚKUJEME.]

**[ZAVÍREJTE ZA SEBOU DVEŘE A NEZKRACUJTE SI CESTU DO PRŮJEZDU
PŘES TRÁVNÍKOVOU PLOCHU! DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.**

VÝBOR SVJ]

[UPOZORNĚNÍ – NEODNÁŠEJTE STŮL ANI ŽIDLE Z KUCHYŇKY!!!

DĚKUJEME – MU SPRÁVA KOLEJÍ A MENZ]

[PŘI PRÍCHODU A ODCHODU Z MŠ DOKLAPNĚTE DVEŘE. DĚKUJEME.]

- informację i akt przeprosin:

**[OMLOUVÁME SE ZÁKAZNÍKŮM. Z PROVOZNÍCH DŮVODŮ
JE PRODEJNA ZAVŘENA.]**

**[SZANOWNI KLIENCI, INFORMUJEMY, IŻ PLACÓWKA ZOSTAJE
ZAMKNIĘTA. OD DNIA 24.01.2011 ZAPRASZAMY DO PLACÓWKI
W CZĘSTOCHOWIE, UL. NMP 2. ZA UTRUDNIENIA
PRZEPRASZAMY. EUROBANK]**

[SKLEP NIECZYNNY OD 9.03. DO 17.03. PRZEPRASZAMY]

[W DNIU DZISIEJSZYM LOKAL NIECZYNNY – PRZEPRASZAM]

- informację i prośbę:

**[ZABEZPEČENÍ POKLADEN NEUMOŽŇUJE
OKAMŽITÉ VYDÁNÍ HOTOVOSTI – PŘIJMĚTE, PROSÍM,
TOTO BEZPEČNOSTNÍ OPATŘENÍ S POCHOPENÍM]**

[POMIESZCZENIE KLIMATYZOWANE. PROSIMY ZAMYKAĆ DRZWI.]

- informację, prośbę i podziękowanie:

**[DŮM BEZ REKLAMY – PROSÍM NEZVOŇTE ANI NENECHÁVEJTE
MATERIÁLY PŘED VCHODEM. DĚKUJEME.]**

[DISKRÉTNÍ ZONA – PROSÍM, PŘÍSTUPUJTE JEDNOTLIVĚ – DĚKUJEME]

- informację i podziękowanie:

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, Z HYGIENICKÝCH DŮVODŮ **VYKUPUJEME LÁHVE**
POUZE ČISTĚ VYMYTÉ. **DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.**]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI. PRO VAŠÍ BEZPEČNOST VŽDY VYŽADUJEME
DOKLAD TOTOŽNOSTI MAJITELE KARTY PŘI PLATBĚ KARTOU.

DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI. DNE 25.1.2014 VE 12.00 UKONČILA PRODEJNA ADIDAS
BRNO SVOJI DLOUHOLETOU ČINNOST. **DĚKUJEME ZA PŘÍZEŇ,**
KTEROU JSTE NÁM VĚNOVALI PO CELOU DOBU PŮSOBNÍ PRODEJNY.]

[PROSTOR VÝHLEDU ŘIDIČE!

DĚKUJEME VÁM ZA JEHO UVOLNĚNÍ!]

[OZNAMUJI VŠEM ŽÁKŮM I RODIČŮM, ŽE JSEM NA PÁTEK 2.5.2014
VYHLÁSILA Z PROVOZNÍCH A ORGANIZAČNÍCH DŮVODŮ ŘEDITELSKÉ
VOLNO PRO ŽÁKY ZŠ BRNO, TUHÁČKOVA 25. V PROVOZU NEBUDE ANI
ŠKOLNÍ JÍDELNA. **DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.**

MGR. JANA HANÁKOVÁ, ŘEDITELKA ŠKOLY]

[UPOZORNĚNÍ – PENÍZE VE ZDE POUŽÍVANÝCH AUTOMATICKÝCH
TREZOROVÝCH POKLADNÁCH JSOU CHRÁNĚNY ČASOVÝM ZÁMKEM.

TOTO BEZPEČNOSTNÍ ZAŘÍZENÍ CHRÁNÍ PENÍZE KLIENTŮ –
POKLADNÍK NEMŮŽE URYCHLIT VYDÁNÍ HOTOVOSTI K VÝPLATĚ.

DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

- prošbu, podziękowanie i życzenia:

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, **PROSÍME VÁS, VRACEJTE NÁKUPNÍ VOZÍKY**
DO BOXŮ DLE JEJICH VELIKOSTI. **DĚKUJEME VÁM**

A PŘEJEME PŘÍJEMNÝ NÁKUP.]

- informację, akt przeprosin i zaproszenie:

[SZANOWNI KLIENCI, **UPRZEJMIE INFORMUJEMY, ŽE W DNIU 7.10.2013**
(PONIEDZIAŁEK) **ODDZIAŁ BĘDZIE CZYNNY DO GODZINY 12.00.**

ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY. OD 8.10.2013 (WTOREK)

ZAPRASZAMY OBOK DO NOWEJ PLACOWKI PRZY PLACU MIARKI 2]

- informację i zaproszenie:

[UWAGA, **INFORMUJEMY**, ŻE OD CZERWCA 2011 ODDZIAŁ BĘDZIE CZYNNY
W SOBOTY W GODZ. 9.00–15.00. **ZAPRASZAMY**.]

[SZANOWNI PAŃSTWO, **UPRZEJMIE INFORMUJEMY**, ŻE W OKRESIE
OD 1 LIPCA DO 31 SIERPNI 2017 R. NASTĄPI ZMIANA GODZIN PRACY
UP LUBLIN 1. PLACÓWKA BĘDZIE CZYNNNA W: PONIEDZIAŁEK: OD 7.00
PRZEZ CAŁĄ DOBĘ, WTOREK–PIĄTEK: PRZEZ CAŁĄ DOBĘ,
SOBOTA: DO 21.00, NIEDZIELA: 10.00–17.00. **ZAPRASZAMY**.]

[SZANOWNI KLIENCI, **UPRZEJMIE INFORMUJEMY**, ŻE OD DNIA 6.06.2011
ZMIENIAMY CZAS PRACY NASZEJ PLACÓWKI. **ZAPRASZAMY**
PON. – PT. 9.00–18.00 SOBOTA NIECZYNNE.]

- podziękowanie i życzenia:

[**DĚKUJEME ZA NÁVŠTĚVU – PŘEJEME PŘÍJEMNÝ DEN**]

- informację, prośbę i akt przepraszin:

[**ZARAZ WRACAM – PROSZĘ ZACZEKAĆ – PRZEPRASZAM**]

Zarówno w napisach polskich, jak i w czeskich nierzadko wykorzystywane są środki leksykalne typowe dla stylu administracyjnego i strategii grzecznościowej. W polskich napisach pojawiają się zwroty *uprzejmie informujemy* i *uprzejmie prosimy*, które nadają tym aktom mowy bardziej uprzejmy charakter. Co znamienne, w zebranych materiale nie został odnotowany zwrot *uprzejmie dziękujemy*, choć na taką łączliwość wskazuje praktyka komunikacji językowej i prace leksykoграфiczne (Bańko, red. 2000b: 925). Podobny zwrot w języku czeskim nie został zaobserwowany.

W napisach czeskich zwraca uwagę zamienne użycie czasowników *prosit* i *žádat*, a ściślej ich form osobowych *prosím(-e)* i *žádám(-e)*. To, że forma *žádám(-e)* jest bardziej kategorierna niż forma *prosím(-e)*, zauważa Jana Hoffmannová: „mluvčí s vyšším sociálním statutem se obrací k podřízenému nebo závislému partnerovi se zdvořilou, distancovanou prosbou, nebo spíše se žádostí a ještě častěji s rozkazem, příkazem nebo zákazem” (Hoffmannová 1993: 77). Słowa lingwistki potwierdza zebrany materiał, w którym forma *prosím(-e)* stosowana

jest częściej jako bardziej uprzejma. Autorka stwierdza: „je výraz *prosím* nositelem určitého zmírnění kategorického příkazu nebo zákazu, zároveň však i exponentem formální zdvořilosti a určité distance” (Hoffmannová 1993: 77). Wydaje się, że właśnie te właściwości decydują o powszechnym użyciu *prosím* w napisach publicznych.

W czeskich napisach *prosím* może łączyć się z bezokolicznikiem:

[PROSÍM, ZAVÍRAT A ZAMYKAT!]
 [PROSÍM NEVJÍŽDĚT S KOČÁRKY A KOLY
 DO PRODEJNY KVĚTIN!]
 [PROSÍM NEVHAZOVAT REKLAMNÍ LETÁKY DO CELÉHO DOMU.
 DĚKUJEME!!!]

choć częściej łączy się z formą czasownika drugiej osoby liczby mnogiej. Przytoczone konstrukcje wyrażają dystans między autorem napisu a jego adresatem, potwierdzając oficjalny charakter komunikacji. Z uwagi na swoją kategoryczność napisy takie pełnią funkcję poleceń czy nakazów. W tego typu użyciach *prosím* można traktować jako aktualizator grzeczności osłabiający kategoryczność bezokolicznika. Analogiczną konstrukcję znajdujemy w polszczyźnie:

[PROSZĘ GASIĆ ŚWIATŁO]
 [PROSZĘ NIE KONSUMOWAĆ POTRAW I NAPOJÓW
 NA PARAPECIE WYSTAWY]
 [PROSZĘ NIE WCHODZIĆ Z LODAMI I FRYTKAMI]

W podanych przykładach *prosím* i *proszę* występują w prepozycji w stosunku do bezokolicznika. W czeskich napisach częściej używa się konstrukcji *prosím* + *rozkaznik drugiej osoby liczby mnogiej*:

[PROSÍM POUŽIJTE VEDLEJŠÍ VCHOD]
 [PROSÍM ZVOŇTE NA RECEPCJE]
 [PROSÍM VYČKEJTE ÚPLNÉHO OTEVŘENÍ DVEŘÍ]

Model czeskiej grzeczności językowej (*vykání*) pozwala na użycie podobnych napisów w napisach publicznych. W odróżnieniu od konstrukcji z bezokolicznikiem są one mniej kategoryczne, bardziej uprzejme. Należy wspomnieć

o ich dowolnej lokalizacji – zarówno w prepozycji, jak i w postpozycji wobec formy rozkaznika:

[PROSÍM ZVOŇTE]
 [POLOŽTE, PROSÍM, ZBOŽÍ NA POKLADNÍ PÁS.]
 [NENECHÁVEJTE DVEŘE OTEVŘENÉ, PROSÍM.]

Formy liczby pojedynczej *prosím* i *proszę* mogą zostać zastąpione formami liczby mnogiej *prosíme* i *prosím*, czyli zwrotami typowymi dla komunikatów megafonowych na dworcach kolejowych (np. *Vážení cestující, prosíme pozor!; Prosím zachovávat ostrožnosť i nie zblížiť sa do krawędzi peronu!*). Użycie formy liczby mnogiej wskazuje na instytucjonalny charakter autora napisu, w którego imieniu jest on artykułowany.

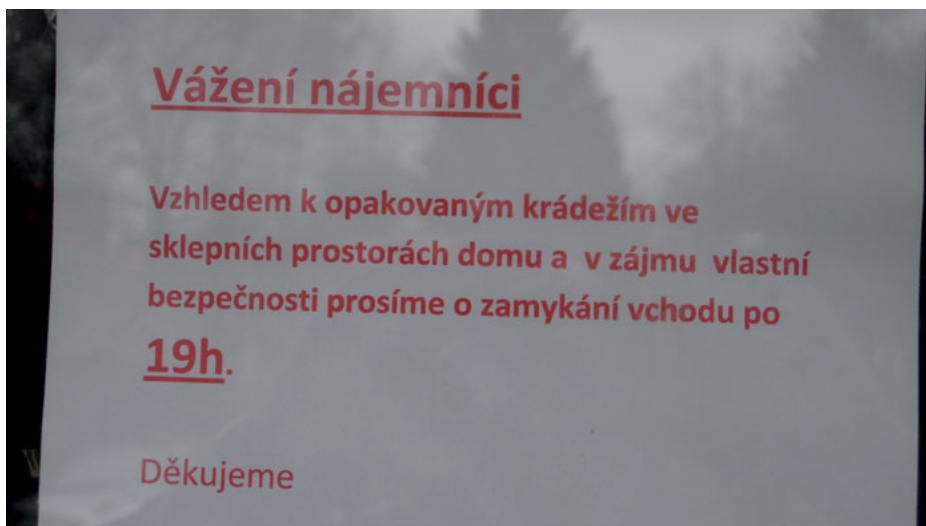
Znamienne, że wśród zebranych napisów czeskich brak takich, które reprezentowałyby schemat *prosíme* + *bezokolicznik*, choć taka łączliwość jest systemowo możliwa. Niemniej wydaje się ona nazbyt kategoryczna i dlatego w napisach nie jest stosowana.

Powszechne, choć rzadsze niż z *prosím*, są konstrukcje z *prosíme* i formą rozkaznika drugiej osoby liczby mnogiej:

[PROSÍME, NEMLUVTE ZA JÍZDY S ŘIDIČEM!]
 [PROSÍME NEVSTUPOJTE NA PRODEJNU S KOČÁRKEM A NÁKUPNÍM VOZÍKEM DĚTI DO 10 LET VSTUP POUZE V DOPROVODU DOSPĚLÝCH DĚKUJEME PET STAR]
 [PROSÍME, ZAVÍREJTE DVEŘE, ALE NEZAMYKEJTE!!!]
 [PROSÍME, NEVHAZUJTE REKLAMNÍ LETÁKY]
 [PROSÍME, ZAMYKEJTE DŮKLADNĚ OBOJE VCHODOVÉ DVEŘE, OPĚT DOCHÁZÍ K POKUSŮM O NÁSILNÉ VNIKnutí DO DOMU!!!]
 [PROSÍME PŘISTUPOJTE K BANKOMATU JEDNOTLIVĚ]
 [PROSÍME, NENECHÁVEJTE ŽÁDNÝ POUŽÍVANÝ ELEKTRICKÝ SPOTŘEBIČ Z PROVOZNÍCH A BEZPEČNOSTNÍCH DŮVODŮ BEZ DOZORU A PO POUŽITÍ HO VYPNĚTE ZE ZÁSUVKY. DĚKUJEME.]

W odróżnieniu od napisów z *prosím* napisy z *prosíme* mogą zawierać elementy intensyfikujące uprzejmość, takie jak honoryfikatywny zaimek *vy*:

Fot. 4. Napis czeski umieszczony na drzwiach budynku wielorodzinnego

Źródło: Fot. A. Charciarek.

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, PROSÍME VÁS, VRACEJTE NÁKUPNÍ VOZÍKY DO BOXŮ DLE JEJICH VELIKOSTI. DĚKUJEME VÁM A PŘEJEME PŘÍJEMNÝ NÁKUP.]

Wydaje się, że w tych przykładach mamy do czynienia ze zjawiskiem, które opisuje J. Hoffmannová, analizując połączenia *moc vás prosím; prosím vás pěkně*. Zdaniem badaczki ich użycie „zesiluje naléhavost prosby, apelu na vstřícnost a ochotu nadřazeného partnera” (Hoffmannová 1993: 77). Uwagę zwraca nieobecność w napisach przysłówków *moc, velmi* czy *pěkně*, choć w codziennej komunikacji językowej ich używanie jest normą.

Wśród sformułowań typowych dla komunikacji instytucji z określoną zbiorowością znajdują się konstrukcje *prosíme o...* podkreślające dystans między nadawcą a odbiorcą i jednoznacznie wskazujące na oficjalność kontaktu. One również, choć stosunkowo rzadko, występują w napisach publicznych:

[PROSÍME O POHYB NÁVŠTĚVNÍKŮ JEN VE VYHRAZENÝCH BEZPEČNÝCH PROSTORECH AREÁLU OCELÁRNY!!! DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ!!!]
 [VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, VZHLEDEM K ČASTÝM KRÁDEŽÍM V NAŠÍ PRODEJNĚ, PROSÍME VÁS O UMOŽNĚNÍ NAHLÉDNOUT DO VAŠÍ NÁKUPNÍ TAŠKY. DĚKUJEME.]

[VÁŽENÍ NÁJEMNÍCI, VZHLEDEM K OPAKOVANÝM KRÁDEŽÍM
VE SKLEPNÍCH PROSTORÁCH DOMU A V ZÁJMU VLASTNÍ BEZPEČNOSTI
PROSÍME O ZAMYKÁNÍ VCHODU PO 19H. DĚKUJEME]

Wzmiankowany dystans dodatkowo zwiększony jest poprzez pośrednie wskazanie zbiorowości będącej adresatem napisu: *prosíme všechny návštěvy, aby...; prosíme cyklisty, aby...*:

[PROSÍME CYKLISTY, ABY V TÉTO ČÁSTI PARKU NEJEZDILI NA KOLECH –
DĚKUJEME]

[PROSÍME VŠECHNY NÁVŠTĚVY, ABY SVŮJ PŘÍCHOD A ODCHOD HLÁSILY
V SEKRETARIÁTU.]

Porównanie czeskich napisów z *prosíme* z ich polskimi odpowiednikami już na wstępie ujawnia różnicę łączliwościową. W polskich napisach występuje konstrukcja *prosimy* + *bezokolicznik*:

[POMIESZCZENIE KLIMATYZOWANE. PROSIMY ZAMYKAĆ DRZWI. DZIĘKUJEMY.]

[INFORMACJA – PROSIMY OCZEKIWAĆ NA TRAMWAJ

POZA TERENEM SKLEPU! DZIĘKUJEMY ZA ZROZUMIENIE :)]

[PROSIMY ZAMYKAĆ FURTKĘ NA KLUCZ. DZIĘKUJEMY – ADMINISTRACJA]

[DRODZY KLIENCI, DO PRZYMIERZALNI PROSIMY ZABIERAĆ ZE SOBĄ
NIE WIĘCEJ NIŻ 5 SZTUK ODZIEŻY. DZIĘKUJEMY.]

Jednak wśród napisów z *prosimy* nie dominuje przedstawiona konstrukcja, lecz *prosimy* o... Zwykle dopełnieniem jest rzeczownik odsłowny:

[PROSIMY O GASZENIE ŚWIATŁA.]

[PODCZAS DOKONYWANIA ZAKUPÓW W GODZINACH NOCNYCH

PROSIMY O ZACHOWANIE CISZY]

[PROSIMY O ZAMYKANIE DRZWI]

[PROSIMY O ZAMYKANIE FURTKI]

[PROSIMY O DELIKATNE ZAMYKANIE FURTKI]

[PROSIMY O ZAMYKANIE DRZWI :) PLEASE CLOSE THE DOOR :)]²

2 Napis ten potwierdza coraz częstsze zjawisko przenikania emotikonów do napisów publicznych, ponadto dokumentuje obecność w nich angielszczyzny.

Fot. 5. Napis polski na drzwiach placówki handlowej

Źródło: Fot. A. Charciarek.

[PROSIMY O BRANIE KOSZYKÓW NA ZAKUPY.]³

Analogicznie jak w języku czeskim, napisy tego typu są charakterystyczne dla komunikacji instytucja – zbiorowość. Uwydatniają dystans między uczestnikami komunikacji i jej oficjalny charakter. Nie przypadkiem konstrukcja ta często pojawia się w korespondencji instytucji z określoną zbiorowością – mieszkańcami, klientami, abonentami. Ten model komunikacyjny opisać można jako instytucja (administracja osiedla, zakład energetyczny, gazownia, wodociągi) – zbiorowość (mieszkańcy). Dlatego formuły tego typu znajdujemy w korespondencji rozwieszanej na drzwiach lub tablicach informacyjnych bloków czy domów wielorodzinnych. Zwykle jest ona tytułowana *zawiadomienie*, *informacja*, *ogłoszenie*, np.:

[ZAWIADOMIENIE – DNIA 27.05. OD GODZ. 16.30 DO GODZ. 16.40
BĘDĄ ODCZYTYWANE LICZNIKI ENERGII ELEKTRYCZNEJ W ZWIĄZKU

3 Rzeczownik odśłowny *branie*, wyraźnie ciężąc ku potoczności, skutecznie zaburza płaszczyzną stylistyczną tego napisu.

Z PÓŁROCZNYM ROZLICZENIEM. PROSIMY O OBECNOŚĆ W DOMU
LUB POZOSTAWIENIE STANU LICZNIKA W DRZWIACH BĄDŹ U SĄSIADA.

PGE DYSTRYBUCJA S.A. ODDZIAŁ BIAŁYSTOK]

[ZAWIADOMIENIE – DNIA 11.03. OD GODZ. 9.30 DO GODZ. 11.00
BĘDĄ ODCZYTYWANE LICZNIKI ENERGII ELEKTRYCZNEJ W ZWIĄZKU
Z PÓŁROCZNYM ROZLICZENIEM. PROSIMY O OBECNOŚĆ W DOMU.

PGE DYSTRYBUCJA S.A. ODDZIAŁ ŁÓDŹ]

[OGŁOSZENIE! PROSIMY SZ. MIESZKAŃCÓW O OBECNOŚĆ
W DNIU 4 GRUDNIA (ŚRODA) W GODZ. OD 8.30 DO 13.30, PONIEWAŻ
BĘDZIE PRZEPROWADZANA OBOWIĄZKOWA COROCZNA KONTROLA.
PROSIMY O SPEŁNIENIE OBOWIĄZKU UDOSTĘPNIENIA MIESZKAŃ ORAZ
UŁATWIENIA DOSTĘPU DO KRATEK WENTYLACYJNYCH I URZĄDZEŃ
GRZEWczo-KOMINOWYCH. Z GÓRY DZIĘKUJEMY ZA WSPÓŁPRACĘ.

W PRZYPADKU EWENTUALNEJ NIEOBECNOŚCI MIESZKAŃCÓW,
KONTROLĘ W TYCH MIESZKANIACH BĘDZIEMY PRZEPROWADZAĆ
W DODATKOWYM TERMINIE W GODZINACH POPOŁUDNIOWYCH

W DNIU 11.12.2013 R. (ŚRODA) PO GODZINIE 16.00.]

[MZBM-TBS SPÓŁKA Z O.O. UPRZEJMIE INFORMUJE, ŻE W DNIU 20.02.2015
W GODZINACH OD 12.00 DO 13.00 I OD 19.00 DO 20.00

BĘDZIE MIAŁA MIEJSCE KONTROLA SZCZELNOŚCI INSTALACJI GAZOWEJ

W MIESZKANIACH... W ZWIĄZKU Z POWYŻSZYM

PROSIMY O UDOSTĘPNIENIE MIESZKAŃ WYKONAWCY.]

[REJONOWE PRZEDSIĘBIORSTWO WODOCIĄGÓW I KANALIZACJI
W SOSNOWCU S.A. INFORMUJE, ŻE W ZWIĄZKU Z PRACAMI POLEGAJĄCYMI

NA HYDROPNEUMATYCZNYM CZYSZCZENIU SIECI WODOCIĄGOWEJ
W REJONIE DZIELNICY POGOŃ W OKRESIE OD 19.05. DO 30.05.2015 R.

W GODZ. 22.00–6.00 WYSTĄPIĄ OKRESOWE PRZERWY W DOSTAWIE

ORAZ CZASOWE POGORSZENIE JAKOŚCI WODY. O POWYŻSZYM

PROSIMY O POINFORMOWANIE ZAINTERESOWANYCH ODBIORCÓW.

ZA ZAISTNIAŁE UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY.]

[INFORMACJA – WSPÓLNOTA MIESZKANIOWA NIERUCHOMOŚCI
PRZY UL. GROTA ROWECKIEGO 20 INFORMUJE, IŻ OD DNIA 15.06.2015 R.
ROZPOCZNĄ SIĘ PRACE WYMIANY PIONÓW WODNO-KANALIZACYJNYCH.

PROSIMY O UDOSTĘPNIENIE MIESZKAŃ.]

[UWAGA – REJON OBSŁUGI WSPÓLNOT NR II PRZY UL. NIEPODLEGŁOŚCI 8
W SOSNOWCU INFORMUJE, ŻE OD DNIA 29 CZERWCA 2015 R. ROZPOCZNIE SIĘ

WYMIANA OKIENEK PIWNICZNYCH W BUDYNKU MIESZKALNYM
PRZY UL. PATRIOTÓW ABC. W ZWIĄZKU Z TYM PROSIMY LOKATORÓW
O UDOSTĘPNIENIE PIWNIC. ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY.]

W większości przytoczonych napisów mamy do czynienia z korespondencją instytucji z obywatelem, dotyczącą przede wszystkim jego obecności w mieszkaniu i udostępnienia tegoż mieszkania. Wiele użytych sformułowań można znaleźć w pismach urzędowych adresowanych do konkretnego odbiorcy.

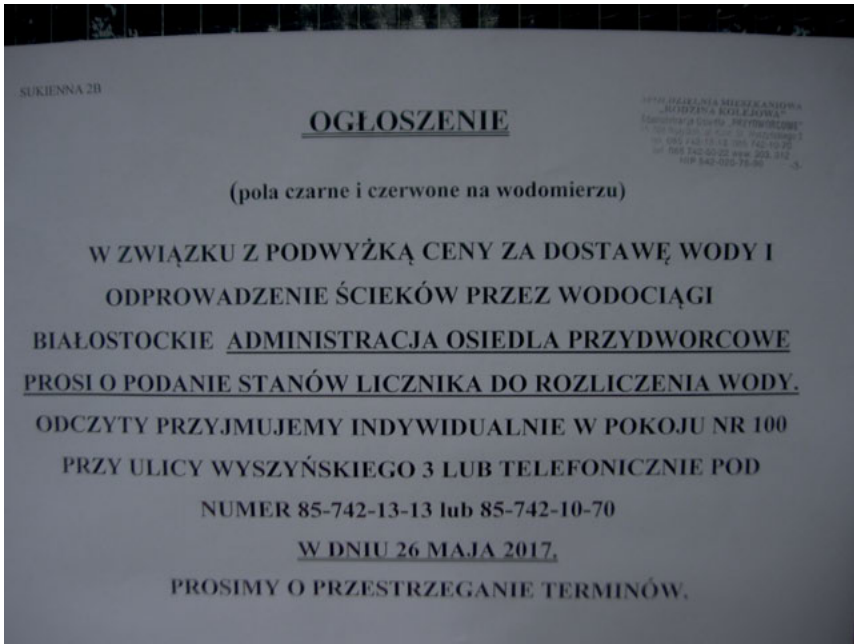
W odróżnieniu od napisów czeskich w polskich wykorzystywane są elementy wzmacniające moc illokucyjną aktu, np. przysłówki *bardzo*; *uprzejmie*; *serdecznie*:

[BARDZO PROSIMY O ZAMYKANIE DRZWI –
PLEASE CLOSE THE DOOR]
[UPRZEJMIE PROSIMY O ZAMYKANIE DRZWI]
[ZAWIADOMIENIE O ODCZYTCIE LICZNIKÓW ENERGII ELEKTRYCZNEJ
REJON DYSTRYBUCJI SOSNOWIEC INFORMUJE, ŻE W DNIU 8.2.2014
W GODZINACH 9.45-12.00 NASTĄPI ODCZYT LICZNIKÓW
ENERGII ELEKTRYCZNEJ. W PRZYPADKU NIEOBECNOŚCI W DOMU
UPRZEJMIE PROSIMY O PODANIE STANU LICZNIKA TELEFONICZNIE
PRZEZ FORMULARZ NA STRONIE WWW.TAURON-DYSTRYBUCJA.PL
LUB KORESPONDENCYJNIE NA ADRES SOSNOWIEC UL. ANDERSA 14]
[DRODZY KLIENCI DZIURKI OD KLUCZA. SERDECZNIE PROSIMY
O NIEOPIERANIE SWOICH ROWERÓW W TYM MIEJSCU. BARDZO
DZIĘKUJEMY I ZAPRASZAMY DO NAS. :)]

Dystans wobec adresatów może się zmieniać nawet w obrębie jednego napisu publicznego, co dokumentuje następujące ogłoszenie:

[OGŁOSZENIE – (POLA CZARNE I CZERWONE NA WODOMIERZU)
W ZWIĄZKU Z PODWYŻKĄ CENY ZA DOSTAWĘ WODY I ODPROWADZANIE
ŚCIEKÓW PRZEZ WODOCIĄGI BIAŁOSTOCKIE ADMINISTRACJA OSIEDLA
PRZYDWORCOWE PROSI O PODANIE STANÓW LICZNIKA DO ROZLICZENIA
WODY. ODCZYTY PRZYJMujemy INDYWIDUALNIE W POKOJU NR 100
PRZY ULICY WYSZYŃSKIEGO 3 LUB TELEFONICZNIE POD NUMEREM
W DNIU 26 MAJA 2017. PROSIMY O PRZESTRZEGANIE TERMINÓW.]

Fot. 6. Napis polski na drzwiach wejściowych do budynku wielorodzinnego

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Instytucja, która jest autorem ogłoszenia, używa formy trzecioosobowej (*Administracja Osiedla Przydworcowe prosi...*), a następnie formy pierwszoosobowej (*Prosimy...*). Podobnych niekonsekwencji (czy błędów) jest w napisach sporo. Wynikają one najczęściej z indywidualnej wiedzy czy umiejętności językowych osób je tworzących.

W obydwu językach pojawiają się stereotypowe podziękowania zamykające napis publiczny. Zwykle są to *Dziękujemy za zrozumienie / Dziękujemy za wyrozumiałość* w języku polskim oraz *Děkujeme za pochopení* w języku czeskim, w którym zwrot ten występuje częściej. Czasem pojawia się także jego wariant *Děkujeme za ohleduplnost*, odwołujący się do wrażliwości czy szacunku i niemający jednoznacznego odpowiednika w polszczyźnie.

Przejaw uprzejmości ze strony autora stanowią formy przeprosin zamieszczane na końcu napisu publicznego, którego treść odnosi się do różnego rodzaju zakazów czy ograniczeń: *Za utrudnienia przepraszamy* w polszczyźnie i *Omlouváme se za...* w czeszczyźnie. Formuły te mogą mieć formę rozbudowaną, np.:

[SZANOWNI MIESZKAŃCY! ZARZĄD SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ „RADNA” W ZWIĄZKU Z WYSTĄPIENIEM SPĘKAŃ KONSTRUKCYJNYCH NA STYKU DASZKU BRAMOWEGO I BUDYNKU BROWARNA 4 W POROZUMIENIU Z OSOBĄ UPRAWNIONĄ PODJĄŁ DECYZJĘ O ZAMKNIĘCIU PRZEJAZDU BRAMOWEGO POMIĘDZY BUDYNKAMI BROWARNA 4 I LESZCZYŃSKA 12. JEDNOCZEŚNIE ZLECONE ZOSTAŁO WYKONANIE EKSPERTYZY TECHNICZNEJ MAJĄCEJ NA CELU USTALENIE PRZYCZYŃ WW. SPĘKAŃ. PO JEJ OTRZYMANIU I OPRACOWANIU, ZARZĄD PODEJMIE KROKI W CELU JAK NAJSZYBSZEGO PONOWNEGO URUCHOMIENIA PRZEJAZDU. ZA ZAISTNIAŁE UTRUDNIENIA SERDECZNIE PRZEPRASZAMY. Z POWAŻANIEM ZARZĄD SM „RADNA” [OGŁOSZENIE – ZARZĄD SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ „RADNA” INFORMUJE, ŻE ZGODNIE Z INFORMACJĄ OTRZYMANĄ OD DOSTAWCY CIEPŁA FIRMY VEOLIA ENERGIA WARSZAWA S.A. W ZWIĄZKU Z KONIECZNOŚCIĄ NIEZBĘDNYCH PRAC NA SIECI CIEPŁOWNICZEJ: OD DNIA 20 WRZEŚNIA 2016 R. (WTOREK) OD GODZINY 23:00 DO DNIA 22 WRZEŚNIA 2016 R. (CZWARTEK) DO GODZINY 4:00 NASTĄPI PRZERWA W DOSTAWIE WODY CIEPŁEJ DO BUDYNKU. ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY. Z POWAŻANIEM.]

W napisach czeskich akty przeprosin mogą być użyte wraz z aktami podziękowań:

[VÁŽENÍ KLIENTI, OMLOUVÁME SE VÁM
ZA SNÍŽENÝ KOMFORT VSTUPNÍCH PROSTOR
V PRŮBĚHU REKONSTRUKCE BUDOVY.

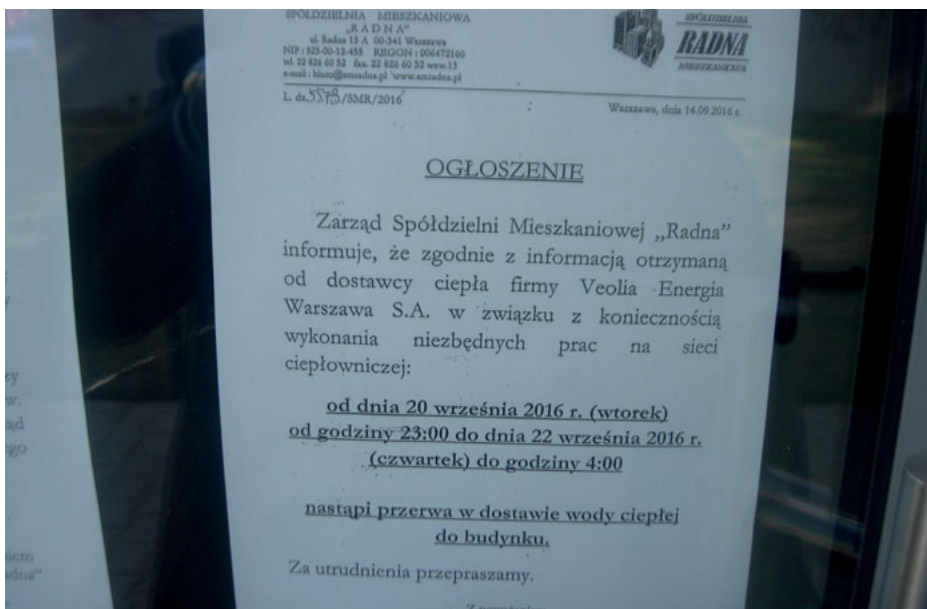
DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, DNE 3.01.2011
BUDE TATO PRODEJNA UZAVŘENA
Z DŮVODU INVENTARIZACE ZBOŽÍ.

OMLOUVÁME SE VÁM A DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, Z DŮVODU STÍŽNOSTÍ OBČANŮ NÁM BYLO ÚRADEM
MĚSTSKÉ ČÁSTI PRAHA 10 ZAKÁZÁNO PODÁVAT NÁPOJE KE KONZUMACI
PŘED PROVOZOVNOU. Z TOHOTO DŮVODU JSME NUCENI NÁPOJE,
KTERÉ JSOU KONZUMOVÁNY UVNITŘ PIVNICE, PODÁVAT V KELÍMCÍCH

Fot. 7. Napis polski na drzwiach domu wielorodzinnego

Źródło: Fot. A. Charciarek.

A JEJÍCH KONZUMACE MIMO PROSTORY NAŠÍ PROVOZOVNY JE NA VAŠI
ODPOVĚDNOST. VELMI SE OMLOUVÁME A DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

W języku polskim odpowiednikiem podobnych czeskich formuł jest z pewnością *Przepraszamy za utrudnienia* i mogłaby być *Dziękujemy za wyrozumiałość / zrozumienie*, która przychodzi na myśl niejednemu Polakowi, jednak formuła ta w żadnym napisie publicznym nie wystąpiła.

W przeciwieństwie do napisów w języku polskim, w czeszczyźnie zostały zarejestrowane podziękowania w pierwszej osobie liczby pojedynczej, przy czym użyto formy starannej – *děkuji*, a nie w powszechnym odbiorze potocznej – *děkuju*:

[PROSÍM, NEDÁVEJTE PŘED GARÁŽ POPELNICE ANI ŽÁDNÝ ODPAD.
DĚKUJI.]

[GARÁŽ PROSÍM NEPARKOVAT. DĚKUJI.]

[ŽÁDÁM VŠECHNY NÁJEMNÍKY KDYŽ ODEMKNOU DVEŘE

ABYJE NETAHALI KLÍČEM. NA TO JE TAM MADLO.

ZA OPRAVU PLATÍME VŠICHNI, JESTLI TO NEVÍTE. DĚKUJI.]

[PŘIJDU HNED. DĚKUJI ZA POCHOPENÍ.]
 [POZOR!!! ZÁKAZ PARKOVÁNÍ. VOZIDLO MŮŽE BÝT ODTAŽENO.
 DĚKUJI ZA POCHOPENÍ.]
 [PROSÍM NELEPTE ŽÁDNÉ NABÍDKY A POPTÁVKY NIKDE NA DOMĚ.
 E.ON A JIHOMORAVSKÁ PLYNÁRENSKÁ APOD, PROSÍM NELEPTE SVÁ
 UPOZORNĚNÍ SAMOLEPKAMI. POUŽIJTE NA SKLA VÝLUČNĚ IZOLEPY!!!
 OD SAMOLEPEK NEJDOU SKLA OČISTIT. DĚKUJI.]

W podanych napisach mamy do czynienia ze wskazaniem konkretnego indywidualnego nadawcy, choć może on pozostawać anonimowy. Z pozoru jest to wbrew zasadzie bezosobowości, zwykle obowiązującej w tekstach administracyjnych. Niemniej podobne napisy wpisują się w model komunikacji zindywidualizowanej, w której odchodzi się od bezosobowości na rzecz wskazywania stron komunikacji – zarówno adresata, jak i nadawcy. Ten ostatni może ujawniać się eksplicytnie w podobnych napisach jako podmiot instytucjonalny (dostawca usług, zarządca) lub osoba fizyczna (właściciel, lokator):

[ZÁKAZ VSTUPU PO DOBU REKONSTRUKCE PŘEDNÍ ČÁSTI.
 POUŽÍVEJTE VÝHRADNĚ ZADNÍ VSTUP. DĚKUJI. INS CZECH]
 [VE STŘEDU, 8.5.2013 V DOBĚ 8.30 – 9.15 HOD. BUDE VE VAŠEM DOMĚ
 PROBÍHAT KONTROLA PLYNU. ŽÁDÁM VÁS O ZPŘÍSTUPNĚNÍ BYTŮ.
 DĚKUJI. POKUD NEMŮŽETE BYT V UVEDENOU DOBU ZPŘÍSTUPNIT,
 BUDE VÁM DO SCHRÁNKY VHOZENA VÝZVA S NÁHRADNÍM TERMÍNEM.
 LYČKOVÁ DANUŠE RT PLYNU]
 [UPOZORNĚNÍ!!! – VCHOD DO BUDOVY UZAVŘEN. VSTUP A VJEZD
 DO AREÁLU VUT POUZE Z ULICE ÚDOLNÍ 53. DĚKUJI ZA POCHOPENÍ.
 SPRÁVA AREÁLU VUT ÚDOLNÍ 53, BRNO]
 [UPOZORNĚNÍ – V DOMĚ PROBÍHAJÍ STAVEBNÍ PRÁCE. DBEJTE, PROSÍM,
 ZVÝŠENÉ OPATRNOSTI – DĚKUJI. JITKA HORKÁ – MAJITELKA DOMU]
 [VÁŽENÍ ŘIDIČI, PARKUJTE PROSÍM SVÁ AUTA
 TAK, ABY BYL UMOŽNĚN VOLNÝ VSTUP DO DOMU.
 DĚKUJI ZA OHLEDUPLNOST. 14.8.2014 VALOVÁ]

Analogiczne napisy (zakazy, ostrzeżenia, zawiadomienia) w języku polskim nie zostały zarejestrowane, co może świadczyć o większym dystansie między nadawcą a odbiorcą oraz o mniejszym zindywidualizowaniu kontaktu.

Uwagę zwraca użycie w języku czeskim przysłówka *laskavě* w celu grzecznościowego określenia czynności, jaką powinien wykonać odbiorca napisu publicznego:

[STUDENTI, ODHLAŠUJTE LASKAVĚ SVĚ SUPO NÁVŠTĚVY
DO 12.00 HOD. V DEN ODCHODU]

[Z DŮVODU BEZPEČNOSTI ZAMYKEJTE PROŠÍM VCHODOVÉ DVEŘE
KAŽDÝ PRACOVNÍ DEN V DOBĚ OD 18.00 DO 700 HOD. V PRACOVNÍ DOBĚ DVEŘE
LASKAVĚ NECHTE ODEMČENÉ. DĚKUJEME. KOMFORT STAVEBNÍ FIRMA A.S.]

W języku polskim bez trudu można wskazać ekwiwalenty przysłówek *uprzejmie* i *laskawie*, jednak żaden nie został udokumentowany w napisie publicznym. Przyczyną może być fakt, że we współczesnej polszczyźnie zwykle oba te przysłówki używane są z nacechowaniem ironicznym. W języku czeskim takie użycie również jest możliwe, ale funkcjonują też liczne zwroty grzecznościowe z *laskavě*: *promiňte laskavě*; *laskavě omluvte mě*; *zavřete laskavě dveře*.

Podobną obudowę grzecznościową posiadają napisy zawierające zwrot etykietałny z czasownikiem *dovolit si + bezokolicznik*:

[UPOZORNĚNÍ – ZÁKAZNÍCI, DOVOLUJEME SI VÁS UPOZORNIT, ŽE MŮŽETE BÝT
PŘI ODCHODU Z NAŠÍ PRODEJNY VYZVÁNI KE KONTROLI VÁŠÍCH ZAVAZADEL]

Analogiczny odpowiednik w języku polskim: *pozwolić sobie + bezokolicznik* w zebranych napisach publicznych nie został udokumentowany.

Za przejaw stosowania strategii grzecznościowej można uznać następujący napis:

[UWAGA – REJON OBSŁUGI WSPÓLNOT NR 2 W SOSNOWCU
PRZY UL. NIEPODLEGŁOŚCI 8 PRZYPOMINA O ZAKAZIE ŁADOWANIA
WORKÓW Z ODPADAMI PRZED ALTANĄ ŚMIETNIKOWĄ.]

Uwaga czytającego koncentruje się nie tyle na zakazie, ile na przypomnieniu o zakazie. Nadawca unika wyrażenia zakazu wprost, stara się raczej apelować do mieszkańców, niż im nakazywać. Zapewne stąd wynika częste użycie czasownika *przypominać* właśnie w zakazach. Jego czeski odpowiednik *připomínat* w analogicznych napisach się nie pojawia. Jest to kolejny dowód na to, że w każdym

języku wykształcają się określone akty mowy, stanowiące odzwierciedlenie norm kulturowych i relacji społecznych.

5.1. Zakazy

Zakazy należą do najczęściej spotykanych napisów publicznych, które regulują zachowania i działania społeczeństwa. Maciej Zieliński, opisując dyrektywy w praktyce językowej, stwierdza:

[...] dla zapewnienia jakiejś wypowiedzi charakteru dyrektywy celowościowej powinno się używać zwrotów, które najogólniej mówiąc wyrażają: (1) zalecenie (z różnym stopniem mocy), jeśli dyrektywa ma charakter pozytywny (tj. wskazuje np. co należy uczynić), albo (2) przestrogi (z różnym stopniem mocy), jeśli dyrektywa ma charakter negatywny (tj. wskazuje np. czego „nie wolno” uczynić) (Ziemiński, Zieliński 1992: 96).

To rozróżnienie jest ważne dla naszej analizy, gdyż pozwala wyróżnić dwie odrębne dyrektywy – nakazy i zakazy. W przypadku zakazów mamy do czynienia z dyrektywami o charakterze negatywnym, czyli przestrogami.

Ewa Malinowska zalicza zakazy do dyrektyw apersonalnych, niezindywidualizowanych, przypisując im masowy charakter – ich odbiorcą jest każdy, kto znajdzie się w określonej przez normę potencjalnej sytuacji (Malinowska 2001: 56). W powszechnie przyjętej klasyfikacji aktów illokucyjnych J.R. Searle'a, zresztą jak w większości klasyfikacji innych autorów, zakazy i nakazy są włączane do grupy aktów dyrektywnych.

Istotne dla niniejszych rozważań są ustalenia Geoffreya Neila Leecha dotyczące powiązania kategorii grzeczności z siłą illokucyjną aktu mowy. Odwołując się do klasyfikacji J.R. Searle'a, stworzył on własną typologię, w której zakazy zostały włączone do aktów konkurujących (*competitive type*). Nazwa ta wynika z faktu konkurencji celu illokucyjnego (*illocutionary goal*) i celu społecznego (*social goal*), którą badacz dostrzegł w rozkazach (*orderings*), prośbach (*askings*), żądaniach (*demandings*) i błaganiach (*beggings*) (Leech 1983: 104–106). Jak widać, dyrektywność obejmuje nie tylko zakazy czy nakazy, będące jednymi z możliwych układów komunikacyjnych. Przykładem jest układ instytucja – obywatel, a napis publiczny można traktować jako akt performatywny wypowiedziany (w tym przypadku napisany) z uwzględnieniem konwencjonalnej procedury.

W odniesieniu do napisów – zakazów wiąże się ona kompetencjami ich autorów, miejscem lokalizacji oraz formą graficzną. Napis – zakaz stanowi odwzorowanie porządku prawnego obowiązującego w określonym państwie, społeczeństwie. Praktycznie każdy autor napisu odwołuje się do podstawy jego ustanowienia, aktu nadrzędnego wobec niego: ustawy, zarządzenia, uchwały itp. Instytucje, które posiadają kompetencje, by zakazywać określonych działań lub czynności w określonym miejscu, to m.in.: parlament, Rada Ministrów, minister zdrowia, prezydent lub burmistrz miasta. Odwoływanie się w napisach – zakazach do określonych aktów prawnych może znaleźć odzwierciedlenie w samej ich treści, taka informacja zwykle jest umieszczana u dołu, mniejszą czcionką.

Zakazy wyrażają powinność odpowiedniego zachowania się w określonym miejscu. W języku polskim i czeskim w tym celu najczęściej stosowana jest formuła:

ZÁKAZ + RZECZOWNIK ODCZASOWNIKOWY (czes.)

[ZÁKAZ PLAKÁTOVÁNÍ]

[ZÁKAZ VSTUPU]

[ZÁKAZ VJEZDU JÍZDNÍCH KOL – ÚMČ STARÝ LÍSKOVEC]

[CIZÍM OSOBÁM ZÁKAZ POSEDÁVÁNÍ NA SCHODECH TOHOTO DOMU]

[ZÁKAZ POUŽÍVÁNÍ MOBILNÍHO TELEFONU]

[ZÁKAZ ZASTAVENÍ]⁴

[ZÁKAZ KOUŘENÍ]

[ZÁKAZ PONECHÁVÁNÍ EXKREMENTŮ NA PLOCHÁCH –
ÚMČ BRNO–STŘED]

[ZÁKAZ KOUŘENÍ V CELÉM OBJEKTU]

[ZÁKAZ VODĚNÍ JÍZDNÍCH KOL]

[ZÁKAZ STAVĚNÍ KOL V BUDOVĚ!]

[ZÁKAZ JÍZDY NA KOLECH A KOLEČKOVÝCH BRUSLÍCH V AREÁLU KOLEJÍ]

[ZÁKAZ VSTUPU NA STOJÍCÍ ESKALÁTOR – NEBEZPEČÍ ÚRAZU]

[SOUKROMÝ POZEMEK – ZÁKAZ SKLÁDKY ODPADŮ]

[ZÁSBOVÁNÍ – ZÁKAZ PARKOVÁNÍ]

4 Napis ten, zarejestrowany w ostrawskiej dzielnicy Vítkovice, definiuje znaczenie graficznego znaku drogowego, którego odpowiednikiem w Polsce jest „zakaz postoju”.

Fot. 8. Napis czeski na drzwiach urzędu

Źródło: Fot. A. Charciarek.

ZAKAZ + RZECZOWNIK ODCZASOWNIKOWY (pol.)

- [ZAKAZ PLAKATOWANIA]
- [BUDYNEK PRYWATNY – ZAKAZ PLAKATOWANIA]
- [ZAKAZ WYWIESZANIA OGŁOSZEŃ]
- [ZAKAZ PRZEJŚCIA]
- [ZAKAZ PRZECHODZENIA]
- [ZAKAZ GRY W PIŁKĘ I ODBIJANIA O ELEWACJĘ]
- [ZAKAZ GRY W PIŁKĘ MIĘDZY BLOKAMI]
- [ZAKAZ WRZUCANIA KARTONÓW DO ZSYPU]
- [ZAKAZ WJAZDU ROWEREM]
- [ZAKAZ JAZDY NA ROLKACH]
- [ZAKAZ JAZDY NA DESKOROLKACH]
- [ZAKAZ PARKOWANIA TYŁEM DO BUDYNKU]
- [ZAKAZ PARKOWANIA NA TRAWNIKU]
- [ZAKAZ PARKOWANIA – WJAZD NA PODWÓRKO]
- [ZAKAZ PARKOWANIA PRZED BRAMĄ]
- [ZAKAZ WYRZUCANIA ŚMIECI POD ZSYP]
- [ZAKAZ HANDLU]
- [ZAKAZ WJAZDU – TEREN SZKOŁY]
- [ZAKAZ HANDLU BEZ ZEZWOLENIA]

[ZAKAZ DOKARMIANIA GOŁĘBI]
 [ZAKAZ ZAJMOWANIA KOLEJKI!!! O KOLEJNOŚCI PRZYJĘĆ
 DECYDUJE PERSONEL MEDYCZNY]

Warto podkreślić, że praktycznie tylko w polskich napisach w tej formie zakazuje się dystrybucji materiałów reklamowych:

[ZAKAZ WKŁADANIA REKLAMY]
 [ZAKAZ PRZYKLEJANIA REKLAM I OGŁOSZEŃ NA DRZWIACH]
 [ZAKAZ ROZDOSZCENIA REKLAMY]
 [ZAKAZ ROZDOSZCENIA ULOTEK I REKLAM]
 [ZAKAZ ROZDOSZCENIA MATERIAŁÓW REKLAMOWYCH]
 [ZAKAZ KOLPORTAŻU I NAKLEJANIA REKLAM]

W zebranym materiale zarejestrowany został tylko jeden napis czeski tego typu:

[ZÁKAZ DISTRIBUCE REKLAMNÍCH TISKOVIN DO TÉTO BUDOVY]

Czeskie odpowiedniki dotyczące podobnych działań osób trzecich najczęściej są prośbami lub zakazami zawierającymi czasownik zaprzeczony *nehazovat*⁵. W obu językach podobne formuły mogą być dodatkowo wzmocnione przymiotnikami: *kategoryczny* w polszczyźnie, *přísný* w czeszczyźnie.

[PŘÍSNÝ ZÁKAZ VSTUPU ŽÁKŮ SŠTD!!!]
 [PŘÍSNÝ ZÁKAZ VYNÁŠENÍ KOL PO SCHODECH – DOCHÁZÍ K POŠKOZENÍ
 VÝMALBY NA SCHODIŠTI. ZJIŠTĚNÝ PACHATEL (POMOCÍ KAMEROVÉHO
 SYSTÉMU) NOVÉ VYMALOVÁNÍ SCHODIŠŤOVÝCH STĚN UHRADÍ –
 VÝBOR SVJ]
 [PŘÍSNÝ ZÁKAZ VNÁŠENÍ JÍDLA A PITÍ DO NAŠÍ PROVOZOVNY –
 DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]
 [PŘÍSNÝ ZÁKAZ KRMENÍ PEČIVEM!!! KRMENÍ PRO ZVÍŘÁTKA MŮŽETE
 ZAKOUPIT V POKLADNĚ]
 [PŘÍSNÝ ZÁKAZ VJEZDU A PARKOVÁNÍ KOL V CELÉ BUDOVĚ KLINIKY]
 [PŘÍSNÝ ZÁKAZ ZDRŽOVÁNÍ SE U VSTUPU DO HOTELU!!!]

5 O zakazach dotyczących dystrybucji materiałów reklamowych piszę w innej części tego rozdziału.

[PŘÍSNÝ ZÁKAZ OPÍRÁNÍ KOL O BUDOVU]

[PŘÍSNÝ ZÁKAZ KOUŘENÍ NA NÁDVOŘÍ]

[KATEGORYCZNY ZAKAZ SKŁADOWANIA GRUZU –
OBIEKT MONITOROWANY]

[KATEGORYCZNY ZAKAZ OTWIERANIA OKIEN]

Peňnící podobnř funkcí zwroty: *pod pokutou; pod karř grzywny; pod karř administracyjnř; pod rygorem grzywny; grozi odholowaniem*, eksponujř poniesienie przez odbiorcř konsekwencji w przypadku niezastosowania siř do zakazu:

[ZÁKAZ LEPENÍ PLAKÁTŮ POD POKUTOU]

[ZÁKAZ VYLEPOVÁNÍ REKLAM A PLAKÁTŮ POD POKUTOU AŽ 100.000 KČ]

[ZÁKAZ KOUŘENÍ V CELÉM OBJEKTU!!! – (POD POKUTOU 500,- KČ) –
KOUŘIT SE MŮŽE NA PAVLAČÍ!]

[ZÁKAZ MOČENÍ POD POKUTOU 500 KČ]⁶

[ZÁKAZ UKLÁDÁNÍ ODPADU V OKOLÍ SBĚRNÉHO STŘEDISKA
POD POKUTOU DO 50000,- KČ – MC BRNO STŘED]

[ZÁKAZ PONECHÁVÁNÍ EXKREMENTŮ NA PLOCHÁCH POD POKUTOU
DO 30 000 KČ – ÚMČ MB BRNO – STŘED]⁷

[NA SCHODECH A KERAMICKÝCH PLOCHÁCH KD EDEN JE PŘÍSMÝ ZÁKAZ
SKATEBOARDU, JÍZDY NA KOLEČKOVÝCH BRUSLÍCH A MÍČOVÝCH HER –

NERESPEKTOVÁNÍ ZÁKAZU BUDE POKUTOVÁNO –
OBVODNÍ ÚŘAD M.Č. PRAHA 10]

[!!!ZÁKAZ POSTÁVÁNÍ A ZDRŽOVÁNÍ SE V OKOLÍ UBYTOVNY!!! –
ZA UBYTOVNOU (OD GARÁŽÍ) JE POSEZENÍ, KTERÉ MŮŽETE VYUŽÍT.

PŘI NERESPEKTOVÁNÍ TOHOTO ZÁKAZU VÁM BUDE UKONČENA
SMLOUVA O UBYTOVÁNÍ. DĚKUJI]

[ZAKAZ WYPROWADZANIA PSÓW NA TERENY ZIELONE
POD KARŘ GRZYWNY – URZĄD MIASTA ŹORY]

[ZAKAZ DOKARMIANIA GOŁĘBI POD KARŘ GRZYWNY]

6 Ten niestaranny napis, wykonany ręcznie mazakiem, został zarejestrowany w Ostrawie. W tłumaczeniu na język polski brzmi: *Zakaz oddawania moczu pod karř grzywny 500 Kč.*

7 Rzeczownik odsłowny *ponechávání* (pol. *pozostawianie*) został zarejestrowany tylko w brneńskich napisach publicznych.

[BLOKOWANIE BRAMY GARAŻOWEJ JEST SUROWO WZBRONIONE –
GROZI MANDATEM]

[ZAKAZ WYSYPYWANIA GRUZU I ŚMIECI POD KARĄ ADMINISTRACYJNĄ]

[ZAKAZ PALENIA W TYM PAPIEROSÓW ELEKTRONICZNYCH
POD RYGOREM GRZYWNY DO 500 ZŁ – NO SMOKING, NO VAPING FINE UP
TO 500 PLN]

[ZAKAZ PARKOWANIA – GROZI ODHOLOWANIEM]

[HOLOWANIE NA KOSZT WŁAŚCICIELA POJAZDU]

Fot. 9. Napis polski na drzwiach garażu

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Równie często w obu językach używane są zakazy w formie zdania z orzeczeniem i elipsą łącznika *coś zakazane / wzbronione*⁸; *něco (je) zakázáno*:

NĚCO (JE) ZAKÁZÁNO

[VSTUP ZAKÁZÁN]

8 Przymiotnik *wzbroniony* jest kancelaryzmem występującym praktycznie wyłącznie w tekstach administracyjnych (Kołodziejek 2015: 45).

[ŠKOLNÍ ZAHRADA – VSTUP ZAKÁZÁN]
 [PRŮCHOD ZAKÁZÁN]
 [UVAZOVÁNÍ PSŮ A KOL ZAKÁZÁNO]
 [SOUKROMÝ POZEMEK – VSTUP ZAKÁZÁN]
 [PŘECHOD KOLEJÍ ZAKÁZÁN]
 [PŘECHÁZENÍ KOLEJÍ ZAKÁZÁNO!]
 [PŘECHOD PŘES KOLEJE ZAKÁZÁN]
 [VOLNÉ POBÍHÁNÍ PSŮ ZAKÁZÁNO!]
 [VSTUP NA STAVENIŠTĚ ZAKÁZÁN]
 [KOUŘENÍ A POUŽÍVÁNÍ ELEKTRONICKÝCH CIGARET ZAKÁZÁNO]
 [ZDRŽOVÁTI SE V PROSTORU WC PO DOBU DELŠÍ NEŽ JE TO
 NEZBYTNĚ NUTNÉ JE ZAKÁZÁNO!]

COŚ ZABRONIONE / WZBRONIONE

[PALENIE ZABRONIONE]
 [PALENIE WYROBÓW TYTONIOWYCH ZABRONIONE]
 [WPROWADZANIE PSÓW NA TEREN SZKOŁY ZABRONIONE!]
 [AKWIZYCJA NA TERENIE URZĘDU ZABRONIONA]
 [WSTĘP WZBRONIONY]
 [PRZEJŚCIE SŁUŻBOWE – WSTĘP WZBRONIONY]
 [TEREN BUDOWY – WSTĘP WZBRONIONY]
 [PRZECHOWYWANIE MATERIAŁÓW ŁATWOPALNYCH I WYBUCHOWYCH
 SUROWO WZBRONIONE]

Kategoryczność wymienionych polskich zakazůw moŹe być dodatkowo wzmocniona za pomůcą przysłówka *surowo*, zwiászcza w połączeni u z imiesłowem *wzbronione*.

W napisie – zakazie moŹe być wskazany wliáscciel, w ktůregu posiadaniu znajduje się np. okrešlony teren czy budynek:

[SKLÁDKA ZAKÁZÁNA – MAJITELEM TOHOTO POZEMKU
 JE STATUTÁRNÍ MĚSTO OSTRAVA]
 [ZÁKAZ LEPENÍ REKLAM A INZERÁTŮ –
 DŮM JE MAJETKEM BD DUAL]
 [V TOMTO DOMĚ JE ZAKÁZÁN PODOMNÍ PRODEJ A NABÍZENÍ
 JAKÝCHKOLIV SLUŹEB, PRODUKTŮ A SMLUV, VĚTNĚ NABÍZENÍ SLUŹEB]

TELEKOMUNIKAČNÍCH, ENERGETICKÝCH A JINÝCH SPOLEČNOSTÍ,
JEJICH ZPŘOSTŘEDKOVATELŮ A SMLUVNÍCH PARTNERŮ.
VÝBOR SPOLEČENSTVÍ VLASTNÍKŮ]

Ogólny charakter analizowanych zakazów powoduje, że w zależności od sytuacji mogą być one doprecyzowywane, czyli poszerzane o dodatkowe informacje. Często chodzi o osoby, których dotyczy zakaz wstępu:

[CIZÍM VSTUP ZAKÁZÁN]
[PODNAPILÝM HOSTŮM VSTUP ZAKÁZÁN!!!]
[NEPOVOLANÝM VSTUP ZAKÁZÁN]
[SLUŽEBNÍ VCHOD – NEPOVOLANÝM VSTUP ZAKÁZÁN]
[BRÁNA AUTOMATIZOVÁNA, VSTUP PRO PĚŠÍ ZAKÁZÁN]
[ZÁKAZNÍKŮM VSTUP ZAKÁZÁN]

[NIEUPOWAŹNIONYM WSTĘP WZBRONIONY]
[OSOBOM NIEUPOWAŹNIONYM WSTĘP WZBRONIONY]
[WŁASNOŚĆ PRYWATNA – OSOBOM NIEUPOWAŹNIONYM
WSTĘP WZBRONIONY]
[NIEZATRUDNIONYM WSTĘP WZBRONIONY]

W napisach w języku polskim najczęściej wymienia się osoby nieupoważnione lub niezatrudnione, w czeskim – osoby obce (*cizí osoby*) lub niepowołane (*nepovolané osoby*). Należy zaakcentować obecność imiesłowu *wzbroniony*, który poza zakazami wstępu i palenia w języku polskim praktycznie nie jest używany.

Osoby, których dotyczy dany zakaz, mogą być jeszcze bardziej sprecyzowane poprzez wskazanie np. określonych grup zawodowych. W obydwu językach zakazy często dotyczą przedstawicieli handlowych i akwizytorów. Do nich skierowane są napisy widniejące na drzwiach klatek schodowych i sklepów:

[ZÁKAZ VSTUPU PODOMNÍM PRODEJCŮM]
[ZÁKAZ PODOMNÍHO PRODEJE]
[ZÁKAZ POCHŮZKOVÉHO PRODEJE]

[ZAKAZ HANDLU]
[ZAKAZ AKWIZYCJI]
[ZAKAZ AKWIZYCJI I ROZKŁADANIA ULOTEK]

[ZAKAZ HANDLU OBNOŚNEGO, AKWIZYCJI ITP. ZAWRACANIA GITARY]⁹
 [ZAKAZ HANDLU I AKWIZYCJI]
 [ZAKAZ AKWIZYCJI I HANDLU OBNOŚNEGO]
 [ZAKAZ HANDLU I AKWIZYCJI NA TERENIE
 POWIATOWEGO URZĘDU PRACY W RADOMSKU]

Fot. 10. Napis polski na drzwiach instytucji

Źródło: Fot. A. Charciarek.

W napisach czeskich stosowane są wyrażenia *podomní prodej* i *pochůzkový prodej*, będące odpowiednikami rzadziej używanego w języku polskim terminu *handel obnośny / obwoźny*.

Napis – zakaz może dotyczyć wyglądu zewnętrznego lub stanu osób wchodzących do lokalu, placówki, instytucji itp.:

[ZÁKAZ VSTUPU PODNAPILÝM OSOBÁM A ZÁKAZ KONZUMACE ALKOHOLU
 V PROSTORACH PN]

[ZÁKAZ VSTUPU V PRACOVNÍM ODĚVU!!!]

[ZAKAZ WSTĚPU W NAKRYCIU GŁOWY]

Zamiast wskazania konkretnych osób objętych zakazem wstępu możliwe jest określenie czynności niedozwolonych w danym miejscu. Najczęściej dotyczą one palenia wyrobów tytoniowych i spożywania alkoholu lub posiłków, np.:

9 Użycie potocznego, ekspresywnie nacechowanego wyrażenia *zawracanie gitary* w napisie publicznym jest w praktyce potknięciem stylistycznym.

- [ZÁKAZ KOUŘENÍ V CELÉM AREÁLU]
[ZÁKAZ KOUŘENÍ VE VŠECH SPOLEČNÝCH PROSTORÁCH
TÉTO BUDOVY]
[ZÁKAZ KOUŘENÍ NA CHODBÁCH A VŠECH
SPOLEČNÝCH PROSTORÁCH DOMU]
[ZÁKAZ KOUŘENÍ V PROSTORÁCH VCHODU]
[ZÁKAZ KOUŘENÍ PŘED VCHODEM]
[ZÁKAZ KOUŘENÍ – POSEZENÍ PRO NEKUŘÁKY]
[ZÁKAZ KONZUMACE PIVA A ALKOHOLICKÝCH NÁPOJŮ
V OKOLÍ PRODEJNY]
[ZÁKAZ KONZUMACE NÁPOJŮ PŘED PROVOZOVNOU.]
[ZÁKAZ KONZUMACE DONESENÉHO JÍDLA]
[ZÁKAZ KONZUMACE ALKOHOLU PŘED PRODEJNOU]
[ZÁKAZ KONZUMACE HOSTY DONESENÝCH JÍDEL A NÁPOJŮ
V RESTAURAČNÍCH PROSTORÁCH]
[ZÁKAZ POŽÍVÁNÍ ALKOHOLICKÝCH NÁPOJŮ V PROSTORÁCH
OBCHODNÍ HODOMU A OKOLÍ]

[ZAKAZ PALENIA NA KLATCE SCHODOWEJ]
[PICIE ALKOHOLU W OBRĘBIE SKLEPU WZBRONIONE]
[PICIE PIWA W OBRĘBIE SKLEPU WZBRONIONE]
[ZAKAZ SPOŻYWANIA ALKOHOLU W OBRĘBIE SKLEPU]
[ZAKAZ SPOŻYWANIA ALKOHOLU W SKLEPIE
I W JEGO OBRĘBIE]
[ZAKAZ SPOŻYWANIA POSIŁKÓW]
[ZAKAZ SPOŻYWANIA ARTYKUŁÓW SPOŻYWCZYCH
NA TERENIE SKLEPU]

Warto przeanalizować kwestię nominacji miejsca, w którym dany zakaz obowiązuje. W języku polskim używane są wyrażenia *w obrębie sklepu* czy *na terenie klatki schodowej / na klatce schodowej*. W napisach czeskich wykorzystywany jest rzeczownik liczby mnogiej *prostory* w znaczeniu ‘pomieszczenie’. W zarejestrowanym materiale znalazło się wiele napisów *zákaz kouření v celém areálu* i *zákaz spožívania alkoholu w obrębie sklepu*, zarówno utrwalonych na profesjonalnych tabliczkach, jak i sporządzonych w sposób amatorski, np. w postaci wydruku komputerowego. To dość powszechne zjawisko – autorzy napisów publicznych

powielają już istniejące napisy, traktując je jako wzorzec gatunkowy. Tego typu napisy mogą zawierać wyrażenia *zákaz konzumace* czy *zakaz spożywania*¹⁰ typowe dla czeskich i polskich aktów prawnych. To samo można powiedzieć o zwrocie *zákaz požívání alkoholických nápojů* występującym w czeskim kodeksie pracy.

Odrębną grupę zakazów tworzą napisy publiczne dotyczące określonego zachowania zwierząt (głównie psów), adresowane do ich właścicieli. Zakazy te tworzą wyraźne dwie grupy tematyczne. Pierwsza odnosi się do zakazu wstępu z psem do budynków (np. restauracji, sklepu, biura, instytucji) lub na określony teren (np. szkoły, przedszkola, szpitala):

[ZÁKAZ VSTUPU PSŮ]

[ZÁKAZ VSTUPU PSŮ DO AREÁLU FAKULTNÍ NEMOCNICE]

[ZÁKAZ VSTUPU SE PSEM S VÝJIMKOU VODICÍCH A ASISTENČNÍCH PSŮ]

[ZAKAZ WPROWADZANIA PSÓW NA TEREN SZKOŁY]

[ZAKAZ WPROWADZANIA PSÓW NA RABATĘ]

[ZAKAZ WPROWADZANIA ROWERÓW I PSÓW]

[ZAKAZ WSTĘPU ZE ZWIERZĘTAMI]

Drugą tworzą napisy mówiące o zakazie poruszania się psów na określonym terenie. Zarówno w polskich, jak i w czeskich napisach apeluje się głównie o to, aby psy nie były wyprowadzane lub wprowadzane na określone miejsce (plac zabaw, teren zielony). Ograniczenie to może dotyczyć także poruszania się bez smyczy (swobodnego biegania). Zakazy takie spotykamy najczęściej w parkach miejskich i na osiedlowych zieleńcach, gdzie zwykle mają postać tabliczek wbitych w ziemię:

[ZÁKAZ VODĚNÍ PSŮ NA TRAVNATÉ PLOCHY]

[ZÁKAZ VODĚNÍ ZVÍŘAT]

[ZÁKAZ VENČENÍ PSŮ]

[ZÁKAZ VENČENÍ PSŮ POD POKUTOU – ÚMČ BRNO – STŘED]

[ZÁKAZ VODĚNÍ PSŮ NA POZEMEK]

[ZÁKAZ VOLNÉHO POBÍHÁNÍ PSŮ]

10 W mniej starannych stylistycznie napisach polskich wyraz *spożywanie* często jest zastępowany wyrazem *picie*.

[ZAKAZ WYPROWADZANIA PSÓW]
 [ZAKAZ WYPROWADZANIA, WYPUSZCZANIA PSÓW NA PLAC ZABAW]
 [ZAKAZ WYPROWADZANIA PSÓW I KOTÓW NA PLAC ZABAW]
 [ZAKAZ WYPROWADZANIA PSÓW
 NA TERENY ZIELONE POD KARĄ GRZYWNY]
 [ZAKAZ WYPROWADZANIA PSÓW NA ZIELEŃCE]
 [ZAKAZ WPROWADZANIA PSÓW NA TEREN PLACU ZABAW]
 [ZAKAZ WPROWADZANIA PSÓW NA TERENY ZIELONE]
 [ZAKAZ WPROWADZANIA PSÓW NA TRAWNIK –
 ADM „TYNIECKA”]

Należy odnotować w niektórych napisach użycie szerszego określenia *zwierzęta / zvířata* zamiast *psy / psi*. W polskich napisach ograniczających poruszanie się psów nie ma jednoznaczności sformułowań – zakazy obejmują zarówno ich wprowadzanie, jak i wyprowadzanie. Przy czym ten pierwszy zwykle dotyczy wchodzenia psów na określony teren, a drugi – załatwiania przez nie potrzeb fizjologicznych, co dodatkowo jest podkreślane poprzez użycie elementów graficznych. Podobne zróżnicowanie występuje w napisach czeskich. *Zákaz vodění psů* oznacza zakaz wprowadzania psów, *zákaz venčení psů* – zakaz ich wyprowadzania¹¹. W języku czeskim zarejestrowany został napis *zákaz volného pobíhání psů*, który można tłumaczyć jako *zakaz wyprowadzania psów bez smyczy (uwięzi)*, a także napis dotyczący pozostawiania (przywiązywania) psów w pobliżu budynku lub ogrodu:

[ZÁKAZ UVAZOVÁNÍ PSŮ V OKOLÍ VCHODU DO POLIKLINIKY!]
 [ZÁKAZ UVAZOVÁNÍ PSŮ U PLOTU – SOUKROMÝ POZEMEK I CHODNÍK]

Drzwi i okna placówek handlowych i usługowych są miejscem zamieszczenia różnych informacji dla potencjalnych klientów, również zakazów, których charakter można określić jako porządkowy. Intencją ich autorów jest stworzenie dobrych warunków zakupów czy korzystania z usług. Oprócz zakazu wprowadzania zwierząt do określonych lokali czy pomieszczeń ograniczenia

11 Znaczenie to potwierdzają prace leksykograficzne: *vyvádět (psa) ven*, zprav. aby vykonal potřebu, <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=ven%C4%8Dit&dotaz=venceni&ascii=1> [dostęp: 20.03.2022].

te najczęściej odnoszą się do wnoszenia przedmiotów (np. rowerów, wózków) czy produktów (np. lodów):

[ZÁKAZ VSTUPU SE ZMRZLINOU]

[ZÁKAZ VSTUPU DO PRODEJNY S JÍDLEM, ZMRZLINOU APOD. DĚKUJEME]

[ZÁKAZ VSTUPU S NÁKUPNÍMI VOZÍKY]

[ZÁKAZ VSTUPU S JÍZDNÍMI KOLY]

[ZAKAZ WCHODZENIA Z LODAMI]

[ZAKAZ WPROWADZANIA ROWERÓW]

[ZAKAZ WCHODZENIA Z WÓZKAMI DZIECIĘCYMI]

[ZAKAZ WPROWADZANIA WÓZKÓW DZIECIĘCYCH I ZWIERZĄT]

[ZAKAZ WPROWADZANIA ROWERÓW I PSÓW]

Odrębną grupę tematyczną tworzą zakazy plakatowania. W obydwu językach znajdziemy sporo ich wariantów, więcej w języku czeskim:

[ZÁKAZ PLAKÁTOVÁNÍ]

[ZÁKAZ LEPENÍ LETÁKŮ]

[ZÁKAZ VYLEPOVÁNÍ PLAKÁTŮ]

[ZÁKAZ LEPENÍ PLAKÁTŮ]

[ZÁKAZ VÝLEPU!]

[PŘÍSNÝ ZÁKAZ LEPENÍ VEŠKERÉHO PROPAGAČNÍHO MATERIÁLU]

[ZAKAZ NAKLEJANIA]

[ZAKAZ NAKLEJANIA REKLAM ORAZ OGŁOSZEŃ

- WŁAŚCICIEL BUDYNKU]

[ZAKAZ PLAKATOWANIA]

[ZAKAZ PLAKATOWANIA I NAKLEJANIA OGŁOSZEŃ]

[ZAKAZ PLAKATOWANIA - ZDK ADK - 11]

W języku czeskim używane są rzeczowniki: *lepení, plakátování, výlep, vylepování*, w polskim: *plakatowanie, naklejanie*.

Formuła zakazu może przybierać formę bardziej rozbudowaną, która wnosi istotne informacje dotyczące:

- miejsca obowiązywania zakazu:

[ZÁKAZ KOUŘENÍ V CELÉM AREÁLU]
[ZÁKAZ KOUŘENÍ V PROSTORÁCH VCHODU]

[TEREN PKP – ZAKAZ WJAZDU]
[TEREN PRYWATNY WSPÓLNOTY MIESZKANIOWEJ
PRZY UL. PUŁASKIEGO 1 – ZAKAZ WJAZDU –
NIERUCHOMOŚĆ MONITOROWANA]
[ZAKAZ WPROWADZANIA PSÓW NA TEREN SZKOŁY]

- przyczyny obowiązywania zakazu:

[ZAKÁZ VSTUPU – STAVEBNÍ PRÁCE]

[TEREN BUDOWY – ZAKAZ WSTĘPU]

- ewentualnych sankcji:

[ZÁKAZ KOUŘENÍ V CELÉM OBJEKTU!!! – (POD POKUTOU 500,- Kč)
KOUŘIT SE MŮŽE NA PAVLAČI!]

[VSTUP ZAKÁZÁN! VŠEM OBCHODNÍM ZÁSTUPCŮM.
POKUD SE DOSTANETE DO CHODBY DOMU,
BUDEME VOLAT POLICII.]

[ZÁKAZ PODOMNÍHO PRODEJE – V PŘÍPADĚ PORUŠENÍ TOHOTO ZÁKAZU
ŽÁDÁME VŠECHNY SPOLUOBČANY, ABY VOLALI MĚSTSKOU POLICII
NA TELEFONNÍM ČÍSLE 156 – V SOULADU S ČL. 3 ODST. 4 NAŘÍZENÍ
STATUTÁRNÍHO MĚSTA BRNA Č. 1/2000, KTERÝM SE VYDÁVÁ „TRŽNÍ ŘÁD”,
VE ZNĚNÍ POZDĚJŠÍCH NAŘÍZENÍ, SE PODOMNÍ PRODEJ NA ÚZEMÍ
MĚSTA BRNA ZAKAZUJE. MČ BRNO-BYSTRČ]

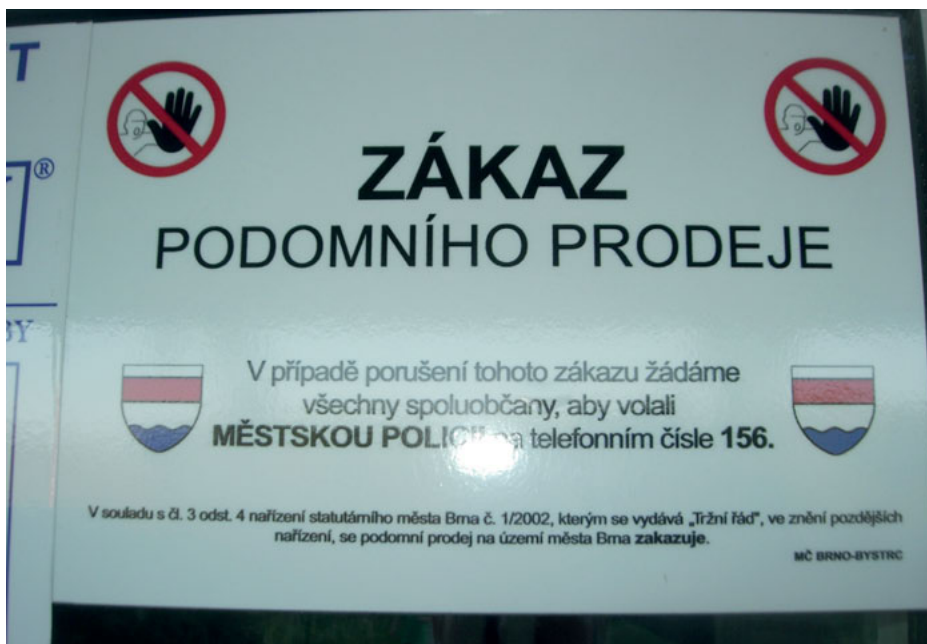
[ZÁKAZ VOLNÉHO POHYBU PSŮ ZNEČIŠŤOVÁNÍ PLOCH
PSÍMI EXKREMENTY POD POKUTOU – ÚMČ MB, BRNO - STŘED]

[ZÁKAZ LEPENÍ PLAKÁTŮ POD POKUTOU]

[ZAKAZ UMIESZCZANIA OGŁOSZEŃ, NAPISÓW ITP. –
ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA (ART. 63A K.W.)]

[ZAKAZ MALOWANIA, PISANIA I NAKLEJANIA – POD RYGOREM
ODPOWIEDZIALNOŚCI Z ART. 63A, ART. 124 ORAZ ART. 141 KODEKSU
WYKROCZEŃ (JT. DZ. U. Z 2010 R. NR 46. POZ. 275 Z PÓŹN. ZM.) ORAZ ART. 288
KODEKSU KARNEGO (DZ. U. Z 1997 R. NR. 88. POZ. 533 Z PÓŹN. ZM.)]

Fot. 11. Napis czeski na drzwiach domu wielorodzinnego

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Sankcje mogą być wskazane poprzez podanie wysokości kary (określona kwota) lub podstawy jej nałożenia (kodeks wykroczeń).

W polskich napisach spotyka się zwrot *obowiązuje zakaz + czynność* wraz z określeniem miejsca, np. *na terenie obiektu, w budynku*. W języku czeskim odpowiednikami mogą być dwie konstrukcje: *platí zakaz + czynność + miejsce* oraz *je zakaz + czynność + miejsce*, np. *v areálu, v blízkosti budovy*:

[NA SCHODIŠTI A V BLÍZKOSTI BUDOVY JE ZÁKAZ OBTĚŽOVÁNÍ PACIENTŮ,
VYSEDÁVÁNÍ, KOUŘENÍ, POŽÍVÁNÍ ALKOHOLICKÝCH NÁPOJŮ
A JINÝCH OMAMNÝCH LÁTEK –
ZAJIŠTĚNA DOHLEDOVÁ SLUŽBA MĚSTSKÉ POLICIE A PČR]

[NA STUDENTSKÝCH POKOJÍCH JE ZÁKAZ PŘESTĚHOVÁNÍ NÁBYTKU,
LEPENÍ PLAKÁTŮ A POLEPŮ NA STĚNU A NÁBYTEK. DĚKUJEME.]
[ZÁKAZ KOUŘENÍ PLATÍ V AREÁLU I V OKOLÍ ŠKOLY!!!]

[W BUDYNKU OBOWIĄZUJE CAŁKOWITY ZAKAZ PALENIA]
[NA TERENIE OBIEKTU OBOWIĄZUJE ZAKAZ PALENIA]
[NA TERENIE LOKALU OBOWIĄZUJE ZAKAZ
SPOŻYWANIA NAPOJÓW LUB POSIŁKÓW]
[ZAKAZ PALENIA OBOWIĄZUJE NA TERENIE CAŁEGO ZAKŁADU]

W obydwu językach stosowane są przymiotniki dodatkowo wzmacniające kategoryczność zakazu: *přísný* w czeskim i *bezwzględny* w polskim:

[PLATÍ PŘÍSNÍ ZÁKAZ ODSTAVOVÁNÍ JÍZDNÍCH KOL V TĚCHTO PROSTORÁCH.
PORUŠOVALI BYSTE POŽÁRNÍ A BEZPEČNOSTNÍ PŘEDPISY A DOPOUŠTĚLI
BYSTE SE OBECNÉHO OHROŽENÍ VŠECH UBYTOVANÍCH OSOB V BUDOVĚ.]

[ADMINISTRACJA DOMU STUDENCKIEGO „FEMINA” INFORMUJE,
ŻE NA CAŁYM OBIEKCIE OBOWIĄZUJE BEZWZGLĘDNY ZAKAZ ZAKLEJANIA
CZUJEK POŻAROWYCH. W PRZYPADKU STWIERDZENIA
W/W CAŁY SEGMENT ZOSTANIE POCIĄGNIĘTY DO ODPOWIEDZIALNOŚCI
ZA NARAŻANIE ŻYCIA I ZDROWIA
MIESZKAŃCÓW TUTEJSZEGO AKADEMIKA.
PROSZĘ O BEZWZGLĘDNE USUNIĘCIE FOLII, WORKÓW ITP. Z CZUJEK.]
[OBOWIĄZUJE BEZWZGLĘDNY ZAKAZ PALENIA W BUDYNKU
ORAZ PRZED BUDYNKIEM]
[W AUTOBUSIE OBOWIĄZUJE BEZWZGLĘDNY ZAKAZ
SPOŻYWANIA ALKOHOLU ORAZ POSIŁKÓW. DZIĘKUJEMY]

Odpowiedniki przymiotnika *přísní*, czyli *celkový*, *úplný*, *naprostý* i *plný*, w napisach czeskich nie zostały zarejestrowane. Należy wspomnieć o typowej dla tekstów administracyjnych w języku polskim konstrukcji *zostać + imiesłów przymiotnikowy bierny* (*zostanie pociągnięty do odpowiedzialności*), stanowiącej przejaw depersonalizacji – niewskazywania nadawcy napisu. W przywołanym napisie widać zresztą pewną niekonsekwencję – nadawca ujawnia się zarówno w trzeciej (*Administracja Domu Studenckiego „Femina” informuje...*), jak i w pierwszej osobie (*Proszę o bezwzględne usunięcie...*).

W polskich zakazach używany jest również czasownik *zabraniać*, którego znaczenie jest następujące: 'jeśli zabroniliśmy komuś robienia czegoś, to powiedzieliśmy mu, że nie wolno mu tego robić' (Bańko, red. 2000b: 1192). Jest on używany w polskich konstrukcjach bezoosobowych, typowych dla krótkich komunikatów urzędowych, i może przybierać formę:

ZABRANIA SIĘ + RZECZOWNIK ODCZASOWNIKOWY:

[ZABRANIA SIĘ PLAKATOWANIA OBIEKTU]

[ZABRANIA SIĘ WYRZUCANIA ŚMIECI POD ZSYPY I BUDYNEK]

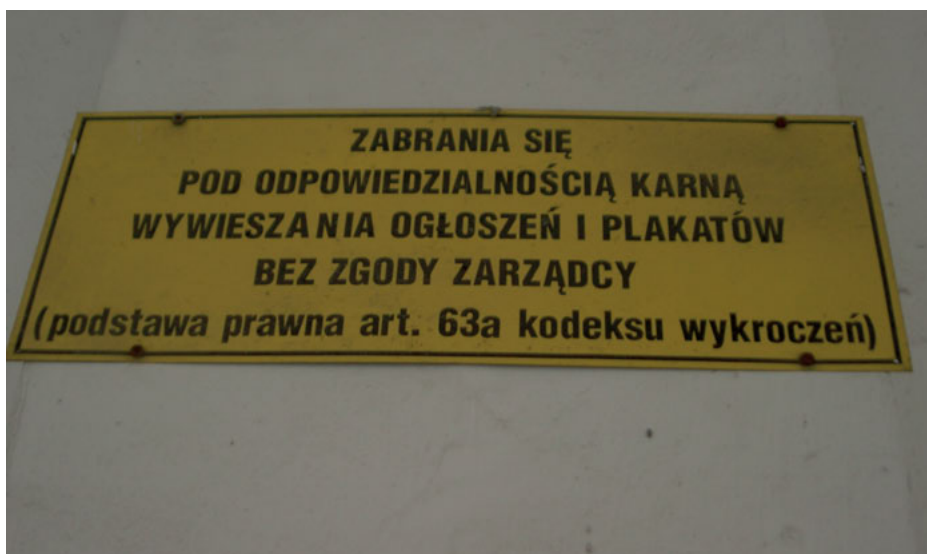
[ZABRANIA SIĘ POD ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ KARNA
WYWIESZANIA OGŁOSZEŃ I PLAKATÓW BEZ ZGODY ZARZĄDCY
(PODSTAWA PRAWNA ART. 63A KODEKSU WYKROCZEŃ)]

[ZABRANIA SIĘ WYPROWADZANIA WÓZKÓW
POZA TEREN CENTRUM HANDLOWEGO M1]

ZABRANIA SIĘ + BEZOKOLICZNIK

[UWAGA! ZABRANIA SIĘ WYSIADAĆ PO NADANIU SYGNAŁU ODJAZDU]

Fot. 12. Napis polski na ścianie budynku

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Napisy te są przykładami zdepersonalizowanych dyrektyw stanowczych, których charakterystyczną cechą jest bezosobowość (Malinowska 2009: 58–59). Adresat tego typu komunikatów może być także eksplicitnie wskazany, jak ma to miejsce w autobusie komunikacji miejskiej:

[KIERUJĄCEMU POJAZDEM ZABRANIA SIĘ PODCZAS JAZDY
PROWADZENIA ROZMÓW Z PASAŻERAMI]

Podobny rozbudowany w treści zakaz może być skierowany przez spółdzielnię mieszkaniową do mieszkańców osiedla:

[RSM W RADOMSKU NA TERENIE SWOICH ZASOBÓW ZABRANIA:

1. WYPROWADZANIA ZWIERZĄT (PSÓW, KOTÓW I INNYCH
BEZ SMYCZY, KAGAŃCA),

2. ZANIECZYSZCZANIA I NISZCZENIA MIEJSC OGÓLNIE UŻYTKOWANYCH
(PIASKOWNICE, OGRÓDKI, TRAWNIKI)
PRZEZ MIESZKAŃCÓW I ICH ZWIERZĘTA

UWAGA – W PRZYPADKU POKĄSANIA, ZANIECZYSZCZANIA, ZAKŁÓCANIA
SPOKOJU, WŁAŚCICIEL LUB OSOBA OPIEKUJĄCA SIĘ ZWIERZĘCIEM
PONOSI ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNĄ Z ART. 415, 431 § 1 I 2 K.C.]

Ten niezindywidualizowany napis wskazuje nie tylko określony sposób zachowania, ale także sankcje w razie niezastosowania się do zakazu. Podano podstawę prawną (kodeks cywilny), na podstawie której zostanie nałożona ewentualna kara. Ponadto nadawca zakazu, podobnie jak w wielu wypowiedziach administracyjnych, ujawnia się (Radomszczańska Spółdzielnia Mieszkaniowa).

Zarówno w języku polskim, jak i w czeskim zakazy mogą być sformułowane bez użycia eksplicitnych wyrazów *zakaz* (pol.) i *zákaz* (czes.). Ze względu na odmienne modele grzeczności w czeskich formułach etykietalnych wykorzystywane są formy drugiej osoby liczby mnogiej, natomiast ich odpowiedniki w polszczyźnie nie pełnią tej funkcji. To powoduje, że polskie i czeskie napisy różnią się strukturalnie. W języku czeskim powszechnie używany jest rozkaznik drugiej osoby liczby mnogiej, w polskim – bezokolicznik:

**ROZKÁŽNIK DRUGIEJ OSOBY LICZBY MNOGIEJ + DOPEŁNIENIE /
OKOLICZNIK (czes.)**

[NELEPTE PLAKÁTY!]

[NENAHÝBEJTE SE S OKEN]

[NEMLUVTE ZA JÍZDY S ŘIDIČEM]

[NEKUŘTE!]

[NELEPTE INZERCÍ A PLAKÁTY]

[NEVKLÁDEJTE REKLAMY!]

[NEVHAZUJTE LETÁKY DO SCHRÁNEK, ALE NA MÍSTA, K TOMU URČENÁ!!!]

[NEVHAZUJTE LETÁKY DO SCHRÁNEK!!! POLOŽTE JE KE DVEŘÍM!!!]

DĚKUJEME.]

[NEVSTUPUJTE DO PRODEJNY S JÍDLEM A PITÍM!!!]

[NEVOĎTE S SEBOU DO OBCHODU PSY!]

[NEPOUŠTĚJTE CIZÍ OSOBY DO DOMU]

[NEPOUŠTĚJTE DO VCHODU CIZÍ OBCHODNÍ ZÁSTUPCE.

MŮŽETE TAK OHROZIT NEJEN SEBE, ALE I SVÉ SPOLUBYDLÍCÍ.]

[NEVPOUŠTĚJTE CIZÍ OSOBY DO VCHODU BEZ ROZMYSLU,

JDE I O VÁŠ MAJETEK!!!]

[NEZDRŽUJTE SE V PROSTORU AUTOMATICKÝCH DVEŘÍ!]

BEZOKOLICZNIK + DOPEŁNIENIE / OKOLICZNIK (pol.)

[NIE ZASŁANIAĆ PRAWĘJ STRONY –
BRAK WIDOCZNOŚCI GROZI WYPADKIEM]

[NIE OPIERAĆ SIĘ O DRZWI]

[NIE BLOKOWAĆ WJAZDU!!!]

[NIE WCHODZIĆ Z JEDZENIEM]

[NIE KORZYSTAĆ Z WINDY W RAZIE POŻARU]

[BRAMA WJAZDOWA – NIE ZASTAWIAĆ]

[DROGA POŻAROWA – NIE ZASTAWIAĆ]

[NIE KORZYSTAĆ Z WINDY W CZASIE POŻARU]

[TEREN PRYWATNY – NIE PARKOWAĆ]

[GARAŻE – NIE PARKOWAĆ – ZARZĄD SMA]

Fot. 13. Napis polski umieszczony na ścianie budynku znajdującego się przy parkingu

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Przytoczony materiał egzemplifikacyjny pozwala na wyciągnięcie kilku wniosków. Czeskie zakazy w podanej formie występują częściej niż ich polski bezokolicznikowy odpowiednik¹². Sfera użycia polskich zakazów wyrażonych poprzez bezokolicznik i dopełnienie / okolicznik sprowadza się głównie do środków transportu (pociąg, tramwaj, autobus) i miejsc, w których parkowanie jest zabronione. W języku czeskim sytuacja wygląda inaczej – podobne napisy widnieją są w różnych miejscach: w środkach transportu, na klatkach schodowych, w placówkach handlowych i usługowych. Analogiczne zakazy czeskie poszerzone o *prosím*, rozpatrywane osobno i interpretowane jako prośby, tworzą liczny zbiór. Wydaje się, że rzadkie występowanie w polskiej przestrzeni publicznej napisów – zakazów tego typu wynika z ich dużej kategoryczności za sprawą użycia bezosobowej formy czasownika. Zauważa to Ewa Komorowska, analizując dyrektywne akty mowy w polszczyźnie. W konstrukcjach bezokolicznikowych typu *Nie wchodzić! Trwa operacja* czy *Nie wchodzić. Niebezpieczeństwo lawin!* widzi ona kategoryczne zakazy poszerzone o argumentację (Komorowska 2008: 188).

12 Liczba zgromadzonych napisów tego typu jest różna w obydwu językach. Polskie napisy *Nie wchodzić z jedzeniem* i *Nie korzystać z windy w razie pożaru* można traktować jako zjawiska rzadkie.

Omawiane napisy zwykle wprost nazywają czynności, których wykonywanie jest zabronione. W obydwu językach występują też inne formy. W języku czeskim, choć rzadziej, stosowane są kategoriyczne zakazy z bezokolicznikiem:

[NEVSTUPOVAT]
 [NEVSTUPOVAT – ZLÝ PES]
 [NEVSTUPOVAT – ČERSTVĚ NATŘENO]
 [NEVHAZOVAT KOMERČNÍ INZERCÍ]
 [NEVHAZOVAT REKLAMNÍ LETÁKY]
 [NESEDAT, NEODKLÁDAT ZAVAZADLA]
 [NETAHAT! (OTVÍRÁ SE SAMO)]
 [NEZAVÍRAT – DVEŘE SE UZAVŘOU SAMY]
 [NEZAVÍRAT DVEŘE – PORUCHA]
 [BRÁNA NA DÁLKOVÉ OVLÁDÁNÍ – NEOTVÍRAT RUČNĚ!]
 [NEPARKOVAT – VÝJEZD AUTA]
 [NEPARKOVAT – VÝJEZD Z GARAŽE]

Należy zwrócić uwagę, że nie pojawiają się one na drzwiach sklepów czy instytucji, lecz na drzwiach budynków mieszkalnych jedno- i wielorodzinnych, garażach, bramach. W odróżnieniu od wcześniej przedstawionych polskich zakazów z formami bezokolicznika praktycznie każdy z czeskich napisów – zakazów zawiera uzasadnienie, którym może być np. ostrzeżenie przed konsekwencjami (*zlý pes; čerstvě natřeno*). Można się zastanawiać, czy napis *Nevstupovat – čerstvě natřeno* nie powinien być interpretowany jako ostrzeżenie.

W indywidualnie sformułowanych zakazach w języku czeskim mogą współwystępować elementy leksykalne odmiany literackiej i potocznej nieliterackiej:

[NEPÁČIT!!! VCHOD JE ZAMYKÁN NA KLÍČ VE DNE I V NOCI]

W napisie tym zwraca uwagę użycie czasownika *páčit*, notowanego w *Slovníku nespisovné češtiny* (Hugo a kol. 2009: 293), który potwierdza, iż „w obecnej czeskiej sytuacji językowej mamy raczej do czynienia ze zjawiskiem współwystępowania elementów odmiany literackiej i potocznej nieliterackiej w jednej wypowiedzi, a więc ze zjawiskiem mieszania się kodów” (Balowska 2006: 29).

W przestrzeni publicznej Polacy i Czesi stosują również zwroty w drugiej osobie liczby pojedynczej trybu rozkazującego, które przez część purystycznie nastawionych użytkowników języka mogą być postrzegane jako w pewien sposób łamiące zasady współżycia publicznego. Należy przypuszczać, że ich pojawianie się wynika poniekąd z niezindywidualizowanego charakteru komunikacji, bez sprecyzowanego nadawcy i odbiorcy. Można ten fakt wiązać także ze zmianami zachodzącymi w komunikacji administracyjnej po 1989 roku w Polsce i Czechach (wówczas Czechosłowacji), czyli z odejściem od form stanowczych, kategorycznych. Jednocześnie trzeba pamiętać, że użycie tego typu napisów niekiedy jest spowodowane ograniczonym miejscem przeznaczonym na ich umieszczenie:

[NENASKAKUJ ZA JÍZDY]

[NEBĚHEJ VE VLAKU]

[ZDE NEPŘECHÁZEJ]

[NEVSTUPOJ – OPRAVUJE SE]

[NIE UTRUDNIAJ INNYM PODRÓŻY]

[NIE NISZCZ ZIELENI]

[MIESZKAŃCU! NIE WPUSZCZAJ DOMOKRĄŻCÓW DO BLOKU]

Warto wspomnieć o lokalizacji przytoczonych napisów – zakazów: pierwsze dwa czeskie i pierwszy polski to napisy w pociągach, zwykle kategoryczne, ostrzegające przed niebezpieczeństwem. Na uwagę zasługuje napis *Mieszkańcu! Nie wpuszczaj domokrążców do bloku* ze zwrotem adresatywnym. Jego obecność wiele zmienia – w ten sposób zakaz zyskuje charakter apelu, w którym forma drugiej osoby trybu rozkazującego nie razi, nie jest nieuprzejma.

Zarówno polskie, jak i czeskie zakazy mogą być obudowane elementami fatycznymi. W języku polskim sygnałem fatycznym jest słowo *uwaga*, w czeskim słowa: *upozornění* i *pozor*:

[POZOR!!! ZÁKAZ PARKOVÁNÍ. VOZIDLO MŮŽE BÝT ODTAŽENO.

DĚKUJI ZA POCHOPENÍ.]

[UPOZORNĚNÍ – ZÁKAZ VOLNÉHO POHYBU NA POZEMKU
PRO PACJENTY ZUBNÍ ORDINACE]

[UPOZORNĚNÍ – PLOCHA PŘED DOMEM JE POŽÁRNĚ NEBEZPEČNÝ
PROSTOR – ZÁKAZ PARKOVÁNÍ ZDE NEBYDLÍČÍCH,
TEDY NEDOSTUPNÝCH OSOB – SPOL. VLASTNÍKŮ]

[UWAGA! – PO USŁYSZENIU SYGNAŁU WYSIADANIE WZBRONIONE]
[UWAGA! ZABRANIA SIĘ WYSIADAĆ PO NADANIU SYGNAŁU ODJAZDU]

Można sądzić, że sygnał fatyczny jest elementem dodatkowo wzmacniającym stanowczość zakazu. Jego użycie nie jest determinowane określonym miejscem, choć przytoczone napisy polskie zostały zarejestrowane w środkach komunikacji publicznej.

Zakaz może mieć konkretnego adresata i być formułowany przez konkretnego nadawcę. Przykładem takiej formy komunikacji jest napis adresowany do osób palących przez zarząd wspólnoty mieszkaniowej oraz osoby niepalące sprzątające niedopałki:

[KUŘÁCI, NEODHAZUJTE VAJGLY Z OKEN A Z BALKONŮ – VÝBOR
SPOLEČENSTVÍ VLASTNÍKŮ A NÁJEMNÍCI NEKUŘÁCI, KTERÍ TO UKLÍZEJÍ]

Autorzy napisu nie zachowali konsekwencji stylistycznej – w jego treści pojawia się wyraz potoczny *vajgl*, rejestrowany w *Slovníku nespisovné češtiny* (Hugo a kol. 2009: 444).

Zjawiskiem stosunkowo nowym w napisach polskich i czeskich jest podawanie podstawy prawnej ogłaszanego zakazu, co można interpretować dwojako. Po pierwsze, autor odwołuje się do konkretnego przepisu, aby uzasadnić wprowadzony zakaz, a po drugie, zwiększa jego siłę illokucyjną – informuje o ewentualnych sankcjach w przypadku zignorowania zakazu:

[UPOZORNĚNÍ – UMÍSTOVÁNÍ PLAKÁTŮ, REKLAM A INZERÁTŮ
NA PŘÍSTŘEŠCÍCH MHD ZAKÁZANO! PORUŠENÍ TOHOTO ZÁKAZU
BUDE STÍHÁNO A POKUTOVÁNO DLE § 50 –
ZÁKONA Č. 200/90 O PŘESTUPCÍCH PROTI MAJETKU –
DOPRAVNÍ PODNIK BRNO]

[NAKLEJANIE OGŁOSZEŃ BEZ ZGODY ADMINISTRACJI
JEST ZABRONIONE – ART. 63A § 1 KODEKSU WYKROCZEŃ –
ADMINISTRACJA NR 3 SSM]

[NAKLEJANIE OGŁOSZEŃ ZABRONIONE –
ART. 63, KODEKSU WYKROCZEŃ]

[NAKLEJANIE OGŁOSZEŃ JEST ZABRONIONE –
ART. 63A KODEKSU WYKROCZEŃ]

[NAKLEJANIE OGŁOSZEŃ BEZ ZGODY ADMINISTRACJI
JEST ZABRONIONE – ART. 63A]

Przytoczone zakazy dotyczą naklejania plakatów, reklam i ogłoszeń w określonych miejscach, np. na przystanku komunikacji miejskiej, na osiedlu mieszkaniowym. Kategorycznością wyróżnia się rozbudowany napis czeski informujący o:

- zakazie umieszczania plakatów, reklam i ogłoszeń na wiatkach Zakładu Komunikacji Miejskiej w Brnie;
- ściganiu i karaniu z odpowiedniego artykułu kodeksu karnego za przestępstwo uszkodzenia lub zniszczenia mienia.

Potwierdzenie istnienia jednostek idiomatycznych w napisach publicznych stanowią zakazy zawierające frazem *przypominać o (całkowitym / bezwzględnym) zakazie...*:

[OGŁOSZENIE – PRZYPOMINAM O CAŁKOWITYM ZAKAZIE PALENIA PAPIEROSÓW
NA TERENIE BUDYNKU SZKOLNEGO I TERENIE WOKÓŁ SZKOŁY.
TEREN SZKOŁY OBEJMUJE TEREN PRZY ULICY KILIŃSKIEGO 31 I 25
(PLACÓWKI CKZIU) – W STOSUNKU DO UCZNIÓW, KTÓRZY NIE STOSUJĄ SIĘ
DO POWYŻSZEGO ZAKAZU ZOSTANĄ WYCIĄGNIĘTE
ODPOWIEDNIE KONSEKWENCJE. PODSTAWA PRAWNA STATUT CKZIU
ROZDZIAŁ VII § 37 I § 39 PKT. 2.2]

[UWAGA – REJON OBSŁUGI WSPÓLNOT NR 2 W SOSNOWCU
PRZY UL. NIEPODLEGŁOŚCI 8 PRZYPOMINA O ZAKAZIE SKŁADOWANIA
WORKÓW Z ODPADAMI PRZED ALTANĄ ŚMIETNIKOWĄ.]

[OGŁOSZENIE – ADMINISTRACJA OSIEDLA KSIĘCIA WŁADYSŁAWA
PRZYPOMINA O BEZWZGLĘDNYM ZAKAZIE WYRZUCANIA
PRZEZ OKNA I BALKONY ŚMIECI, ODPADÓW ORGANICZNYCH, ŻYWNOSCI,
NIEDOPAŁKÓW PAPIEROSÓW ORAZ WYLEWANIA PŁYNÓW]

Te napisy, charakterystyczne dla języka polskiego, nie mają literalnych odpowiedników w czeszczyźnie, w której „nie przypomina się” o zakazie. Znaczenie samego czasownika *przypominać* w tym kontekście precyzyjnie definiuje *Wielki słownik języka polskiego PAN*: ‘powodować, że ktoś zaczyna wiedzieć, że istnieje określony stan, sytuacja i zdarzenie, i że powinien się w związku z tym zachować w określony sposób’¹³. Ewentualny czeski odpowiednik – *připomínat* w analogicznych napisach nie jest stosowany. Pierwszy przytoczony napis zawiera sformułowania charakterystyczne dla wypowiedzi administracyjnej, np. w *stosunku do*, które znajdziemy w kodeksie cywilnym, Dzienniku Ustaw czy kodeksie postępowania administracyjnego.

Za stanowczy zakaz można uznać czeski napis z pierwszoosobową formą czasownika w liczbie mnogiej *nepřejeme si*, zamieszczony na drzwiach klatki schodowej jednego z bloków mieszkalnych w ostrawskiej dzielnicy Poruba:

[NEPŘEJEME SI DOSTÁVAT ŽÁDNÉ REKLAMNÍ MATERIÁLY]

Zawiera on czasownik *nepřát si*, podobnie jak jego polski odpowiednik *nie żyć sobie*, używany w sytuacji, gdy rozmówca nie jest zadowolony z określonego stanu rzeczy. Można w tym napisie widzieć także ślady uprzejmego, stereotypowego zwrotu, powszechnie używanego w komunikacji sprzedawca – klient: *co si přejete?* Podobny napis w języku polskim nie został zarejestrowany.

Zakazy mogą zawierać informacje na temat ewentualnych skutków zignorowania zakazu:

[ZÁKAZ VSTUPU! OBJEKT V HAVARIJNÍM STAVU]

[ZAKAZ WSTĘPU – BUDYNEK GROŽĄCY ZAWALENIEM]

[ZAKAZ WSTĘPU – GROZI ZAWALENIEM]

Podane napisy zakazują wejścia do budynków, na których widnieją, ze względu na ich zły stan techniczny. Polskie napisy mówią o grożącym niebezpieczeństwie wynikającym z możliwego zawalenia się budynku, czeski – o tym, że budynek znajduje się w ruinie. Polskie zakazy tego typu zawierają postpozycyjne ostrzeżenie w formie czasownika *grozić*. Frazem *grozić* czym stosowany jest również w innych napisach, np. w środkach komunikacji miejskiej:

13 https://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=38993&id_znaczenia=0 [dostęp: 20.03.2022].

[NIE ZASŁANIAĆ PRAWĘJ STRONY –
BRAK WIDOCZNOŚCI GROZI WYPADKIEM]

W zebranym polskim materiale znalazły się dwa napisy wskazujące na zły stan budynku:

[BUDYNEK DO ROZBIÓRKI]
[BUDYNEK DO ROZBIÓRKI – GROZI ZAWALENIEM]

Dosłownie można je interpretować jako napisy informacyjne, jednakże pośrednio wskazują na niebezpieczeństwo związane z przebywaniem w takich obiektach. Dlatego napisy tego typu należy traktować jako pośrednie akty zakazu.

W polskich napisach – zakazach używana jest również forma:

NIE WOLNO + BEZOKOLICZNIK

z możliwością zmiany szyku, np.:

[PSÓW WPROWADZAĆ NIE WOLNO]

Ta stosunkowo rzadko stosowana forma zakazu bliska jest semantyce czasownika *zabraniam*. Obie formy odwołują się do autorytetu władzy i norm prawnych (Komorowska 2008: 199).

Na uwagę zasługuje napis:

[STREFA WOLNA OD DYMU TYTONIOWEGO]

W Polsce organy samorządu terytorialnego mogą podejmować działania, których celem jest ochrona zdrowia mieszkańców przed następstwami używania tytoniu. Jednym z takich działań jest ustanowienie strefy wolnej od dymu tytoniowego. W praktyce oznacza to zakaz palenia utrwalony na coraz popularniejszych tabliczkach.

Zakazy mogą mieć rozbudowaną formę i przekazywać treści zaskakujące, ironiczne:

[ZAKAZ PARKOWANIA NA CHODNIKU – KIEROWCO,
CHODNIK JEST PRZEZNACZONY DLA PIESZYCH DO CHODZENIA.]

W PRZYPADKU NIEZASTOSOWANIA SIĘ DO TEJ ZASADY
Z PRZYJEMNOŚCIĄ ZGŁOSIMY CIĘ NA POLICJĘ.]

Mamy tu element tłumaczenia kierowcom kwestii oczywistych (*chodnik jest przeznaczony dla pieszych do chodzenia*) oraz element ludyczny (*z przyjemnością zgłosimy cię na policję*), co raz jeszcze potwierdza, że napisy autorstwa indywidualnych użytkowników języka mogą odbiegać od ogólnie przyjętego szablonu.

Zakazy nie muszą zawierać nominacji intencji, eksplicitnie wyrażonej leksykalnie. Mogą także stanowić kontaminację elementów werbalnych i ikonicznych (np. znak drogowy zakazu wjazdu). W obydwu językach znak zakazu wjazdu może być opatrzony dodatkową informacją (przeważnie zamieszczoną na metalowej tabliczce znajdującej się poniżej znaku) odnoszącą się do osób, które mogą wejść lub wjechać na dany teren. Cechą wspólną czeskich i polskich napisów jest wskazywanie osób, których zakaz nie obowiązuje. W obydwu językach służą do tego przyimki *pro* (czes.) i *dla* (pol.), np.:

[TOALETY PRO ZÁKAZNÍKY]

[VCHOD PRO ZAMĚSTNANCE]

[WC DLA PERSONELU]

[WEJŚCIE DO BUDYNKU DLA OSÓB NA WÓZKACH]

[WEJŚCIE DLA INTERESANTÓW OD ULICY TRĘBACKIEJ]

[PARKING DLA KLIENTÓW PRZEBYWAJĄCYCH W ODDZIALE]

[WEJŚCIE DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH]

ORAZ DLA MATEK Z DZIEĆMI NA WÓZKACH]

W obydwu językach częściej spotyka się napisy z użyciem wzmocnionych partykuł – w polskim *tylko* i *wyłącznie*, w czeskim *pouze* i *jen*¹⁴:

[VSTUP POUZE PRO PERSONÁL]

[UPOZORNĚNÍ – VSTUP POUZE PRO ZAMĚSTNANCE]

[VSTUP POUZE PRO PĚŠÍ]

[VSTUP POUZE PRO ZAMĚSTNANCE]

14 Analiza tekstów Narodowego Korpusu Języka Czeskiego dowodzi, że partykuła *jen* częściej występuje w tekstach pisanych, a *jenom* w mówionych. Wśród zebranych napisów nie został zarejestrowany ani jeden z partykułą *jenom*, co potwierdza wspomnianą prawidłowość.

Fot. 14. Napis polski na ścianie budynku

Źródło: Fot. A. Charciarek.

[SLUŽEBNÍ VCHOD – POUZE PRO ZAMĚSTNANCE]

[VCHOD POUZE PRO ZAMĚSTNANCE]

[VÝTAH POUZE PRO ZAMĚSTNANCE MU A TĚLESNĚ OSLABENÉ OSOBY]

[WC POUZE PRO HOSTY]

[WC URČENO POUZE PRO INVALIDY]

[POUZE PRO NÁVŠTEVNÍKY KLINIKY]

[TOALETY SLOUŽÍ POUZE ZÁKAZNÍKŮM HERNY]

[VSTUP JEN PRO HRÁČE]

[VSTUP JEN PRO ČLENY KLUBU]

[PRZEJŚCIE TYLKO DLA PERSONELU]

[TEREN SZPITALA – WJAZD TYLKO DLA PRACOWNIKÓW]

[MIEJSCE DO PARKOWANIA TYLKO DLA MIESZKAŃCÓW BL. 75 –

S.M. OSIEDLE MŁODYCH]

[PARKING TYLKO DLA MIESZKAŃCÓW BLOKU

PRZY ULICY KAROLEWSKIEJ 24/28]

[PARKING TYLKO DLA PRACOWNIKÓW SZKOŁY]

[ŠMIETNIK I TRZEPAK TYLKO DLA MIESZKAŃCÓW
BUDYNKU 20 A–J]
[TOALETA BEZPŁATNA TYLKO DLA KLIENTÓW RESTAURACJI –
POZOSTAŁE OSOBY TOALETA ODPLATNA 2 ZŁ]
[TYLKO MIESZKAŃCY DS. „ESKULAP” MOGĄ KORZYSTAĆ Z TOALETY
W TYM AKADEMIKU]
[ŁAZIENKA I TOALETA WYŁĄCZNIE
DLA POKOI GOŚCINNYCH 218 I 219]

Analiza zebranego materiału pozwala dostrzec różnice w użyciu określonych form w obydwu językach. W języku czeskim w przypadku wejścia do określonego miejsca pisze się przeważnie o wstępie (*vstup*), w polskim – o wejściu (*wejście*). Nie zarejestrowano ani jednego polskiego napisu w rodzaju *wstęp tylko / wyłącznie dla...* Odwrotnie jest w języku czeskim. Tu z kolei dominującą formą jest *vstup pouze pro...* Praktycznie nieużywany jest zwrot *vchod pouze pro...* – w zgromadzonym materiale znalazł się jeden napis *Vchod pouze pro za-městnance*. Podobną funkcję wyodrębniającą posiada czeski przysłówek *mimo*:

[MIMO ZÁSOBOVÁNÍ A NÁJEMCŮ PARKOVIŠTĚ]
[MIMO MAJITELŮ A NÁJEMNÍKŮ GARÁŽÍ]
[MIMO VOZIDEL S POVOLENÍM POŘADATELE AKCE
„POUŤ SMÍŘENÍ“]
[ZÁKAZ VJEZDU – MIMO VOZIDEL ZÁSOBOVÁNÍ A VOZIDEL
NA POVOLENKY VOŠZ A SZŠ]
[ZÁKAZ PARKOVÁNÍ – MIMO VOZIDLA A NÁVŠTĚVY RUSKÁ 43]

Przytoczone napisy odnoszą się wyłącznie do zmotoryzowanych i towarzyszą znakom drogowym zakazu wjazdu lub parkowania, choć nie jest to regułą. W polskich napisach nie znajdziemy ekwiwalentów słownikowych czeskiego *mimo*, czyli *oprócz* czy *poza*. Odpowiednikiem sytuacyjnym czeskich napisów z *mimo* są polskie napisy z utrwalonym wyrażeniem czasownikowym *nie dotyczy*:

[NIE DOTYCZY WŁAŚCICIELI GARAŻY]
[NIE DOTYCZY OSÓB UPRAWNIONYCH]

Fot. 15. Napis polski na bramie wjazdowej

Źródło: Fot. A. Charciarek.

[NIE DOTYCZY NAJEMCÓW]¹⁵
 [NIE DOTYCZY MIESZKAŃCÓW WSPÓLNOTY MIESZKANIOWEJ]
 [NIE DOTYCZY PRACOWNIKÓW URZĘDU ORAZ OSÓB
 NIEPEŁNOSPRAWNYCH]¹⁶
 [NIE DOTYCZY WŁAŚCICIELI GARAŻY]
 [ZAKAZ PARKOWANIA – GROZI ODHOLOWANIEM –
 NIE DOTYCZY MIESZKAŃCÓW WSPÓLNOTY MIESZKANIOWEJ
 BUDYNKU PRZY UL. SURASKIEJ 4.]
 [NIE DOTYCZY POSIADACZY IDENTYFIKATORÓW]
 [ZAKAZ ZATRZYMYWANIA – NIE DOTYCZY KARETEK POGOTOWIA]

Podobnie jak w napisach czeskich tego typu, w napisach polskich mamy do czynienia z kompilacją znaków językowych (właściwe napisy) i obrazkowych (piktogramy).

Wyłączenie określonej grupy społecznej czy zawodowej z obowiązującego zakazu mogą sygnalizować analogiczne zwroty *s výjimkou* (czes.) i *z wyjątkiem*¹⁷ (pol.):

¹⁵ Razem ze znakiem zakazu wjazdu.

¹⁶ Razem ze znakiem zakazu wjazdu.

¹⁷ W polskiej przestrzeni publicznej nierzadko spotyka się również błędny napis *za wyjątkiem*.

[S VÝJIMKOU SMLUVNÍHO DOPRAVCE]
 [ZÁKAZ VSTUPU SE PSEM, S VÝJIMKOU VODICÍCH A ASISTENČNÍCH PSŮ]
 [ZÁKAZ KOUŘENÍ V CELÉM AREÁLU NOVÉ MOSILANY, A.S.
 S VÝJIMKOU PROSTORŮ K TOMU VYHRAZENÝCH]

[Z WYJĄTKIEM MIESZKAŃCÓW SWM]

Wyłączenia z zakazu powiązane są na ogół ze znakami zakazu parkowania lub wjazdu (pierwszy napis czeski i napis polski). W zebranych materiale znalazły się zaledwie cztery takie napisy (trzy czeskie, jeden polski).

Zakaz może przybierać formę deklaracji bądź ostrzeżenia:

[MLADISTVÝM DO 18-TI LET A PODNAPILÝM
 ALKOHOLICKÉ NÁPOJE NEPRODÁVÁME]

[UWAGA! OSOBOM NIETRZEŻYWM ALKOHOLU NIE SPRZEDAJEMY]

[OSÓB NIETRZEŻWYCH NIE OBSŁUGUJEMY]

[OSÓB POD WPŁYWEM ALKOHOLU NIE OBSŁUGUJEMY]

Zakaz może przybrać nawet formę podziękowania:

[DĚKUJEME, ŽE NEKONZUMUJETE JÍDLO A PITÍ V PRODEJNĚ.]

Fot. 16. Napis czeski na drzwiach sklepu

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Napis ten, zarejestrowany na drzwiach sklepowych w praskiej dzielnicy Vršovice, dowodzi tego, jak zróżnicowane strategie komunikacyjne stosują autorzy napisów. W tym przypadku eksplicytnie wyrażony akt dyrektywny (zakaz lub prośba) został skutecznie zastąpiony aktem ekspresywnym (podziękowaniem). Analogicznie skonstruowany napis dotyczący palenia, a ściślej jego zakazu w miejscach publicznych, udokumentowano na jednym z osiedli w Hradec Králové:

[DĚKUJEME KUŘÁKŮM, ŽE NEKOUŘÍ VE SPOLEČNÝCH PROSTORÁCH
NAŠEHO DOMU, ŽE SVOU ZÁLIBU PROVOZUJÍ TAK, ŽE NÁS
VE SPOLEČNÝCH PROSTORÁCH NEOBTĚŽUJE ZÁPACH ZPŮSOBENÝ
KOUŘENÍM A ŽE NEODHAZUJÍ NEDOPALKY NA CHODNÍK A NA TRÁVNÍKY –
NEKUŘÁCI ZE VCHODU 650/26]

Napisy – zakazy (zresztą nie tylko one) często są kontaminacją elementów werbalnych i ikonicznych. Przywołany wcześniej napis *Zákaz kouření v celém objektu* jest tego najlepszym przykładem (widok przekreślonego papierosa zastępuje tekst *Zakaz palenia*).

Podsumowując, należy odnotować, że kategoriowość wielu z analizowanych zakazów może być (i jest) dodatkowo wzmocniona poprzez użycie elementów ikonicznych i interpunkcyjnych.

5.2. Zezwolenia / pozwolenia

E. Malinowska, uwzględniając zachowania adresata, wyróżnia m.in. dwa typy dyrektyw: dozwolenie i pozwolenie, i przytacza przykłady ich użycia. Wydaje się jednak, że rzeczownik odczasownikowy *dozwolenie* powinien być zastąpiony synonimicznym *zezwolenie*. Po pierwsze, dlatego, że wyrazu *dozwolenie* praktycznie nie używa się we współczesnej polszczyźnie, po drugie, wyraz *zezwolenie* jest stosowany w tekstach administracyjnych. To samo można powiedzieć o analogicznych czasownikach *dozwolić* i *zezwolić*. Potwierdzają to prace leksykograficzne, np. *Wielki słownik języka polskiego PAN*, w którym *zezwolenie* i *pozwolenie* definiowane jest następująco: *Pozwolenie* – ‘decyzja osoby lub instytucji, że innej osobie wolno wykonać określoną czynność’¹⁸. *Zezwolenie* – ‘urzędowa decyzja zezwalająca komuś na coś’¹⁹.

18 https://www.wsjpl/index.php?id_hasla=59657&ind=0&w_szukaj=Pozwolenie [dostęp: 20.03.2022].

19 https://www.wsjpl/index.php?id_hasla=19955&ind=0&w_szukaj=zezwolenie [dostęp: 20.03.2022].

W języku czeskim możemy wskazać rzeczowniki odczasownikowe *dovolení* i *povolení* oraz odnośne czasowniki: *dovolit* i *povolit*. Rzeczownik *dovolení* można traktować jako odpowiednik polskiego pozwolenia, natomiast *povolení* – zezwolenia. W odróżnieniu od języka polskiego w czeszczyźnie tylko rzeczownik *povolení* może mieć znaczenie pozwolenia w formie dokumentu urzędowego, *dovolení* tych cech nie posiada. Tak więc polskie *zezwolenie* i *pozwolenie* oraz czeskie *povolení* można charakteryzować jako akty dyrektywne właściwej instytucji o braku przeszkód w zakresie wykonywania określonych działań czy czynności.

Jak już wielokrotnie wspominałem, napisy publiczne nie są wiernym odwzorowaniem aktów administracyjnych. Warto zwrócić uwagę, że używane powszechnie jako dokument *Pozwolenie na budowę* w praktyce dokumentem nie jest. Jest nim *Wniosek o pozwolenie na budowę*, a odpowiedzią nań jest decyzja odpowiedniego organu administracyjnego. Podobna sytuacja występuje w Republice Czeskiej, gdzie odpowiedni urząd budowlany wydaje decyzję (*rozhodnutí*), zezwalając lub nie zezwalając na budowę.

W polskiej przestrzeni publicznej próżno szukać napisów będących zezwoleniami / pozwoleniami i zawierających wskazane czasowniki performatywne *zezwalać / pozwalać* bądź pochodne od nich rzeczowniki *zezwolenie / pozwolenie*. W czeskich realiach jest używany imiesłów przymiotnikowy bierny *povolen*, często na końcu napisu:

[PACIENTŮM VSTUP NA AMBULANCE POVOLEN]
 [CYKLISTŮM VJEZD POVOLEN]
 [DOPRAVNÍ OBSLUZE VJEZD POVOLEN]
 [KRÁTKODOBÉ STÁNÍ PRO ZÁKAZNÍKY POVOLEN]
 [ZAMĚSTNANCŮM PRŮCHOD POVOLEN]
 [VSTUP SE PSEM NA VODÍTKU POVOLEN]
 [VSTUP SE PSEM POVOLEN POUZE NA VODÍTKU]
 [SOUKROMÝ POZEMEK – VJEZD POVOLEN POUZE OPRÁVNĚNÝM]
 [SOUKROMÝ POZEMEK – VJEZD POVOLEN ZÁSOBOVÁNÍ
 A ZAMĚSTNANCŮM ŠKOLY]

Jak widać, zezwolenie może dotyczyć np. pacjentów, usług transportowych, rowerzystów, klientów, zaopatrzenia, osób uprawnionych, osób wyprowadzających psy, pracowników szkoły, osób zatrudnionych. Kategorie osób objętych

zezwoleń mogą być wskazane w bardziej kategorijski sposób za pomocą przysłówka *pouze: oprávněné osoby* (pol. *osoby upoważnione*); *se psem na vodítku* (pol. *z psem na smyczy*).

Polskie napisy nie przybierają analogicznej formy, nie zawierają sformułowań typu *dozwolone jest; pozwala się czy zezwala się*. Ich nieobecność kolejny raz potwierdza specyfikę i odmienność napisów publicznych w różnych językach. Formuły *zezwala się* i *dozwolone jest*, typowe dla wypowiedzi administracyjnych, znajdziemy np. w Dzienniku Ustaw.

Wśród napisów spotyka się zezwolenia obwarowane określonymi warunkami. Dopiero po ich spełnieniu działanie czy czynność mogą być wykonane. Zwykle jest to uzyskanie zgody organu będącego właścicielem lub zarządcą budynku, terenu itp. Typowymi przykładami podobnych zezwoleń są napisy zawierające ekwiwalentne wyrażenia *za zgodą* (pol.) i *se souhlasem* (czes.):

[SOUKROMÉ PARKOVIŠTĚ – PARKOVÁNÍ

JEN SE SOUHLASEM MAJITELE]

[VJEZD NA POZEMEK POUZE SE SOUHLASEM SPOLEČNOSTI

ZONER SOFTWARE, A.S.]

[PARKOVÁNÍ POVOLENO POUZE JEN SE SOUHLASEM POZEMSTAV BRNO, A.S. –

PRŮJEZD POVOLEN POLICII ČR A POLICEJNÍ ŠKOLE]

[WJAZD I PARKOWANIE TYLKO ZA ZGODĄ ZARZĄDCY!]

[WJAZD ZA ZGODĄ WŁAŚCICIELA]

[DROGA WEWNĘTRZNA – WJAZD I PARKOWANIE

ZA ZGODĄ DYREKCJI SZKOŁY]

[WJAZD DO OGRODU ZOOLOGICZNEGO

TYLKO ZA OKAZANIEM PRZEPUSTEK]

Nie sposób nie zauważyć użycia wzmocnionych partykuł – polskiej *tylko* i czeskiej *jen*, przy czym w trzecim czeskim napisie dochodzi do podwójnego wzmocnienia *pouze jen*, którego odpowiednik w polszczyźnie można upatrywać w pleonastycznym, choć bezsprzecznie dobitnym *tylko i wyłącznie*²⁰. To właśnie większa kategorijskość w przypadku użycia razem obydwu partykuł *pouze jen* uzasadnia wykorzystanie ich w napisach – zakazach.

20 W polszczyźnie zwrot *tylko i wyłącznie* znajdziemy w aktach prawnych, np. w Dzienniku Ustaw. W napisach nie został zarejestrowany.

Należy odnotować warianty zarejestrowane w czeskich napisach *se svolením; s povolením; na povolení i po domluvě*:

[POZEMEK VE VLASTNICTVÍ MASARYKOVY UNIVERZITY –
VSTUP POUZE SE SVOLENÍM SKM MU]
[JEN NA POVOLENÍ]²¹
[VJEZD POUZE NA PLATNÉ POVOLENÍ]
[SOUKROMÝ POZEMEK – VJEZD POUZE NA POVOLENÍ]
[Z BEZPEČNOSTNÍCH DŮVODŮ VJEZD DO DVORU
POUZE S POVOLENÍM]
[VSTUP DO RESTAURACE SE PSEM
POUZE PO DOMLUVĚ S OBSLUHOU]

Fot. 17. Napis czeski umieszczony na ogrodzeniu

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Użyte w przedstawionych napisach wyrazy *povolení i svolení* często występują w tekstach prawnych (m.in. w czeskim kodeksie cywilnym i karnym), co potwierdza oddziaływanie języka prawnego na stronę językową napisów. Partycuła wzmacniająca *pouze* podkreśla rygorystyczność napisów. W zebranych materiale dokumentacyjnym kilkakrotnie zarejestrowany został napis czeski *Jen na povolení* wraz ze znakiem drogowym „zakaz postoju”.

Dobrym przykładem ograniczeń związanych z zezwoleniem jest czeski napis adresowany do kierowców, dotyczący parkowania na prywatnym parkingu:

²¹ Napis zamieszczony ze znakiem zakazu wjazdu.

[ŘIDIČI POZOR! – SOUKROMÉ PARKOVIŠTĚ –
VYHRAZENO PRO HOSTY]

Zawiera on informacje na temat własności prywatnej parkingu oraz jego przeznaczenia (dla gości).

Zezwolenie może przybierać formę informacji dotyczącej miejsca wykonywania określonej czynności, np. palenia papierosów. W krajach unijnych obowiązuje zakaz palenia w miejscach publicznych, w związku z czym wskazywane są przestrzenie, w których można to robić, np.:

[ZÓNA PRO KUŘÁKY]
[PROSTOR VYHRAZENÝ PRO KOUŘENÍ]
[PROSTOR PRO KOUŘENÍ VYHRAZEN ZA ROHEM!]
[PRO KUŘÁKY]

[TU WOLNO PALIĆ]

Fot. 18. Napis czeski umieszczony na bocznej ścianie budynku

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Prostor vyhrazený pro kouření często pojawia się w przestrzeni publicznej, zarówno w formie standaryzowanych naklejek lub tabliczek, jak i indywidualnie wykonanych napisów, najczęściej w formie wydruku.

W materiale polskim poza wszechobecnym *Tu wolno palić* nie został zarejestrowany żaden inny napis – nawet *Wyznaczona strefa palenia* i *Strefa palenia*, znajdujące się w ofercie polskich sklepów stacjonarnych i internetowych.

Polskie napisy z tej grupy potwierdzają pewną konsekwencję. *Nie wolno* jest zakazem, *wolno* – zezwoleniem.

5.3. Prośby

Formy zakazów i nakazów mogą być rozszerzone o elementy grzecznościowe, które powodują, że napis staje się mniej kategoryczny. Typowymi elementami tego typu są leksykalne wykładniki grzeczności *proszę* (pol.) i *prosím* (czes.). W rezultacie ich użycia mamy do czynienia z innym rodzajem dyrektywy. Traktujemy je jako leksykalne nominacje intencji prośby i dlatego analizujemy odrębnie:

PROSÍM + ROZKAŹNIK DRUGIEJ OSOBY LICZBY MNOGIEJ (czes.)

[PROSÍM NELEPTE REKLAMNÍ LÍSTKY!]

[PROSÍM NEVHAZUJTE ŽÁDNOU REKLAMU.]

[PROSÍM, NESEDEJTE NA VÝLOHY A NEHAŽTE NA ZEM ODPADKY]

[ZDE PROSÍM NEKLEPEJTE – DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

[PROSÍM, NEOPÍREJTE KOLA O FASÁDU LÉKÁRNY!!!]

PROSÍM + BEZOKOLICZNIK (czes.)

[PROSÍM NEVHAZOVAŤ REKLAMNÍ LETÁKY DO SCHRÁNKY]

PROSZĘ / PROSIMY + BEZOKOLICZNIK (pol.)

[PROSZĘ NIE WCHODZIĆ Z LODAMI I FRYTKAMI!]

[PROSZĘ NIE WYCHYLAĆ SIĘ PRZEZ OKNO]

[PROSZĘ ZAMYKAĆ DRZWI]

[UWAGA! PROSIMY NIE PARKOWAĆ

PRZED POMIESZCZENIEM GOSPODARCZYM]

PROSZĘ / PROSIMY O + RZECZOWNIK ODSŁOWNY (pol.)

[PROSZĘ O ZAMYKANIE DRZWI]

[PROSIMY O GASZENIE ŚWIATŁA]

[BARDZO PROSZĘ O ZAMYKANIE DRZWI –

POMIESZCZENIE KLIMATYZOWANE]

Czeska konstrukcja *prosím* + *bezokolicznik* występuje w napisach incydentalnie, czego powodem może być jej duża kategoriowość. Nie został zarejestrowany napis zawierający konstrukcję *prosím / prosíme o* + *rzeczownik odsłowny*, choć może być użyta.

W obu językach występują, choć rzadziej, napisy z formami pierwszoosobowymi liczby mnogiej *prosimy / prosíme*:

[PROSÍME, NEMLUVTE ZA JÍZDY S ŘIDIČEM!]

[PROSIMY ZAMYKAČ DRZWI]

W odróżnieniu od napisów polskich w czeskich *prosím* może znajdować się w prepozycji wobec formy rozkaznika:

[NESTŮJTE, PROSÍM, ŘIDIČI VE VÝHLEDU!]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, NEODNÁŠEJTE PROSÍM NÁKUPNÍ NÁKUPNÍ KOŠÍKY
MIMO OBCHODNÍ DŮM. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[NEZAMYKEJTE VCHODOVÉ DVEŘE DO ZDĚJŠÍHO DOMU V PRACOVNÍ
DNY V DOBĚ OD 6 DO 18 HODIN, PROSÍM. DĚKUJEME.]

[ZAMYKEJTE PROSÍM DOMOVNÍ DVEŘE PO CELÝ DEN,
TEDY V KAŽDÉ DENNÍ I NOČNÍ DOBĚ]

[DOVÍREJTE PROSÍM VCHODOVÉ DVEŘE!!!!]

Formy grzecznościowe nie ograniczają się wyłącznie do leksykalnie wyrażonego aktu prośby, która praktycznie taką nie jest. Niezastosowanie się do niej może bowiem pociągać za sobą określone konsekwencje. Miejsca, w których występują podobne napisy, wskazują na pewną prawidłowość ich użycia. Mianowicie zamieszczane są one w środkach komunikacji miejskiej, sklepach, placówkach usługowych czy na klatkach schodowych. Nadawcami są więc głównie instytucje (firmy, przedsiębiorstwa, urzędy) lub osoby je reprezentujące (np. zarządcy wspólnoty mieszkaniowej). Ewentualna represyjność zwykle nie jest określona, a społeczna szkodliwość czynu w przypadku niezastosowania się do nich niewielka. Są to więc bardziej uprzejme apele wskazujące naganne zachowania niż kategoriowe zakazy. Mają na ogół charakter porządkowy, a ich celem jest wyeliminowanie zachowań naruszających określony ład. Nie

bez znaczenia jest fakt, że sam ich adresat (klient, lokator, interesant) nie może być potraktowany zbyt surowo. Nie dziwi więc wykorzystywanie formuł podziękowań, które wynikają z antycypacji jego określonych zachowań.

Tematyka napisów publicznych jest wyznaczana przez miejsca, w których występują, dlatego omówimy je w oparciu o kryterium sytuacyjne.

5.3.1. Klatka schodowa

Klatka schodowa to miejsce komunikowania się mieszkańców między sobą, a także administracji czy innych instytucji (np. zakład energetyczny, operatorzy telewizji kablowej, gazownia) z określoną społecznością. Mamy tu więc różne układy komunikacyjne dotyczące przede wszystkim spraw organizacyjnych, porządkowych czy bezpieczeństwa.

Pewien problem dla mieszkańców stanowią roznoszone ulotki. Zwykle nie życzą oni sobie dostarczania takich materiałów do skrzynek pocztowych, zamieszczając na nich stosowne prośby – zakazy. Oto czeskie napisy informujące o tym:

[PROSÍM NEVHAZOVAT REKLAMU]
 [PROSÍM NEVHAZOVAT REKLAMNÍ LETÁKY DO SCHRÁNKY]
 [PROSÍM NELEPTE REKLAMNÍ LÍSTKY! – DĚKUJEME –
 DRUŽSTVO NÁJEMNÍKŮ]
 [PROSÍM NELEPTE NA SKLO INZERCI, POZVÁNKY A JINÉ VZKAZY,
 K TOMUTO ÚČELU JE V DOMĚ NÁSTĚNKA!]

Znamienna jest forma podziękowania za spełnienie prośby oraz fakt ujawnienia się jej autora – wspólnoty mieszkaniowej (czes. *družstvo nájemníků*). W materiale polskim podobne prośby – zakazy nie zostały odnotowane. Zgromadzone polskie napisy dotyczące niepozostawiania ulotek reklamowych przybierają formę kategorię zakazu i omawiam je w innej części rozdziału.

Względy bezpieczeństwa decydują o tym, że klatka schodowa jest miejscem zamieszczania różnego rodzaju informacji dotyczących stosowania określonych procedur. Chodzi tu z reguły o zamykanie (niezamykanie) drzwi czy furtki, jego sposoby i czas. Zwłaszcza w języku czeskim różnorodność tego typu prośb jest stosunkowo duża:

[PROSÍM, DOVÍREJTE DVEŘE, VEČER ZAMYKEJTE!]
[PROSÍM ZAMYKEJTE DŮM BĚHEM CELÝCH 24 HODIN]
[OD 20:00 HODIN PROSÍM ZAMYKEJTE]

Godzina 20 jest zwykle wskazywana jako ta, po której drzwi wejściowe powinny być zamykane na klucz. Świadczy to z pewnością o różnicy kulturowej między Czechami a Polakami. Polskie odpowiedniki są ogólniejsze, nie podaje się pory dnia czy określonych godzin:

[PROSZĘ ZAMYKAĆ DRZWI]
[PROSIMY ZAMYKAĆ DRZWI]
[PROSIMY ZAMYKAĆ DRZWI NA KLUCZ]
[UPRZEJMIE PROSIMY O ZAMYKANIE DRZWI]
[BARDZO PROSIMY O ZAMYKANIE DRZWI]
[PROSIMY O ZAMYKANIE FURTKI]
[PROSIMY O ZAMYKANIE DRZWI]
[PROSIMY O DELIKATNE ZAMYKANIE FURTKI]

Fot. 19. Napis polski na drzwiach domu wielorodzinnego

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Zwraca uwagę częste użycie formy liczby mnogiej – *prosimy*. Chciałoby się dodać: *my, mieszkańcy*.

Nierzadko napisy kończą się podziękowaniem, przy czym jest ono wyrażone formą liczby mnogiej *děkujeme*, co można odczytać jako „w imieniu mieszkańców”:

[PROSÍME VÁS V DOBĚ OD 21.00 DO 7.00 A SO A NE KONTROLUJTE,
ZDA JSOU DVEŘE PŘI PŘÍCHODU A ODCHODU DOVŘENY. DĚKUJEME.]
[NEZAMYKEJTE VCHODOVÉ DVEŘE DO ZDĚJŠÍHO DOMU V PRACOVNÍ
DNY V DOBĚ OD 6 DO 18 HODIN, PROSÍM. DĚKUJEME.]
[PROSÍM, DOVÍREJTE DVEŘE!!! DĚKUJEME VÁM!!!]
[PROSÍM! PŘI ZAVÍRÁNÍ PŘIDRŽUJTE DVEŘE! DĚKUJI]

[PROSZĘ ZAMYKAĆ DRZWI. DZIĘKUJEMY.]

Formuły podziękowań częściej zostały zarejestrowane w napisach czeskich, co dokumentują podane przykłady. Należy także zaakcentować większe zróżnicowanie ich treści.

Zarówno w czeskich, jak i w polskich napisach autor może być wskazany eksplicitnie (wspólnota mieszkaniowa, zarządca budynku, administracja):

[PROSÍM NELEPTE REKLAMNÍ LÍSTKY! – DĚKUJEME –
DRUŽSTVO NÁJEMNÍKŮ]

[PROSZĘ O KAŻDORAZOWE ZAMYKANIE DRZWI – ZARZĄDCA BUDYNKU]
[PROSIMY ZAMYKAĆ FURTKĘ NA KLUCZ. DZIĘKUJEMY – ADMINISTRACJA]

Prośba może zawierać w swojej treści uzasadnienie, którym zwykle jest troska o majątek mieszkańców i zapobieżenie kradzieżom:

[PROSÍME ZAMYKEJTE I VE DNE – OCHRAŇUJETE SVŮJ MAJETEK.
DĚKUJEME]

[PROSÍME, ZAVÍREJTE A ZAMYKEJTE VCHODOVÉ DVEŘE.
Z DŮVODU BEZPEČNOSTI A ČISTOTY V DOMĚ.]
[PROSÍM, ZAVÍREJTE DVEŘE – ZAMEZÍTE TÍM VSTUP
CIZÍM OSOBÁM DO DOMU]

[ŽÁDÁME VŠECHNY OBYVATELÉ DOMU, ABY VE VLASTNÍM ZÁJMU
ZAMYKALI VCHODOVÉ DVEŘE DO ULICE I DO DVORA. MNOŽÍ SE NÁM
KRÁDEŽE V DOMĚ. VĚNUJTE TOMU ZVÝŠENOU POZORNOST!]

[DRODZY MIESZKAŃCY! W TROSCE O WASZE BEZPIECZEŃSTWO
ORAZ BY ZAPOBIEC EWENTUALNYM KRADZIEŻOM, PROSIMY
O BEZWZGLĘDNE ZAMYKANIE DRZWI OD POKOI NA KLUCZ]

Napisy tego typu zarejestrowane zostały głównie w materiale czeskim (tylko jeden w polskim). Nie można tego interpretować jako dowodu większej troski Czechów o bezpieczeństwo i dobro wspólne. Można natomiast sądzić, że podnoszenie kwestii bezpieczeństwa w komunikacji stosunkowo małej społeczności jest bardziej domeną Czechów niż Polaków. Należy również zauważyć, że napisy te nie są podpisane. Praktyka pokazuje, iż ich autorami mogą być zarówno sami mieszkańcy, jak i osoby odpowiedzialne za budynek (właściciele, administracja, wspólnota itp.).

Niekiedy prośba może przybierać stanowczą formę, przypominającą nakaz czy żądanie:

[VÁŽENÍ, DŮRAZNĚ VÁS PROSÍME ZAVÍRAT DOMOVNÍ DVEŘE, A TO I POD
ZÁMKEM CELODENNĚ. TOTO OPATŘENÍ JE VE VAŠEM OSOBNÍM ZÁJMU,
ZÁJMU VŠECH UŽIVATELŮ, V NEPOSLEDNÍ ŘADĚ MAJITELE.
DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ. SPRÁVA NEMOVITOSTÍ BERÁNEK.]
[DŮRAZNĚ ŽÁDÁM VŠECHNY NÁJEMNÍKY, ABY DOVÍRALI VSTUPNÍ DVEŘE!!!
V PROSTORECH DOMU DOCHÁZÍ KE KRÁDEŽÍM, ŠKODÁM NA ZAŘÍZENÍ
I NARUŠOVÁNÍ POŘÁDKU. POMŮŽETE OCHRÁNIT I SVŮJ MAJETEK!!!
JAN ŠINDELKA, PŘEDSEDA BO]

Kategoryczność przedstawionych napisów wynika z faktu, że ich autorami są wymienione z nazwiska osoby reprezentujące określone instytucje: zarząd budynków mieszkalnych (*bytový odbor*) i administrację nieruchomości (*správa nemovitostí*). W tym asymetrycznym układzie instytucja – mieszkańiec nie dziwi użycie przysłówka *důrazně*²², zwiększającego kategoryczność aktu dyrektywnego.

22 W języku czeskim przysłówek ten często jest używany z czasownikami performatywnymi *žádat, prosit, varovat* czy *upozorňovat*.

Stanowczość drugiego napisu dodatkowo została wzmocniona poprzez zastosowanie formy pierwszoosobowej *žádám*, bardziej oficjalnej i dobitnej niż *prosím*. Autor przy użyciu rozbudowanej argumentacji ostrzega przed działaniami osób trzecich (np. kradzież, akty wandalizmu) i kładzie nacisk na zapobieżenie niszczeniu wspólnego mienia.

W pierwszym napisie czeskim nie wskazano grupy osób, do której jest on adresowany. Została użyta forma przymiotnika *vážení* (pol. *szanowni*), obejmująca w zasadzie wszystkich. W polszczyźnie takim uniwersalnym adresatywem jest *szanowni państwo*, którego ekwiwalent – *dámy a pánové* w napisach czeskich nie jest wykorzystywany.

Jak już wspomniałem, w języku czeskim podobne napisy niekiedy przybierają dłuższą formę i charakter instrukcji, drobiazgowo opisującej sposób postępowania, przyczyny i korzyści wynikające z zastosowania się do niej:

[PŘI VSTUPU I ODCHODU PROSÍM ZKONTROLUJTE,
ZDA SE DVEŘE UPLNĚ DOVŘELY!!!
V ZIMNÍCH MĚSÍCÍCH SE MŮŽE STÁT, ŽE DVEŘE ZŮSTANOU OTEVŘENÉ
A VCHOD JE TAK VOLNĚ PŘÍSTUPNÝ I CIZÍM NEZVANÝM NÁVŠTĚVNÍKŮM.
TÍM, ŽE ZKONTROLUJETE JEJICH ÚPLNÉ ZAVŘENÍ,
CHRÁNÍTE I SVŮJ MAJETEK. DĚKUJEME]
[PROSÍM, ZAVÍREJTE DVEŘE! PROSTÝM DODRŽOVÁNÍM ŘÁDNÉHO ZAVÍRÁNÍ
PŘEDNÍCH I ZADNÍCH VCHODOVÝCH DVEŘÍ MŮŽETE I VY SAMI
VÝRAZNĚ PŘÍSPĚT K ZAJIŠTĚNÍ BEZPEČNOSTI V DOMĚ. ZÁROVEŇ VĚNUJTE
ZVÝŠENOU POZORNOST TOMU, ZDA SE V DOMĚ NEPOHYBUJÍ CIZÍ LIDÉ.
JEDNÁ SE O VAŠI BEZPEČNOST. DĚKUJEME ZA SPOLUPRÁCI. RPG BYTY, S.R.O.]

W tych prośbach o zamykanie drzwi przytaczane są następujące argumenty uzasadniające jej spełnienie: bezpieczeństwo mieszkańców, ochrona mienia, obecność osób niepowołanych. Autor pierwszego z przytoczonych napisów się nie ujawnia, co pozwala zakładać, że jest nim jeden z lokatorów. Autorem drugiego jest instytucja – ostrawski administrator lokali mieszkalnych. Oba rozbudowane napisy posiadają wyraźne cechy instrukcji i apelu nawołującego do wykonywania określonych czynności, które zabezpieczą mieszkańców i ich mienie (*Prostým dodržováním řádného zavírání předních i zadních vchodových dveří můžete i vy sami výrazně přispět k zajištění bezpečnosti v domě*). W drugim napisie występują typowe dla tekstów administracyjnych nominalizacje.

Przydają one napisom cech stylu oficjalnego, ponadto umożliwiają kondensację treści, co w przypadku ograniczonego miejsca ma duże znaczenie. Analogiczne napisy, mające wyraźny wymiar edukacyjny i perswazyjny, w języku polskim nie zostały zarejestrowane.

W języku czeskim podobną semantykę do *prosit* ma czasownik performatywny *žádat*, stosowany głównie w sytuacjach oficjalnych. W nielicznych napisach został on użyty w pierwszej osobie liczby pojedynczej i mnogiej:

[ŽÁDÁM VŠECHNY NÁJEMNÍKY, KDYŽ ODEMKNOU DVEŘE,
 ABY JE NETAHALI KLÍČEM. NA TO JE TAM MADLO.
 ZA OPRAVU PLATÍME VŠICHNI, JESTLI TO NEVÍTE. DĚKUJI.]
 [ŽÁDÁME RODIČE, ABY Z BEZPEČNOSTNÍCH DŮVODŮ DOPROVÁZELI
 SVÉ DĚTI POUZE PŘED ŠKOLU. DĚKUJEME.]
 [ŽÁDÁME VÁS, PO 20.00 HOD. ZAMYKAT! NEODEMYKAT
 ELEKTRICKÝM VRÁTNÝM NEZNÁMÝM OSOBÁM! SAMOSPRÁVA SVJ]
 [ZÍTRA 12.3. 2019 ZAČÍNÁJÍ STAVEBNÍ PRÁCE NA PŘEDNÍ ČÁSTI DOMU.
 ŽÁDÁME O VYKLÍZENÍ BALKÓNŮ, NEŽ BUDOU ZALEPENY
 BALKÓNOVÉ DVEŘE. DĚKUJEME. VÝBOR SVJ]
 [ŽÁDÁME PŘÍCHOZÍ, ABY SVÁ JÍZDNÍ KOLA NEODKLÁDALI
 V PROSTORECH DOMU. DĚKUJEME]

Wydaje się, że rzadkie występowanie w napisach czasownika *žádat* wynika z pragmatyki jego użycia. Czasownik *prosit* używany jest w sytuacji, gdy nadawca, odwołując się do uprzejmości i życzliwości adresata, prosi o zrobienie czegoś, czego potrzebuje czy chce. Natomiast *žádat* ma większą siłę illokucyjną. Używając tego czasownika, nadawca zakłada, że ma prawo oczekiwać od adresata spełnienia prośby, podporządkowania się jego woli. Nic więc dziwnego, że to przekonanie o słuszności wskazywanych działań czyni z podobnych próśb akty bardziej kategoriyczne. Dobrym przykładem jest prośba zawierająca merytoryczne uzasadnienie:

[ŽÁDÁME NÁJEMNÍKY, ABY NEODHAZOVALI NEDOPALKY OD CIGARET
 V OKOLÍ VCHODOVÝCH DVEŘÍ, Z OKEN A BALKÓNŮ!
 CIGARETOVÉ NEDOPALKY SE V PŘÍRODĚ ROZKLÁDAJÍ AŽ 15 LET
 A OBSAHUJÍ NĚKOLIK TISÍC CHEMICKÝCH LÁTEK, JAKO JE JEDOVATÝ]

ARZEN ČI RAKOVINOTVORNÝ DEHET A RADIOAKTIVNÍ POLONIUM.
 ZEJMÉNA Z TOHO DŮVODU PŘEDSTAVUJÍ ZDRAVOTNÍ RIZIKO
 PRO MALÉ DĚTI A ZVÍŘATA, KTERÉ JE MOHOU POZŘÍT.
 ZMÍNĚNÉ LÁTKY SE NAVÍC PŘI DEŠTI VYLOUHUIJÍ DO PŮDY. DĚKUJEME!]

Co więcej, analiza przedstawionych aktów pokazuje, że czasownik *žádat* występuje w napisach kierowanych przez przedstawiciela pewnej społeczności czy instytucji (Výbor SVJ, Samospráva SVJ) do mieszkańców. Podobne rozbudowane prośby nie zostały zarejestrowane w zebranych materiale w języku polskim.

Klatka schodowa może być miejscem kierowania prośb dotyczących różnych kwestii porządkowych, jak gaszenie światła, ciche zamykanie / domykanie drzwi, wycieranie butów, wyrzucanie śmieci, np.:

[ZAVÍREJTE PROSÍM DVEŘE! DĚKUJEME.]
 [PROSÍM, ZAVÍREJTE DVEŘE TIŠE!!!]
 [KONTROLUJTE PROSÍM DOVŘENÍ DVEŘÍ!]
 [MÁME VELKOU ROHOŽKU, ČISTĚTE SI, PROSÍM, OBUV]
 [OČISTĚTE SI OBUV PROSÍM A ZAVÍREJTE VSTUPNÍ DVEŘE – DĚKUJEME!]
 [PROSÍM, DÁVEJTE SVÉ PYTLE S ODPADEM DO KONTEJNERU!!!]
 [ZATLAČIT SILNĚJI, PROSÍM]
 [PROSZĘ NIE TRZASKĄĆ BRAMĄ!]
 [PROSZĘ GASIĆ ŚWIATŁO]
 [PROSZĘ ZADZWONIĆ DZWONKIEM – JAK ZGAŚNIE CZERWONA LAMPKA
 NALEŻY POCIĄGNĄĆ ZA DRZWI]
 [PROSIMY O GASZENIE ŚWIATŁA]

Tego typu napisy zwykle są kierowane przez administrację do mieszkańców, choć ich autorami bywają również ci ostatni. W języku polskim funkcjonuje również mniej kategoriyczna konstrukcja *proszę o + rzeczownik odczasownikowy*. Znamienne, że tylko w języku czeskim zarejestrowano napisy mówiące o oczyszczeniu butów przed wejściem do budynku.

W zebranych materiale czeskim zwraca uwagę napis:

[PROSÍME, BUĎTE OHLEDUPLNÍ K OBYVATELŮM V PŘÍZEMÍ.
 POKUD MOŽNO, POUŽÍVEJTE VÝTAH V SUTERÉNU. DĚKUJEME.]

Zawiera on staranną, spotykaną praktycznie wyłącznie w napisach formułę grzecznościową *budte ohleduplní*²³, którą można przetłumaczyć jako *bądźcie (państwo) wyrozumiali; bądźcie (państwo) taktowni; odnoście się (państwo) z szacunkiem*. Ten apelujący do uprzejmości mieszkańców napis podsumowuje formuła podziękowania *děkujeme*. Nawiasem mówiąc, formuły podziękowań powoli stają się normą zarówno w czeskich, jak i w polskich napisach – dyrektywach. Coraz częściej są one traktowane jako tekst poboczny i wyróżniane graficznie, np. mniejszą czcionką.

Klatka schodowa stanowi miejsce komunikowania się różnych instytucji czy dostawców usług z lokatorami. Są na niej zawieszane ogłoszenia zawierające różnego rodzaju informacje dotyczące zarządzania budynkami wielorodzinnymi, np. terminu odczytu liczników prądu, gazu czy wody, prowadzenia prac remontowych czy modernizacyjnych. Chodzi o obecność lokatorów w miejscu zamieszkania w określonym czasie. W tych ogłoszeniach czy zawiadomieniach również znajdziemy akty prośby:

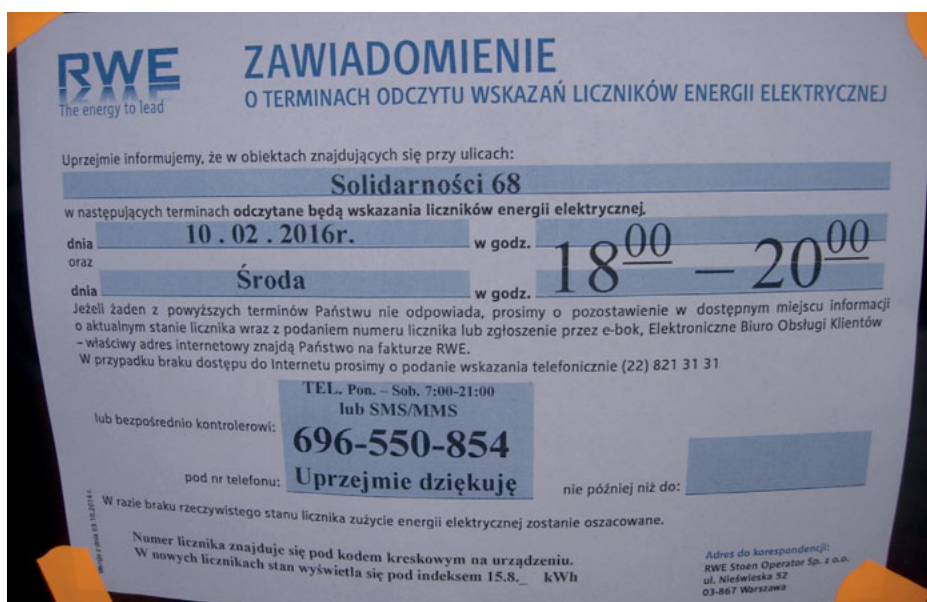
[UPOZORNĚNÍ – VŠEM UŽIVATELŮM DOMŮ NA ULICI: 30 DUBNA 560/11 –
 UPOZORŇUJEME UŽIVATELE DOMU NA SKUTEČNOST, ŽE SE BUDE
 PROVÁDĚT ČIŠTĚNÍ A KONTROLA SPALINOVÝCH CEST DNE: 4.5.2018,
 13.00-15.00 – ŽÁDÁME NÁJEMNÍKY DOMU, ABY ZPŘÍSTUPNILI SVÉ BYTY
 DLE DISPOZIC PROVÁDĚJÍCÍ FIRMY. NUTNO TAKÉ ZAJISTIT PŘÍSTUP
 NA STŘECHU DOMU. – PRÁCE BUDE PROVÁDĚT: KONAN, RADVANICKÁ 238]
 [UPOZORNĚNÍ – VÁŽENÍ OBČANÉ, DNE 4.11.2013 BUDOU ZAHÁJENY PRÁCE
 NA OPRAVĚ II. (VIZ VYZNAČENÉ NA MAPCE ČERVENĚ) PARKOVIŠTĚ.
 ŽÁDÁM VÁS, ABYSTE Odstavili svá vozidla mimo tento prostor,
 POPŘ. NA JINÁ VHODNÁ MÍSTA. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.
 P. HYNČICA, TECHNICKÉ SLUŽBY, A.S., SLEZSKÁ OSTRAVA]

[OGŁOSZENIE – ADMINISTRACJA OSIEDLA KS. WŁADYSŁAWA PROSI
 O UTRZYMYWANIE PORZĄDKU W POMIESZCZENIACH OGÓLNEGO UŻYTKU.
 PROSIMY O UPRAZNIĘCIE WSZYSTKICH RZECZY NIEPOTRZEBNYCH
 (STARE ROWERY) ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W SUSZARNI DO DNIA 10.12.2017 R.
 PO TYM TERMINIE RZECZY ZOSTANĄ WYWIEZIONE NA WYSYPISKO.
 BARDZO DZIĘKUJEMY ZA WSPÓŁPRACĘ.]

23 Wydaje się, że przymiotnik *ohleduplný* potwierdza asymetrię polskiego i czeskiego systemu pojęciowo-leksykalnego. W polszczyźnie nie znajdziemy jego jednowyrazowego ekwiwalentu.

[ZAWIADOMIENIE O ODCZYTIE LICZNIKÓW ENERGII ELEKTRYCZNEJ –
 REJON DYSTRYBUCJI SOSNOWIEC INFORMUJE, ŻE W DNIU 8.2.2014
 W GODZINACH 9.45–12.00 NASTĄPI ODCZYT LICZNIKÓW ENERGII
 ELEKTRYCZNEJ. W PRZYPADKU NIEOBECNOŚCI W DOMU UPRZEJMIEM
 PROSIMY O PODANIE STANU LICZNIKA TELEFONICZNIE
 PRZEZ FORMULARZ NA STRONIE WWW.TAURON-DYSTRYBUCJA.PL
 LUB KORESPONDENCYJNIE NA ADRES SOSNOWIEC UL. ANDERSA 14]
 [ZAWIADOMIENIE – W DNIU 15.01. (ŚRODA) W GODZ. OD 14.10 DO 14.20
 ODCZYTYWANE BĘDĄ LICZNIKI ENERGII ELEKTRYCZNEJ
 PRZY ULICY JAGIELLOŃSKIEJ 11. ZWRACAMY SIĘ Z UPRZEJMĄ PROŚBĄ
 O UMOŻLIWIENIE NASZYM PRACOWNIKOM DOSTĘPU DO LICZNIKÓW.
 Z UPOWAŻNIENIA TAURON DYSTRYBUCJA S.A.]

Fot. 20. Napis polski na drzwiach budynku

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Między polskimi a czeskimi napisami można dostrzec zarówno podobieństwa, jak i różnice. Dotyczą one nie tylko samej kompozycji, ale także użytych form. W napisach występuje nazwa samego tekstu (*ogłoszenie, zawiadomienie; upozornění*), którą można traktować jako nagłówek pełniący funkcję nominatywną. W odróżnieniu od napisów polskich w czeskich wskazywany jest

adresat (*vážení občané; uživatelé domu*), przy czym może to być bezpośredni zwrot adresatywny (*vážení občané...; žádám vás...*). Ponadto używane są zwroty do mieszkańców (*žádám vás...; žádáme nájemníky domu...*), choć i w nich można dostrzec większą (*žádám vás...*) lub mniejszą bezpośredniość (*žádáme nájemníky domu...*). Natomiast w napisach polskich adresat nie jest eksplicytnie określony. Odmienne uobecnia się nadawca: w czeskich napisach – w zakończeniu, w polskich – zwykle na początku, choć możliwa jest również inna lokalizacja, np. końcowa.

W napisach czeskich należy odnotować obecność czasowników „charakteru administracyjnego”, jak to określa Marie Těšitelová, np. *zajistit, provádět* (Těšitelová 1987: 24). W napisach polskich znajdujemy typowe dla tekstów administracyjnych zwroty: *prosimy o podanie...; prosimy o uprzątnięcie...; prosimy o przestrzeżenie...*

Prośby zamieszczane na drzwiach klatki schodowej mogą mieć charakter porządkowy i być kierowane przez administrację budynku nie tylko do lokatorów, lecz także do osób postronnych, np.:

[W ZWIĄZKU Z LICZNYMI SKARGAMI MIESZKAŃCÓW
NA ZANIECZYSZCZONE BALKONY, PARAPETY ORAZ SZYBY OKIENNE
ODCHODAMI PTAKÓW – GOŁĘBI, ADMINISTRACJA OSIEDLA
KSIĘCIA WŁADYSŁAWA PROSI O NIEDOKARMIANIE GOŁĘBI
W OBRĘBIE BUDYNKÓW I PLACÓW ZABAW.]
[PROSZĘ NIE ZAŁATWIAĆ POTRZEB FIZJOLOGICZNYCH
W BRAMIE I KLATCE SCHODOWEJ! DZIĘKUJEMY]

Przedstawione polskie napisy odnoszą się do czynności, takich jak dokarmianie ptaków czy załatwianie potrzeb fizjologicznych. W materiale czeskim tego typu napisy się nie pojawiły. Fakt ten dowodzi, że nie wszystkie tematy mogą być podjęte w każdej przestrzeni publicznej, w tym przypadku czeskiej.

5.3.2. Sklep / galeria handlowa

Napisy znajdujące się na witrynach i drzwiach sklepów charakteryzuje duża różnorodność. Są to nie tylko omawiane wcześniej prośby czy inne akty dyrektywne, ale też napisy o charakterze reklamowym, pozostające poza obszarem niniejszej analizy. Specyficzny układ interakcyjny sprzedawca / usługodawca –

klient / usługobiorca wymusza niekategoryczne formułowanie aktu dyrektywnego. Z tego względu zakaz przybiera formę prośby, w dodatku obudowanej innymi elementami grzecznościowymi. Oto przykłady napisów zarejestrowanych w czeskich i polskich supermarketach:

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, K NÁKUPU PROSÍM POUŽÍVEJTE NÁKUPNÍ KOŠÍK
NEBO VOZÍK. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, NEODNÁŠEJTE PROSÍM NÁKUPNÍ KOŠÍKY
MIMO OBCHODNÍ DŮM. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, ZBOŽÍ ZAKOUPENÉ V JINÉ PRODEJNĚ
NAHLASTE PROSÍM BEZPEČNOSTNÍ SLUŽBĚ. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, PROSÍME VÁS, VRACEJTE NÁKUPNÍ VOZÍKY DO BOXŮ
DLE JEJICH VELIKOSTI. DĚKUJEME VÁM A PŘEJEME PŘÍJEMNÝ NÁKUP.]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, VZHLEDEM K ČASTÝM KRÁDEŽÍM
V NAŠÍ PRODEJNĚ, VÁS PROSÍME O UMOŽNĚNÍ NAHLÉDNOUT
DO VAŠÍ NÁKUPNÍ TAŠKY. DĚKUJEME.]

[SZANOWNI KLIENCI, BARDZO PROSIMY O POZOSTAWIANIE TOREB /
PLECAKÓW ORAZ INNYCH ZAKUPÓW KASJEROWI
PRZY WCHODZENIU NA SKLEP – DZIĘKUJEMY]²⁴

[DRODZY KLIENCI, DO PRZYMIERZALNI PROSIMY ZABIERAĆ ZE SOBĄ
NIE WIĘCEJ NIŻ 5 SZTUK ODZIEŻY. DZIĘKUJEMY.]

Każdy z napisów otwiera forma adresatywna *vážení zákazníci / szanowni (drodzy) klienci*, a kończy formuła podziękowania. Ponadto jeden z czeskich napisów zawiera życzenia przyjemnych zakupów. Wydaje się, że przytoczone prośby są dobrymi przykładami utylitaryzmu grzecznościowego przejawiającego się w uprzejmym traktowaniu klienta przez osobę sprzedającą produkt czy świadczącą usługę. Takie zachowanie nie jest wolnym wyborem, ale zawodowym obowiązkiem, który się po prostu opłaca (Marcjanik 2017: 35). Wspomniany utylitaryzm grzecznościowy dostrzec można także w innych aktach, które przybierają formę prośby:

24 Sformułowanie *wchodzenie na sklep* świadczy o niedostatecznej kompetencji językowej autora napisu.

[NEVSTUPOJTE PROSÍM DO PRODEJNY S JÍDLEM A PITÍM!!!
VSTUP SE PSY ZAKÁZÁN. DĚKUJEME.]

[NEVSTUPOJTE PROSÍM S JÍZDNÍMI KOLY DO BUDOVY]

[PROSÍM, NEVSTUPOJTE S JÍDLEM A PITÍM]

[PROSÍM, POUŽIJTE VOLNOU POKLADNU]

[POMIESZCZENIE KLIMATYZOWANE – PROSIMY ZAMYKAĆ DRZWI –
DZIĘKUJEMY]

[POMIESZCZENIE KLIMATYZOWANE – PROSZĘ ZAMYKAĆ DRZWI]

[PROSZĘ NIE WCHODZIĆ Z LODAMI I FRYTKAMI!]

[ROWERY PROSZĘ ZOSTAWIAĆ NA PARKINGU PRZED BUDYNKIEM]

[KORESPONDENCJĘ I POCZTĘ PROSZĘ ZOSTAWIAĆ W SKRZYŃCE OBOK]

[PROSIMY NIE WCHODZIĆ Z LODAMI, NAPOJAMI

ORAZ INNYM JEDZENIEM – DZIĘKUJEMY]

[PROSZĘ NIE KONSUMOWAĆ POTRAW I NAPOJÓW

NA PARAPECIE WYSTAWY]

[PSY PROSIMY ZOSTAWIAĆ NA ZEWNĄTRZ]

[INFORMACJA – PROSIMY OCZEKIWAĆ NA TRAMWAJ

POZA TERENEM SKLEPU! DZIĘKUJEMY ZA ZROZUMIENIE :)]

[PODCZAS DOKONYWANIA ZAKUPÓW W GODZINACH NOCNYCH

PROSIMY O ZACHOWANIE CISZY]

[MIŁE PANIE!!! PROSIMY O NIEWYRZUCANIE PODPASEK ORAZ TAMPONÓW

DO TOALET. POZWOLI TO NAM NA UTRZYMANIE TYCH MIEJSC

W CZYSTOŚCI. DZIĘKUJEMY]

[UPRZEJMIE PROSIMY O ZAMYKANIE DRZWI]

[UPRZEJMIE PROSIMY O NIEROZPAKOWYWANIE PREZENTOWANEGO

TOWARU. NASZ PERSONEL CHĘTNIE PAŃSTWU DORADZI. C&A]

Wszystkie przytoczone napisy w praktyce mogłyby zostać zastąpione odpowiednimi zakazami lub nakazami. Jednakże specyficzna relacja zależności między sprzedawcą / usługodawcą a klientem / usługobiorcą powoduje, że przybierają one formę prośby. Zwraca uwagę częstsze użycie formy *prosimy* w napisach polskich, co można odczytywać jako nadanie charakteru instytucjonalnego komunikatowi (jego autorem nie jest pojedynczy nadawca, ale instytucja). Forma *prosimy* wydaje się mniej kategorierna, czyli poniekąd wynika z wysiłków, aby sformułować komunikat w bardziej uprzejmy sposób.

Potwierdza to użycie przysłówka *upřejmie*, np. *upřejmie prosimy*, w konstrukcjach *prosimy o + rzeczownik odczasownikowy*. Jednocześnie forma liczby mnogiej *prosimy* pełni funkcję nakłaniającą, podkreślając wspólnotę nadawcy, przemawiającego w imieniu zbiorowości, z masowym odbiorcą (Wilkoń 2002: 59).

5.3.3. Dom akademicki

Relacje między nadawcą a odbiorcą napisów publicznych w domu akademickim są odmienne od relacji sprzedawca – klient. Układ ten jest asymetryczny. Administracja takiego budynku posiada określoną władzę i w wyniku naruszania postanowień regulaminu przez studentów może stosować wobec nich określone sankcje. Fakt ten z pewnością wpływa na kształt kategoriycznych aktów dyrektywnych, stosunkowo rzadko przybierających formę próśb, choć i takie występują:

[ŽÁDÁME STUDENTY, KTEŘÍ SI ZAPŮJČÍ KLÍČ NA VRÁTNICI,
ABY HO TÝŽ DEN VRÁTILI. DĚKUJEME.]

[PROSÍME ZANECHÁVEJTE ČISTÉ TOALETY A KOUPELNU!!! DĚKUJEME]

[K OTEVŘENÍ DVEŘÍ, PROSÍM, POUŽIJTE ČERVENĚ
NEBO ŽLUTĚ OZNAČENÝ KLÍČ! DĚKUJEME.]

[ÚČEL NÁVŠTĚVY HLASTE, PROSÍM, NA RECEPCI. DĚKUJEME.]

[PRŮKAZY, PROSÍM, PŘEDKLÁDEJTE BEZ VYZVÁNÍ]

[STUDENTI, ODHLAŠUJTE LASKAVĚ SVÉ SUPO NÁVŠTĚVY
DO 12.00 HOD. V DEN ODCHODU]

[BARDZO PROSZĘ O POZOSTAWIANIE PO SOBIE PORZĄDKU –
KULTURA OSOBISTA JEST WSKAZANA]

W porównaniu z przykładami czeskimi materiał zebrany w języku polskim jest skromny. Większość napisów polskich widniejących w takich miejscach to nie prośby, lecz kategoriyczne akty dyrektywne. W przytoczonym przykładzie prośba o pozostawienie porządku została dodatkowo wzmocniona niezbyt taktownym apelem o zachowanie kultury osobistej.

W materiale czeskim należy odnotować wyłączone użycie konstrukcji *prosim + rozkaznik drugiej osoby liczby mnogiej*, co raz jeszcze potwierdza ograniczony zakres stosowania konstrukcji *prosim + bezokolicznik*.

5.3.4. Instytucja (urząd, szkoła, szpital)

Napisy w formie prośb w instytucjach publicznych charakteryzują się dużą różnorodnością. Znajdziemy je na drzwiach urzędów, szkół, przedszkoli czy szpitali. W zależności od społeczności, do której są kierowane, mogą przybierać różne formy:

[POUŽIJTE PROSÍM VEDLEJŠÍ VCHOD]
 [V DOBĚ UZAVŘENÍ TĚCHTO WC, VYUŽIJTE PROSÍM WC
 V JIŽNÍM PODCHODU.]
 [NEVSTUPOJTE PROSÍM S JÍZDNÍMI KOLY DO BUDOVY]
 [PROSÍME NÁJEMNÍKY A PACIENTY, NENOSTE JÍZDNÍ KOLA DO DOMU
 A KOČÁRKY DO ORDINACE]
 [PROSÍM ZVOŇTE]
 [OD 16 HOD. PROSÍM ZVOŇTE.]
 [NENECHÁVEJTE DVEŘE OTEVŘENÉ, PROSÍM –
 PLEASE, KEEP DOORS CLOSED]²⁵
 [PRŮKAZY, PROSÍM, PŘEDKLÁDEJTE BEZ VYZVÁNÍ]
 [ZATLAČIT SILNĚJI, PROSÍM]
 [PROSÍME POUŽIJTE VEDLEJŠÍ VCHOD]
 [PROSÍME, ABYSTE SE SVÝMI ČTYŘNOHÝMI MILÁČKY NEVSTUPOVALI
 DO BUDOVY ŠKOLY. DĚKUJEME]
 [PROSZĘ NIE WJEŹDZAĆ Z WÓZKAMI DZIECINNYMI DO GABINETU]²⁶
 [PROSZĘ OKAZYWAĆ IDENTYFIKATORY PRACOWNIKOWI OCHRONY
 BEZ WEZWANIA]
 [SZANUJĄC PAŃSTWA PRYWATNOŚĆ, PROSIMY, ABY PRZY REJESTRACJI
 ZNAJDOWAŁA SIĘ TYLKO JEDNA OSOBA.]

Ostatni z przytoczonych napisów dokumentuje konstrukcję *proszę / prosimy + czasownik w formie czasu przeszłego*, którą trudno zamienić na inną, przekazującą tę samą treść.

25 Napis ten jest dobrym przykładem strategii grzecznościowej polegającej na zminimalizowaniu kategoryczności aktu dyrektywnego. Nie prosi się w nim o zamykanie drzwi, ale o niepozostawianie drzwi otwartych.

26 Napis powinien brzmieć: *Proszę nie wjeżdżać wózkami dziećcyymi do gabinetu.*

Czasami w tego typu napisach używane są zwroty adresatywne:

[VÁŽENÍ DÁRCI, ZA MOKRA PROSÍM POUŽÍVEJTE NÁVLEKY,
DĚKUJEME.]

[RODIČE, PROSÍM PARKUJTE NA PARKOVACÍCH MÍSTECH]

[SZANOWNI PACJENCI, BARDZO PROSIMY O WYPEŁNIENIE FORMULARZA
PRZED WEJŚCIEM NA ZDJĘCIE RTG, CO PRZYSPIESZY WYKONANIE ZDJĘCIA
I OSZCZĘDZI PAŃSTWA CZAS. FORMULARZE ZNAJDUJĄ SIĘ
W POCZEKALNI PRZY DRZWIACH WEJŚCIOWYCH.]

Udało się zarejestrować tylko dwa czeskie napisy z adresatywami w języku czeskim i jeden w w polskim.

5.3.5. Bank

Napisy na drzwiach i oknach banków przypominają te znajdujące się w placówkach handlowych i usługowych. Nacisk kładziony jest przede wszystkim na kwestie bezpieczeństwa, np. związane z korzystaniem z bankomatu czy płatnością w kasie:

[VSTUPUJTE PROSÍM JEDNOTLIVĚ]

[PROSÍME PŘÍSTUPUJTE K BANKOMATU JEDNOTLIVĚ]

[DISKRÉTNÍ ZÓNA – PROSÍM, PŘÍSTUPUJTE JEDNOTLIVĚ – DĚKUJEME]

[PROSZĘ WCHODZIĆ POJEDYNCZO]

Cztery zacytowane napisy – prośby w typowej dla obu języków formie gramatycznej zawierają apel do klientów banku o korzystanie z bankomatu pojedynczo. Wiele innych napisów w instytucjach bankowych nie jest formułowanych jako prośby (*doдрżujte diskрэtní vzdálenost; vstupujte jednotlivě – diskрэtní zóna vkladového bankomatu*) i dlatego zostały omówione razem z aktami nakazu.

5.3.6. Osiedle mieszkaniowe

Na terenie osiedla mieszkaniowego można spotkać różnego rodzaju napisy publiczne formułowane przez administrację i inne instytucje, np. zarząd dróg czy zakład gazowniczy. Wiele z takich napisów to prośby lub bardziej rozbudowane teksty zawierające w swojej strukturze prośbę. Dotyczą one zwykle kwestii porządkowych: udostępnienia określonego miejsca, przeparkowania samochodu, obecności lokatora w mieszkaniu itp.:

[VÁŽENÍ OBČANÉ, DNE 4.11.2013 BUDOU ZAHÁJENY PRÁCE NA OPRAVĚ II.
(VIZ VYZNAČENÉ NA MAPCE ČERVENĚ) PARKOVIŠTĚ.
ŽÁDÁM VÁS, ABYSTE ODTAVILI SVÁ VOZIDLA MIMO TENTO PROSTOR,
POPŘ. NA JINÁ VHODNÁ MÍSTA. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.
P. HYNČICA, TECHNICKÉ SLUŽBY, A.S., SLEZSKÁ OSTRAVA]
[VE STŘEDU, 8.5.2013 V DOBĚ 8.30 – 9.15 HOD. BUDE VE VAŠEM DOMĚ
PROBÍHAT KONTROLA PLYNU. ŽÁDÁM VÁS O ZPŘÍSTUPNĚNÍ BYTŮ.
DĚKUJI. POKUD NEMŮŽETE BYT V UVEDENOU DOBU ZPŘÍSTUPNIT,
BUDE VÁM DO SCHRÁNKY VHOZENA VÝZVA S NÁHRADNÍM TERMÍNEM.
LYČKOVÁ DANUŠE, RT PLYNU]

[VÁŽENÍ ŘIDIČI, PARKUJTE PROSÍM SVÁ AUTA TAK, ABY BYL UMOŽNĚN
VOLNÝ VSTUP DO DOMU. DĚKUJI ZA OHLEDUPLNOST. 14.8.2014 VALOVÁ]
[PROSÍM NELEPTE ŽÁDNÉ NABÍDKY A POPTÁVKY NIKDE NA DOMĚ.
E.ON A JIHMORAVSKÁ PLYNÁRENSKÁ APOD., PROSÍM NELEPTE SVÁ
UPOZORNĚNÍ SAMOLEPKAMI. POUŽIJTE NA SKLA VÝLUČNĚ IZOLEPY!!!
OD SAMOLEPEK NEJDOU SKLA OČISTIT. DĚKUJI.]
[PROSÍM, NEDÁVEJTE PŘED GARÁŽ POPELNICE ANI ŽÁDNÝ ODPAD.
DĚKUJI.]
[GARÁŽ – PROSÍM NEPARKOVAT. DĚKUJI.]
[VÝJEZD PROSÍM NECHAT VOLNÝ]

[UWAGA! OD PONIEDZIAŁKU (20.05.2019) ROZPOCZNĄ SIĘ PRACE
ZWIĄZANE Z PRZEBUDOWĄ DROGI/PARKINGU
W ZWIĄZKU Z CZYM PROSIMY O NIEPARKOWANIE SAMOCHODU
W TYM MIEJSCU.]
[PROSZĘ O NIEZASTAWIANIE DROGI POŻAROWEJ SZKOŁY]

[UWAGA! PROSIMY NIE PARKOWAĆ
PRZED POMIESZCZENIEM GOSPODARCZYM]
[PROSIMY WSZYSTKICH KLIENTÓW DOZORU TECHNICZNEGO
O NIEWJEZDZANIE SAMOCHODEM NA TEREN PODWÓRKA.]

Dostrzegalna jest pewna dysproporcja między liczbą napisów – próśb w języku polskim i czeskim. Te ostatnie często zawierają formułę podziękowania, a także formy adresatywne (*vážení řidiči; vážení občané*). Ponadto wykorzystywany jest w nich czasownik *žádat* (zamiast *prosit*), który często pojawia się w komunikacji instytucjonalnej.

5.3.7. Środki transportu publicznego

W polskich i czeskich środkach komunikacji miejskiej i międzymiastowej widnieją różnego rodzaju napisy. Znajdziemy wśród nich również prośby (choć więcej jest zakazów i nakazów), które mogą dotyczyć:

- miejsca zajmowanego przez pasażera:

[NESTŮJTE, PROSÍM, ŘIDIČI VE VÝHLEDU!]
[UVOLNĚTE PROSÍM PROSTOR U PŘEDNÍCH DVEŘÍ]
[PROSTOR VÝHLEDU ŘIDIČE! DĚKUJEME VÁM ZA JEHO UVOLNĚNÍ!]²⁷

[PROSZĘ NIE WYCHYLAĆ SIĘ PRZEZ OKNO]

- zachowania środków bezpieczeństwa:

[ŽÁDÁME CESTUJÍCÍ, ABY SE ZA JÍZDY DRŽELI]

[PODCZAS JAZDY PROSZĘ TRZYMAĆ SIĘ

UCHWYTÓW LUB PORĘCZY]

[PO USŁYSZENIU SYGNAŁU PROSZĘ

ODSUNAĆ SIĘ OD DRZWI]

²⁷ Podobna prośba w formie podziękowania została zarejestrowana na drzwiach jednej z brneńskich szkół: *Děkujeme rodičům čekajícím na své děti, že nekouří před vchodem do budovy školy.*

Fot. 21. Napis polski w autobusie komunikacji miejskiej

Źródło: Fot. A. Charciarek.

[AWARYJNE OTWIERANIE DRZWI –
W PRZYPADKU NIEBEZPIECZEŃSTWA
PROSZĘ USUNĄĆ OSŁONĘ, JEŻELI KONIECZNE
I AKTYWOWAĆ URZĄDZENIE, RĘCZNIE OTWORZYĆ DRZWI]

– organizacji podróży:

[Z DŮVODU URYCHLENÍ ODBAVENÍ PLAŤTE
PROSÍM PŘESNÝM OBNOSEM]

[PROSZĘ WSIADAĆ PIERWSZYMI DRZWIAMI ORAZ PRZYGOTOWAĆ
I OKAZAĆ BILET LUB DOKUMENT UPRAWNIAJĄCY DO PRZEJAZDU]

[PRZED WSIADANIEM PROSZĘ NACISNĄĆ PRZYCISK]

[PRZED WYSIADANIEM PROSZĘ NACISNĄĆ PRZYCISK]

[UWAGA! DRZWI OTWIERA PASAŻER –

PRZED WYJŚCIEM PROSZĘ NACISNĄĆ PRZYCISK]

[UWAGA!!! PRZY WSIADANIU DO AUTOBUSU KIEROWCA PROWADZI
KONTROLĘ BILETÓW – PROSZĘ OKAZAĆ KIEROWCY WAŻNY BILET
LUB DOKUMENT UPRAWNIAJĄCY DO PRZEJAZDU
LUB ZAKUPIĆ BILET JEDNORAZOWY]

- uprzejmości wobec innych osób:

[UVOLNĚTE PROSÍM MÍSTO K SEZENÍ STARŠÍM CESTUJÍCÍM]

[BĄDŹ ŻYCZLIWY! USTĄP MIEJSCA!]

[PROSZĘ USTĄPIĆ MIEJSCA]²⁸

[PROSZĘ USTĄP MIEJSCA OSOBOM NIEPEŁNOSPRAWNYM, STARSZYM
I KOBIETOM W CIĄŻY]

- nierozmawiania z kierowcą w czasie jazdy:

[PROSÍME, NEMLUVTE ZA JÍZDY S ŘIDIČEM!]

Na szczególną uwagę zasługuje napis *Prostor výhledu řidiče! Děkujeme vám za jeho uvolnění!*, w którego strukturze nie ma leksykalnego wykładnika prośby *prosím*, nie ma również aktu dyrektywnego, np. formy rozkaznika. Zamiast tego zwraca się uwagę na pole widzenia kierowcy i dziękuje za jego nieograniczenie. Napis ten dokumentuje zróżnicowanie napisów dyrektywnych, a zarazem tendencję do odchodzenia od form kategoriycznych, bezpośrednich do form uprzejmych, pośrednich.

W zasadzie każdy z przytoczonych czeskich i polskich aktów prośby ma swój odpowiednik w formie nakazu lub zakazu. Jak się wydaje, wynika to z faktu, że w przypadku pasażera również mamy do czynienia z klientem korzystającym z określonych usług w gospodarce wolnorynkowej, w której obowiązuje mechanizm konkurencji. W tym należy upatrywać wyjaśnienie użycia niekategorycznych próśb. Choć nie dysponujemy czeskim ani polskim materiałem faktograficznym z lat 80. i wcześniejszym, to odwołując się do rzadkich przykładów przytaczanych w pracach językoznawczych, można sądzić, że właśnie zmiany ustrojowe spowodowały zmianę formy analizowanych napisów. Stały się one mniej kategoriyczne, bardziej uprzejme. Pisze o tym m.in. E. Malinowska,

²⁸ Temu napisowi towarzyszy rysunek przedstawiający kobietę w ciąży oraz seniora.

odnosząc się do zmian w komunikacji administracyjnej po 1989 roku w Polsce (Malinowska 2001: 38–39).

5.4. Nakazy

Nakaz, zwany także obowiązkiem pozytywnym, to obowiązek określonego zachowania lub działania adresata, który w napisach jest wskazany rodzajowo. W odróżnieniu od zakazów, zobowiązujących do powstrzymania się od określonego zachowania lub działania, nakazy wskazują, co adresat powinien zrobić. Podobnie jak w przypadku zakazów nakazom należy się podporządkować. Niepodporządkowanie się może, choć nie musi, skutkować sankcjami. W przypadku nakazów mamy więc do czynienia z podobnym aktem dyrektywnym jak zakaz, czyli z sytuacją, kiedy beneficjentem czynności lub zachowań pozostaje nakazujący, autor napisu – nakazu. Nakaz jest dyrektywą apersonalną, w której manifestowana jest władza nadawcy i podporządkowanie się odbiorcy.

W odróżnieniu od zakazów leksykalne nominacje tego aktu, czyli *nakaz* w polszczyźnie i *přikaz* w czeszczyźnie, nie są używane w napisach. W obydwu językach mamy ich odpowiedniki czasownikowe (*nakazywać*; *přikazovat*), jednak one również nie pojawiają się w napisach publicznych. Nawiasem mówiąc, formuły *nakazuje się* i *přikazuje se* stosowane są w tekstach administracyjnych, np. w Dzienniku Ustaw.

E. Komorowska przytacza następującą definicję nakazu: „[nakaz –A.Ch.] jest aktem dyrektywnym w interesie osoby lub urzędu nakazującego, nakazującym natychmiastowe wykonanie czynności w oparciu o urzędową pisemną decyzję. W języku polskim nakaz zwykle jest formą pisaną, odczytywaną do wykonania” (Komorowska 2008: 178).

E. Malinowska wyróżnia nakazy jako typ dyrektyw, podając następujące przykłady: *Płacąc za przejazd, żądaj biletu* i *Uprasza się o zachowanie porządku* (Malinowska 2001: 57). Nietrudno zauważyć, że wskazane przez badaczkę dyrektywy to dwa napisy publiczne, spośród których za bardziej uprzejmy można uznać ten drugi. W naszej interpretacji jest on raczej prośbą niż nakazem.

Nakazy, podobnie jak zakazy, narzucają określone zachowania czy czynności pod groźbą sankcji. W przypadku nierespektowania nakazów można ponieść konsekwencje. Wynika to z faktu, że za nakazem nie zawsze stoi określona władza – urząd, instytucja, organizacja itp., która nakłada określone sankcje w razie niezastosowania się do niego. Wszystko zależy od charakteru nakazanej czynności: niezamknięcie drzwi nie pociąga za sobą kary pieniężnej, ale

nieposprzątanie po swoim psie już tak. Nakazy można zatem traktować jako dyrektywę będącą komunikatem perswazyjnym, który ma na celu zmianę zachowań odbiorcy lub zmianę jego postaw i przekonań (Tokarz 2006: 194).

W przypadku polskich i czeskich napisów – nakazów mamy więc do czynienia z komunikatami perswazyjnymi, posiadającymi podobny ładunek illokucyjny jak zakazy. Pozycja nadawcy w nakazach i zakazach wydaje się podobna. Pod względem ilościowym nakazów w przestrzeni publicznej jest mniej niż zakazów.

Podobnie jak w przypadku innych aktów dyrektywnych w czeskich nakazach używane są:

- rozkazniki drugiej osoby liczby mnogiej:

[ZAVÍREJTE]

- formy bezokolicznika:

[ZAVÍRAT]

Polskie nakazy mogą przybrać formę bezokolicznika:

[PCHAĆ]

Jednak częściej w obu językach mają formę rozszerzoną:

ROZKAŹNIK (LICZBA MNOGA) + DOPEŁNIENIE / OKOLICZNIK (czes.)

np.:

[DODRŽUJTE DISKRÉTNÍ VZDÁLENOST]
 [VSTUPOJTE JEDNOTLIVĚ – DISKRÉTNÍ ZÓNA VKLADOVÉHO
 BANKOMATU]
 [DOVÍREJTE ŘÁDNĚ DVEŘE!!!]
 [ZHASNĚTE ZA SEBOU NA CHODBĚ SVĚTLO!!!]
 [OČIŠTĚTE OBUV]
 [OČIŠTĚTE SI OBUV PŘED VSTUPEM DO BUDOVY]
 [KOČÁRKY NECHÁVEJTE U POKLADNY!!!]
 [ZAMYKEJTE DVEŘE!]
 [UDRŽUJTE ČISTOTU A POŘÁDEK]

BEZOKOLICZNIK + DOPEŁNIENIE / OKOLICZNIK (czes.)

np.

[ZAVÍRAT DVEŘE!]

[NEDÁVAT LETÁKY]

ROZKAŹNIK (LICZBA POJEDYNCZA) + DOPEŁNIENIE / OKOLICZNIK (pol.)

np.

[ZACHOWAJ CZYSTOŚĆ]

BEZOKOLICZNIK + DOPEŁNIENIE / OKOLICZNIK (pol.)

np.

[OBIEKT CHRONIONY –
PRZEPUSTKĘ OKAZYWAĆ BEZ WEZWANIA]

W języku czeskim tego typu nakazy są o wiele częstsze niż w języku polskim. Wydaje się, że wynika to z różnic uzualnych. W czeszczyźnie rozkaźnik liczby mnogiej jest typową formą grzecznościową nawet bez użycia *prosím / prosíme*, czyli leksykalnego wykładnika intencji prośby. Jego odpowiednikiem w polszczyźnie jest bardziej *proszę + bezokolicznik* niż jakikolwiek akt z użyciem formy rozkaźnika.

Niektóre z tego typu napisów (np. *zavírat*) mają kilkudziesięcioletnią historię, o czym świadczy forma i sposób ich umieszczenia na drzwiach.

Nakazy realizowane za pomocą bezokolicznika przybierają w obydwu językach formę kategoriyczną, dlatego występują rzadko. Znajduje to potwierdzenie w materiale empirycznym.

Analiza zgromadzonych napisów dowodzi, że za nakazem może stać zarówno instytucja (np. bank, administracja), jak i osoba fizyczna (np. lokator). Wspomniana już perswazyjność nakazów powoduje, iż ich autorzy podają argumenty uzasadniające nakazanie podjęcia określonych działań. Najczęściej są to względy bezpieczeństwa:

[Z DŮVODU PŘEDEJITÍ KRÁDEŽÍM – ZAMYKEJTE PO 21. HOD. –
PŘEDNÍ A ZADNÍ VCHODOVÉ DVEŘE DO DOMU]

Fot. 22. Napis czeski na drzwiach domu wielorodzinnego

Žródło: Fot. A. Charciarek.

[Z DŮVODU NEUSTÁLÉHO VYKRÁDÁNÍ SKLEPŮ
ZA SEBOU VŽDY ZAMYKEJTE DVEŘE!!!]
[ZAVÍREJTE DVEŘE!!! – CHODÍ SEM PŘESPÁVAT BEZDOMOVCI!]
[UMOŽNĚTE ŘIDICI BEZPEČNÝ VÝHLED – DĚKUJEME!]
[ZAVÍREJTE DVEŘE – HLÍDEJTE JEJICH DOVŘENÍ]
[POZOR CHODCI – PŘEJDETE NA PROTĚJŠÍ CHODNÍK]
[ZAVÍREJTE TYTO DVEŘE – JEDNÁ SE I O VAŠI BEZPEČNOST]
[ČEKEJTE NA DÍTĚ PŘED ŠKOLOU! OPATŘENÍ JE Z HYGIENICKÝCH
A ŽIVOTNOSTNÍCH DŮVODŮ]
[V ÚTERÝ VEČER NEZAVÍREJTE DVEŘE, JINAK POPELÁŘÍ NEVYVEZOU
POPELNICE!]

lub porządkowe:

[NÁVŠTĚVY HLASTE NA RECEPCI]
[VJEZD DO OBJEKTU HLASTE DOZORČÍMU VCHODU]
[PŘEDKLÁDEJTE ISIC KARTY]

[NÁVŠTĚVY HLAŠTE NA VRÁTNICI. KOLEJENKY PŘEDKLÁDEJTE
BEZ VYZVÁNÍ]

[PŘEDKLÁDEJTE SLUŽEBNÍ PRŮKAZKY BEZ VYZVÁNÍ]

[LETÁKY ODKLÁDEJTE ZDE!]

[VE DNECH 24.03. A 25.03. ZDE Z DŮVODŮ PRACÍ NEPARKUJTE. DĚKUJEME]

Nieprzestrzeżenie nakazów może skutkować sankcjami (zwykle finansowymi) nałożonymi np. przez lokalne władze na właścicieli psów:

[UKLÍZEJTE PO PSECH!!!!]

[UKLÍZEJTE PO SVÉM PSOVI]

[POSPRZĄTAJ PO SVOIM PSIE]

[POSPRZĄTAJ – TO NIE JEST KUPA ROBOTY]

Nakazy te są wyrażone różnymi środkami gramatycznymi: w języku czeskim grzecznościowym rozkaznikiem w liczbie mnogiej, w języku polskim kategorię rozkaznikiem w liczbie pojedynczej. Ponadto polski napis zawiera potoczny, który poprzez grę słów (*kupa roboty*) nadają mu zabarwienie humorystyczne.

W czeszczyźnie rzadkie są przypadki użycia rozkaznika w liczbie pojedynczej. Takie nakazy przybierają bardziej bezpośrednią i stanowczą formę:

[UDRŽUJ POŘÁDEK A ČISTOTU]

[ZAVŘÍT DVEŘE NESTAČÍ – ZAMYKEJ!]

[PŘEJDI NA DRUHÝ CHODNÍK]

[SETŘI ELEKTRĚINOU]

[CYKLISTO, SESEDNI Z KOLA]

Napis *Udržuj pořádek a čistotu* został zarejestrowany w brneńskiej dzielnicy Líšeň na tabliczce mającej kilkanaście lub kilkadziesiąt lat. Można sądzić, że stanowi on dowód bardziej kategorię komunikacji społecznej, utrwalonego w czasach socjalizmu. Pozostałe, współczesne napisy świadczą o tym, iż tego typu komunikacja może przybierać formę mniej oficjalną.

Czeskie nakazy mogą być i często są obudowane dodatkowymi informacjami. Można wskazać określone grupy tematyczne takich napisów:

- bezpečnost:

[ZAMYKEJTE!!! BRAŇME SE ZLODĚJŮM]
 [POŽÁRNÍ DVEŘE – UDRŽUJTE ZAVŘENÉ]
 [ŘIDIČ ODPOVÍDÁ ZA VAŠI BEZPEČNOST,
 PROTO DBEJTE JEHO POKYŇŮ!]
 [ABYCHOM PŘEDEŠLI KRÁDEŽÍM, ZAMYKEJTE PO 21. HODINĚ
 PŘEDNÍ A ZADNÍ DVEŘE!]

- oszczędzanie ciepła:

[ZAVÍREJTE DVEŘE – UNIKÁ TEPLŮ]
 [DOVÍREJTE VCHODOVÉ DVEŘE, AŽ ZACVAKNE ZOBÁČEK!!!
 ŠETŘETE TEPLŮ!]

- kwestie porządkowe dotyczące określonego zachowania się:

[DOVÍREJTE DVEŘE!!! SAMOZAVÍRÁNÍ NENÍ FUNKČNÍ]
 [ZAMYKEJTE DVEŘE – VŽDY PO KAŽDÉM PRŮCHODU]
 [STUDOVNA – CHOVEJTE SE TIŠE]
 [POZOR CHODCI – PŘEJDĚTE NA PROTĚJŠÍ CHODNÍK]

W nakazach nierzadko podkreślane jest działanie w interesie przestrzegających ich osób. Chodzi zwłaszcza o bezpieczeństwo, zdrowie czy korzyści.

Nakazy, podobnie jak inne dyrektywy, mogą być obudowane formułami podziękowań, które skutecznie ograniczają ich kategoryczność:

[PO OSPRCHOVÁNÍ OTEVŘETE OKNA – DĚKUJEME]
 [PŘI ODCHODU ZKONTROLUJTE, ZDA JSOU DVEŘE DOVŘENÉ. –
 DĚKUJEME]
 [UPOZORNĚNÍ – NEODNÁŠEJTE STŮL ANI ŽIDLE Z KUCHYŇKY!!!
 DĚKUJEME – MU SPRÁVA KOLEJÍ A MENZ]
 [POZOR!!! – ZAMYKEJTE ZA SEBOU DVEŘE NA DVA ZÁPADY!!! DĚKUJEME –
 MAJITELÉ DOMU]

W tych napisach – nakazach użyte zostały formuły podziękowań w pierwszej osobie liczby mnogiej, co można traktować jako wypowiedź w imieniu określonej społeczności. Zresztą owa społeczność może się ujawnić – tak jest w napisie trzecim i czwartym. Ich autorzy, czyli administracja Uniwersytetu Masaryka i właściciele domu, są podpisani. Co istotne, we wszystkich przypadkach adresatami są mieszkańcy domu studenckiego lub domu wielorodzinnego. Analizowane napisy nie są więc odzwierciedleniem układu równoprawnego i – jak można sądzić – ma to wpływ na ich formę.

W języku polskim nakazy w formie rozkaznika drugiej osoby liczby mnogiej z oczywistych względów nie są stosowane. Spotyka się za to formy rozkaznikowe w liczbie pojedynczej:

[ZACHOWAJ CZYSTOŚĆ]
 [USTĄP MIEJSCA STARSZYM]
 [OSZCZĘDZAJ ŚWIATŁO!]
 [ZAMKNIJ DRZWI – CIEPŁO UCIEKA]
 [ZAMKNIJ DRZWI – ŻYJ BEZPIECZNIE!!!]

Niektóre z zarejestrowanych nakazów mogą być kontekstowo traktowane np. jako rady. Jako radę można przecież interpretować napis *Zamknij drzwi – żyj bezpiecznie*, wskazujący bezpośrednie korzyści dla adresata z zastosowania się do niej. Analogicznie można interpretować nakaz *Zamknij drzwi – ciepło ucieka*. W napisie *Ustąp miejsca starszym*, zarejestrowanym w pociągu Kolei Śląskich, można dopatrzeć się bardziej apelu odwołującego się do norm moralnych pasażerów niż nakazu pociągającego za sobą określone konsekwencje. Należy zaznaczyć, że w polszczyźnie wspomniane formy nakazów są rzadkie. Ich tematyka jest zbliżona do tematyki analogicznych nakazów czeskich (bezpieczeństwo, zachowanie porządku, dbałość o środowisko naturalne).

Uwzględniając nieostrość granic między niektórymi dyrektywami, choćby wymienionymi przez E. Malinowską²⁹ (Malinowska 2001: 57), do nakazów można zaliczyć czeskie konstrukcje:

**JE POVINEN / JE POVINNA / JSOU POVINNY / JSOU POVINNI +
 BEZOKOLICZNIK**

29 Jako odrębne typy dyrektyw autorka wydziela: obowiązki, zobowiązania i nakazy. W niniejszym opracowaniu trzy wymienione dyrektywy traktowane są jako nakazy.

Fot. 23. Napis polski na tabliczce białej w ziemię

Źródło: Fot. A. Charciarek.

i ich polskie odpowiedniki:

*JEST ZOBOWIĄZANY / JEST ZOBOWIĄZANA / SĄ ZOBOWIĄZANE /
SĄ ZOBOWIĄZANI + BEZOKOLICZNIK*

Podane polskie i czeskie konstrukcje są typowe dla wypowiedzi administracyjnych; znajdziemy je w odnośnych ustawach, kodeksie pracy, kodeksie cywilnym. Konstrukcje takie są stosowane w różnego rodzaju regulaminach: biblioteki, hotelu, domu studenckiego, parku itp. Ponadto w czeskich i polskich tekstach umów cywilnoprawnych (polskich: umowie-zleceniu, umowie o dzieło, i odpowiednio czeskich: dohodě o provedení práce, smlouvě o dílo). Takich napisów zarejestrowano stosunkowo niewiele:

[CESTUJÍCÍ JSOU POVINNI SE ZA JÍZDY DRŽET!]

[CESTUJÍCÍ JE POVINEN SI PŘI NÁSTUPU DO VOZIDLA OZNAČIT
JÍZDENKU!]

[NÁVŠTĚVY JSOU POVINNY NAHLÁSIT VSTUP DO BUDOVY
NA VRÁTNICI – V OPAČNÉM PŘÍPADĚ BUDE JEJICH VSTUP POVAŽOVÁN
ZA NEOPRÁVNĚNÉ VNIKNUTÍ DO OBJEKTU]

[ŘIDIČ JE POVINEN UHRADIT CENU ZA PARKOVÁNÍ]

[PRZED WYKONANIEM BADANIA RTG PACJENTKA W CIĄŻY
JEST ZOBOWIĄZANA POWIADOMIĆ O TYM FAKCIE
PERSONEL PRACOWNI]

W nakazach tych osoby, do których są one skierowane, zostały bliżej określone (*cestující, návštěvy, řidič, pacientka w ciąży*) (por. Těšitelová 1987: 26). Niesymetryczność relacji między nadawcą (urząd, instytucja) a adresatem (obywatel) zwalnia tego pierwszego od przedstawienia argumentacji, której praktycznie nie ma. Natomiast może być mowa o sankcjach w przypadku niezastosowania się do nakazu, co dodatkowo nadaje komunikatowi restrykcyjny charakter (np. *v opačném případě bude jejich vstup považován za neoprávněné vniknutí do objektu*).

W zgromadzonym materiale znalazł się jeden napis – nakaz z czasownikiem *winien*:

[PASAŻEROWIE ZAJMUJĄCY MIEJSCA SIEDZĄCE I STOJĄCE W POJEŹDZIE
WINNI W CZASIE JAZDY TRZYMAĆ SIĘ UCHWYTÓW LUB PORĘCZY]

Czasownik *winien* jest niezmiennie kojarzony ze stylem książkowym i z tekstami administracyjnymi. We współczesnej polszczyźnie występuje rzadko, czego dowodem jest jego brak w badanym znaczeniu, czyli ‘powinien’, w *Wielkim słowniku języka polskiego PAN*³⁰.

Na uwagę zasługuje czeski wariant *mít povinnost* (pol. *mieć obowiązek*), który pojawia się w jednym napisie umieszczonym na drzwiach szkoły:

[CIZÍ OSOBY MAJÍ POVINNOST HLÁSIT A ZAPSAT SVŮJ VSTUP
DO BUDOVY NA VRÁTNICI ŠKOLY]

Niesymetryczność relacji między instytucją (kierownictwo szkoły) a obywatelem (rodzic, opiekun, członek rodziny) wpływa na stylistykę tekstu, który przybiera formę ultymatywnego żądania. Nie inaczej jest w przypadku napisu zawierającego pokrewne wyrażenie *mít se hlásit*:

[NÁVŠTĚVY A OSTATNÍ SE PŘI PŘÍCHODU I ODCHODU
MAJÍ HLÁSIT NA OBOU STRÁŽNICÍCH]

30 https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=40327&ind=0&w_szukaj=winien [dostęp: 22.03.2022].

Ten napis – nakaz odzwierciedla zjawisko, które, choć naturalne, często jest nie-uświadamiane – autorami napisów są osoby reprezentujące określone instytucje. Dzięki temu dyrektywa może być sformułowana w mniej lub bardziej kategori- ryczny sposób. Jej stanowczy charakter może iść w parze z niezbyt uprzejmym wskazaniem adresata *návštěvy a ostatní* (pol. *goście / odwiedzający i pozostali*).

W języku polskim w napisach – nakazach może zostać użyta konstrukcja *czasownik modalny należy*³¹ + *bezokolicznik*. Ten ostatni nominuje czynność nakazaną³²:

[OPŁATY ZA AKADEMIK NALEŻY DOKONYWAĆ DO 25-GO KAŻDEGO MIESIĄCA
NA OTRZYMANY W DZIEKANACIE INDYWIDUALNY NUMER KONTA.
W MIESIĄCU PAŹDZIERNIKU NALEŻY DOLICZYĆ 50 ZŁ
OPŁATY ADMINISTRACYJNEJ]
[ADMINISTRACJA DS. FEMINA INFORMUJE, ŻE PRZED OPUSZCZENIEM
AKADEMIKA POKÓJ NALEŻY ZOSTAWIĆ W STANIE
W JAKIM BYŁ PRZY ZAKWATEROWANIU –
USTAWIENIE MA BYĆ TAKIE JAK W MOMENCIE ZAKWATEROWANIA]

Autorem tych dwóch napisów jest najpewniej ta sama osoba. Przesądza o tym też miejsce ich umieszczenia – ten sam dom studencki. Adresatem są mieszkający w nim studenci, nadawcą – administracja. Relacja między stronami jest na tyle oczywista, że napisy nie zawierają żadnych elementów wskazujących na ich adresata, np. kategori- alnie (*szanowni mieszkańcy; szanowni studenci*). Nie- równorzędny układ komunikacyjny (dominująca instytucja – podporządkowana

31 Warto w tym miejscu przytoczyć słowa E. Kołodziejek: „Dyrektywność tekstu polega na formułowaniu wytycznych, zaleceń, zarządzeń, próśb, rozkazów, przyzwoleń. Osiągnięciu tego celu służą różne formy czasowników, przede wszystkim czasowniki modalne, np. *musi, powinien, winien, należy*” (Kołodziejek 2015: 42).

32 E. Komorowska w konstrukcjach z *należy* widzi objaśnienia będące dyrektywnymi aktami mowy, których celem jest nakłonienie odbiorcy do wykonania określonego działania przy jednoczesnym zachowaniu kolejności czynności. Badaczka pisze: „Z punktu widzenia nadawcy wykonanie czynności podanej w objaśnieniu jest korzystne dla odbiorcy pod warunkiem, że wykona ją zgodnie z podaną kolejnością. [...] Odbiorca jest tego świadomy, że objaśnienie (instrukcja, wskazówki) nie są dla niego aktem wiążącym, chociaż dostosowanie się do nich jest w jego interesie. Rozmówcy wiedzą, że w przypadku niedostosowania się do wskazań podanych w instrukcji bądź wykonania czynności w złej kolejności odbiorca musi się liczyć z negatywnymi konsekwencjami” (Komorowska 2008: 164). Autorka postrzega zatem analizowa- ną konstrukcję w zupełnie innym kontekście, niż to ma miejsce w napisach – nakazach.

jednostka) powoduje, że napis przybiera kategorię formę, wzmocnioną dodatkowo stanowczymi stwierdzeniami: *ustawienie ma być takie jak w momencie zakwaterowania*. Nawiasem mówiąc, napisy te są dobrymi przykładami uobecnienia indywidualnych cech autorów, które mają wpływ na ostateczną formę napisu.

Nieliczne w języku czeskim i polskim są kategorię nakazy przybierające formę bezokolicznika:

[ZAVÍRAT]

[OBJEKT CHRONIONY – PRZEPUSTKĘ OKAZYWAĆ BEZ WEZWANIA]

Czeski napis zarejestrowano na tabliczce przytwierdzonej do drzwi prywatnego domu w Hradec Králové. Jej wygląd jednoznacznie wskazywał, że wisi tam kilkadziesiąt lat. To pozwala sądzić, iż napis ten odzwierciedla model komunikacji w społeczeństwie niedemokratycznym, w którym obywatel był uprzedmiotowiony, w pełni podporządkowany władzy. Natomiast polski napis został sfotografowany na ogrodzeniu terenu wojskowego w centrum Łodzi. Oba przykłady pokazują, że mamy do czynienia ze zjawiskami nietypowymi i rzadkimi.

A oto nakaz z czasownikiem modalnym *muset*:

[STUDENTI, KTEŘÍ POUŽÍVAJÍ PRODLUŽOVACÍ ŠŤŮRY
A NEMAJÍ JE PROMĚŘENÉ A PŘEZKOUŠENÉ ELEKTRIKÁŘEM,
MUSÍ TAK UČINIT. DĚKUJEME.]

Ten napis, choć niepodpisany przez administrację, właśnie przez nią jest kierowany do studentów i uczniów zamieszkujących w ostrawskim internacie.

W obydwu językach nakaz może przybrać niekategorię formę pierwszej osoby liczby mnogiej, za pomocą której jego autor w pewien sposób utożsamia się np. ze współlokatorami czy z właścicielami psów:

[ZAMYKÁME]

[TYTO DVEŘE ZAMYKÁME PO CELÝ DEN]

[DVEŘE ZAVÍRÁME PRO VLASTNÍ BEZPEČNOST!!!]

[VEČER ZAMYKÁME!!! NA CHODBĚ NÁM NĚKDO PŘESPÁVÁ]

[CHRÁNÍME SVŮJ MAJETEK – CELODENNĚ ZABEZPEČUJEME
VSTUPNÍ DVEŘE – UZAMYKÁME OD 22.00 HOD. DO 06.00 HOD. –
NEVPOUŠTÍME CIZÍ OSOBY DO DOMU]

[PSY WYPROWADZAMY NA SMYCZY I W KAGAŃCU]
[UWAGA MIESZKAŃCY!!! GABARYTY WYSTAWIAMY TYLKO PO OGŁOSZENIU
PRZEZ SPÓŁDZIELNIĘ TERMINU WYWOZU]
[SZANOWNY PACJENCIE!!! TU WRZUCAMY ODPADY ZANIECZYSZCZONE
KRWIĄ, WYDZIELINAMI (GAZIKI, WACIKI, LIGNINA, OPATRUNKI ITP.)]

Użycie *pluralis modestiae* w akcie dyrektywnym można interpretować jako przejaw uprzejmości ze strony nadawcy utożsamiającego się z odbiorcą napisu (Kraus 2010: 165). Poprzez podkreślenie wspólnego działania napis przybiera mniej kategorię formę:

[SZANOWNI WŁAŚCICIELE PSÓW – PRZYPOMINAMY: –
PSY WYPROWADZAMY NA SMYCZY, – SPRZĄTAMY PO PSIE
NA SPACERZE I NA KLATCE SCHODOWEJ, –
KOSMETYKĘ (CZESANIE) WYKONUJEMY WE WŁASNYM DOMU.]

W tym napisie, adresowanym do właścicieli psów, użyto czasownika *przypominać*, który w odróżnieniu od czeskiego odpowiednika występuje w polskich napisach dyrektywnych i nadaje komunikatowi mniej kategorię charakteru.

5.5. Ostrzeżenia

To akty naturalnie wpisane w komunikację społeczną, wskazujące na konsekwencje niezastosowania się do określonego zachowania, o którym informują. Eksplicacje ostrzeżenia znajdziemy w wielu pracach z zakresu językoznawstwa pragmatycznego. Trafnie definiuje ostrzeżenie Danuta Pytel-Pandey:

- 1) N ostrzega: wykonaj/nie wykonaj czynność X, bo w przeciwnym razie może grozić ci Z,
– tzn. ja:
Posiadając niezbędną do tego wiedzę i doświadczenie, dla twego dobra ostrzegam cię, abyś wykonał/nie wykonał czynność, o której mówię, ponieważ

jestem głęboko przekonany, że w przeciwnym razie sprowadzisz na siebie niebezpieczeństwo. Grożą ci negatywne konsekwencje, ale ostateczna decyzja należy do ciebie [...]

- 2) N informuje/ostrzega A: grozi ci/inny niebezpieczeństwo, ale nie możesz mu przeciwdziałać,

– tzn. ja:

Posiadając niezbędną wiedzę i doświadczenie, dla twego dobra ostrzegam cię, że może cię spotkać/spotka cię coś, o czym wiem, że jest niedobre dla ciebie/innych, i wiem, że nie możesz temu przeciwdziałać, pomimo to przekazuję ci tę informację, bo chcę, żebyś wiedział o niebezpieczeństwie i odpowiednio się na nie przygotował (Pytel-Pandey 2014: 358–359).

W monografii E. Komorowskiej *Pragmatyka dyrektywnych aktów mowy w języku polskim* znajdziemy ich trzy elementy składowe:

- komponent fatyczny;
- komponent dyrektywny;
- komponent uzupełnienia (Komorowska 2008: 40).

Komponentem fatycznym może być adresatyw, forma czasownikowa lub wykrzyknik; komponentem dyrektywnym – właściwy akt mowy; komponent uzupełniający niesie ze sobą dodatkowe informacje. Co istotne, autorka podkreśla, że układ tych elementów może być różny. Niemniej napisy publiczne mają swoją specyfikę i różnią się od typowej komunikacji językowej twarzą w twarz.

Analiza zebranych polskich i czeskich ostrzeżeń potwierdza pewne analogie między typową formą ustnej komunikacji a pisaną formą napisu publicznego. Charakterystycznymi elementami polskich i czeskich ostrzeżeń są elementy fatyczne *Uwaga!* / *Pozor!* W *Innym słowniku języka polskiego* znajdziemy następującą definicję fatyzmu *Uwaga!*: „mówimy lub piszemy gdzieś »uwaga«, aby ostrzec kogoś przed niebezpieczeństwem” (Bańko, red. 2000b: 950)³³. Podobną definicję czeskiego fatyzmu *Pozor!* podaje *Slovník spisovného jazyka českého*: „opatrné, ostrážité soustředění smyslů, ostrážitost, bdělost, aby se nestalo něco nepříjemného”³⁴. Przytoczmy przykłady:

33 *Wielki słownik języka polskiego* podaje następujące znaczenie fatyzmu *Uwaga!*: ‘wyraz używany w celu zainteresowania kogoś czymś lub ostrzeżenia go przed czymś’ (https://www.wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=38586&id_znaczenia=4643121 [dostęp: 22.03.2022]).

34 <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=pozor&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no> [dostęp: 22.03.2022].

[POZOR SCHOD!]
 [POZOR NA SCHOD ZA DVEŘMI]
 [POZOR SCHODEK!]
 [POZOR!!! KLUZKÁ PODLAHA!]
 [!!!POZOR!!! KLUZKÝ POVRCH!]
 [POZOR! DLAŽBA KLOUŽE]
 [POZOR! ELEKTRONICKÉ ZABEZPEČENÍ ZBOŽÍ]
 [POZOR! POVRCHOVÁ NEROVNOST]
 [POZOR!!! NEBEZPEČÍ UKLOUZnutí NA SCHODECH!!!]
 [POZOR! VÝJEZD VOZIDEL]

[UWAGA! STOPIEŃ]
 [UWAGA! WYSOKI PRÓG]
 [UWAGA! PRÓG]
 [UWAGA! ŚLISKIE SCHODY!]
 [UWAGA! ŚLISKA PODŁOGA]
 [UWAGA! SPADAJĄCE SOPLE]
 [UWAGA, DRZWI POD ALARMEM!]
 [UWAŻAJ! NIEBEZPIECZNE ZWIERZĘ!]
 [UWAGA! SAMOCHÓD]
 [UWAGA! OSOBY ZASŁANIAJĄCE TWARZ NIE BĘDĄ OBSŁUGIWANE]

Fot. 24. Napis czeski umieszczony obok bramy wjazdowej

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Jak widać, *Uwaga!* i *Pozor!* nie pełnią jedynie funkcji fatycznej, ale są ostrzeżeniem samym w sobie. Po nim podana została przyczyna ewentualnych negatywnych skutków wynikających z niezastosowania się do ostrzeżenia. Najczęściej napisy – ostrzeżenia dotyczą niebezpieczeństwa upadku w rezultacie poślizgnięcia się na śliskiej podłodze lub niezauważenia progu czy stopnia schodów.

Mokra nawierzchnia jako ewentualne niebezpieczeństwo określana jest odmiennie w obu językach. W języku czeskim używany jest zarówno czasownik *klouzat* w znaczeniu 'být kluzký'³⁵ (*dlažba klouže*), jak i przymiotnik *kluzký* (*kluzká podlaha; kluzký povrch*). W polszczyźnie nie ma odpowiednika czasownikowego w tym znaczeniu³⁶, używany jest wyłącznie przymiotnik *śliski* (*śliska podłoga*). Typowym miejscem lokalizacji takich napisów są drzwi wejściowe do placówek handlowych, usługowych, medycznych.

Podobne formy ostrzeżeń mogą zawierać formułę wskazującą określone postępowanie:

[UWAGA – OTWIERAJ DRZWI POWOLI]

[UWAGA NA PALCE – ZAMYKAĆ TRZYMAJĄC ZA UCHWYT]³⁷

lub zagrożenie:

[NIE WYCHYLAJ SIĘ – GROZI WYPADNIĘCIEM]

[NIE STAWIAĆ OBUWIA I INNYCH PRZEDMIOTÓW NA GRZEJNIKACH –
GROZI USZKODZENIEM]

[GROZI ZAWALENIEM]

Charakterystyczny dla polskich ostrzeżeń zwrot *grozi* + *rzeczownik w narzędniku*, np. *grozi wypadnięciem; grozi uszkodzeniem; grozi wypadkiem*, jest wykorzystywany nie tylko w ostrzeżeniach, ale także w zakazach. W napisach czeskich jego odpowiednikiem może być *nebezpečí* + *rzeczownik w dopełniaczu*:

[POZOR!!! NEBEZPEČÍ UKLOUZNUTÍ NA SCHODECH!!!]

[NEBEZPEČÍ PÁDU]

35 <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=klouznout> [dostęp: 22.03.2022].

36 Odpowiednikiem nie jest polski czasownik *ślizgać się*.

37 Napis ten, dotyczący otwierania i zamykania okien, został zarejestrowany w tramwaju przedsiębiorstwa Gdańskie Autobusy i Tramwaje.

[NEBEZPEČÍ ZAKOPNUTÍ]

[NEPARKOVAT – VÝJEZD AUTOBUSŮ – NEBEZPEČÍ ODTAŽENÍ VOZIDLA]

[NEPARKUJTE! VJEZD POUŽÍVÁN – NEBEZPEČÍ ODTAHU]

W ostrzeżeniach w języku czeskim stosowane są wyrażenia: *nebezpečí uklouznutí* (pol. *niebezpieczeństwo poślizgnięcia*); *nebezpečí pádu* (pol. *niebezpieczeństwo upadku*) i *nebezpečí zakopnutí* (pol. *niebezpieczeństwo potknięcia*)³⁸. Dwa ostatnie napisy to przykłady zakazu, a zarazem ostrzeżenia, przy czym polski odpowiednik wyrażenia *nebezpečí odtážení / odtahu vozidla* nie przybierze formy *niebezpieczeństwo odholowania pojazdu*. W analogicznych polskich napisach znajdziemy wyrażenie *grozi odholowaniem pojazdu*.

Ostrzeżenia mogą zawierać trzy elementy: element fatyczny, określoną przyczynę niebezpieczeństwa oraz wskazanie podjęcia określonych działań (akt dyrektywny). Niekiedy jeden z elementów może zostać pominięty:

[POZOR – STAVEBNÍ PRÁCE – DBEJTE ZVÝŠENÉ OPATRNOSTI]

[POZOR!!! DBEJTE ZVÝŠENÉ OPATRNOSTI –

NEBEZPEČÍ KLUZKÉHO POVRCHU V CELÉM AREÁLU FN]

[POZOR – DBEJTE ZVÝŠENÉ OPATRNOSTI – SCHODY V REKONSTRUKCI]

[POZOR – KLOUŽOU SCHODY – POUŽÍVEJTE ZÁBRADLÍ]

[POZOR SCHODY! DBEJTE ZVÝŠENÉ OPATRNOSTI]

[POZOR VLAK! DBEJTE POKYNŮ STANIČNÍHO ROZHLASU!]

[POZOR – PROPADÁNÍ DLAŽBY – NEZAJÍŽDĚJTE, PROSÍM,

KE ZDI BUDOVY – UDRŽUJTE ODSTUP ALESPŃ 2 METRY]

[V ZIMNÍM OBDOBÍ SCHODIŠTĚ KLOUŽE!!! DBEJTE VÝŠŠÍ OPATRNOSTI –
VSTUP NA VLASTNÍ NEBEZPEČÍ – POUŽÍVEJTE BEZPEČNÝ HLAVNÍ VCHOD]

[VSTUP NA VLASTNÍ NEBEZPEČÍ –

POUŽÍVEJTE BEZPEČNÝ HLAVNÍ VCHOD]

[POZOR NA KRÁDEŽE – OPATRNOST SE VYPLÁCÍ]

[UWAGA KRADZIEŻE – WARTOŚCIOWE RZECZY ZABIERAĆ ZE SOBĄ]

38 Napisy *Niebezpieczeństwo poślizgnięcia*; *Niebezpieczeństwo upadku* i *Niebezpieczeństwo potknięcia* nie zostały udokumentowane w polskiej przestrzeni publicznej, choć standaryzowane tablice i naklejki ostrzegawcze o takiej treści są sprzedawane w polskich sklepach. W niektórych napisach zostały użyte czasowniki zwrotne: *Niebezpieczeństwo poślizgnięcia się*; *Niebezpieczeństwo potknięcia się*.

Należy odnotować znaczną przewagę ilościową skonstruowanych w ten sposób napisów w języku czeskim (9). Zawierają one utrwalone frazemy, typowe dla ostrzeżeń w czeszczyźnie – *Dbejte zvýšené opatrnosti*, którego ekwiwalentem w polszczyźnie jest *Proszę / Należy zachować szczególną ostrożność*. Różnica między użyciem obydwu frazemów w napisach polskich i czeskich jest spora. *Dbejte zvýšené opatrnosti* może występować i występuje jako samodzielne, odrębne ostrzeżenie, poprzedzone sygnałem fatycznym *Pozor* lub jego graficznym odpowiednikiem – wykrzyknikiem (!). Polski odpowiednik w napisach jest praktycznie nieobecny, choć powszechnie używany w innych gatunkach tekstów, np. w publicystyce. Warto zwrócić uwagę na wariant *Dbejte vyšší opatrnosti*, poza zarejestrowanym napisem w zasadzie nieużywany³⁹, jako dobry przykład tego, że za każdym napisem stoi indywidualny nadawca. I choć reprezentuje on określony urząd czy instytucję, to jednak napis formuluje sam, zdany na własną, niedoskonałą wiedzę językową, która podpowiada mu niekiedy nie najlepsze z punktu widzenia normy językowej rozwiązanie. Należy również wspomnieć, że wyrażenie *Vstup na vlastní nebezpečí*, będący częścią przywołanych napisów – ostrzeżeń, może funkcjonować jako samodzielny, odrębny napis publiczny.

Ostrzeżenia mogą mieć formę rozbudowaną, niekiedy przypominającą objaśnienie czy instrukcję. W języku czeskim często jest to napis posiadający eksplicitnie wyrażoną nominację intencji *upozornění*, tworzącą jego nagłówek:

[UPOZORNĚNÍ – V DOMĚ PROBÍHAJÍ STAVEBNÍ PRÁCE. DBEJTE, PROSÍM,
ZVÝŠENÉ OPATRNOTI – DĚKUJI. JITKA HORKÁ – MAJITELKA DOMU]
[UPOZORNĚNÍ PRO HOSTY – V DOBĚ OD 23.00 HOD. DO 5.00 HOD. RANNÍ
NEBUDETE BEZ PŘEDCHOZÍ TELEFONICKÉ NEBO PÍSEMNÉ REZERVACE
UBYTOVÁNÍ – DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

Takie napisy publiczne ostrzegają ich adresatów (lokatorów, gości hotelowych) przed możliwymi konsekwencjami wynikającymi z niezastosowania się do działań, o których mowa. Wydaje się jednak, że w odróżnieniu od polszczyzny w języku czeskim *upozornění* pełni także inne funkcje. Przekonuje o tym treść następujących napisów:

39 Tego wyrażenia nie rejestruje również Narodowy Korpus Języka Czeskiego.

[UPOZORNĚNÍ – ZÁKAZNÍCI, DOVOLUJEME SI VÁS UPOZORNIT,
 ŽE MŮŽETE BÝT PŘI ODCHODU Z NAŠÍ PRODEJNY
 VYZVÁNI KE KONTROLE VAŠICH ZAVAZADEL]
 [UPOZORNĚNÍ PRO RODIČE – BUDOVA ŠKOLY SE Z BEZPEČNOSTNÍCH
 DŮVODŮ ZAMYKÁ V 8.00 HOD. PŘI POZDĚJŠÍM PŘÍCHODU
 (NAPŘ. OD LÉKAŘE) ZVOŇTE NA DRUŽINU 1 – POKUD SI VYZVEDÁVÁTE
 DĚTI PO OBĚDĚ, POČÍTEJTE S PRODLEVOU 30 MIN.
 PO SKONČENÍ VYUČOVÁNÍ – ŘEDITESTVÍ ŠKOLY]

W języku polskim nie znajdziemy analogicznych napisów zatytułowanych *ostrzeżenie*. Będą one zatytułowane *uwaga* lub *informacja*. Świadczy to o tym, że *upozornění* w języku czeskim może funkcjonować jako sygnał fatyczny. Potwierdzają to czeskie i polskie napisy o podobnej treści:

[UPOZORNĚNÍ – SOUKROMÝ POZEMEK]
 [UPOZORNĚNÍ – PENÍZE VE ZDE POUŽÍVANÝCH AUTOMATICKÝCH
 TREZOROVÝCH POKLADNÁCH JSOU CHRÁNĚNY ČASOVÝM ZÁMKEM.
 TOTO BEZPEČNOSTNÍ ZARÍZENÍ CHRÁNÍ PENÍZE KLIENTŮ – POKLADNÍK
 NEMŮŽE URYCHLIT VYDÁNÍ HOTOVOSTI K VÝPLATĚ. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[UWAGA – TEREN PRYWATNY]
 [UWAGA! DOSTĘP DO URZĄDZENIA Z PIENIĘDZMI JEST OGRANICZONY
 ZAMKIEM CZASOWYM – NIKT NIE MOŻE PRZYSPIESZYĆ JEGO DZIAŁANIA]

Przytoczone napisy tworzą dwie analogiczne pary ostrzeżeń. Pierwsza dotyczy ostrzeżenia przed konsekwencjami wkroczenia na teren prywatny (czes. *soukromý pozemek*). Oba napisy mogą być interpretowane pragmatycznie jako zakazy, ponieważ wyrażenia *teren prywatny* / *soukromý pozemek* często pojawiają się w sąsiedztwie nominalnych zakazów *wstęp wzbroniony* / *vstup zakázán* i wtedy nimi są. Brak leksykalnej nominacji zakazu pozwala traktować je jako ostrzeżenia. Drugą parę tworzą napisy widniejące na placówkach bankowych, a ściślej w miejscu całodobowego deponowania gotówki w banku, czyli trezorze. W tym przypadku również można mówić o ostrzeżeniach, których beneficjentem jest adresat aktu dyrektywnego.

Wyraz *upozornění* w znaczeniu *informacja* został użyty np. w komunikacie skierowanym do uczniów przez kierownika stołówki szkolnej:

[DŮLEŽITÉ UPOZORNĚNÍ PRO ŽÁKY!!! Z DŮVODU ČASTÉHO ZAPOMÍNÁNÍ NEBO NENOŠENÍ ČIPU JE VYDÁNO NÁSLEDUJÍCÍ OPATŘENÍ: OBĚD BUDE VYDÁVÁN NA NÁHRADNÍ STRAVENKU, A TO VŽDY OD 13.30 DO 14.30 HOD. – STRAVENKU LZE VYZVEDNOUT U VEDOUCÍ ŠJ.]

Napis ten, zamieszczony na drzwiach jednej z brneńskich szkół podstawowych, otwiera formuła *Důležité upozornění pro žáky*, czyli *Ważna informacja / Ważny komunikat dla uczniów*.

Ekwiwalencję wyrazów *informacja* i *upozornění* potwierdza również napis z praskiej dzielnicy Žižkov dotyczący wymiany liczników energii elektrycznej:

[UPOZORNĚNÍ NA VÝMĚNU ELEKTROMĚŘŮ – V TERMÍNU ... BUDE VE VAŠEM DOMĚ PROVEDENA VÝMĚNA ELEKTROMĚŘŮ. VÁŠE OSOBNÍ PŘÍTOMNOST NENÍ NUTNÁ V PŘÍPADĚ, POKUD JE VÁŠ ELEKTROMĚŘ UMÍSTĚN NA VOLNĚ PŘÍSTUPNÉM MÍSTĚ. POKUD ELEKTROMĚŘ NENÍ PŘÍSTUPNÝ A V UVEDENÝ TERMÍN NEMŮŽETE ZAJISTIT JEHO ZPŘÍSTUPNĚNÍ, PROSÍME, VYUŽIJTE NÍŽE PŘILOŽENÉ KONTAKTY PRO SJEDNÁNÍ ZMĚNY TERMÍNU VÝMĚNY ELEKTROMĚŘU. PO DOBU VÝMĚNY ELEKTROMĚŘU BUDE DOČASNĚ PŘERUŠENA DODÁVKA ELEKTRICKÉ ENERGIE DO VAŠEHO ODBĚRNÉHO MÍSTA. ČÁST ZÁKAZNICKÉHO LISTU SE STAVY ČÍSELNÍKŮ ELEKTROMĚŘŮ BUDE VLOŽENA DO VAŠÍ ŘÁDNĚ OZNAČENÉ POŠTOVNÍ SCHRÁNKY.]

Tytuł czeskiego napisu: *Upozornění na výměnu elektroměrů* można przetłumaczyć następująco: *Informacja o wymianie liczników energii elektrycznej*, choć zebrany materiał nie potwierdza stosowania takiego sformułowania. W polszczyźnie podobne treści zwykle są tytułowane jako *Zawiadomienie*, zazwyczaj bez dopełnienia (*o wymianie; o odczycie* itp.).

Ostrzeżenia mogą zawierać wyrażoną nie wprost informację o ewentualnych konsekwencjach: karze, zagrożeniu lub niebezpieczeństwie:

[POZOR – TENTO OBJEKT JE STŘEŽEN SLUŽEBNÍM PSEM]
 [POZOR! PROSTOR KOLEM VCHODU JE MONITOROVÁN!]
 [KAŽDÁ KRÁDEŽ JE HLÁŠENA NA POLICII ČR]
 [NEPARKOVAT!!! VOZIDLA NEPATŘÍCÍ NÁJEMNÍKŮM DOMU
 BUDOU NAHLÁŠENA NA POLICII]

Fot. 25. Napis czeski umieszczony w oknie budynku znajdującego się przy parkingu

Źródło: Fot. A. Charciarek.

[VJEZD DO DOMU 00–24 HODIN – VOZIDLA PARKUJÍCÍ PŘED VJEZDEM
BUDOU ODTAŽENA]

[NEOZNAČENÁ JÍZDENKA NEPLATÍ!]

[ZA BRÁK BILETU ODPOWIADA PASAŽER]

[OSOBY ZASŁANIAJÁCE TWARZ NIE BĘDĄ OBSŁUGIWANE]

[OSÓB NIETRZEŻWYCH NIE OBSŁUGUJEMY]

[OSOBY ZASŁANIAJÁCE TWARZ (NP. WYSOKIM KOŁNIERZEM, SZALIKIEM,
CZAPKĄ, KAPTUREM, CIEMNYMI OKULARAMI) NIE BĘDĄ OBSŁUGIWANE]

[OBIEKT JEST MONITOROWANY – INFORMUJEMY, ŹE KAŹDA KRADZIEŹ
LUB PRÓBA KRADZIEŻY ZGŁASZANA JEST NA POLICJĘ]

[KAŹDA KRADZIEŹ BĘDZIE ZGŁASZANA NA POLICJĘ]

[PRYWATNE MIEJSCE PARKINGOWE – USUNIĘCIE POJAZDU NA KOSZT
JEGO WŁAŚCICIELA]

Fot. 26. Napis polski na drzwiach placówki handlowej

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Wiele przywołanych napisów można traktować bardziej jako groźby niż ostrzeżenia. W każdym razie spełniają one warunki pragmatyczne tych aktów, często wraz z obietnicą, przysięgą czy gwarancją zaliczanych do klasy aktów komisywnych. Zarówno w języku czeskim, jak i w polskim ze względów pragmatycznych nie są stosowane czasowniki performatywne *hrozit / grozić*. Trudno sobie wyobrazić ich użycie w formie pierwszej osoby liczby pojedynczej czy mnogiej, np. *hrozím / grozę; hrozíme / grozimy*. W komunikacji codziennej pojawiają się takie, które skutecznie je zastępują: *radit / radzić; varovat / ostrzegać*.

Przytoczone ostrzeżenia to przykłady aktów dyrektywnych odznaczających się dużą kategorycznością. Ostrzegają przed konsekwencjami pewnych działań (kradzieży lub jej próby, parkowania w miejscu niedozwolonym), określonego wyglądu (zasłoniętej twarzy) czy stanu (nietrzeźwości). Odstraszająco działają napisy zawierające ostrzeżenia, że określony teren czy obiekt jest monitorowany lub strzeżony (np. przez psa) lub że kradzież zostanie zgłoszona na policję.

Napisy w środkach komunikacji miejskiej *Neoznačená jízdenka neplatí!* i *Za brak biletu odpowiada pasażer!* również są ostrzeżeniami – w przypadku nieskasowania lub nieposiadania biletu pasażerowi grozi kara.

Kwestie bezpieczeństwa nierzadko stanowią priorytet w formułowaniu treści napisów publicznych. Kategoryczne ostrzeżenia stosowane są w sytuacji,

gdy nieprzestrzeżenie przepisów bezpieczeństwa może zagrażać ludzkiemu życiu. Naturalną lokalizacją takich napisów są budynki użyteczności publicznej i środki komunikacji (pociąg, autobus, tramwaj, trolejbus):

[NOUZOVÝ VÝCHOD – ZNEUŽITÍ SE TRESTÁ!]
 [NOUZOVÉ OTEVÍRÁNÍ DVEŘÍ – ZNEUŽITÍ SE TRESTÁ!]
 [NOUZOVÉ ZASTAVENÍ VLAKU – ZNEUŽITÍ SE TRESTÁ!]
 [ZÁCHRANNÁ BRZDA – V PŘÍPADĚ NEBEZPEČÍ STISKNĚTE –
 ZNEUŽITÍ SE TRESTÁ]
 [POZOR!!! – JIŠTĚNO ALARMEM – ZNEUŽITÍ POD POKUTOU!]⁴⁰

[HAMULEC – W RAZIE NIEBEZPIECZEŃSTWA MOCNO POCIĄGNAĆ
 ZA UCHWYT – NADUŻYCIE BĘDZIE KARANE]
 [ROZMOWA Z MASZYNISTĄ – W CELU KOMUNIKACJI NALEŻY WCISNĄĆ
 PRZYCIŚK – NADUŻYCIE BĘDZIE KARANE]

Te ostrzeżenia w sposób bezpośredni informują o karach, jakie zostaną nałożone na osoby, które postąpią wbrew określonym przepisom bezpieczeństwa, np. zerwą hamulec bezpieczeństwa czy bez potrzeby otworzą drzwi ewakuacyjne. Uzasadnieniem sformułowania napisów w tak stanowczy sposób jest z pewnością ewentualna sytuacja nadzwyczajna – pożar, ewakuacja, wypadek itp. Właśnie względy bezpieczeństwa wymagają bezwzględności posłuszeństwa od tych, których dotyczą – mieszkańców, pasażerów czy klientów. Warto zwrócić uwagę na użycie frazemów *zneužití se trestá* i *nadužycie będzie karane*, każdemu rodzimemu użytkownikowi czeszczyzny i polszczyzny przywodzących na myśl napisy publiczne.

Kategoryczność i restrykcyjność bywają nieodłączną cechą ostrzeżeń kierowanych przez właścicieli czy zarządców budynków do ich mieszkańców. Przytoczmy polskie napisy – ostrzeżenia z domów studenckich⁴¹:

[UWAGA – OSOBY NIE BĘDĄCE GOŚĆMI MIESZKAŃCÓW DS. „DODEK”
 NIE MAJĄ PRAWA PRZEBYWAĆ NA TERENIE AKADEMIIKA]

40 Napis ten, a w szczególności sformułowanie *zneužití pod pokutou*, budzi spore wątpliwości pod względem łączliwościowym. Nie rejestrują go żadne źródła leksykoграфiczne.

41 Napisy te zostały zarejestrowane w domach studenckich Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

[UWAGA – TYLKO MIESZKAŃCY DS. „ESKULAP” MOGĄ KORZYSTAĆ Z TOALET W TYM AKADEMIKU. OBCE OSOBY CHCĄCE SKORZYSTAĆ Z ŁAZIENKI NIE BĘDĄ WPUSZCZANE NA TEREN AKADEMIKA]

[ADMINISTRACJA DOMU STUDENCKIEGO „FEMINA” INFORMUJE, ŻE PRZY WYKWATEROWANIU BĘDZIE SPRAWDZANY KAŻDY SEGMENT, W PRZYPADKU BRAKÓW LUB ZNISZCZEŃ OBCIĄŻANY BĘDZIE CAŁY SEGMENT.]

Również w nich można dopatrzeć się cech groźby czy zakazu: *nie mają prawa przebywać; nie będą wpuszczane; obciążany będzie cały segment*. Nacisk położono na represje wobec osób, które naruszą przepisy porządkowe. Takie sformułowanie ostrzeżeń można tłumaczyć niesymetrycznością relacji między nadawcą a adresatem. Ten pierwszy (administracja) manifestuje swój autorytet władzy, drugi (student, osoba niepowołana) musi się bezwzględnie podporządkować.

Ostrzeżenie może przybierać niekategoryczny charakter, gdy nadawcą jest placówka handlowa, a odbiorcą klient, np.:

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, MĚJTE PROSÍM NA PAMĚTI, ŽE ZA ZNEUŽITÍ ÚNIKOVÉHO VÝCHODU JE POKUTA 1000 KČ.]

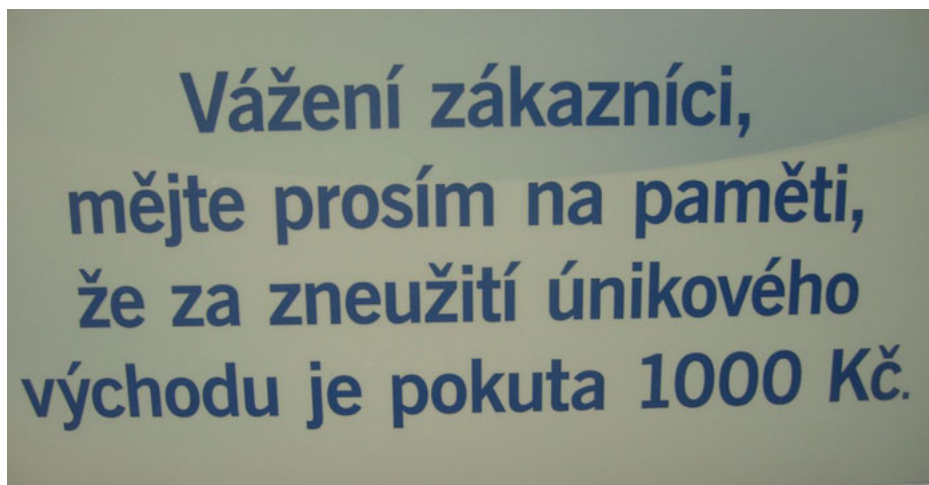
W tym napisie, noszącym wyraźne cechy prośby (leksykalny wykładnik *prosím*), zawarte są elementy z reguły nieobecne w kategorycznych ostrzeżeniach, np. zwrot adresatywny (*vážení zákazníci*) czy uprzejma dyrektywa (*mějte na paměti* – pol. *proszę pamiętać*). Napis ten obrazuje utylitarizm grzecznościowy, który przejawia się tu w formie niekategorycznego ostrzeżenia.

Typowymi ostrzeżeniami są zarejestrowane napisy czeskie:

[POZOR PES – VSTUP NA VLASTNÍ NEBEZPEČÍ!]
 [VSTUP NA VLASTNÍ NEBEZPEČÍ A V DOPROVODU RODIČŮ]
 [POZOR – VSTUP NA VLASTNÍ NEBEZPEČÍ!]
 [TENTO CHODNÍK NENÍ V ZIMNÍM OBDOBÍ UDRŽOVÁN.
 VSTUP NA VLASTNÍ NEBEZPEČÍ. ÚMČ STARÝ LÍSKOVEC]

Frazem *na vlastní nebezpečí* w napisie publicznym można tłumaczyć jako *na własną odpowiedzialność*, który w zgromadzonym materiale polskim nie został zarejestrowany. Jednak można sądzić, że podobne napisy pojawiają

Fot. 27. Napis czeski na drzwiach placówki handlowej

Źródło: Fot. A. Charciarek.

się w polskiej przestrzeni publicznej. Dowodzą tego oferowane w sklepach internetowych tabliczki o treści *Uwaga pies! Wejście na własną odpowiedzialność* wraz z możliwymi wariantami, np. *Uwaga groźny pies! Wchodzisz na własną odpowiedzialność*.

W zgromadzonym materiale znalazł się jeden napis – ostrzeżenie z frazemem *na vlastní zodpovědnost*, zarejestrowany w Hradec Králové:

[UŽÍVÁNÍ DĚTSKÉHO HŘIŠTĚ NA VLASTNÍ ZODPOVĚDNOST]

W języku czeskim ostrzeżenie może być wyrażone za pomocą frazemu *dávat pozor na...* (*uwagać na...*):

[DÁVEJTE SI POZOR, JEŘÁBI MAJÍ DLOUCHÝ KRK A OSTRÝ ZOBÁK!]

W ten sposób ostrzeża odwiedzających Ostrawski Ogród Zoologiczny. W ostrzeżeniu wymienione są cechy żurawi, czyli długa szyja i ostry dziób jako źródło niebezpieczeństwa. Podobne ostrzeżenie dotyczy zachowań słoni:

[UPOZORNĚNÍ NÁVŠTĚNÍKŮM! PŘI PROHLÍDCE PAVILONU VYBÍZÍME K OSTRÁŽITOSTI – SLONI S ODBLIBOU VRHAJÍ RŮZNÝMI PŘEDMĚTY,

KTERÉ MOHOU DOPADNOUT
I DO NÁVŠTĚVNICKÉ ČÁSTI]

Zawiera ono apel do zwiedzających zoo o zachowanie ostrożności.

Ostrzeżenie może przybierać rozbudowaną formę, jak w zamieszczonych na klatkach schodowych napisach dotyczących wyłożenia trutki na myszy i szczury:

[POZOR! – ZVÝŠENÍ OPATRNOSTI – V OBJEKTU BYLA POLOŽENA
NÁSTRAHA K HUBENÍ MYŠÍ, POTKANŮ A KRYS – CHRAŇTE PŘED DĚTMI
A DOMÁCÍMI ZVÍŘATY A PŘED NÁHODNÝM POŽITÍM NÁSTRAH]

[OGŁOSZENIE – ADMINISTRACJA DOMÓW MIESZKALNYCH NR 6
INFORMUJE LOKATORÓW BUDYNKU, ŻE OD DNIA 15.09.2017R.
PRZEPROWADZANA ZOSTANIE JESIENNA AKCJA DERATYZACJI.
W KORYTARZACH PUBLICZNYCH I INNYCH POMIESZCZENIACH
WSPÓLNEGO UŻYTKU ZOSTANIE WYŁOŻONA TRUTKA NA GRYZONIE
(PREPARAT O NAZWIE RAT CONTROL).

W ZWIĄZKU Z POWYŻSZYM PROSIMY O ZACHOWANIE
SZCZEGÓLNEJ OSTROŻNOŚCI.]

[OGŁOSZENIE – MIEJSKI ZARZĄD BUDYNKÓW MIESZKALNYCH
TBS SP. Z O. O. W SOSNOWCU INFORMUJE, ŻE W DNIACH OD 15.09.2020 R.
DO 15.10.2020 R. W KORYTARZACH PIWNICZNYCH PROWADZONE SĄ
PRACE DERATYZACYJNE PRZEZ PRACOWNIKÓW CALIKO SP. Z O.O.
W PIWNICACH JEST ROZKŁADANY PREPARAT COMBARAT PASTA
(SUBSTANCJA AKTYWNA: DIFENAKUM 0,05 G/KG. NUMER POZWOLENIA:
PB/PL/2013/0089/A/MR)

PROSIMY O ZACHOWANIE OSTROŻNOŚCI, SZCZEGÓLNIE O UNIKANIE
KONTAKTU ZE ŚRODKIEM PRZEZ DZIECI I ZWIERZĘTA]⁴²

Połączenie *zvýšení opatrnosti* przypomina niejednokrotnie używany w napisach publicznych frazem *dbejte zvýšené opatrnosti*. Przykład ten obrazuje częste zjawisko modyfikacji utrwalonych w świadomości użytkowników języka frazemów,

42 W analizowanym ostrzeżeniu nie mówi się wprost o trutce i gryzoniach, lecz ogólnie o środku (preparacie, substancji) i pracach deratyzacyjnych.

które nadają napisom indywidualny charakter. W języku polskim ekwiwalenty tego czeskiego frazemu można by upatrywać w połączeniach *zachowanie szczególnej ostrożności / proszę zachować szczególną ostrożność*, pojawiających się w polskiej ustawie *Prawo o ruchu drogowym*. Zresztą frazem *dbát zvýšené opatrnosti* także pojawia się w czeskiej ustawie o transporcie lądowym (*Zákon o provozu na pozemních komunikacích*). Oba są dowodem na przenikanie elementów tekstów administracyjnych do napisów publicznych.

W jednym napisie polskim mamy do czynienia z nominacją nadrzędną kategorii semantycznej (*gryzonie*), w czeskim – z nominacją podrzędną kategorii semantycznej (*myši, potkani, krysy*). Wybór kategorii semantycznej należy do autora napisu. W tym przypadku wymienił on nie tylko myszy i szczury, ale też szczury wędrownie.

Ostrzeżenia mogą zawierać apel do dorosłych, aby chronili dzieci i zwierzęta przed przypadkowym spożyciem trutki (*chraňte před dětmi a domácími zvířaty a před náhodným požitím nástrah; prosíme o zachování ostrožnosti, zejména o unikání kontaktu ze środkiem przez děti i zvířata*).

Inna sytuacja ma miejsce, gdy określone napisy pojawiają się na profesjonalnych, standaryzowanych tabliczkach, a ich treść jest określona przez stosowne przepisy, np. BHP:

[POZOR – ZDE JSOU POLOŽENY JEDOVATÉ NÁSTRAHY
PROTI HLODAVCŮM!]

[UWAGA! TRUTKA WYŁOŻONA PRZECIW GRYZONIOM – GROZI
NIEBEZPIECZEŃSTWO OTRUCIA LUDZI I ZWIERZĄT]

W obu napisach mowa jest o trutce wyłożonej przeciw gryzoniom (czes. *hlodavci*), jednak w polskim jest mowa o wyłożeniu trutki, a w czeskim – o wyłożeniu pułapki (czes. *nástraha*). Dodatkowo polski napis ostrzega przed niebezpieczeństwem grożącym ludziom i zwierzętom, zaś w czeskim podkreśla się, że pułapka ma właściwości trujące (czes. *jedovaté nástrahy*).

Ostrzeżeniami są również napisy dotyczące parkowania w określonym miejscu:

[UPOZORNĚNÍ – SOUKROMÝ POZEMEK – OD 9.1.2017 BUDE STÁNÍ
NA TOMTO PARKOVIŠTI ZPOPLATNĚNO]

[NEPARKUJTE ZDE! POSLEDNÍ OSOBA, KTERÁ ZDE PARKOVALA,
JE POHŘEŠOVÁNA!]

W przypadku drugiego ostrzeżenia można mówić o zamierzonym efekcie komicznym, nierzadko stosowanym w napisach choćby informujących o obecności psa na terenie posesji, np. *Zlý pes, a właścitel... jeszcze gorszy*.

Do ostrzeżeń można zaliczyć napisy, które na pozór wydają się informacjami na temat bezpieczeństwa. Należą do nich z pewnością powszechnie funkcjonujące w przestrzeni publicznej napisy dotyczące systemów monitorowania obiektów handlowych, gastronomicznych czy mieszkalnych. Można założyć, że funkcja takich ostrzeżeń jest podwójna: po pierwsze, zapewniają poczucie bezpieczeństwa osobom przebywającym czy zamieszkującym w określonym miejscu, a po drugie, oddziałują prewencyjnie – ostrzegają przed czynami zabronionymi przez prawo. Zarówno w Polsce, jak i w Czechach na oknach lub drzwiach restauracji, sklepów, mieszkań, ogrodzeń itp. widnieją liczne szablony, zwłaszcza w postaci etykiet samoprzylepnych. Zebrany materiał wskazuje na większą różnorodność tego typu napisów języku czeskim. Najczęściej używana jest w nich forma imiesłowu biernego *střežen, chráněn, monitorován*:

[OBJEKT STŘEŽEN – JABLOTRON]

[OBJEKT STŘEŽÍ PES]

[OBJEKT STŘEŽEN PSEM]

[POZOR! OBJEKT STŘEŽEN SLUŽEBNÍM PSEM]

[POZOR! OBJEKT STŘEŽEN PSY!]

[OBJEKT JE CHRÁNĚNÝ KAMERAMI SE ZÁZNAMEM]

[PRODEJNA JE CHRÁNĚNA KAMEROVÝM SYSTÉMEM]

[PROSTOR JE MONITOROVÁN]

[PRO VAŠI BEZPEČNOST JE PRODEJNA MONITOROVÁNA]

[PROSTORY JSOU Z DŮVODU BEZPEČNOSTI A PREVENCE

KRIMINALITY MONITOROVÁNY]

[OBJEKT JE MONITOROVÁN KAMEROVÝM SYSTÉMEM]

[PROSTORY FŮ JSOU MONITOROVÁNY KAMEROVÝM SYSTÉMEM]

Strzeżone, chronione czy monitorowane miejsce określane jest zwykle jako obiekt (czes. *objekt*), pomieszczenie / obszar (czes. *prostor*) czy sklep (czes. *prodejna*). Czynność określane po czesku jako *střežit* jest niejako zarezerwowana dla psa

(*střežen psem; střežen psy*), natomiast *chránit i monitorovat* dla systemów kamer. *Pomieszczenie* jako polski odpowiednik czeskiego słowa *prostor* nie jest odnotowywane w słownikach przekładowych, w których jako pierwszy ekwiwalent podawany jest rzeczownik *przestrzeń*, nieużywany w napisach polskich.

Co oczywiste, istnieją też inne napisy informujące o obecności kamer monitorujących lokale:

[TENTO PROSTOR JE POD NEPŘETRŽITÝM DOHLEDEM KAMER]

[OBJEKT JE POD TRVALÝM DOHLEDEM]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, TATO PRODEJNA JE VYBAVENA
KAMEROVÝM SYSTÉMEM]

[PROVOZOVNA JE MONITOROVÁNA KAMEROVÝM SYSTÉMEM]

Warto tu odnotować obecność frazemów typowych dla tekstów administracyjnych *pod (nepřetržitým) dohledem (kamer) i vybaven(a) kamerovým systémem*.

W napisach polskich najczęściej pojawia się forma imiesłowu biernego czasownika *monitorować*:

[UWAGA! OBIEKT MONITOROWANY]

[OBIEKT MONITOROWANY]

[POJAZD MONITOROWANY]

[TEREN PRYWATNY – OBIEKT MONITOROWANY]

Dodatkowo może być podkreślony ciągły charakter monitorowania:

[OBIEKT MONITOROWANY 24 H]

[OBIEKT MONITOROWANY CAŁODOBOWO]

[UWAGA – OBIEKT MONITOROWANY CAŁODOBOWO]

Podobnie jak w napisach czeskich, w polskich sam fakt monitorowania może być doprecyzowany poprzez użycie specjalistycznego określenia *system telewizji dozorowanej* (CCTV):

[OBIEKT MONITOROWANY – SYSTEM TELEWIZJI DOZOROWANEJ]

[OBIEKT MONITOROWANY W SYSTEMIE TELEWIZJI DOZOROWANEJ]

I analogicznie może w nich wystąpić imiesłów czasownika *chronić*:

[OBJEKT CHRONIONY]

[UWAGA – OBJEKT CHRONIONY ELEKTRONICZNIE]

Duże podobieństwo do czeskiego napisu *Tento prostor je pod nepřetržitým dohledem kamer* wykazują następujące polskie napisy:

[OBJEKT POD NADZOREM KAMER]

[OBJEKT POD STAŁYM NADZOREM KAMER]

[OBJEKT POD STAŁYM NADZOREM KAMER VIDEO]

[UWAGA! DLA PAŃSTWA BEZPIECZEŃSTWA

OBJEKT JEST POD STAŁYM NADZOREM MONITORINGU AUDIO-VIDEO.

OBRAZ I DŹWIĘK SĄ REJESTROWANE]

Wyraźnie widać, że cały ciąg wyrazowy może tworzyć parę ekwiwalentów *pod stałym nadzorem kamer / pod nepřetržitým dohledem kamer*.

W zebranych materiale znalazły się trzy napisy zawierające rzeczownik odczasownikowy eksplicytnie wyrażający intencję ostrzeżenia – *varování*:

[VAROVÁNÍ – TENTO OBJEKT JE ELEKTRONICKY STŘEŽEN]

[VAROVÁNÍ – TYTO PROSTORY JSOU NEPŘETRŽITĚ MONITOROVÁNY
BEZPEČNOSTNÍ AGENTUROU]

[VAROVÁNÍ – OBJEKT STŘEŽEN KAMEROVÝM SYSTÉMEM]

Typowymi ostrzeżeniami są napisy informujące o świeżo pomalowanych przedmiotach czy powierzchniach (np. drzwiach, oknach, ławkach, poręczach):

[ČERSTVĚ NATŘENO]

[NATŘENÁ VÝLOHA]

[ZÁBRADLÍ JE NATŘENO!]

[ŚWIEŻO MALOWANE]

W podanych przykładach zwraca uwagę brak elementu fatycznego.

W obydwu językach do wyjątków należą napisy zawierające sam wyraz *ostrzeżenie / výstraha*, czyli leksykalne nominacje intencji występują rzadko (tylko w czeszczyźnie), i to tylko w określonych miejscach. Są to głównie miejskie środki transportu publicznego – pociąg, autobus, tramwaj, trolejbus:

[VÝSTRAHA – ŽIVOTU NEBEZPEČNO PŘIBLIŽOVAT SE
K ELEKTR. ZAŘÍZENÍM]
[VÝSTRAHA: SVÍTÍ-LI ČERVENÉ SVĚTLO – NEVSTUPOVAT!
DVEŘE NEJSOU ŘÁDNĚ UZAVŘENY.]
[VÝSTRAHA: VÝSTUPNÍ DVEŘE JSOU STARŠÍHO TYPU.
SLEDUJTE ČERVENÉ SVĚTLO NAD NIMI A SVÍTÍ-LI,
NEVSTUPUJTE DO JEJICH BLÍZKOSTI!]

5.6. Rady

E. Malinowska zalicza do dyrektyw niestanowczych zachętę, życzenie, sugestię, propozycję, prośbę, błaganie, napomnienie, radę, ostrzeżenie, zalecenie, wskazówkę i pouczenie (Malinowska 2001: 58). Z kolei E. Komorowska, omawiając dyrektywne akty mowy w języku polskim, utożsamia radę z zaleceniem i stwierdza, że:

Rada, zalecenie są aktami mowy, w których nadawca pobudza adresata do fizycznego lub psychicznego działania, leżącego, zdaniem nadawcy, w interesie adresata. Z racji pełnienia ról społecznych radzi, zaleca zwykle ten, kto jest kompetentny (lub uważa się za kompetentnego), ma większe doświadczenie, jest starszy i posiada wyższy status społeczny (Komorowska 2008: 127).

Rada jest aktem szczególnym, wymagającym spełnienia wielu warunków, aby był on skuteczny. Po pierwsze, istota tego aktu zakłada, że beneficjentem jego spełnienia jest przede wszystkim adresat. Radzący natomiast musi być kompetentny, cieszyć się autorytetem itp. Dlatego w codziennej komunikacji językowej o radę z reguły zwraca się rozmówca do osoby starszej, posiadającej odpowiednią wiedzę czy doświadczenie. Cechą charakterystyczną tego aktu jest zatem działanie w interesie osoby, której rada jest udzielana. Można zauważyć spore podobieństwo rady do ostrzeżenia w aspekcie pragmatycznym. Różnica dotyczy przede wszystkim eksplicitnego określenia skutków podejmowanych działań. W przypadku

Fot. 28. Napis czeski na drzwiach domu wielorodzinnego

Źródło: Fot. A. Charciarek.

ostrzeżenia mówi się o konsekwencjach negatywnych, zaś rada odnosi się do korzyści płynących z podjętych działań, przy czym korzyści te mogą mieć wymiar zarówno indywidualny, jak i zbiorowy. Napisy – rady, najczęściej dotyczące kwestii bezpieczeństwa, widnieją na drzwiach czeskich klatek schodowych, np.:

[ZAMYKEJTE DVEŘE – CHRAŇTE SVŮJ MAJETEK]
 [PRO VLASTNÍ BEZPEČNOST – ZAMYKEJTE DVEŘE]
 [PRO VLASTNÍ BEZPEČNOST – ZAMYKEJTE DVEŘE PO CELÝ DEN]
 [ZAMYKEJTE VCHODOVÉ DVEŘE – CHRÁNÍTE SVŮJ MAJETEK]
 PO 21. HODINĚ ZAMYKEJTE VCHODOVÉ DVEŘE!!!
 CHRÁNÍTE TÍM NEJEN SVŮJ MAJETEK, ALE I SVÉ BEZPEČÍ.]
 [ZAVÍREJTE DVEŘE – ZABRÁNÍTE KRÁDEŽI]

Napisy te wzywają do zamykania drzwi w celu ochrony mienia i zapobieżenia kradzieżom. Używane są w nich utrwalone frazemy, np. *pro vlastní bezpečnost*, którego odpowiednikiem polskim jest *dla własnego bezpieczeństwa*, w zebrałym materiale nieobecny. Warto zwrócić uwagę na napisy *Zamykejte vchodové dveře – chráníte svůj majetek* i *Zavírejte dveře – zabráníte krádeži* z formami rozkaznika *zamykejte* i *zavírejte* oraz formami trybu oznajmującego *chráníte* (*chronią państwo*) i *zabráníte* (*zapobiegną państwo*). Zwraca uwagę brak *prosim*

w sąsiedztwie rozkaźnika, które w pewien sposób zastąpione zostało przez uzasadnienie postępowania w interesie adresata. Napisy o podobnej tematyce w materiale polskim nie wystąpiły.

Z rzadkim przypadkiem eksplicytnego użycia czasownika performatywnego *doporučovat* (pol. *radzić*) mamy do czynienia w napisie dotyczącym zabezpieczenia rowerów przed kradzieżą:

[POZOR – TENTO PROSTOR JE STŘEŽEN KAMEROVÝM SYSTÉMEM
SE ZÁZNAMEM – I PŘESTO SE ZDE KOLA KRADOU.
DOPORUČUJEME NÁJEMNÍKŮM JE ZAMYKAT KE STOJANU.]

To jedyny napis z tym czasownikiem w zgromadzonym materiale językowym. W napisach polskich czasownik *radzić* się nie pojawił.

5.7. Zawiadomienia

Odrębną grupę napisów publicznych tworzą zawiadomienia, które wyróżniają się na tle innych napisów rozbudowaną formą przypominającą zawiadomienie – pismo kierowane tradycyjną pocztą przez urząd czy instytucję do obywatela.

Czescy badacze zaliczają zawiadomienie (*oznámení*) do najczęściej używanych tekstów administracyjnych i przypisują mu funkcję informacyjną (Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 238; Minářová 2011: 125). Polska autorka Mariola Wołk stwierdza, że

[...] zawiadomienie, w przeciwieństwie do ogłoszenia i obwieszczenia, skierowane jest nie do wielu osób, lecz do jednej osoby (ewentualnie określonej grupy osób). Poza tym można mieć całkiem uzasadnione wątpliwości co do nazwania zawiadamianiem informowania kogoś, kto znajduje się w tym samym miejscu, co mówiący. Trudno wyobrazić sobie sytuację, w której zawiadamiający, np. telefonujący dyrektor, poprzedza swoje mówienie do jednej osoby (np. pracownika) zapowiedzią, że to, co powie, będzie zawiadomieniem (Wołk 2003: 21).

Chodzi tu o zawiadomienie w formie pisemnej, kierowane do zindywidualizowanego adresata. W przypadku zawiadomień – napisów sytuacja jest inna, gdyż krąg odbiorców tworzy grupa mieszkańców budynku wielorodzinnego. Ponadto, co potwierdza zgromadzony materiał, autorzy w dowolny sposób tytułują treści przekazywane w tego typu komunikatach.

Ewelina Gajewska traktuje zawiadomienie jako gatunek stylu urzędowego:

[...] na poziomie leksykalnym [zawiadomienie – A.Ch.] charakteryzuje się występowaniem szablonowych, powtarzalnych wyrażen czy zwrotów, na przykład formuł początkowych typu: *zawiadamiamy/powiadamiamy, niniejszym mam/mamy honor/zaszczyt zawiadomić*. Tę cechę widać dobrze w zebranych materiale – nadawca tekstu zawiadamia najczęściej, że uczy konkretnego rzemiosła, poszukuje praktykanta czy nauczyciela, czasem również informuje o takich szczegółach, jak zmiana adresu czy właściciela zakładu (Gajewska 2016: 24).

Należy jednak pamiętać, że wnioski płynące z przeprowadzonej przez E. Gajewską analizy dotyczą zawiadomień, a ściślej ogłoszeń w gazecie codziennej w drugiej połowie XIX wieku. Niemniej wiele spostrzeżeń można odnieść do badanych współczesnych polskich i czeskich napisów publicznych.

Sam tytuł *zawiadomienie* wskazuje na charakter takiego tekstu – przekazanie adresatom informacji o określonym stanie rzeczy, najczęściej o potencjalnym zdarzeniu, które bezpośrednio lub pośrednio będzie ich udziałem. Zawiadomienie – napis stanowi formę oficjalnej korespondencji między instytucją a obywatelami.

Istnieją istotne różnice między zawiadomieniem – pismem a zawiadomieniem – napisem. Zawiadomienie w formie pisma urzędowego jest spersonalizowane, wskazuje konkretnego, a nie masowego odbiorcę. Zawiadomienie – pismo zawiera:

- datę, numer sprawy, pieczęcie i podpisy osób reprezentujących organ administracyjny, adresatów;
- wskazanie aktu prawnego, do którego zawiadomienie się odwołuje;
- opis czynności lub decyzji stanowiących przedmiot zawiadomienia;
- pouczenie o ewentualnych karach i trybie odwołania się od określonych decyzji.

W zgromadzonych zawiadomieniach – napisach występują najczęściej tylko trzy z wymienionych elementów. Zazwyczaj pomija się pouczenie.

W zawiadomieniu – napisie jako jedynym spośród napisów publicznych można wyróżnić takie elementy korespondencji urzędowej, jak informacje o nadawcy, pieczętka, dane kontaktowe. Można mu przypisać funkcję regulującą zachowania społeczne w sytuacjach codziennych. Zatem jego treść dotyczy spraw mniej lub bardziej istotnych z punktu widzenia mieszkańca,

takich jak przerwa w dostawie energii elektrycznej, odczyt wodomierza, wywóz śmieci czy prace remontowe.

Charakter informacji przekazywanych w zawiadomieniu wskazuje na ich nadawcę, którym jest administracja spółdzielni lub wspólnoty mieszkaniowej, właściciel lub zarządca budynku, zakład energetyczny, przedsiębiorstwo usług komunalnych czy zakład gazowniczy. Mamy więc do czynienia z napisami, których autorami są właściciele, administratorzy lub dostawcy określonych usług. W obu językach nadawca zawiadomienia może się uobecnić zarówno na początku, jak i na końcu tekstu. Co istotne, forma tego uobecnienia bywa różna: może być zarówno elementem tekstu głównego, jak i jego elementem pobocznym (pieczętka, odręczny podpis).

W obu językach nagłówki *zawiadomienie* / *oznámení* bywają zastępowane nagłówkami *ogłoszenie* i *informacja* w napisach polskich oraz *upozornění* w czeskich. Mogą też zostać zastąpione sygnałem fatycznym *Uwaga* lub zupełnie pominięte.

Użycie wyrazu *tekst* w stosunku do zawiadomienia nie jest na wyrost, ponieważ w odróżnieniu od wielu innych napisów często przybiera ono formę dłuższej wypowiedzi pisemnej. Zawiadomienia nie tworzą odrębnego gatunku tekstów, ale można wyróżnić pewne ich właściwości. Zazwyczaj posiadają tytuł (nagłówek) w postaci rzeczownika odczasownikowego *oznámení* / *zawiadomienie*. Jeśli nie został on użyty, to zwykle występuje osobowa forma czasownika *oznamovat*⁴³ w języku czeskim oraz, co trzeba podkreślić, osobowa forma czasownika *informować* w polszczyźnie⁴⁴. Adresatem, wskazanym wprost bądź niewskazanym, jest określona społeczność, zwykle zamieszkująca budynek wielorodzinny, dlatego treść zawiadomień dotyczy kwestii związanych z eksploatacją budynku (odczytów liczników, przeglądów kominiarskich, prac remontowo-modernizacyjnych itp.).

Wśród zebranych zawiadomień można wyróżnić kilka grup tematycznych:

- zawiadomienia o odczycie urządzeń pomiarowych (gazu, prądu, wody)

[PREMĚŘENÍ, A.S., NA HROUDĚ 2149/19, 100 05 PRAHA 10

OZNAMUJEME VÁM, ŽE PRACOVNÍCI SPOLEČNOSTI PREMĚŘENÍ, A.S.,

43 W czeskich napisach publicznych nie używa się czasownika *informovat*.

44 Potwierdza to słowa A. Wierzbickiej, że różne kultury znajdują wyraz w różnych systemach aktów mowy oraz że różne akty mowy są w różny sposób zakodowane w poszczególnych językach (Wierzbicka 1999: 194).

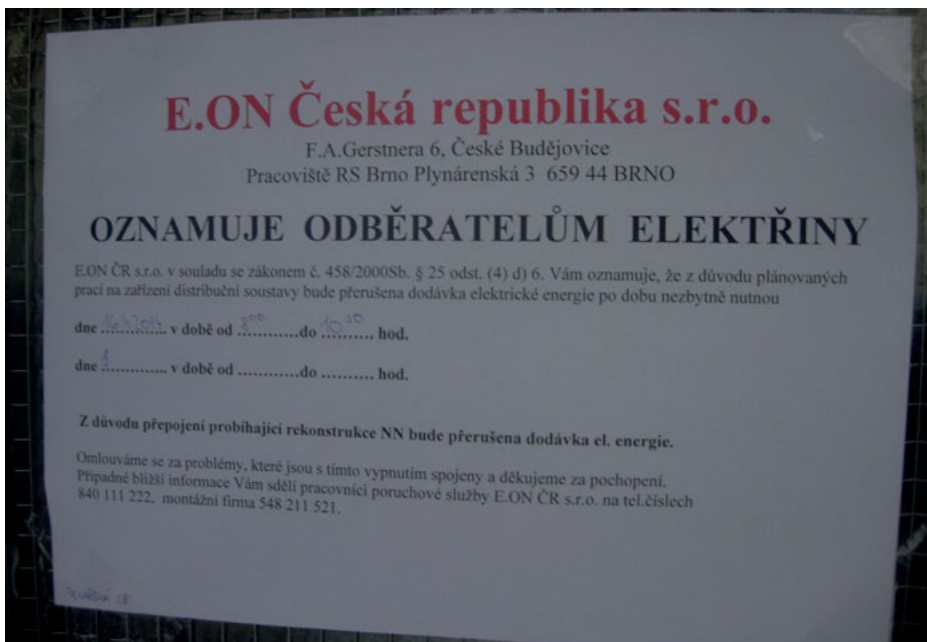
ZDE PROVEDOU ODEČET PLYNU DNE 18.9. MEZI 15. A 17. HODIN.
NEMŮŽETE-LI V TĚTO DOBĚ UMOŽNIT PŘÍSTUP K PLYNOMĚRU,
PROSÍME, ZANECHNE LÍSTEK
– S VAŠÍM JMÉNEM
– S VÝROBNÍM ČÍSLEM PLYNOMĚRU
– S ODEČTEM PLYNOMĚRU BEZ DESETINNÝCH MÍST
NA PŘÍSTUPNÉM MÍSTĚ S MOŽNOSTÍ VYZVEDNUTÍ (SAMOODEČET).
DĚKUJEME VÁM ZA SPOLUPRÁCI.]
[E.ON. ČESKÁ REPUBLIKA S.R.O.
F.A. GERSTNERA 6, ČESKÉ BUDĚJOVICE
PRACOVIŠTĚ RS BRNO, PLYNÁRENSKÁ 3, 659 44 BRNO
OZNAMUJE ODBĚRATELŮM ELEKTRINY
E.ON. ČR S.R.O. V SOULADU SE ZÁKONEM Č. 458/2000SB. § 25 ODS. (4) D) 6.
VÁM OZNAMUJE, ŽE Z DŮVODU PLÁNOVANÝCH PRACÍ NA ZAŘÍZENÍ
DISTRIBUČNÍ SOUSTAVY BUDE PŘERUŠENA DODÁVKA
ELEKTRICKÉ ENERGIE PO DOBU NEZBYTNĚ NUTNOU
DNE 16.04.2014 V DOBĚ OD 8.00 DO 10.30 HOD.
Z DŮVODU PŘEPOJENÍ PROBÍHAJÍCÍ REKONSTRUKCE NN
BUDE PŘERUŠENA DODÁVKA ELEKTRICKÉ ENERGIE.
OMLOUVÁME SE ZA PROBLÉMY, KTERÉ JSOU S TÍMTO VYPNUTÍM
SPOJENY A DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[ZAWIADOMIENIE – W DNIU 15.01. (ŚRODA) W GODZ. OD 14.10 DO 14.20
ODCZYTYWANE BĘDĄ LICZNIKI ENERGII ELEKTRYCZNEJ
PRZY ULICY JAGIELLOŃSKIEJ 11. ZWRACAMY SIĘ Z UPRZEJMĄ PROŚBĄ
O UMOŻLIWIENIE NASZYM PRACOWNIKOM DOSTĘPU DO LICZNIKÓW.
Z UPOWAŻNIENIA TAURON DYSTRYBUCJA S.A.]

[ZAWIADOMIENIE O ODCZYCIE LICZNIKÓW ENERGII ELEKTRYCZNEJ –
REJON DYSTRYBUCJI SOSNOWIEC INFORMUJE, ŽE W DNIU 8.2.2014
W GODZINACH 9.45–12.00 NASTĄPI ODCZYT LICZNIKÓW
ENERGII ELEKTRYCZNEJ. W PRZYPADKU NIEOBECNOŚCI W DOMU
UPRZEJMIE PROSIMY O PODANIE STANU LICZNIKA TELEFONICZNIE...
PRZEZ FORMULARZ NA STRONIE WWW.TAURON-DYSTRYBUCJA.PL
LUB KORESPONDENCYJNIE NA ADRES SOSNOWIEC UL. ANDERSA 14]

[OGŁOSZENIE – (POLA CZARNE I CZERWONE NA WODOMIERZU)
W ZWIĄZKU Z PODWYŻKĄ CENY ZA DOSTAWĘ WODY I ODPROWADZANIE

Fot. 29. Napis czeski na drzwiach domu wielorodzinnego

Žródło: Fot. A. Charciarek.

ŚCIEKÓW PRZEZ WODOCIĄGI BIAŁOSTOCKIE ADMINISTRACJA OSIEDLA PRZYDWORCOWE PROSI O PODANIE STANÓW LICZNIKA DO ROZLICZENIA WODY. ODCZYTY PRZYJMUJEMY INDYWIDUALNIE W POKOJU NR 100 PRZY ULICY WYSZYŃSKIEGO 3 LUB TELEFONICZNIE POD NUMEREM
W DNIU 26 MAJA 2017. PROSIMY O PRZESTRZEGANIE TERMINÓW.]
[ZAWIADOMIENIE – DNIA 27.05. OD GODZ. 16.30 DO 16.40
BĘDĄ ODCZYTYWANE LICZNIKI ENERGII ELEKTRYCZNEJ
W ZWIĄZKU Z PÓŁROCZNYM ROZLICZENIEM. PROSIMY O OBECNOŚĆ W DOMU
LUB POZOSTAWIENIE STANU LICZNIKAW DRZWIACH BĄDŹ U SĄSIADA.
PGE DYSTRYBUCJA S.A. RE BIAŁYSTOK MIASTO UL. ELEKTRYCZNA 13
15-950 BIAŁYSTOK]

- zawiadomienia o przeprowadzanych pracach remontowych i modernizacyjnych:

[OZNÁMENÍ – DNE 10.05.2019 OD 7.30 HODIN BUDE PROVEDENO SEŘÍZENÍ PLASTOVÝCH OKEN A DVEŘÍ NEBYTOVÝCH PROSTOR BYTOVÉHO DOMU.

V PŘÍPADĚ POTŘEBY SEŘÍZENÍ OKEN A BALKÓNOVÝCH DVEŘÍ
VE VAŠICH BYTECH NÁS KONTAKTUJTE – ZÁMEČNICTVÍ DOSTÁLEK MARTIN]

[OZNÁMENÍ VEŘEJNOSTI – V OBDOBÍ OD 21.11.2011 DO 23.11.2011
BUDE Z DŮVODU VÝMĚNY OKEN UZAVŘENO PRO KLIENTY 5. NP. –
ŽÁDÁME VEŘEJNOST O POCHOPENÍ A ZVÝŠENOU OPATRNOST
PŘI POHYBU V BUDOVĚ.]

[OZNÁMENÍ O ZAHÁJENÍ MONTAŽNÍCH PRACÍ –
DLE SMLOUVY O DÍLO Č. 1602-0573-Z2 MEZI VEOLIA ENERGIE ČR A.S.
A FA ŠIMAPETR UL. DĚLNICKÁ 323/33 ZE DNE 10.11.2016
BUDOU ZAHÁJENY FIRMOU ŠIMA PETR MONTÁŽNÍ PRÁCE NA ZAKÁZCE
“GO OS – PS ZELENÁ 37 (120624)- VÝMĚNA VNITŘNÍHO ROZVODU TUV.
MONTÁŽNÍ PRÁCE BUDOU PROBÍHAT NA UL. NA JÍZDÁRNĚ 11, 13, 15, 17, 19
V OBDOBÍ OD 9.01.2017 DO 26.02.2017.

DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[UPOZORNĚNÍ – VÁŽENÍ OBČANÉ, DNE 4.11.2013 BUDOU ZAHÁJENY PRÁCE
NA OPRAVĚ II. (VIZ VYZNAČENÉ NA MAPCE ČERVENĚ) PARKOVIŠTĚ.
ŽÁDÁME VÁS, ABYSTE ODTAVILI SVÁ VOZIDLA MIMO TENTO PROSTOR,
POPŘ. NA JINÁ VHODNÁ MÍSTA. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.

P. HYNČICA, TECHNICKÉ SLUŽBY, A.S., SLEZSKÁ OSTRAVA]

[UPOZORNĚNÍ – VŠEM UŽIVATELŮM DOMŮ NA ULICI: 30. DUBNA 560/11 –
UPOZORŇUJEME UŽIVATELE DOMU NA SKUTEČNOST, ŽE SE BUDE
PROVÁDĚT ČIŠTĚNÍ A KONTROLA SPALINOVÝCH CEST DNE: 4.5.2018,
13.00–15.00 – ŽÁDÁME NÁJEMNÍKY DOMU, ABY ZPŘÍSTUPNILI SVÉ BYTY
DLE DISPOZIC PROVÁDĚJÍCÍ FIRMY. NUTNO TAKÉ ZAJISTIT PŘÍSTUP
NA STŘECHU DOMU. – PRÁCE BUDE PROVÁDĚT:

KONAN RADVANICKÁ 238]

[UWAGA – REJON OBSŁUGI WSPÓLNOT NR II PRZY UL. NIEPODLEGŁOŚCI 8
W SOSNOWCU INFORMUJE, ŻE OD DNIA 29 CZERWCA 2015 R. ROZPOCZNIE SIĘ
WYMIANA OKIENEK PIWNICZNYCH W BUDYNKU MIESZKALNYM PRZY
UL. PATRIOTÓW 7 ABC. W ZWIĄZKU Z TYM PROSIMY LOKATORÓW
O UDOSTĘPNIENIE PIWNIC. ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY.]

[W DNIU 03.03.2014 W GODZ. 9–13 BĘDZIE PRZEPROWADZONE
CZYSZCZENIE PRZEWODÓW KOMINOWYCH ZGODNIE Z WYMOGAMI –
ART. 62 PRAWO BUDOWLANE]

[OGŁOSZENIE – ZARZĄDCA NIERUCHOMOŚCI
PRZY UL. GROTA ROWECKIEGO 20 INFORMUJE, ŻE W DNIU 21.03.2016
(TJ. CZWARTEK) W GODZ. 9.00–14.00 PRZEPROWADZONY ZOSTANIE
COROCZNY OBOWIĄZKOWY PRZEGLĄD INSTALACJI GAZOWEJ
WE WSZYSTKICH MIESZKANIACH.

W ZWIĄZKU Z POWYŻSZYM PROSIMY O UDOSTĘPNIENIE MIESZKAŃ.
RÓWNOCZEŚNIE PROSIMY O UDOSTĘPNIENIE PIWNIC,
PRZEZ KTÓRE PRZEBIEGA INSTALACJA GAZOWA]

[OGŁOSZENIE – ZARZĄD SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ „RADNA”
INFORMUJE, ŻE ZGODNIE Z INFORMACJĄ OTRZYMANĄ OD DOSTAWCY
CIEPŁA VEOLIA ENERGIA WARSZAWA S.A. W ZWIĄZKU Z KONIECZNOŚCIĄ
WYKONANIA NIEZBĘDNYCH PRAC NA SIECI CIEPŁOWNICZEJ:
OD DNIA 20 WRZEŚNIA 2016 R. (WTOREK) OD GODZINY 23.00
DO DNIA 22 WRZEŚNIA 2016 R. (CZWARTEK) DO GODZINY 4.00
NASTĄPI PRZERWA W DOSTAWIE WODY CIEPŁEJ DO BUDYNKU.
ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY. Z POWAŻANIEM. PREZES ZARZĄDU]

- zawiadomienia dotyczące kwestii porządkowych, związanych z utrzymaniem czystości:

[OGŁOSZENIE – SPÓŁDZIELNIA MIESZKANIOWA „MOSTOSTALOWIEC”
INFORMUJE, ŻE ODPADY POWINNY BYĆ SEGREGOWANE
ZGODNIE Z INFORMACJAMI NA TABLICY.
BRAK SEGREGACJI MOŻE DOPROWADZIĆ DO WZROSTU OPŁAT ZA ŚMIECI.]

[OGŁOSZENIE – ADMINISTRACJA OSIEDLA KS. WŁADYSŁAWA PROSI
O UTRZYMYWANIE PORZĄDKU W POMIESZCZENIACH OGÓLNEGO UŻYTKU.
PROSIMY O UPRZĄTNIĘCIE WSZYSTKICH RZECZY NIEPOTRZEBNYCH
(STARE ROWERY) ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W SUSZARNI DO DNIA 10.12.2017 R.
PO TYM TERMINIE RZECZY ZOSTANĄ WYWIEZIONE NA WYSYPISKO.
BARDZO DZIĘKUJEMY ZA WSPÓŁPRACĘ.]

Przytoczone napisy są zawiadomieniami, ale ich treść nie ma charakteru wyłącznie informacyjnego. Tym, co wyróżnia je na tle innych napisów, jest ich rozbudowana struktura. Nie są to kilkuwyrazowe akty mowy, lecz teksty wielozdaniowe, najczęściej o funkcji informacyjnej i dyrektywnej. Można wśród nich wyodrębnić:

- prosby (w przypadku nieobecności w domu uprzejmie prosimy o podanie...; zwracamy się z uprzejmą prośbą o umożliwienie...; prosimy o obecność w domu; žádáme nájemníky domu, aby zpřístupnili své byty; žádáme veřejnost o pochopení a zvýšenou opatrnost při pohybu v budově);
- propozycje (v případě potřeby seřízení oken a balkónových dveří ve vašich bytech nás kontaktujte...);
- ostrzeżenia (brak segregacji może doprowadzić do wzrostu opłat za śmieci);
- zwroty grzecznościowe (děkujeme za pochopení; děkujeme vám za spolupráci; omlouváme se za problémy; za utrudněnía przepraszamy; bardzo děkujeme za współpracę).

W czeskich zawiadomieniach z reguły wskazywana jest grupa osób, do której są kierowane: *nájemníci domu; vážení obchodní partneři; vážení občané; odběratelé elektřiny; uživatelé domů*. W napisach polskich nominacja adresata występuje rzadziej (*lokatorzy*).

Fakt, że autorem zawiadomienia jest instytucja, powoduje, iż jego narracja przybiera formę pierwszoosobową w liczbie mnogiej (*upozorňujeme; žádáme; dovolujeme si oznámit; prosimy; przepraszamy; zwracamy się z prośbą*) lub trzecioosobową w liczbie pojedynczej (*E.ON. Česká republika s.r.o. oznamuje; zarząd spółdzielni mieszkaniowej informuje; administracja osiedla prosi; rejon obsługi wspólnot informuje*).

Cechą przytoczonych zawiadomień są nominalizacje, czyli szeregi rzeczowników zastępujące wyrażenia czasownikowe. Są one typowe dla stylu administracyjnego i uobecniają się również w napisach: *bude provedeno seřízení plastových oken a dveří nebytových prostor bytového domu; zwracamy się z uprzejmą prośbą o umożliwienie naszym pracownikom dostępu do liczników*.

W czeskich i polskich zawiadomieniach występują liczne multiwerbizmy charakterystyczne dla tekstów administracyjnych⁴⁵: *provádět čištění* (zamiast *čistit*); *provést odečet* (zamiast *odečíst*); *przeprowadzać czyszczenie* (zamiast *čysčić*); *umożliwienie dostępu* (zamiast *udostępnienie*). Powszechnie stosowana jest strona bierna: *bude přerušena dodávka elektrické energie; budou zahájeny práce; bude provedeno seřízení plastových oken a dveří nebytových prostor; przeprowadzony zostanie przegląd instalacji gazowej; będzie przeprowadzone czyszczenie przewodów kominowych; odczytywane będą liczniki energii elektrycznej*. Cecha ta potwierdza ścisły związek języka zawiadomień – napisów z innymi tekstami administracyjnymi, w których czasowniki w stronie biernej są jednym z podstawowych elementów składających się na ich wzorzec gatunkowy.

45 Podkreśla to m.in. E. Minářová (2011: 123).

Autorki pracy *Současná stylistika*, opisując normę stylistyczną tekstów administracyjnych na poziomie syntagmatycznym i składniowym, wskazują m.in. szablonowe sformułowania i zwroty (Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 238). I takie właśnie znajdujemy w zawiadomieniach – napisach w języku czeskim (*dovolujeme si vám oznámit; z důvodu plánovaných prací*) i polskim (w związku z koniecznością wykonania niezbędnych prac; w związku z powyższym prosimy; zgodnie z informacją otrzymaną od dostawcy ciepła). W czeskich napisach należy odnotować użycie charakterystycznego dla tekstów administracyjnych przyimka *dle* (*dle smlouvy; dle dispozic*), przynależnego do stylu książkowego w odróżnieniu od neutralnego *podle*.

W zebranych materiale znalazło się jedno czeskie zawiadomienie sformułowane w pierwszej osobie liczby pojedynczej:

[OZNAMUJI VŠEM ŽÁKŮM I RODIČŮM, ŽE JSEM NA PÁTEK 2.5.2014
VYHLÁSILA Z PROVOZNÍCH A ORGANIZAČNÍCH DŮVODŮ
ŘEDITELSKÉ VOLNO PRO ŽÁKY ZŠ BRNO, TUHÁČKOVA 25.
V PROVOZU NEBUDE ANI ŠKOLNÍ JÍDELNA. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.
MGR. JANA HANÁKOVÁ, ŘEDITELKA ŠKOLY]

Zawiadomienie, w którym uwagę zwraca brak tytułu, zostało skierowane do uczniów i rodziców. Jego autorka, dyrektorka szkoły podstawowej w Brnie, w podpisie wymieniła swoje imię i nazwisko, tytuł oraz pełnioną funkcję. Użyła też formuły grzecznościowej *děkujeme za pochopení*, rozpowszechnionej w napisach publicznych. Przedstawiony tekst to przykład – jak to określają czescy lingwiści – pełnej wypowiedzi performatywnej (*plná performativní formule*), czyli bezpośredniego aktu mowy z czasownikiem performatywnym jako wykładnikiem funkcji komunikacyjnej (Hoffmannová a kol. 2016: 164).

Odmienny w porównaniu z poprzednimi zawiadomieniami jest następujący napis:

[VĚC: OZNÁMENÍ O ZMĚNĚ KORESPONDENČNÍ ADRESY SPOLEČNOSTI
PRINCIP A.S. – VÁŽENÍ OBCHODNÍ PARTNEŘI, DOVOLUJEME SI VÁM
OZNÁMIT ZMĚNU TÝKAJÍCÍ SE KORESPONDENČNÍ ADRESY
NAŠÍ SPOLEČNOSTÍ. NOVÁ KORESPONDENČNÍ ADRESA S PLATNOSTÍ
OD 27.8.2018 JE: PRINCIP A.S., HVĚZDOVA 1689/2A, PRAHA 4, 140 00 –
OSTATNÍ IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE ZŮSTÁVAJÍ NEZMĚNĚNY –

DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ A RESPEKTOVÁNÍ VÝŠE UVEDENÉ ZMĚNY –
JAROSLAV ALTMANN: JEDNATEL SPOLEČNOSTI]

Jego autorem jest firma, która w osobie prezesa spółki informuje swoich partnerów biznesowych o zmianie adresu do korespondencji. Należy zauważyć, że zawiadomienie to posiada cechy czeskiego dokumentu pisanego – wskazanie na konkretną sprawę (*věc* – pol. sprawa), np. *Věc: Oznámení o změně platebního účtu; Věc: Oznámení o zrušení zadávacího řízení*.

Zawiadomienia zajmują szczególne miejsce wśród napisów. Są najdłuższe, ich forma przypomina pisma urzędowe wysyłane odbiorcom indywidualnym, a tematyka dotyczy spraw gospodarczych i porządkowych, które mogą w pewien sposób wpływać na codzienne życie mieszkańców. Charakterystyczną cechą zawiadomień – napisów jest obecność formuł typowych dla napisów w ogóle: *děkujeme za pochopení; děkujeme vám za spolupráci; za utrudnění przepraszamy; bardzo děkujeme za spolupráci*.

5.8. Informacje

Informacja stanowi przykład aktu reprezentatywnego opisującego określony stan rzeczy. Według J.R. Searle'a cel illokucyjny informacji sprowadza się do stwierdzenia przez mówiącego pewnego stanu rzeczy, a one same podlegają warunkom prawdziwości (Searle 1976). Napisy publiczne przybierające taką formę informują o zdarzeniach, czynnościach i działaniach istotnych dla określonych grup ich odbiorców – klientów, pasażerów, lokatorów, gości hotelowych itd. Autorami takich napisów są np. właściciele sklepów i punktów usługowych, urzędy i instytucje, administracje osiedli, samorządy, lokale gastronomiczne, przedsiębiorstwa.

Do reprezentatywów zalicza się m.in. polski czasownik *informować*, często używany w napisach publicznych, np.:

[ADMINISTRACJA DS. FEMINA INFORMUJE, ŽE WYKWATEROWANIE
ODBYWA SIĘ W GODZINACH OD 7–15 OD PONIEDZIAŁKU DO PIĄTKU.]

Wielość i różnorodność zebranych napisów wymusza ich uporządkowanie według określonego kryterium, którym będzie sytuacja.

Miejsca zamieszczania informacji to drzwi, okna czy ściany urzędu, instytucji, placówki handlowej lub usługowej. Najbardziej ogólne informacje w formie napisów na drzwiach oznaczają samo wejście lub kierują do niego:

[VCHOD]

[VCHOD VEDLE]

[VCHOD JE VEDLE]

[VCHOD ZA ROHEM]

[VCHOD V PRŮJEZDU]

[HLAVNÍ VCHOD]

[VCHOD ZE DVORA]

[WEJŚCIE]

[WEJŚCIE OBOK]

[WEJŚCIE Z DRUGIEJ STRONY]

Autorzy monografii *Stylistika mluvené a psané češtiny* (Hoffmannová a kol. 2016), opisując komunikację instytucjonalną, za typowe dla niej uznają zdania jednoczłonowe rzeczownikowe lub bezokolicznikowe. *Východ* jest przez nich zaliczany do napisów informacyjnych.

Napisy wskazujące wejście mogą zawierać dodatkowe informacje dotyczące:

- osób, dla których wejście jest przeznaczone:

[SLUŽEBNÍ VCHOD]

[VCHOD PRO ZÁKAZNÍKY]

[VCHOD PRO ZAMĚSTNANCE]

[WEJŚCIE SLUŽBOWE]

[WEJŚCIE DLA PRACOWNIKÓW]

[WEJŚCIE DO BUDYNKU DLA OSÓB NA WÓZKACH –

DRZWI OTWIERA PRACOWNIK OCHRONY]

[WEJŚCIE DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I Z WÓZKAMI DZIECIĘCYMI]

[WEJŚCIE DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

ORAZ DLA MATEK Z DZIEĆMI NA WÓZKACH]

- lokalizacji:

[VCHOD ZA ROHEM Z ULICE VHLKÁ]

[WEJŚCIE OD FRONTU]

[WEJŚCIE DLA INTERESANTÓW OD ULICY TRĘBACKIEJ]

[WEJŚCIE DO MIEJSKIEGO DOMU KULTURY TYLKO OD STRONY
UL. BRZEŹNICKIEJ]

[WEJŚCIE DO BUDYNKU OD STRONY UL. NOWOGRODZKIEJ]

- miejsca, do którego prowadzą:

[VCHOD DO PRODEJNY VEDLE]

[VCHOD DO BUDOVY]

[RESTAURACE OTEVŘENA! –

VCHOD PRŮJEZDEM PŘES LETNÍ ZAHRÁDKU]

[WEJŚCIE DO BUDYNKU]

Zarejestrowany materiał nie tylko odzwierciedla ekwiwalencję wyrazów *wejście* – *vchod*, co wydaje się oczywiste, ale także wskazuje inne zastosowanie w napisach czeskiego wyrazu *vstup*, który, podobnie jak jego polski odpowiednik *wstęp*, występuje głównie w zakazach. Porównanie znaczeń obydwu wyrazów obrazuje niepełną symetrię znaczeniową. W języku czeskim np. połączenie *vstup do budovy* jest akceptabilne, w języku polskim *wstęp do budynku* – nie. To umożliwia użycie czeskiego wyrazu *vstup* w napisach informacyjnych:

[VSTUP PRO KOČÁREK]

[VSTUP PRO TĚLESNĚ POSTIŽENÉ]

[BEZBARIÉROVÝ VSTUP Z BENEŠOVY ULICE]

[BEZBARIÉROVÝ VSTUP PRO IMOBILNÍ OBČANY A MATKY S KOČÁRKY
JE Z BENEŠOVY ULICE]

Zakres stosowania analizowanych napisów jest dość ograniczony. Dotyczą one praktycznie dwu grup obywateli: matek z dziećmi i osób niepełnosprawnych. Napis *Vstup pro kočárek* nie ma dosłownego ekwiwalentu w polszczyźnie,

podobnie jak *Bezbariérový⁴⁶ vstup* oznaczający *Wejście dla osób z niepełnosprawnościami*. Wzajemna substytucja wyrazów *vchod* i *vstup* jest potwierdzona⁴⁷, jednak w większości napisów czeskich nominujących wejście jako takie używany jest wyraz *vchod*. Uwagę zwraca użycie nienotowanego w czeskich pracach leksykograficznych przymiotnika *imobilní* na określenie osoby unieruchomionej.

W przypadku miejsc oznaczanych jako wyjście mamy do czynienia z napisami:

[VÝCHOD]

[WYJŚCIE]

Znajdują się one w miejscach publicznych (na dworcach, w sklepach, środkach komunikacji miejskiej itp.), lecz częściej przybierają dłuższą formę, jak typowe w obu językach napisy dotyczące bezpieczeństwa osób i mienia:

[NOUZOVÝ VÝCHOD]

[ÚNIKOVÝ VÝCHOD]

[WYJŚCIE EWAKUACYJNE]

[WYJŚCIE AWARYJNE]⁴⁸

W zebranych materiale wystąpiły również czeskie napisy zindywidualizowane, niestanowiące wzorców znaków bezpieczeństwa utrwalonych na odpowiednich tablicach i powszechnie dystrybuowanych:

[ÚNIKOVÝ VÝCHOD A VSTUP PRO TĚLESNĚ POSTIŽENÉ]

[VSTUP NA ČIP]

[POUZE VÝCHOD]

46 'určený pro invalidní vozíky' (<https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=BEZBARI%C3%89ROV%C3%9D+> [dostęp: 22.03.2022])

47 W zebranych materiale egzemplifikacyjnym zarejestrowane zostały dwa napisy *Vchod pro kočárek* i *Vstup pro kočárek*.

48 Zarejestrowane napisy (*Nouzový východ*; *Únikový východ*; *Wyjście ewakuacyjne*; *Wyjście awaryjne*) często są zastępowane piktogramami w kolorze zielonym, które wskazują kierunek ewakuacji. Czeskie i polskie napisy mogą też zawierać elementy werbalne i ikoniczne.

[ZDE NENÍ VCHOD]
 [RODIČE S KOČÁRKY MOHOU VYUŽÍVAT VCHOD PRO IMOBILNÍ]

Do informacji przekazywanych klientom należy ta dotycząca godzin otwarcia placówki handlowej, usługowej czy gastronomicznej, zamieszczana na drzwiach do niej prowadzących. Jak się okazuje, ani w języku polskim, ani w czeskim nie ma jednego wzorca takiej informacji.

Udokumentowane napisy w języku czeskim to:

[PROVOZNÍ DOBA]
 [OTEVÍRACÍ DOBA]
 [OTEVÍRACÍ DOBA KANCELÁŘE]
 [OTVÍRACÍ DOBA]
 [PRODEJNÍ DOBA]
 [PRACOVNÍ DNY]
 [DNY PRACOVNÍHO KLIDU]

Dwa pierwsze występują najczęściej. Napis *Otvírací doba* można traktować jako rzadziej używany wariant napisu *Otevírací doba*. Rzadko spotyka się napis *Prodejní doba*, jeszcze rzadziej – *Pracovní doba* i *Pracovní dny*. Frazem *dny pracovního klidu* (pol. *dni wolne od pracy*) został zarejestrowany tylko raz, w napisie informującym o odwiedzinach w hotelu pracowniczym zakładów Nová Mosilana w Brnie.

Warte odnotowania są udokumentowane czeskie i polskie napisy pojawiające się w okresie świątecznym:

[SVÁTEČNÍ OTEVÍRACÍ DOBA]
 [SVÁTEČNÍ PROVOZNÍ DOBA]
 [GODZINY OTWARCIA W OKRESIE ŚWIĄTECZNYM]
 [GODZINY PRACY W OKRESIE ŚWIĄTECZNYM]

Oto polskie napisy informujące o godzinach otwarcia sklepu, biura, przychodni czy urzędu:

[OTWARTE]
 [GODZINY OTWARCIA]

[GODZINY OTWARCIA SALONU]
 [SKLEP CZYNNY]
 [PRZYCHODNIA LEKARSKA CZYNNNA]
 [BIURO CZYNNNE]
 [CZYNNE]
 [NIEDZIELA HANDLOWA 10.00–16.00]⁴⁹

Zarówno w czeskich, jak i w polskich napisach tego typu po podanych formułach wymieniane są dni tygodnia i godziny otwarcia. Zwraca uwagę polski napis *Sklep czynny* – analogiczny napis czeski z wyrazem *obchod* nie jest wykorzystywany.

Imiesłowy przymiotnikowe *otwarte* i *otevřeno* występują samodzielnie, ale są także używane w napisach typu:

[OTEVŘENO – PONDĚLÍ – PÁTEK 9–17]

[OTWARTE – PN – PT 10.00 -18.00]

[OTWARTE – ZAPRASZAMY]

W polskich napisach dotyczących godzin pracy placówki handlowej czy usługowej występują również formy *zapraszamy* / *serdecznie zapraszamy*, po których widnieją dni tygodnia (z reguły skrótowo) i godziny:

[ZAPRASZAMY PON – PT 10–18 SOB 10–14]

[ZAPRASZAMY OD PONIEDZIAŁKU DO PIĄTKU OD 9.00 DO 18.00

W SOBOTY OD 10.00 DO 14.00.]

[SERDECZNIE ZAPRASZAMY PON – PT 9.00–17.00]

[SERDECZNIE ZAPRASZAMY PN. – PT. 9.00–17.00]

[SZANOWNI KLIENCI – 28 SIERPANIA – NIEDZIELA HANDLOWA – ZAPRASZAMY]

Takie napisy znajdują się wyłącznie na drzwiach placówek handlowych i usługowych, pełniąc jednocześnie funkcję dyrektywną. Mamy bowiem do czynienia

49 W odróżnieniu od Republiki Czeskiej w Polsce od 1 marca 2018 roku na mocy *Ustawy z dnia 10 stycznia 2018 r. o ograniczeniu handlu w niedziele i święta oraz w niektóre inne dni* obowiązuje zakaz handlu w niedziele. W praktyce oznacza to, że handel może się odbywać jedynie w kilka niedziel w roku.

z użyciem czasownika performatywnego w formie pierwszoosobowej liczby mnogiej. Analogiczne napisy czeskie, jeśli już się pojawiają, są elementem dodatkowym, stanowiącym odrębny napis, np.:

[VÍTÁME VÁS V NAŠÍ PRODEJŇĚ – PRODEJNÍ DOBA...]
[PRODEJNÍ DOBA PO–PÁ 9:00–17:00 – TĚŠÍME SE NA VAŠI NÁVŠTĚVU]

Często używany przez Czechów frazem *Těšime se na vaši návštěvu* można przetłumaczyć jako *Zapraszamy państwa ponownie* lub *Cieszymy się na państwa wizytę*, natomiast *Vítáme vás v naší prodejně* jako *Witamy państwa w naszym sklepie*.

Zarejestrowane napisy informujące interesantów o godzinach pracy urzędu lub instytucji są następujące:

[ÚŘEDNÍ HODINY]
[PROVOZNÍ HODINY]
[PRACOVNÍ DOBA]

[GODZINY PRACY]
[GODZINY PRACY URZĘDU]
[GODZINY URZĘDOWANIA]

W napisach czeskich mogą się pojawiać jednocześnie sformułowania *Úřední hodiny* i *Pracovní doba*. Pierwsze odnosi się do godzin przyjmowania interesantów, drugie – do pracy instytucji jako takiej. W napisach polskich odpowiednikiem *Úřední hodiny* w analogicznej sytuacji byłby napis *Godziny przyjęć interesantów*. W obydwu językach podane formuły mogą być rozszerzone o element wskazujący na rodzaj instytucji:

[PROVOZNÍ DOBA KANCELÁŘE]
[GODZINY PRACY URZĘDU]
[DOBA HOTELOWA OD GODZ. 12.00 DO GODZ. 10.00 DNIA NASTĘPNEGO]

Zamiast informacji dotyczącej godzin pracy mogą być użyte inne formuły, np.:

[PROVOZNÍ HODINY PO TELEFONICKÉ DOHODĚ TEL. ...]

Placówki medyczne (szpitale, przychodnie, gabinety lekarskie) informują o swoim funkcjonowaniu za pomocą napisów:

[ORDINAČNÍ HODINY...]

[ORDINAČNÍ DOBA...]

[GODZINY OTWARCIA PRZYCHODNI 8.00 – 16.00]

[PRZYCHODNIA CZYNNNA 8.00 – 20.00]

[GODZINY PRZYJĘĆ 10.00 – 16.00]

Podobnie jak w przypadku napisów w urzędach i instytucjach, w czeskich placówkach medycznych informacja zamieszczana na tabliczce często zawiera dwie informacje: o godzinach pracy przychodni (*provozní doba*) i godzinach przyjęć pacjentów (*ordinační hodiny*). Na jednej z tabliczek na drzwiach przychodni w Hradec Králové zamieszczone zostały trzy napisy:

[OTEVÍRACÍ DOBA... – PROVOZNÍ DOBA... – ORDINAČNÍ HODINY...]

Podobnych napisów polskich nie udało się zarejestrować. Różnice między polskimi a czeskimi napisami mają, jak się wydaje, podłoże kulturowe. Dla Polaków godziny pracy lekarza w przychodni czy gabinecie są równoznaczne z godzinami przyjęć pacjentów, dla Czechów niekoniecznie.

W przypadku części lokalu (np. restauracji, stołówki) informacja może dotyczyć jej udostępnienia:

[TERASA OTEVŘENA]

[VCHOD PRO VÝDEJ OBĚDŮ OTEVŘEN 10,45-12,00 HOD.]

[LOKAL CZYNNY CAŁODOBOWO]

Odrębne napisy widnieją na kasach będących częścią instytucji, np. zakładu energetycznego czy gazowni:

[POKLADNÍ HODINY 8.00 – 12.00]

[KASA CZYNNNA 12.00 – 16.00]

Bogaty i różnorodny zbiór stanowią napisy informujące o zmianach w funkcjonowaniu urzędów, placówek handlowych czy usługowych. Zwykle nie są w nich wykorzystywane gotowe, szablonowe tablice, ponieważ każdy przypadek ma charakter indywidualny, w związku z czym konieczne jest uwzględnienie specyficznych warunków działalności. Treść napisów – informacji kierowana jest do różnych adresatów i już ten fakt powoduje zróżnicowanie takich napisów. Relacje między urzędem a interesantem są odmienne od relacji między personelem sklepu a klientem. Zwłaszcza pierwszy układ cechuje niesymetryczność, świadomość podporządkowania obywatela władzy utożsamianej z instytucją czy urzędem mają obie strony układu komunikacyjnego, czego wyrazem jest treść napisów. Posiadają one formalny charakter oraz zawierają elementy dominacji nadawcy i odindywidualizowania języka, którego używa on w stosunku do adresata.

Inaczej sytuacja wygląda w przypadku placówek handlowych i usługowych, będących miejscami pełnymi różnego rodzaju informacji kierowanych do klientów. Są to wszelkie informacje dotyczące funkcjonowania placówki, ważne dla klienta. Oczywiście wiele z nich pełni funkcję reklamową, one jednak nie są przedmiotem niniejszej analizy.

Różnice kulturowe między Polakami a Czechami znajdują odzwierciedlenie w czeskich napisach informujących o przerwie obiadowej. Przerwa w funkcjonowaniu instytucji, placówki handlowej czy usługowej ma w Republice Czeskiej długą tradycję. I choć coraz częściej się od niej odchodzi, to czasem można jeszcze spotkać następujące napisy:

[PAUZA 13.00–13.30]

[POLEDNÍ PAUZA – 13.00–13.30]

[POLEDNÍ PŘESTÁVKA 13.00–15.00]

[OBĚDOVÁ PAUZA 12–13 HOD – DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[OBĚDOVÁ PAUZA OD 12.30–13.00]

Tych pięć napisów widniało na drzwiach małych sklepów, co może świadczyć o tym, że zostały wprowadzone decyzją ich właścicieli. Na drzwiach instytucji czy dużych sklepów sieciowych takie napisy nie zostały zarejestrowane. Wyjątek stanowi rozbudowana informacja zamieszczona na drzwiach brneńskiego oddziału Banku Hipotecznego:

[VÁŽENÍ KLIENTI, V DOBĚ OBĚDOVÉ PAUZY JE POBOČKA UZAVŘENA
V ČASE 12.00–13.00. –DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ – TÝM PRACOVNÍKŮ
POBOČKY]

Podobne polskie napisy, typu *Przerwa na obiad* czy *Przerwa obiadowa*, nie występują, choć podane określenia istnieją w polszczyźnie.

Napisy informujące o zmianach w funkcjonowaniu placówki bez podania przyczyn najczęściej dotyczą jej zamknięcia lub ograniczeń czasu pracy, np.:

[DNES 30.04. HALA ZAVŘENA]
[DNES ZAVŘENO]
[DOČASNĚ UZAVŘENO]
[KAŽDOU STŘEDU OTEVŘENO POUZE DO 11.30 HOD.]
[KAŽDÉ PONDĚLÍ ZAVŘENO]
[OD 14.00 HOD. ZAVŘENO]
[VE STÁTNÍ SVÁTKY STŘEDISKO UZAVŘENO]
[UZAVŘENO!!!]
[OTEVÍRACÍ DOBA ZKRÁCENA OD PONDĚLÍ DO PÁTKU]⁵⁰
[OBJEKT NENÍ V PROVOZU]
[PRODEJNA ZRUŠENA]

[ZAMKNIĚTE]
[W PONIEDZIAŁKI ZAMKNIĚTE]
[W DNIU 10.02. SKLEP CZYNNY OD GODZINY 12.00.]
[W DNIU DZISIEJSZYM LOKAL NIECZYNNY – PRZEPRASZAM]
[W SOBOTY SALON BĘDZIE NIECZYNNY DO ODWOŁANIA –
ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY]
[OD DNIA 28.02.2017 SALON NIECZYNNY DO ODWOŁANIA – PRZEPRASZAMY]

W obu językach stosowana jest forma imiesłowu przymiotnikowego biernego: w napisach czeskich *otevřeno*, *zavřeno*, *uzavřeno*, w polskich *otwarte*, *zamknięte*, *czynny*, *nieczynny*. W jednym z polskich napisów zostało użyte sformułowanie w *dniu dzisiejszym* (zamiast *dziś* czy *dzisiaj*) charakterystyczne dla stylu

⁵⁰ Forma imiesłowu przymiotnikowego *zkrácena* pojawiła się tylko raz, co pozwala uważać ją za mniej typową.

administracyjnego obfitującego w tego typu połączenia wielowyrazowe. W napisach polskich uwagę zwracają zamieszczane na końcu akty przeprosin.

Analizowane napisy zwykle są obudowywane innymi informacjami, zwłaszcza gdy ich odbiorcą jest klient, z którym należy mieć dobre relacje ze względu na wymierne korzyści. Obrazują to dwa polskie napisy, zamieszczone odpowiednio na placówce pocztowej i oddziale banku:

[SZANOWNI PAŃSTWO, UPRZEJMIE INFORMUJEMY, ŻE W OKRESIE
OD 1 LIPCA DO 31 SIERPNI 2017 R. NASTĄPI ZMIANA GODZIN PRACY
UP LUBLIN 1. PLACÓWKA BĘDZIE CZYNNNA W: PONIEDZIAŁEK:
OD 7.00 PRZEZ CAŁĄ DOBĘ, WTOREK – PIĄTEK: PRZEZ CAŁĄ DOBĘ,
SOBOTA: DO 21.00, NIEDZIELA: 10.00–17.00. ZAPRASZAMY.]

[UWAGA – ZMIANA GODZIN OTWARCIA PLACÓWKI – SZANOWNI KLIENCI,
UPRZEJMIE INFORMUJĘ, ŻE OD DNIA 01 KWIETNIA 2015 R.
ODDZIAŁ BĘDZIE CZYNNY W GODZINACH OD 10.00 DO 17.00.
Z POWAŻANIEM DYREKTOR ODDZIAŁU]

Zawierają one wiele elementów tekstu pisanego (np. korespondencji banku z klientem), takich jak zwroty adresatywne, formuła grzecznościowa z *poważaniem*. Do takich elementów można również zaliczyć utarty frazem *uprzejmie informuję / informujemy*, rekomendowany przez autorów poradników jako jeden z podstawowych zwrotów grzecznościowych podczas sporządzania pism oficjalnych. Podobnie funkcjonuje frazem *uprzejmie przypominamy*⁵¹, choć ten jako przykładowy nie jest podawany. Znajdujemy go w napisie, którego nadawcą jest szpital, a odbiorcą pacjent:

[SZANOWNI PACJENCI, UPRZEJMIE PRZYPOMINAMY, ŻE PODCZAS
ZABIEGÓW OBOWIĄZUJĄ GODZINY WYZNACZONE PRZEZ REHABILITANTA.
UWAGA: ZABIEG NIEWYKORZYSTANY W TERMINIE (Z WINY PACJENTA) –
PRZEPADA.]

Użycie czasownika *przypominać* jest analogiczne do użycia czasownika *informować*. Łączliwość z przysłówkiem *uprzejmie* tylko to potwierdza. W napisach

51 W formule tej R. Piętkowa dostrzeża dążenie do podmiotowego kontaktu, dbałości o odbiorcę (Piętkowa 2000: 101).

czeskich taka wymiennosť między czasownikami *upozornovat* a *připomínat* nie ma miejsca. Ten drugi nie występuje w czeskich napisach publicznych.

W napisach informujących o przyczynach zamknięcia lub zmian godzin otwarcia placówki handlowej, usługowej, medycznej czy urzędu wskazywane są najczęściej:

- choroba, wyjątkowe okoliczności, pogoda:

[DNES 28.12.2012 PRO NEMOC ZAVŘENO]

[PRO NEPŘÍZEŇ POČASÍ ZAVŘENO]

[Z DŮVODU OCHRANY A PREVENCE NEBEZPEČÍ ROZŠÍŘENÍ NEMOCI

COVID-19 OBCHOD JE DOČASNĚ UZAVŘEN]

[Z DŮVODU VÝPADKU PROUDU DNES ZAVŘENO]

[Z POWODU CHOROBY SKLEP NIECZYNNY]

- prace budowlane, remontowe:

[ZAVŘENO – REKONSTRUKCE]

[Z DŮVODU REKONSTRUKCE ZAVŘENO]

[VYHLÍDKA JE UZAVŘENA Z DŮVODU REKONSTRUKCE.

DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[Z UWAGI NA REMONT TRWAJĄCY W GODZINACH POPOŁUDNIOWYCH
PRZYCHODNIA CZYNNNA JEST DO 18.00 DO ODWOŁANIA]

[INFORMACJA – OD 28.08.2020 R. BIBLIOTEKA BĘDZIE NIECZYNNA
Z POWODU REMONTU. ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY.]

- kwestie techniczne:

[DNES Z PROVOZNÍCH DŮVODŮ ZAVŘENO]

[Z PROVOZNÍCH DŮVODŮ UZAVŘENO!!!]

[Z PROVOZNÍCH DŮVODŮ JE POBOČKA UZAVŘENA]

[ZAVŘENO Z TECHNICKÝCH DŮVODŮ]

[V PONDĚLÍ 30.04.2012 Z TECHNICKÝCH DŮVODŮ ZAVŘENO]

[DNE 30.04.2018 Z TECHNICKÝCH DŮVODŮ ZAVŘENO]

[Z TECHNICKÝCH DŮVODŮ JE LÉKÁRNA UZAVŘENA]

[Z PRZYCZYN TECHNICZNYCH SKLEP ZAMKNIĘTY]
[16.09. AWARIA SYSTEMU – BUTIK CZYNNY DO GODZ. 18:00.
ZAPRASZAMY W SOBOTĘ OD GODZ. 10:00.]

– urlop:

[DOVOLENÁ OD 12.5. DO 16.5. – OBJEDNÁVKY NA DALŠÍ TÝDEN VOLEJTE
I V DOBĚ DOVOLENÉ. DĚKUJI.]

[DOVOLENÁ 9.08.–25.08]

[OD 27.04. DO 6.05. DOVOLENÁ – ZAVŘENO]

[OD 13.03.2014 DO 5.04.2014 SKLEP NIECZYNNY
Z POWODU URLOPU]

– kwestie organizacyjne:

[V ÚTERÝ 8. KVĚTNA 2012 OD 16 H DO 19 H RESTAURACE ZADÁNA]

[VE ČTVRTEK 17.1. A V PÁTEK 18.1.2019 JE CK ZAVŘENA
Z DŮVODU VELETRHU CESTOVNÍHO RUCHU V BRNĚ –
V NUTNÝCH PŘÍPADECH VOLEJTE]

[PRZEPRASZAM, ŻE ZAMKNIĘTE, ALE PILNY WYJAZD DO KLIENTA.
JESTEM DOSTĘPNY POD TELEFONEM]

Oto dwa czeskie napisy, w których nie podano przyczyny zamknięcia placówki handlowej, podano natomiast numery telefonów w razie potrzeby złożenia reklamacji przez klienta:

[PRODEJNA UZAVŘENA. VEŠKERÉ REKLAMACE LZE VYŘÍDIT
NA TELEFONNÍM ČÍSLE]

[PRODEJNA UZAVŘENA. – V PŘÍPADĚ REKLAMACE NEBO JINÉHO DOTAZU
VOLEJTE CENTRÁLU SPOLEČNOSTI]

W języku czeskim używane są dwa synonimiczne czasowniki *zavřít* i *uzavřít*, przy czym ten drugi częściej pojawia się w sytuacji oficjalnej. Idiomatyczny

charakter ma zwrot z *provozních důvodů*, który w tłumaczeniu na język polski brzmi: z *przyczyn organizacyjnych* lub z *przyczyn technicznych*.

Zwrot *pro nemoc* w napisie *Dnes 28.12.2012 pro nemoc zavřeno* jest mniej staranny niż zwrot z *důvodu nemoci*. Potwierdza to raz jeszcze, że napisy są odzwierciedleniem języka ich autorów, którym posługują się oni na co dzień i który nierzadko odbiega od powszechnie przyjętego wzorca czy oczekiwań odbiorców. Zresztą te ostatnie również są zróżnicowane.

Rozbieżność między analizowanymi polskimi i czeskimi napisami tej treści dotyczy nominacji miejsca. W polskich napisach zwykle wskazany jest obiekt (sklep, przychodnia), w czeskich ten element na ogół jest pomijany.

Z przytoczonymi napisami wykorzystywanymi w placówkach handlowych i usługowych wyraźnie kontrastuje napis na drzwiach Urzędu Województwa Morawsko-Śląskiego w Ostrawie (czes. *Krajský úřad Moravskoslezského kraje v Ostravě*):

[INFORMACE O UZAVŘENÍ KRAJSKÉHO ÚŘADU –
V PONDĚLÍ 31.12.2012 BUDE KRAJSKÝ ÚŘAD
PRO VEŘEJNOST UZAVŘEN
S VYJÍMKOU PODATELNÝ, KTERÁ BUDE V PROVOZU
OD 7.30 DO 13.00 HOD.]

W napisie tym można dostrzec typowe cechy stylu administracyjnego, takie jak dominacja rzeczowników i przyimków, redundancja, odindywidualizowanie (*informace o uzavření krajského úřadu; bude krajský úřad pro veřejnost uzavřen*).

Napisy mogą informować o braku przejścia lub zamknięciu wejścia na określony teren, np.:

[VCHOD UZAVŘEN]
[TATO BRÁNA JE TRVALE UZAVŘENA. ODCHOD Z PARKU
POUZE HLAVNÍ BRÁNOU. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ!]
[ZDE NENÍ BĚŽNÝ VÝCHOD – CHOĎTE KOLEM RECEPCE]
[ZDE NENÍ VRÁTNICE]

[TEREN INSTYTUTU – BRAK PRZEJŚCIA DO PARKU]
[PRZEJŚCIA NIE MA – CMENTARZ ZAMYKANY JEST NA NOC]

Jak widać, fakt zamknięcia wejścia może nie być w żaden sposób uzasadniony, a jedynie skonstatowany (*vchod uzavřen*).

Przywołujących na myśl czasy gospodarki nakazowo-rozdzielczej w Polsce i Czechosłowacji, powszechnie źle kojarzących się zwłaszcza osobom starszym napisów, które nie określają powodów ani czasu zamknięcia placówki, np. *Zaraz wracam*, *Remanent* czy *Přijdu hned*, praktycznie się już nie spotyka, ale pojedyncze zostały zarejestrowane:

[PŘIJDU HNED]

[INVENTURA]

[11.11.2013 – 15.11.2013 INVENTURA]

[ZARAZ WRACAM]

[WRACAM ZA 10 MIN.]

[WYSZŁAM DO BANKU]

Wyraźnie dostrzegalny jest odwrót od tego typu informacji na rzecz bardziej uprzejmych napisów, których częścią są zwroty adresatywne kierowane do potencjalnych klientów:

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, DNE 3.01.2011 BUDE TATO PRODEJNA UZAVŘENA
Z DŮVODU INVENTARIZACE ZBOŽÍ. OMLOUVÁME SE VÁM
A DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, PRODEJNÍ OKNO JE NYNÍ Z TECHNICKÝCH DŮVODŮ
UZAVŘENO. RÁDI VÁS OBSLOUŽÍME V NASÍ RESTAURACI.]

[SZANOWNI PAŃSTWO, INFORMUJEMY, IŻ PLACÓWKA ZOSTAJE
ZAMKNIĘTA. OD DNIA 24.01.2011 ZAPRASZAMY DO PLACÓWKI
W CZĘSTOCHOWIE, UL. NMP 2. ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY.]

Użycie zwrotów adresatywnych na ogół poprzedza dłuższą treść samego napisu. Wynika to z pragmatyki komunikacji. Trudno bowiem wyobrazić sobie krótkie napisy poprzedzone zwrotami adresatywnymi. Jak można zauważyć, przytoczone napisy zawierają np. akty przeprosin, podziękowania i zaproszenia. W jednym z czeskich napisów wyraźnie podkreślona została więź społeczna ze strony nadawcy: *rádi vás obsloužíme* (pol. *z przyjemnością państwa obsłużymy*).

Podobne cechy noszą napisy na drzwiach placówek medycznych czy gabinetów lekarskich, zawierające informacje o nieświadczeniu czy ograniczeniu świadczenia usług. W języku czeskim wyraźnie dominuje czasownik (*ne*)ordinovat:

[DNE 7.5.2019 NEORDINUJEME Z DŮVODU PŘERUŠENÍ DODÁVKY
ELEKTRĚNY. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

Zdarzają się napisy czysto informacyjne, pozbawione dodatkowych treści:

[MUDR... NEORDINUJE VE DNECH 15.05.2017–17.05.2017 (VČETNĚ)]

Akty przeprosin często występują w napisach informujących o negatywnych z punktu widzenia adresata (np. klienta, mieszkańca, interesanta, podróżnego) zdarzeniach czy okolicznościach (np. zepsuta winda, nieczynna placówka):

[OMLOUVÁME SE CESTUJÍCÍM ZA ZTÍŽENÉ PODMÍNKY PŘI POHYBU
V ODBAVOVACÍ HALE OB HRADEC KRÁLOVÉ. Z DŮVODU PROBÍHAJÍCÍCH
STAVEBNÍCH PRACÍ NA OPRAVĚ VNITŘNÍCH OMÍTEK.
DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

[OMLOUVÁME SE ZÁKAZNÍKŮM. Z PROVOZNÍCH DŮVODŮ
JE PRODEJNA ZAVŘENA]

[OMLOUVÁME SE, V PONDĚLÍ 30.04.2012 ZAVŘENO –
V NALÉHAVÝCH ZÁLEŽITOSTECH VOLEJTE]

[OMLOUVÁME SE, ALE Z DŮVODU PLÁNOVANÉ OPERACE OD 19.5.–23.5.14
TATO PRODEJNA BUDE KRÁTKODOBĚ UZAVŘENA.
OD 26.5. VÁS TU OPĚT RÁDI UVÍTÁME. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

[KOMUNIKAT – SPÓŁDZIELNIA MIESZKANIOWA DWUNASTKA
W RADOMSKU INFORMUJE, ŻE W DNIACH OD 15.07.2019 DO 26.07.2019
KASA W BIURZE SPÓŁDZIELNI BĘDZIE NIECZYNNNA. –
ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY.]

[SKLEP NIECZYNNY OD 9.03. DO 17.03. – PRZEPRASZAMY]

[ZARAZ WRACAM – PROSZĘ ZACZEKAĆ – PRZEPRASZAM]

[W DNIU 25.09.2019 PRACOWNIA NIECZYNNNA –
ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY]

[RECEPCJA NR 1 JEST OBSŁUGIWANA PRZEZ RECEPCJĘ NR 2 ORAZ NR 3 –
ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY]

[SKLEP CZYNNY DO 15.00 – ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY]

Przytoczone przykłady dowodzą istnienia sporych różnic między czeskimi i polskimi napisami informującymi o negatywnym dla odbiorcy stanie rzeczy. Nie chodzi tylko o zwykłe (chwilowe) zamknięcie placówki handlowej, ale także o niedogodności dotyczące poruszania się w określonym miejscu, brak możliwości skorzystania z windy czy ze schodów ruchomych.

W odróżnieniu od języka polskiego w czeszczyźnie akty przeprosin często zajmują pozycję inicjalną w napisie. Praktycznie zawsze stosowana jest uprzejma formuła *omlouváme se*, niekiedy z dopełnieniem wskazującym na kategorię odbiorców: *omlouváme se zákazníkům* (pol. *przepraszamy klientów*); *omlouváme se cestujícím* (pol. *przepraszamy pasażerów*). Może zostać użyty adresatyw *vážení* *zákazníci* (pol. *szanowni klienci*). Taka lokalizacja przeprosin powoduje, że w zakończeniu napisu może pojawić się szablonowa formuła podziękowania *děkujeme za pochopení*.

W polskich napisach tego typu formuła przeprosin znajduje się na końcu, często przybierając standardową formę *za utrudnienia przepraszamy*, spotykaną w napisach informujących o niedogodnościach spowodowanych określonym stanem rzeczy.

Podobieństwo widać w użyciu form liczby mnogiej (czes. *omlouváme se*; pol. *przepraszamy*), typowych dla napisów, w których zbiorowy nadawca zwykle nie jest wprost nazwany. Sporadycznie stosowane są formy liczby pojedynczej (czes. *omlouvám se*; pol. *przepraszam*).

W porównaniu z napisami czeskimi polskie cechuje większa zwięzłość w przekazywaniu informacji. Są one krótsze, mniej rozbudowane, zawierają mniej formuł grzecznościowych.

Jedną z informacji formułowanych w obydwu językach dotyczy awarii bądź uszkodzenia urządzeń, z których korzystają obywatele: drzwi, windy i schodów ruchomych:

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, OMLOUVÁME SE, ESKALÁTOR JE DOČASNĚ
MIMO PROVOZ. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ. ARTIUM, PALÁC PARDUBICE]

[!!UPOZORNĚNÍ!! – PO DOBU REKONSTRUKCE OD 13.5.2019 DO 22.06.2019
 BUDE VÝTAH MIMO PROVOZ – ZA OMEZENÍ PROVOZU
 SE PŘEDEM OMLOUVÁME. SPOLEČNOST VÝTAHY S.R.O.]
 [OMLOUVÁME SE, ESCALÁTOR MIMO PROVOZ –
 WE APOLOGIZE, ESCALATOR OUT OF ORDER]
 [DVEŘE MIMO PROVOZ]
 [ZAŘÍZENÍ MIMO PROVOZ]
 [RESTAURACE MIMO PROVOZ]
 [MIMO PROVOZ]

[AWARIA DRZWI – ZAPRASZAMY OBOK – PRZEPRASZAMY]
 [AWARIA WINDY – ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY]
 [WINDA NIECZYNNA Z POWODU AWARII – PRZEPRASZAMY!]

W napisach czeskich tego typu używa się wyłącznie frazemu *mimo provoz*, który wskazuje na awarię, uszkodzenie czy niesprawność urządzenia. Nie jest to jednak odpowiednik polskiego wyrazu *nieczynny*, czyli ‘jeśli instytucje, sklepy, fabryki lub urządzenia są nieczynne, to są zamknięte lub nie funkcjonują i nie można z nich korzystać’ (Bańko, red. 2000a: 982). Napisy o podobnej treści mogą zawierać również akt przeprosin: *omlouváme se, przepraszamy*. Trzy zarejestrowane czeskie napisy informacyjne: *Dveře mimo provoz*; *Zařízení mimo provoz* i *Mimo provoz* to szablonowe napisy, zwykle na żółtym tle, będące w powszechnej dystrybucji. W polskich napisach pojawia się wyraz *awaria*, którego możliwe ekwiwalenty *porucha* i *havárie* w napisach czeskich nie występują.

Cechą charakterystyczną czeskich napisów informujących o zmianach w działalności placówki jest obecność zwrotu *děkujeme za pochopení*:

[Z TECHNICKÝCH DŮVODŮ OTEVŘENO DO 18.00 HOD. –
 DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]
 [UPOZORNĚNÍ – DNE 31.12.2012 BUDE Z TECHNICKÝCH DŮVODŮ
 REPROSTŘEDISKO UZAVŘENO. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]
 [DNE 30.12.2011 ZAVŘENO Z PROVOZNÍCH DŮVODŮ.
 DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]
 [VÁŽENÍ KLIENTI MODRÉ PYRAMIDY STAVEBNÍ SPOŘITELNY.
 Z TECHNICKÝCH DŮVODŮ BUDE POBOČKA DNE 3.5.2013 ZAVŘENA.
 DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[ZAHRÁDKA MIMO PROVOZ – ČERSTVĚ NATŘENO –
DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

[DNE 7.5.2019 NEORDINUJEME Z DŮVODU PŘERUŠENÍ DODÁVKY
ELEKTRINY. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[UPOZORNĚNÍ!!! – VCHOD DO BUDOVY UZAVŘEN. VSTUP A VJEZD
DO AREÁLU VUT POUZE Z ULICE ÚDOLNÍ 53. DĚKUJI ZA POCHOPENÍ.
SPRÁVA AREÁLU VUT ÚDOLNÍ 53, BRNO]

Znajduje się on zawsze na końcu napisu i jest nieodłącznym elementem komunikacji instytucji z obywatelami. W polskich napisach podobnej treści nie zostały zarejestrowane odpowiedniki *děkujeme za pochopení*, czyli formuły *dziękujemy za zrozumienie* lub *dziękujemy za wyrozumiałość*. W analogicznych napisach polskich wykorzystywana jest formuła *za utrudnienia przepraszamy*.

Czeskie i polskie napisy informujące o zmianach w funkcjonowaniu placówki handlowej czy usługowej mogą przybierać formę rozbudowaną, zawierającą wiele aktów: zwroty adresatywne, akty informacyjne, akty przeprosin, podziękowania:

[VÁŽENÍ KLIENTI, UPOZORŇUJEME VÁS NA ZMĚNU OTEVÍRACÍ DOBY
POBOČKY: Z PROVOZNÍCH DŮVODŮ BUDE POBOČKA VE DNECH 9.12.2019 –
23.12.2019 MEZI 13.00 – 14.00 UZAVŘENA. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ
A OMLOUVÁME SE ZA ZPŮSOBENÉ KOMPLIKACE.]

[VÁŽENÍ KLIENTI, VE DNECH 2.5. A 9.5. BUDE OTEVÍRACÍ DOBA
NAŠÍ POBOČKY DO 16.00 HOD. – DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[VÁŽENÍ KLIENTI, DOVOLUJEME SI VÁS UPOZORNIT NA ÚPRAVU
A ZMĚNU OTEVÍRACÍ DOBY NAŠÍ POBOČKY... CHCEME, ABY VÁM NAŠE
SLUŽBY BYLY DOSTUPNÉ V DOBĚ, KTERÁ VÁM NEJVÍCE VYHOVUJE.

OTEVÍRACÍ DOBU JSME PROTO UPRAVILI PODLE TOHO,
KDY A V JAKÝCH ČASECH NAVŠTĚVUJETE NEJČASTĚJI NAŠÍ POBOČKU]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, DOVOLUJEME SI VÁS UPOZORNIT, ŽE V ÚTERÝ 30.11.21
MÁME OTEVŘENO DO 12H Z DŮVODŮ INVENTURY.

DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

[PIVNICE UZAVŘENA – PROSÍM, VYUŽIJTE NAŠÍ RESTAURACI
S VCHODEM VEDLE]

[SZANOWNI KLIENCI, INFORMUJEMY, ŻE DLA WASZEJ WYGODY
ZMIENILIŚMY GODZINY OTWARCIA SKLEPU – SKLEP OTWARTY JEST
CODZIENNIE W GODZINACH 6.30 – 23.00]

[SZANOWNI GOŚCIE – INFORMUJEMY, ŻE W KOMPLECIE KLUCZY ZNAJDUJĄ SIĘ 1. KLUCZ DO POKOJU 2. KLUCZ DO TOALETY I ŁAZIENKI, KTÓRE ZNAJDUJĄ SIĘ NA KOŃCU KORYTARZA]

[SZANOWNI KLIENCI, UPRZEJMIE INFORMUJEMY, ŻE OD DNIA 6.06.2011 ZMIENIAMY CZAS PRACY NASZEJ PLACÓWKI – ZAPRASZAMY PON. – PT. 9.00 – 18.00 – SOBOTA NIECZYNNE]

[SZANOWNI KLIENCI, UPRZEJMIE INFORMUJEMY, ŻE W DNIU 7.10.2013 (PONIEDZIAŁEK) ODDZIAŁ BĘDZIE CZYNNY DO GODZ. 12.00. ZA UTRUDNIENIA PRZEPRASZAMY. OD 8.10.2013 (WTOREK) ZAPRASZAMY OBOK DO NOWEJ PLACÓWKI PRZY PLACU MIARKI 2]

[UPRZEJMIE INFORMUJEMY PT. CZYTELNIKÓW O GODZINACH OTWARCIA BIBLIOTEKI W OKRESIE WAKACJI: 01.07.–30.09.2017 CZYNNY W GODZ. 8.00–15.00. (OD PONIEDZIAŁKU DO PIĄTKU) UWAGA – WE WSZYSTKIE SOBOTY I NIEDZIELE BIBLIOTEKA ZAMKNIĘTA]

[DRODZY GOŚCIE, W ZWIĄZKU Z SEZONEM URLOPOWYM RESTAURACJA BĘDZIE NIECZYNNA DO DNIA 15-EGO WRZEŚNIA. DO ZOBACZENIA PO WAKACJACH. Z WYRAZAMI SZACUNKU, OBSŁUGA I WŁAŚCICIELE.]

Dbłość o interes klienta, będąca dowodem grzeczności wykorzystywanej komercyjnie, jest wyrażona eksplicytnie (*dovolujeme si vás upozornit; chceme, aby vám naše služby byly dostupné v době, která vám nejvíce vyhovuje; dla waszej wygody zmieniliśmy godziny otwarcia sklepu*). To samo można powiedzieć o aktach przeproszeń (*omlouváme se za způsobené komplikace; za utrudnienia przepraszamy*). Należy także zwrócić uwagę na:

- przenikanie do treści napisów form oficjalnej korespondencji pisanej (z wyrazami szacunku);
- obecność form adresatywnych zorientowanych na zbliżenie z odbiorcą (*vážení klienti; szanowni goście; drodzy goście*);
- podkreślenie więzi z odbiorcą (*do zobaczenia po wakacjach*).

W polskich napisach pojawia się zwrot grzecznościowy *uprzejmie informujemy*, który w wypowiedziach administracyjnych stał się standardowy. Podobna łączliwość czeskiego czasownika *informovat* nie została udokumentowana. Co więcej, sam czasownik *informovat* nie został zarejestrowany w zebranym materiale. Używany jest wyłącznie czasownik *upozornovat*.

W polskich napisach informujących o zmianach dotyczących funkcjonowania placówki często stosowany jest eksplcytny akt zaproszenia do korzystania z usług w innych godzinach lub w innej placówce:

[OD DNIA 13.06.2015 SALON NIECZYNNY – ZAPRASZAMY
DO NASZYCH PLACÓWEK UL. PIŁSUDSKIEGO 12 LUB UL. PIOTRKOWSKA 35]
[PLACÓWKA BANKU NIECZYNNY – ZAPRASZAMY DO ODDZIAŁU
PRZY UL. MODRZEJOWSKIEJ 16]
[REMONT – APTEKA ZAMKNIĘTA – ZAPRASZAMY DO APTEKI ŻŁOTEJ
AL. PIŁSUDSKIEGO 31]
[UWAGA – INFORMUJEMY, OD CZERWCA 2011 ODDZIAŁ BĘDZIE CZYNNY
W SOBOTY W GODZINACH 9.00 – 15.00 – ZAPRASZAMY]

Czeski odpowiednik czasownika *zapraszamy* – *zveme* nie pojawia się w napisach.

Małgorzata Marcjanik, omawiając zaproszenie jako jeden z elementów składających się na polską grzeczność językową, dostrzega takie użycie czasownika *zapraszamy*, choć go nie analizuje. Jak stwierdza:

Poza obszarem zainteresowania pozostają [...] akty zaproszeń kierowane do adresata zbiorowego (ewentualnie pojedynczego, wyodrębnionego ze zbioru, jednak bez cech indywidualnych), o treści będącej zachętą do określonych, w tym wspólnych działań. Na przykład: *Zapraszam(y) do udziału w konkursie*, *Zapraszam(y) do korzystania z naszych usług*, *Zapraszam(y) do wspólnej zabawy* (Marcjanik 1997: 101).

Mamy więc do czynienia ze znaczeniem czasownika *zapraszać* ujawniającym się w kontakcie z odbiorcą zbiorowym, a do takiego właśnie skierowany jest napis publiczny. Znaczenie to, zwykle pomijane w opracowaniach leksykograficznych, precyzyjnie definiuje *Inny słownik języka polskiego*: 'Jeśli zaprosiliśmy kogoś do robienia czegoś, to poprosiliśmy go, aby robił to razem z nami' (Bańko, red. 2000b: 1261). Można zatem traktować *zapraszamy* jako formułę grzeczności kupieckiej, jak nazywa podobne formuły M. Kita, ponieważ dotyczy relacji sprzedawca – klient i jest motywowana interesownością (Kita 2005: 129–140).

W napisach publicznych często przekazywana jest informacja o zmianach dotyczących przeniesienia placówki w inne miejsce. Napisy takie zawierają najczęściej odnośne formy czasowników *přemístit* / *przenosić*:

Fot. 30. Napis czeski w tramwaju

Źródło: Fot. A. Charciarek.

[UPOZORNĚNÍ – PODATELNA MAGISTRÁTU MĚSTA OLOMOUCE,
HORNÍ NÁMĚSTÍ, BYLA PŘEMÍSTĚNA DO PŘÍZEMÍ, DVEŘE ČÍSLO 4]
[PRODEJNA PŘEMÍSTĚNA NAPROTI PŘES ULICI!]

[BIURO FIRMY... ZOSTAŁO PRZENIESIONE NA UL. FRANCUSKĄ 2 LOK. 43
W KATOWICACH]
[Z DNIEM 30.09.2015 PUNKT ZOSTANIE PRZENIESIONY
DO C.H. MANUFATURA]
[RETRO SHOP PRZENIESIONY OBOK]

W czeskich i polskich napisach tego typu widać duże podobieństwa – wykorzystanie form imiesłowu przymiotnikowego *přemístěn / przeniesiony* z łącznikiem *byl* (czes.) / *był* (został) (pol.) lub bez niego (elipsa łącznika).

Zmiany klimatyczne i postęp cywilizacyjny powodują, że na drzwiach polskich i czeskich placówek handlowych i usługowych oraz w środkach transportu publicznego coraz częściej zamieszczane są informacje dotyczące klimatyzacji, zazwyczaj w formie napisów na foliach samoprzylepnych:

[PROSTOR JE KLIMATIZOVÁN]
[KLIMATIZOVÁNO – AIRCONDITIONED]
[ZAVÍREJTE PROSÍM DVEŘE – KLIMATIZOVÁNO]

[POMIESZCZENIE KLIMATYZOWANE]

[LOKAL KLIMATYZOWANY]

[OBIEKT KLIMATYZOWANY – PROSIMY ZAMYKAĆ DRZWI]

[POJAZD KLIMATYZOWANY – PROSZĘ NIE OTWIERAĆ OKIEN]

Należy odnotować, że polskim napisom informującym o pomieszczeniu, obiekcie lub pojeździe klimatyzowanym towarzyszą prośby o zamykanie drzwi. W Czechach podobne zachowania po przekazaniu tej informacji jakby się antycypuje, nie mówi się o nich.

Wpływ postępu technologicznego na treść zamieszczanych napisów dobrze ilustrują informacje na temat dokonywania płatności bezgotówkowych. Płacenie kartą staje się coraz częstszą operacją, co znajduje odzwierciedlenie w komunikacji sklep – klient, restauracja – klient, salon fryzjerski – klient itp. Informacje tego typu są istotne, gdyż zwykle zachęcają do nabywania dóbr, czyli pełnią zarazem funkcję perswazyjną:

[ZDE MŮŽETE PLATIT PLATEBNÍ KARTOU]

[TU ZAPŁACISZ ZBLIŽENIOWO]

Informacja o możliwości płatności bezgotówkowej (kartą, smartfonem) nie-rzadko jest pomijana, ponieważ zastępują ją loga systemów płatniczych Visa, Mastercard czy Diners Club.

Wśród zarejestrowanych napisów czeskich siedem informuje o braku możliwości płatności kartą:

[PLATEBNÍ KARTY NEPŘIJÍMÁME –

DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

[PLATBA KARTOU NENÍ MOŽNÁ – DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

[ZDE JE MOŽNÉ PLATIT POUZE V HOTOVOSTI.

NEAKCEPTUJEME PLATEBNÍ KARTY.]

[NEPŘIJÍMÁME PLATEBNÍ KARTY A EURA]

[NELZE PLATIT KARTOU]

[PLATEBNÍ KARTY NEPŘIJÍMÁME]

[PLATEBNÍ KARTY NEBEREME]

Napisy te dobrze obrazują zjawisko, które niekiedy umyka z pola widzenia – treść napisu jest determinowana przez czynniki takie, jak np. wielkość placówki czy osoba właściciela. Wszystkie zostały zarejestrowane na drzwiach niewielkich lokalnych placówek handlowych, a cztery ostatnie (wypisane ręcznie, niestaranne pod względem graficznym) na okienkach kiosków. Wspomniana niestaranność w przypadku ostatniego napisu jest nie tylko graficzna, ale także językowa (*Platební karty nebereme*). Oczywiście można też zaobserwować zjawisko odwrotne – staranność językową i formalną, którą odznacza się następujący napis:

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, UPOZORNŮJEME VÁS, ŽE NEPŘIJÍMÁME PLATBY
PLATEBNÍ KARTOU. PŘIJÍMÁME POUZE HOTOVÉ PENÍZE
A PLATNÉ STRAVENKY. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

W napisach polskich i czeskich często znajdują odzwierciedlenie kwestie związane z płatnością za towary i usługi. Dotyczy to głównie płatności gotówkowych i bezgotówkowych. Te ostatnie stają się coraz bardziej powszechne. Jednocześnie transakcje gotówkowe (zakup biletu, kawy, przekąski itp.) dokonywane np. bilonem w automatach vendingowych coraz częściej ustępują miejsca transakcjom bezgotówkowym. Nie przypadkiem napisy dotyczące rozmienniania pieniędzy zostały zarejestrowane kilka lat temu:

[PENÍZE NEROZMĚŇUJEME – DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

[PIENIĘDZY NIE ROZMIENIAMY]

[NIE ROZMIENIAMY PIENIĘDZY NA BILON]

Obecnie praktycznie zniknęły one z przestrzeni publicznej, co dobitnie pokazuje dynamikę zmian zachodzących w zbiorze napisów publicznych związanych z przeobrażeniami społeczno-gospodarczymi w otaczającej nas rzeczywistości. Wspomniane przeobrażenia spowodowały również zmianę postaw w stosunku do osób z niepełnosprawnościami, przede wszystkim dostrzeganie ich potrzeb i oczekiwań w zakresie funkcjonowania w społeczeństwie. W przestrzeni publicznej pojawiły się adekwatne napisy, np.:

[MIEJSCE PRZYJAZNE OSOBOM NIEPEŁNOSPRAWNYM]

5.9. Instrukcje / wskazówki

Instrukcje i wskazówki ze względu na podobieństwo pragmatyczne zostaną omówione razem. Wśród badaczy nie ma jednomyślności co do kwalifikacji tych aktów mowy. Najczęściej są przypisywane do aktów dyrektywnych, które tworzą zbiór niejednorodny, gromadzący zróżnicowane akty pobudzające do działania, takie jak zakazy, prośby, rady, propozycje czy zaproszenia.

Trudno nie dostrzec różnicy np. między zakazem a wskazówką. W przypadku zakazu zachowanie niezgodne z jego treścią może powodować określone konsekwencje, np. pociągnięcie do odpowiedzialności karnej za palenie w miejscu publicznym. Niezastosowanie się do wskazówki czy instrukcji może prowadzić do niepożądanych skutków, ale intencją ich autorów jest przede wszystkim dobro tych, do których są kierowane. Wydaje się, że potwierdzeniem tego może być zakwalifikowanie instrukcji / wskazówki przez G.N. Leecha do grupy aktów współpracujących (*collaborative type*) (Leech 1983: 104–105). W swojej klasyfikacji powiązał on kategorię grzeczności z celem illokucyjnym wypowiedzi, tworząc w ten sposób ich cztery typy. W grupie aktów współpracujących znalazły się akty związane z informowaniem, a wśród nich instrukcja / wskazówka (*asserting, reporting, announcing, instructing*) (Leech 1983: 104).

Instrukcje / wskazówki nie są zatem dyrektywą jako taką, ich treść nie sprowadza się do wykonania określonych działań zgodnie z intencją nadawcy zakazu czy nakazu, ale są aktem instruującym, w jaki sposób odbiorca ma je wykonać (zwykle we własnym interesie).

Napisy publiczne będące instrukcjami / wskazówkami zwykle dotyczą funkcjonowania instytucji, działania urzędów i mechanizmów. Klasyfikacji tego typu napisów można dokonać w odniesieniu do miejsc, w których widnieją.

Treści zawarte w instrukcjach / wskazówkach nierzadko są pozbawione elementów grzecznościowych. Autor ogranicza się do przekazania istotnych informacji, które umożliwiają np.: otwarcie drzwi, skorzystanie z bankomatu, kupno biletu, przejście na drugą stronę ulicy.

W zebranych materiale szczególne miejsce zajmują drzwi. To na nich zamieszczana jest większość napisów. Najlepszym tego przykładem są napisy odnoszące się do nich samych, czyli informujące o sposobie wejścia do sklepu, lokalu gastronomicznego, szkoły czy urzędu. Są to swoiste miniinstrukcje wskazujące np. kierunek otwierania lub zamykania drzwi. W języku czeskim np.:

[OD SEBE]

[K SOBĚ]

[TAM]

[SEM]

W polszczyźnie takie napisy nie mają analogicznych semantycznych odpowiedników w rodzaju *od siebie* i *do siebie*. W języku czeskim semantyka przysłówków lokatywnych *tam* i *sem* pozwala na ich wykorzystanie w napisach w celu oznaczenia kierunku otwierania drzwi. W języku polskim użycie przysłówków *tu (tutaj)* i *tam* nie jest możliwe ze względu na brak cech dystynktywnych odnośnie do kategorii ruchu. Do określenia oddalania się lub zbliżania (w tym przypadku drzwi od siebie i do siebie) służą niektóre czasowniki. W obu analizowanych językach znajdujemy czasowniki przybierające formę:

– rozkaznika:

[TLAČTE]

[ZATLAČTE]

[CIĄGNIJ]

[PCHAJ]

– bezokolicznika:

[TÁHNOUT]

[TÁHNOUT DVEŘMI]

[TLAČIT]

[ZATLAČIT]

[CIĄGNAĆ]

[PCHAĆ]

Napisy tego typu są powszechne, widnieją najczęściej na etykietach samoprzylepnych umieszczonych na drzwiach sklepów, aptek, restauracji itd. Zgromadzony materiał dokumentuje częstsze użycie form rozkaznika w obu językach – w polskich napisach w pierwszej osobie liczby pojedynczej, w czeskich – w drugiej osobie liczby mnogiej.

W polszczyźnie zauważalna jest pewna regularność w stosowaniu w napisach określonych form czasownikowych tworzonych od czasowników *ciągnąć* i *pchać*. W języku czeskim podobnej regularności nie ma. Wyraźnie dominują formy czasowników *táhnout* i *tlačit* jako napisy na zielonym tle etykiet samoprzylepnych na drzwiach (często przeszklonych) instytucji, placówek handlowych i usługowych. Te dwie formy można uznać za powszechnie powielany szablon, który skutecznie utrwała się w świadomości językowej społeczeństwa. Kilkukrotnie został zarejestrowany napis *zatláčit*, widniejący nie na szablonowych, lecz na indywidualnie sporządzonych etykietach. Napis z formą rozkaznika *táhněte*, który – jak się wydaje – mógłby być napisem modelowym, w ogóle nie został zarejestrowany. Wymienione formy mogą występować razem w ramach jednego napisu, np.:

[TAM – TLAČTE]
[OTEVŘIT – TLAČTE]

Jako instrukcję można uznać opis przycisku otwierającego drzwi:

[POZOR – TLAČÍTKO DVEŘÍ]
[POUŽIJTE TLAČÍTKO K OTEVŘENÍ DVEŘÍ]

Ostatni napis, choć stanowi przykład dyrektywy, nie może być interpretowany jako nakaz czy polecenie, ponieważ beneficjentem potencjalnego działania jest jego adresat.

Przedstawione napisy można traktować nie tylko jako instrukcję, ale także jako ostrzeżenie⁵²:

[POZOR – DVEŘE SE OTEVÍRAJÍ DOVNÍŘ]
[POZOR – DVEŘE SE OTEVÍRAJÍ K VÁM]

[UWAGA! DRZWI OTWIERANE NA ZEWNĄTRZ]

W ostatnich kilkudziesięciu latach na drzwiach placówek użyteczności publicznej oraz wielorodzinnych domów mieszkalnych pojawiły się napisy dotyczące nowych rozwiązań technicznych:

52 Polskiemu napisowi towarzyszy grafika ostrzegająca przed uderzeniem drzwi.

[NEZAVÍRAT – DVEŘE SE UZAVŘOU SAMY]
 [DVEŘE SE ZAVÍRAJÍ SAMY – BEZ DOTYKU]
 [NETAHAT! (OTVÍRÁ SE SAMO)]
 [JE NAINSTALOVÁN SAMOZAMYKACÍ ZÁMEK – KLÍČ POUŽÍVEJTE
 POUZE PRO OTEVÍRÁNÍ DVEŘÍ Z ULICE!!!]
 [DVEŘE SE OTEVÍRAJÍ AUTOMATICKY – PROSÍME NEDOTÝKEJTE SE DVEŘÍ
 (MECHANISMUS JE TÍM POŠKOZOVÁN) – V PŘÍPADĚ, ŽE SE NEOTEVÍRAJÍ,
 ZKUSTE USTOUPIT POD SCHODY]
 [DVEŘE JSOU NA AUTOMATICKÝ POHON! STAČÍ LEHCE ZATLAČIT
 A DVEŘE SE OTEVŘOU I ZAVŘOU SAMY.]
 [DVEŘE JSOU AUTOMATICKÉ – DOORS ARE AUTOMATIC]

[DRZWI AUTOMATYCZNE]
 [UWAGA – DRZWI OTWIERANE AUTOMATYCZNIE]
 [UWAGA – DRZWI OTWIERAJĄ SIĘ AUTOMATYCZNIE]
 [DRZWI ZAMYKAJĄ SIĘ SAMOCZYNNIE]
 [DRZWI SAMOZAMYKAJĄCE]
 [PO GODZINIE 17 DRZWI OTWIERAJĄ SIĘ WYŁĄCZNIE ZA POMOCĄ
 KARTY DO BANKOMATU]
 [DRZWI ZAMYKAJĄ SIĘ SAMOCZYNNIE – NIE DOPYCHAĆ]

W zgromadzonym materiale polskim na etykietce samoprzylepnej wielokrotnie pojawił się napis *Uwaga – drzwi automatyczne*, który można traktować jako kalkę z języka angielskiego *Caution – automatic door*. Kilka razy zarejestrowane zostały profesjonalnie sporządzone napisy *Uwaga – drzwi otwierane automatycznie* i *Drzwi zamykają się samoczynnie*. Natomiast napis *Drzwi samozamykające* należy traktować jako marginalny, wątpliwy pod względem poprawności językowej.

W zbiorze czeskich napisów dotyczących automatycznego zamykania drzwi rzadko używany jest przymiotnik *automatický* i przysłówki *automaticky*. Nie zostały one zarejestrowane na profesjonalnie przygotowanych tabliczkach ani na etykietach.

Sposób automatycznego otwierania dotyczy również bramy:

[BRAMA OTWIERANA AUTOMATYCZNIE]
 [UWAGA!!! BRAMA ZAMYKANA AUTOMATYCZNIE]
 [BRAMA URUCHAMIANA AUTOMATYCZNIE – NIE OTWIERAĆ RĘCZNIE]

Są to jedyne tego rodzaju napisy w zgromadzonym polskim materiale egzemplifikacyjnym, w czeskim nie wystąpił żaden.

Określone sytuacje, a ściślej warunki determinują kształt instrukcji wejścia do budynku lub na określony teren, stąd tak duża ich różnorodność. Instruujące napisy najczęściej odsyłają do przycisków i dzwonek, np.:

[ZVOŇTE ZDE]
 [ZVOŇTE NA ZVONEK]
 [VSTUP POUZE NA KARTY – ZVOŇTE]
 [V DOBĚ 8.10 – 12.30 JE VSTUP DO BUDOVY ŠKOLY
 MOŽNÝ JEN PŘES DVEŘE VEDLE VRÁTNICE.
 KE VSTUPU DO BUDOVY VYUŽIJTE „ZVONEK VRÁTNICE“.]
 [PROSÍME, ZVOŇTE NA OBSLUHU DVEŘÍ]
 [V PŘÍPADĚ NEPŘÍTOMNOSTI ZVOŇTE]
 [V PŘÍPADĚ NEPŘÍTOMNOSTI PRACOVNÍKA UBYTOVNY NA PROVOZOVNĚ
 VOLEJTE...]
 [ZVOŇTE – POUŽIJTE ZVONEK U DVEŘÍ
 PŘI VSTUPU DO BUDOVY]

 [NIE SZARPAĆ! DZWONIĆ DOMOFONEM]
 [DZWONIĆ DOMOFONEM]
 [PROSZĘ DZWONIĆ NA DOMOFON]⁵³
 [PROSZĘ DZWONIĆ – DZWONEK PO LEWEJ STRONIE]
 [OTWIERANIE DRZWI]
 [OTWIERANIE PRZYCISKIEM NA ŚCIANIE]
 [OTWIERANIE DRZWI PRZYCISKIEM
 PODŚWIETLONYM NA ZIELONO]
 [PRZED WYSIADANIEM PROSZĘ NACISNĄĆ PRZYCISK]
 [PRZYCISK OTWIERANIA DRZWI]
 [PRZYCISK OTWIERAJĄCY DRZWI]
 [PRZYCISK OTWIERANIA DRZWI PRZEZ PASAŻERA]

W czeskich napisach konsekwentnie stosowane są formy trybu rozkazującego drugiej osoby liczby mnogiej (*zvoňte*), w polskich instrukcje formalnie

53 Wyrażenie *dzwonić na domofon* jest potoczne.

przypominają nakazy lub prośby (*dzwonić; proszę dzwonić*). Pojawia się w nich forma bezokolicznika, a w jej sąsiedztwie leksykalny wykładnik intencji prośby *proszę*. W treści napisów polskich wymieniany jest dzwonek, przycisk lub domofon. W napisach czeskich nie występuje odpowiednik polskiego wyrazu *domofon* w znaczeniu ‘urządzenie, które umożliwia komunikację głosową między osobą znajdującą się w mieszkaniu lub w domu a osobą będącą przy wejściu lub bramie’⁵⁴. W analogicznych kontekstach w języku czeskim używa się wyrazu *zvonek*. Nazwa właściwa urządzenia, *domáci telefon*, będąca ekwiwalentem polskiego domofonu, nie wystąpiła w zgromadzonym materiale.

Widniejący na drzwiach napis – instrukcja może wskazywać inne wejście do budynku lub na określony teren:

[VCHOD DO PRODEJNY VEDLE]
 [VCHOD DRUHÝMI DVEŘMI]
 [VCHOD NA TENISOVÉ KURTY BRANKOU ZA ROHEM]
 [POZOR!!! – NOVÝ VSTUP ZA ROHEM!!!]
 [VSTUP VPRAVO]
 [POUZE VSTUP – VÝCHOD DRUHOU STRANOU PRODEJNY]
 [VSTUP DO AREÁLU]
 [VSTUP DO BAZÉNU A TĚLOCVIČNY]
 [VSTUP DO ZÁZEMÍ PRODEJNY]

 [WEJŚCIE OD FRONTU]
 [WEJŚCIE OBOK]
 [WEJŚCIE DLA INTERESANTÓW OD ULICY TRĚBACKIEJ]
 [WEJŚCIE DO BUDYNKU OD STRONY UL. NOWOGRODZKIEJ]

Charakterystyczną cechą napisów zawierających instrukcje / wskazówki jest występowanie przysłówków *obok* (pol.) i *vedle* (czes.). W języku czeskim w podobnych kontekstach używany jest też przymiotnik *vedlejší*, np.:

[V ÚTERÝ 6.05.2014 OD 6.00 – 18.00 HOD. BUDE Z PROVOZNÍCH DŮVODŮ
 VCHOD DO UBYTOVNY BRNO HOTELEM BRNO (VEDLEJŠÍ VCHOD VLEVO).
 DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

54 https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=62577&ind=0&w_szukaj=domofon [dostęp: 22.03.2022].

Na uwagę zasługują następujące czeskie napisy – instrukcje:

[LETNÍ VCHOD UZAVŘEN – POUŽIJTE HLAVNÍ VCHOD –
DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

[PIVNICE UZAVŘENA – PROSÍM, VYUŽIJTE NAŠI RESTAURACI
S VCHODEM VEDLE]

[CHODNÍK UZAVŘEN – PŘEJDĚTE NA DRUHOU STRANU]
[POUŽIJTE VÝTAH Z DRUHÉ STRANY BUDOVY]

Ich interpretacja, podobnie jak wielu innych napisów, nie jest jednoznaczna. Wynika to z faktu, że są one złożeniem kilku aktów mowy: w przypadku pierwszego napisu – trzech (informacja, instrukcja, podziękowanie), w przypadku drugiego i trzeciego – dwóch (informacja, wskazówka), w przypadku czwartego – jednego (wskazówka). Niemniej można założyć, iż główną intencją autorów tych napisów jest instrukcja. Drugi napis można również interpretować jako propozycję, zaproszenie do skorzystania z restauracji. Podobnie zresztą czwarty można uznać za propozycję. Tego typu polskie napisy informujące o skorzystaniu z odpowiednich drzwi czy wejść nie zostały udokumentowane. Natomiast na drzwiach jednego z poznańskich sklepów zarejestrowany został napis:

[ZAPRASZAMY DO PRZEJŚCIA OBOK]

Kolejny raz okazuje się, że czasownik *zapraszać* funkcjonuje szerzej w polskich napisach publicznych niż jego czeski odpowiednik semantyczny *zvat*. Zastępuje on *prosit* i jest to efekt świadomego działania mówiącego. Pragmatyka zaproszenia, bo o takim akcie dyrektywnym mowa, różni się zasadniczo od pragmatyki aktu prośby. W tej ostatniej beneficjentem potencjalnego działania jest mówiący (piszący), w zaproszeniu potencjalne działanie przynosi korzyść adresatowi aktu. Nie przypadkiem G.N. Leech w monografii *Principles of Pragmatics* zakwalifikował prośby i zaproszenia do różnych grup aktów: pierwsze do konkurujących (*competitive*), drugie do towarzyskich (*convivial*) (Leech 1983: 104).

Informacja zamieszczana na drzwiach może wskazywać osoby, dla których przeznaczone jest wejście, np.:

[ÚNIKOVÝ VÝCHOD A VSTUP PRO TĚLESNĚ POSTIŽENÉ]
[VCHOD PRO KOČÁREK]

[BEZBARIÉROVÝ VCHOD DO CENTRA ZDE]
[BEZBARIÉROVÝ VCHOD – NUTNO ZVONIT!]

[WEJŚCIE DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
ORAZ DLA MATEK Z DZIEĆMI NA WÓZKACH]
[WEJŚCIE DO BUDYNKU DLA OSÓB NA WÓZKACH –
DRZWI OTWIERA PRACOWNIK OCHRONY]

Takie napisy można interpretować jako swego rodzaju zakazy dla innych, niewskazanych grup społecznych czy zawodowych. Wejście może być przeznaczone dla stosunkowo wąskich grup, np. osób z niepełnosprawnościami, pracowników.

Informacje, które w sposób naturalny pojawiają się na drzwiach placówek handlowych, usługowych czy medycznych, często dotyczą ich organizacji i działalności. Tematyczna różnorodność w tym zakresie w obydwu językach jest spora. Napisy mogą odnosić się np. do kwestii odpowiedzialności za mienie:

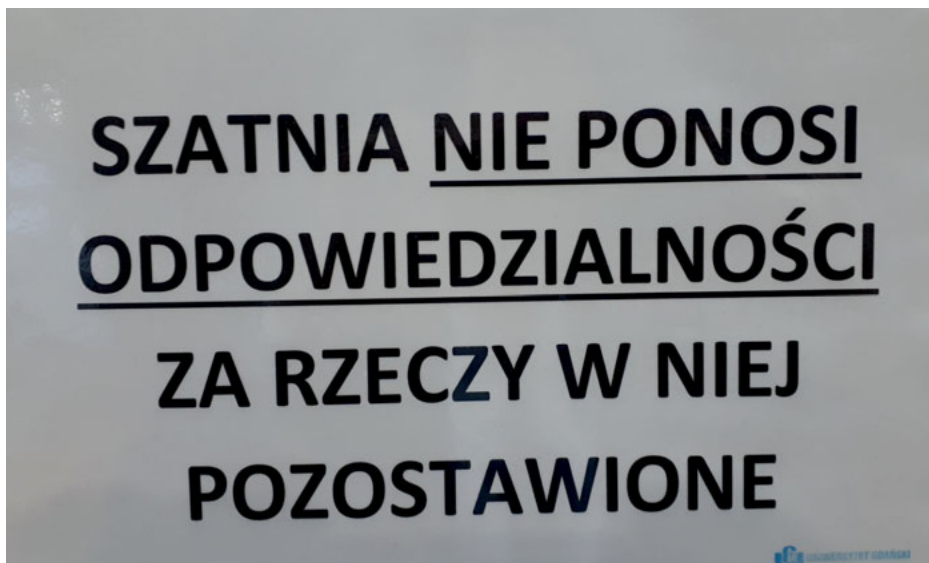
[UPOZORNĚNÍ PROVOZOVATELE DĚTSKÉHO HŘIŠTĚ –
VÁŽENÍ NÁVŠTĚVNÍCI, ZA ODLOŽENÉ VĚCI SE NERUČÍ!!!]
[ZA ODLOŽENÉ VĚCI NERUČÍME!]
[ZA ODLOŽENÉ VĚCI NERUČÍME! –
PLEASE TAKE CARE OF BELONGINGS!]

[ZA RZECZY POZOSTAWIONE NA KORYTARZU
PRZYCHODNIA NIE ODPOWIADA]
[PRZYCHODNIA NIE ODPOWIADA ZA RZECZY POZOSTAWIONE
W POCZEKALNI]

W czeskich i polskich napisach informujących o ponoszeniu odpowiedzialności za mienie pacjentów, interesantów czy klientów występuje ekwiwalencja między czasownikami zaprzeczonymi *neručit* (czes.) – *nie odpowiadać* (pol.). Czeskie sformułowanie *nenést odpovědnost* (czes.), które wydaje się kontekstowo odpowiednie, nie zostało udokumentowane w napisach tego typu. Natomiast polskie wyrażenie *nie ponosić odpowiedzialności* zarejestrowano w jednym z budynków Uniwersytetu Gdańskiego:

[SZATNIA NIE PONOSI ODPOWIEDZIALNOŚCI
ZA RZECZY W NIEJ POZOSTAWIONE]

Fot. 31. Napis polski umieszczony na ścianie w budynku instytucji

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Przekazywane informacje nierzadko są sprzeczne z oczekiwaniami ich odbiorców, niekorzystne z ich punktu widzenia. Fakt ten powoduje, że autorzy napisów wieńczą je aktami przeprosin lub prośbami o wyrozumiałość, np.:

[UPOZORNĚNÍ DPMP – Z TECHNICKÝCH DŮVODŮ NENÍ DOČASNĚ
MOŽNÉ DOBÍJENÍ PARDUBICKÝCH KARET – DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ]

Drzwi to typowe miejsce zamieszczania informacji, które można interpretować jako instrukcje lub wskazówki. Informacje takie pojawiają się zazwyczaj nie na drzwiach prywatnych, ale na tych służących określonej grupie osób, czyli drzwiach klatki schodowej, drzwiach prowadzących do sklepu, restauracji, instytucji itp. Charakter napisów tego rodzaju jest instruktażowy – zwykle informują o tym, w jaki sposób je otworzyć:

[OTEVÍREJTE K SOBĚ]
[DVEŘE SE OTEVÍRAJÍ AUTOMATICKY – PROSÍME NEDOTÝKEJTE SE
DVEŘÍ (MECHANISMUS JE TÍM POŠKOZOVÁN) V PŘÍPADĚ,
ŽE SE NEOTEVÍRAJÍ, ZKUSTE USTOUPIT POD SCHODY]

[NEKOPAT DO DVEŘÍ. PŘI OTEVÍRÁNÍ DVEŘÍ ELEKTRICKÝM ZÁMKEM
MÍRNĚ PŘITÁHNĚTE KLIKU K SOBĚ. DĚKUJI.]

[PRŮCHOD UZAVŘEN – (SYMBOL OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ)
A ZÁKAZNÍCI K PŘIVOLÁNÍ PRACOVNICE MOHOU POUŽÍT ZVONEK –
PRO ZAMĚSTNANCE ODPOVĚDNÉ ZA SLUŽEBNÍ POŠTU JE URČEN
VCHOD Z RAMPY!!!]

[RODIČE S KOČÁRKY MOHOU POUŽÍT VSTUP BRÁNOU]
[OTVÍRÁNÍ DVEŘÍ FUNGUJE POUZE NA ČIP – NÁVŠTĚVY ZVOŇTE –
VRÁTNICE OTEVŘENA OD 6.00 DO 14.30 HOD.]

[PO GODZINIE 17 DRZWI OTWIERAJĄ SIĘ WYŁĄCZNIE ZA POMOCĄ KARTY
DO BANKOMATU]

Stosunkowo rzadkie są instrukcje z rozkaznikami w drugiej osobie liczby pojedynczej:

[OTEVŘENÍ DVEŘÍ – ZDE STISKNI]
[OTEVŘENÍ DVEŘÍ]

[UWAGA – OTWIERAJ DRZWI POWOLI]
[OTWIERAJ DRZWI PODŚWIETLONYM PRZYCISKIEM]
[W CELU OTWARCIA DRZWI NACIŚNIJ PRZYCISK –
DRZWI OTWORZĄ SIĘ I ZAMKNĄ AUTOMATYCZNIE]

Pozycję inicjalną v českých napisach – instrukcjach może zajmować frazem
pro vstup / pro vjezd / pro otevření + rozkazník druhéj osoby liczby mnogiej:

[PRO VSTUP NA MAGNETICKOU REZONANCI ZVOŇTE ZDE]
[PRO VSTUP DO BUDOVY B POUŽIJTE REGISTROVANÝ ČIP GYTOOL /
ISIC KARTU / KARTU GYTOOL / ČIP JÍDELNÝ]
[PRO VSTUP ZAZVOŇTE NA ZVONEK UMÍSTĚNÝ VPRAVO]
[PRO VJEZD POUŽIJTE DÁLKOVÝ OVLÁDAČ]
[PRO ODCHOD POUŽIJTE CHODNÍK NAPROTI HLAVNÍ BRÁNĚ]
[PRO OTEVŘENÍ DVEŘÍ POUŽIJTE ČIP NEBO ZVOŇTE]

Mniej staranny, jak się wydaje, jest podobny napis:

[NA VSTUP POUŽIJTE PLATEBNÍ KARTU]

Za odpowiedniki tego typu napisów można by uważać polskie napisy rozpoczynające się od *aby wejść...* / *aby wjechać...* / *aby otworzyć...*, w których realizowany jest typowy schemat instrukcji *aby... należy...* Takie przykłady również zostały udokumentowane w materiale polskim:

[ABY KORZYSTAĆ Z POKOJU CICHEJ NAUKI NALEŻY ZGŁOSIĆ SIĘ
DO RECEPCJI AKADEMKA, POZOSTAWIĆ KARTĘ ORAZ POBRAĆ KLUCZ.
PO OPUSZCZENIU POKOJU NALEŻY PO SOBIE POSPRZĄTAĆ]

[ABY SKORZYSTAĆ Z BANKOMATU LUB CITYPHONE
POZA GODZINAMI OTWARCIA ODDZIAŁU, WŁÓŻ KARTĘ DO CZYTNIKA]
[ABY OTWORZYĆ DRZWI NALEŻY NACISNĄĆ PRZYCISK PRZYWOŁANIA
PRZY KLAMCE – W MOMENCIE PRZYWOŁANIA NIE CIĄGNĄĆ ZA DRZWI!]

Pierwszy napis, pochodzący z domu studenckiego, jest kierowany przez jego administrację do mieszkających tam studentów, drugi został zamieszczony na drzwiach jednego z banków, trzeci instruuje, jak wejść do budynku wielorodzinnego. Pierwszy określa warunki korzystania z pokoju cichej nauki, zostały w nim użyte wyłącznie formy bezokolicznikowe typowe dla stylu administracyjnego – *korzystać, zgłosić się, pozostawić, pobrać, posprzątać*. Drugi opisuje sposób skorzystania z bankomatu poza godzinami otwarcia oddziału banku. Uwagę zwraca forma drugiej osoby liczby pojedynczej (*włóż*). Trzeci napis zawiera typowe dla instrukcji formy bezokolicznika *nacisnąć; nie ciągnąć*.

Wspomniane już instruktażowy charakter napisów dodatkowo określają kolejne czynności, które wchodzący lub wychodzący powinien wykonać:

[DVEŘE NEJPRVE PŘITÁHNĚTE A PAK LEHCE ZATLAČTE]
[ZAZVOŇTE A ČEKEJTE NA OTEVŘENÍ DVEŘÍ]
[POKUD SE DVEŘE NEOTEŘVOU, UDĚLEJTE KROK ZPĚT]
[PO ZAZNĚNÍ ZVUKOVÉHO ZNAMENÍ
OTEVŘETE DVEŘE KLIKOU]
[PO ZAZVONĚNÍ VYČEKJTE ZVUKOVÉHO SIGNÁLU]

[PO USŁYSZENIU SYGNAŁU PROSZĘ ODSUNĄĆ SIĘ OD DRZWI]
 [DRZWI OTWIERA PASAŻER]
 [UWAGA! DRZWI OTWIERA PASAŻER –
 PRZED WYJŚCIEM PROSZĘ NACISNĄĆ PRZYCISK]

W ostatnich dwóch czeskich napisach użyty został szablon instrukcji obsługi (*návod k použití*) – *po* + *rzeczownik odczasownikowy* + *rozkaznik drugiej osoby liczby mnogiej*. Analogiczną formę przybiera polski napis *Po usłyszeniu sygnału proszę odsunąć się od drzwi*, w którym występuje prośba wyrażona za pomocą performatywu *proszę* i formy bezokolicznika, czyli odpowiednika czeskiego rozkaznika drugiej osoby liczby mnogiej w sytuacji oficjalnej.

Instruktażowy charakter ma napis zarejestrowany w windzie jednego z brneńskich bloków mieszkalnych:

[PO ZASTAVENÍ VÝTAHU OTVÍREJTE ŠACHETNÍ DVEŘE
 AŽ PO PLNÉM OTEVŘENÍ KABINOVÝCH DVEŘÍ]

Napis ten można również interpretować jako ostrzeżenie.

Instruktażowy charakter napisów najlepiej obrazują te, w których podano sposoby otworzenia drzwi:

[OTEVÍRÁNÍ DVEŘÍ – 1) ČIPEM: PŘILOŽÍME ČIP A KLIKOU OTEVŘEME DVEŘE
 2) KLÍČEM: V ZÁMKU POOTOČÍME KLÍČEM A KLIKOU OTEVŘEME DVEŘE –
 DVEŘE NEZAMYKÁME, ZAMYKAJÍ SE SAMY.]
 [INFORMACE K POUŽÍVÁNÍ VSTUPNÍCH DVEŘÍ – PRO OTEVŘENÍ DVEŘÍ
 KLÍČ ZASUŇTE DO ZÁMKU V KRABIČCE VEDLE ZVONKŮ
 A OTOČTE DOPRAVA, ZE VNITŘ SE DVEŘE AUTOMATICKY OTVÍRAJÍ,
 POZOR, DVEŘE SE SAMY ZAVÍRAJÍ, NÁSILNĚ NEZAVÍRAJTE!!!
 NEDÁVEJTE DO PROSTORU ZAVÍRÁNÍ PŘEKÁŽKY – HROZÍ ZNIČENÍ POHONU,
 PŘI VÝPADKU ELEKTRICKÉHO PROUDU SE DVEŘE PŘEPNOU
 DO MANUÁLNÍHO REŽIMU, V PŘÍPADĚ NUTNOSTI DLOUHODOBÉHO
 OTEVŘENÍ DVEŘÍ (NAPŘ. STĚHOVÁNÍ) INFORMUJTE VÝBOR SVJ,
 KTERÝ ZAJISTÍ VYPNUTÍ AUTOMATICKÉHO REŽIMU.
 PŘÍPADNÉ DOTAZY NA PROVOZ NAŠEHO DOMU PÍŠTE NA EMAIL...]

[AWARYJNE OTWIERANIE DRZWI – 1) OBRÓCIĆ UCHWYT W PRAWO

2) POCIĄGNAĆ OBURĄCZ ZA PORĘCZE – NIEUZASADNIONE UŻYCIE

BĘDZIE KARANE]

[HAMULEC BEZPIECZEŃSTWA – W RAZIE NIEBEZPIECZEŃSTWA SILNIE

POCIĄGNAĆ ZA RĄCZKĘ – NIEUZASADNIONE UŻYCIE BĘDZIE KARANE]

[NIE SIŁUJ SIĘ Z BRAMĄ! NACIŚNIJ NUMER LOKALU NA DOMOFONIE –

POCZEKAJ – PO CHWILI USŁYSZYSZ SYGNAŁ, A NA KASECIE

WYŚWIETLI SIĘ KOMUNIKAT „WEJDŹ” – PCHNIJ BRAMKĘ I WCHODŹ]

Napisy dotyczące wejścia do określonego budynku czy na określony teren są podobne w swojej treści do analizowanych wcześniej napisów – wyraz *drzwi / dveře* zwykle jest zastąpiony wyrazem *wejście / vchod*.

Często występują napisy informujące o braku możliwości wejścia do budynku i ewentualnie wskazujące inne wejście:

[POUŽIJTE PROSTŘEDNÍ VCHOD]

[POUŽIJTE BOČNÍ VCHOD]

[ČTEČKA ČIPŮ NEFUNGUJE, POUŽIJTE HLAVNÍ VCHOD.]

[BOČNÍ VCHOD Z TECHNICKÝCH DŮVODŮ UZAVŘEN,

POUŽIJTE, PROSÍM, HLAVNÍ VCHOD. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

Na przejściach dla pieszych nierzadko konieczne jest skorzystanie z sygnalizacji świetlnej. Informacja zamieszczana obok przycisku jest znacznie ograniczona powierzchnią słupa, na którym znajduje się przycisk. Ma to wpływ na długość napisu, który musi być ograniczony do niezbędnego minimum. Nie dziwi więc takie lapidarne napisy:

[DOTKNI]

[STISKNI]

[DOTKNIJ]

[NACIŚNIJ]

Przedstawione instrukcje to najczęstsze napisy zamieszczane na przejściach z sygnalizacją świetlną, ale można też spotkać dłuższe:

[UWAGA – CHCESZ PRZEJŚĆ – DOTKNIJ PRZYCISK]

[CHCESZ PRZEJŚĆ – PROSZĘ DOTKNAĆ]

[PROSZĘ DOTKNAĆ]

[SYGNALIZACJA URUCHAMIANA PRZYCISKIEM]

Rozbudowane napisy zostały zarejestrowane tylko w języku polskim. Zwraca uwagę niekonsekwencja w napisie *Chcesz przejść – proszę dotknąć*, który łączy zwrot nieoficjalny *chcesz przejść* i oficjalny *proszę dotknąć*. Przykład ten jeszcze raz potwierdza, że napisy nie zawsze tworzone są przez osoby o wysokiej kompetencji językowej. Niekonsekwencja ta może być równie dobrze wynikiem kwestii technicznych, np. część zamienna może mieć taki, a nie inny napis.

Analogiczne są napisy dotyczące wjazdu samochodem na określony teren:

[BRAMA URUCHAMIANA AUTOMATYCZNIE –
NIE OTWIERAĆ RĘCZNIE]

Na tle innych instrukcji wyróżnia się napis na dworcu kolejowym w Hradec Králové, skierowany do podróżnych korzystających z niego w porze nocnej:

[NOČNÍ DOPRAVA – CESTUJÍCÍ NOČNÍCH VLAKŮ S PŘÍJEZDEM / ODJEZDEM
V DOBĚ UZAVŘENÍ HALY POUŽIJÍ PRO PŘÍSTUP
Z / NA NÁŠTUPIŠTĚ BRÁNU U ČESKÉ POŠTY. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

Napis ten ma czysto administracyjny charakter, zakończony jest powszechnie stosowaną w napisach publicznych formułą *děkujeme za pochopení*. W tłumaczeniu na język polski brzmi: *Nocna komunikacja – pasażerowie nocnych pociągów przyjeżdżających / odjeżdżających w czasie, gdy hala dworca jest zamknięta, korzystają z bramy przy Poczcie Czeskiej. Dziękujemy za wyrozumiałość.*

O tym, że napis – instrukcja może mieć bardzo rozbudowaną formę, świadczy tekst zamieszczony przed wjazdem na teren zakładów papierniczych w Brnie:

[PAPÍRNY BRNO A.S. DOBRÝ DEN! VJÍZDÍTE DO AREÁLU
MONITOROVANÉHO KAMERAMI. ŽÁDÁME NÁVŠTĚVNÍKY,
ABY SI PRO OTEVŘENÍ DÁLKOVĚ OVLÁDANÉ BRÁNY ZMÁČKLI TLAČÍTKO
RECEPCE A VYČKALI JEJÍHO OTEVŘENÍ. PRO ZAPARKOVÁNÍ VOZIDLA

VYUŽIJTE PROSÍM PARKOVACÍ MÍSTA PRO NÁVŠTĚVY,
 NEPARKUJTE NA VYHRAZENÝCH PARKOVACÍCH MÍSTECH.
 DODRŽUJTE ZÁSADY OHLEDUPLNÉHO PARKOVÁNÍ.
 VSTUP DO ADMINISTRATIVNÍ BUDOVY PŘES RECEPCI!
 VÝJEZD Z AREÁLU HLASTE NA RECEPCI!
 DĚKUJEME A PŘEJEME HEZKÝ DEN! SPRÁVA BUDOV]

Mamy tu do czynienia z instrukcją, która krok po kroku wskazuje zachowania i czynności osób znajdujących się na określonym terenie. Podobna, choć krótsza instrukcja, znajdująca się w wejściu do klatki schodowej jednego z warszawskich bloków, została skierowana przez spółdzielnię mieszkaniową do lokatorów posiadających psy:

[SZANOWNI WŁAŚCICIELE PSÓW PRZYPOMINAMY: –
 PSY WYPROWADZAMY NA SMYCZY, – SPRZĄTAMY PO PSIE
 NA SPACERZE I NA KLATCE SCHODOWEJ, –
 KOSMETYKĘ (CZESANIE) WYKONUJEMY WE WŁASNYM DOMU.]

Jak widać, napis publiczny może zawierać nie tylko instrukcje, ale także różne zalecenia, do których należy się zastosować. Jego strukturę tworzą zwroty grzecznościowe, instrukcje, prośby i nakazy.

Instruktażowy charakter posiadają napisy czeskie przybierające formę zdania warunkowego, np. *v případě...* + *rozkaźnik*, np.:

[DVEŘE SE OTEVÍRAJÍ AUTOMATICKY – PROSÍME NEDOTÝKEJTE SE DVEŘÍ
 (MECHANISMUS JE TÍM POŠKOZOVÁN) – V PŘÍPADĚ, ŽE SE NEOTEVÍRAJÍ,
 ZKUSTE USTOUPIT POD SCHODY]
 [V PŘÍPADĚ NEPŘÍTOMNOSTI PRACOVNÍKA UBYTOVNY
 NA PROVOZOVNĚ VOLEJTE...]
 [V PŘÍPADĚ NEPŘÍTOMNOSTI ZVOŇTE]
 [UPOZORNĚNÍ – V PŘÍPADĚ ZAMČENÝCH DVEŘÍ POUŽIJTE ZVONEK]

Połączenia typu *v případě...* potwierdzają, że teksty administracyjne „wznikają napodobowaniem wzoru, stałym opakováním vzorů se udržují v oběhu ustálená sousloví” (Hoffmannová a kol. 2016: 166). W materiale polskim nie został zarejestrowany ani jeden napis analogiczny do przytoczonych, choć frazem

Fot. 32. Napis czeski na przejściu dla pieszych

Źródło: Fot. A. Charciarek.

w przypadku... + należy jest używany w instrukcjach. Można nawet mówić o jego podwójnej obecności. Pojawia się, po pierwsze, w tytule instrukcji (*Instrukcja postępowania w przypadku powstania pożaru; Instrukcja postępowania w przypadku oparzenia kwasem lub ługiem*), a po drugie, w samym tekście instrukcji (*w przypadku powstania pożaru należy zachować spokój...*). Podobny napis został zarejestrowany w pociągu Kolei Śląskich:

[W PRZYPADKU NIEBEZPIECZEŃSTWA PROSZĘ USUNĄĆ OSŁONĘ
I JEŻELI TO KONIECZNE, AKTYWOWAĆ URZĄDZENIE,
RĘCZNIE OTWORZYĆ DRZWI]⁵⁵

Jako instruktażowe można traktować czeskie napisy na przyciskach sygnalizacji świetlnej:

[TLAČITKO PRO CHODCE]

[TLAČITKO PRO SLEPCE]⁵⁶

55 W oryginale napis ten został sporządzony z błędem: *W przypadku niebezpieczeństwa proszę usunąć osłonę, jeżeli konieczne i aktywować urządzenie, ręcznie otworzyć drzwi.*

56 Napis ten dobrze pokazuje, że ograniczoność miejsca na formułowanie treści napisu ma duże znaczenie. W języku czeskim nieco stygmatyzujący *slepec* (sześć liter) mógłby być zastąpiony wyrazem *nevidomý* (8 liter) lub wyrażeniem *osoba se zrakovým postižením* (25 liter + spacje). O wyborze wyrazu *slepec* zdecydowała z pewnością jego niewielka długość.

Analogiczne napisy typu *przycisk dla pieszych* i *przycisk dla niewidomych* w języku polskim nie występują.

Niniejsza analiza dowodzi, że polskie i czeskie napisy zawierające informacje są zróżnicowane tematycznie i tekstowo.

Rozdział 6

Napisy publiczne w czasie pandemii

Rozdział ten nie był planowany. Jego powstanie wymusiła wyjątkowa sytuacja – pandemia COVID-19, która rozpoczęła się w 2019 roku w Chinach, a do Polski i Czech dotarła w marcu 2020 roku, wywierając przemożny wpływ na funkcjonowanie państwa i życie obywateli. Jej oddziaływanie objęło praktycznie każdą sferę ludzkiej aktywności. Od tego momentu upłynęły już dwa lata. Przez cały ten czas obowiązywały (i nadal obowiązują) różnego rodzaju ograniczenia, łącznie z przemieszczaniem się z miejsca na miejsce. Fakt ten utrudniał pozyskiwanie materiału językowego zróżnicowanego pod względem lokalizacji. Mimo to udało się zarejestrować odpowiednie napisy polskie w Częstochowie, Katowicach, Krakowie, Rzeszowie i Sosnowcu oraz czeskie w Brnie, Brzeclawiu, Ołomuńcu, Ostrawie i Pradze.

Zebrany materiał wyróżnia się tematycznie na tle materiału pozyskanego wcześniej. Napisy publiczne w czasie pandemii regulują zachowania obywateli zgodnie z ograniczeniami wprowadzonymi przez władze w różnym czasie i zakresie. Są to głównie rozporządzenia Rady Ministrów i Ministerstwa Zdrowia dotyczące określonych nakazów i zakazów, a także decyzje i polecenia władz samorządowych. Wiele z tych dokumentów znajduje swoje odzwierciedlenie w napisach publicznych wskazujących właściwe zachowania obywateli w urzędzie czy sklepie.

To, o czym należy wspomnieć na wstępie, to fakt nieistnienia wcześniej wzorcowych i utrwalonych materiałów (tabliczek, naklejek, wywieszek itp.) dotyczących stanu pandemii. Dla wielu pokoleń Polaków i Czechów była to sytuacja zupełnie nowa, odbiegająca od ich dotychczasowych doświadczeń. Traktowanie tego okresu jako tymczasowego nie zachęcało producentów do masowego wytwarzania stosownych tabliczek, nalepek itp. Mimo to z czasem takowe się pojawiły, choć większość zarejestrowanych to jednak napisy indywidualne, autorskie, zwykle wydrukowane lub zeskanowane. Ich tematyka wiąże się głównie z zachowaniem zasad bezpieczeństwa i higieny, co ma przeciwdziałać rozprzestrzenianiu się pandemii. Tematyka ta obejmuje również

ograniczenia w zakresie przemieszczania się, przebywania w pomieszczeniach zamkniętych, stosowania środków ochrony osobistej. Co istotne, poszczególne państwa, w tym Czechy i Polska, starały się zapobiegać rozprzestrzenianiu się COVID-19, wprowadzając różne działania prewencyjne. Ich wdrażanie przybierało formy zależne od autorów napisów publicznych – właścicieli lokali gastronomicznych i handlowych, dyrekcji dworców, szpitali i szkół, kierowników aptek itd. Po pewnym czasie pojawiły się ogólne szablony, zamieszczane w coraz większej liczbie miejsc, a placówki handlowe, zwłaszcza sieciowe, wprowadziły własne, staranne napisy. Te – można by rzec – profesjonalne teksty zaczęły koegzystować z tekstami indywidualnych autorów – mniej starannymi (nierazko odręcznie napisanymi), niekiedy zawierającymi błędy. Ich głównym celem było informowanie o wprowadzonych z urzędu ograniczeniach mających chronić zdrowie obywateli. Napisy takie w obu językach przybierały różne formy – od kategorycznych zakazów i stanowczych nakazów po uprzejme prośby. Można dokonać ich podziału według kryterium tematycznego. Należy zaznaczyć, że pod względem językowym nie różnią się od napisów publicznych o innej tematyce i realizują wzorzec gatunkowy tekstu administracyjnego.

6.1. Uzasadnienie limitów i ograniczeń

Napisy pandemiczne przypominają, a w zasadzie naśladują te, które pod względem formalnym wyodrębniły się wcześniej. Nie obserwujemy zatem powstawania nowych aktów mowy czy wzorców gatunków, lecz funkcjonowanie wcześniej utrwalonych wzorców organizacji tekstu w rzeczywistości pandemicznej. Mamy do czynienia z sytuacją zagrożenia, w której odpowiednie organy, korzystając ze swoich kompetencji i biorąc pod uwagę interes społeczny, narzucają społeczeństwu określone postawy i zachowania. Innymi słowy, napisy publiczne sformułowane przez instytucje i osoby fizyczne regulują stosunki społeczne na podstawie przyjętych przez instytucje państwa aktów prawnych. Informowanie o ograniczeniach i limitach jest poprzedzone podaniem różnego rodzaju uzasadnień niedogodności. Komunikaty takie na ogół nie są szczegółowe i nie odwołują się do konkretnych aktów prawnych, ale sygnalizują, że nie są bezpodstawne, np.:

[VSTUP MOŽNÝ POUZE V SOULADU
S AKTUÁLNÍM NAŘÍZENÍM VLÁDY]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, PROSÍME VÁS O DŮSLEDNÉ DODRŽOVÁNÍ
AKTUÁLNÍCH VLÁDNÍCH NAŘÍZENÍ A MIMOŘÁDNÝCH OPATŘENÍ. –
DĚKUJEME, TÝM MUSCAT]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, Z DŮVODU BEZPEČNOSTNÍCH OPATŘENÍ,
NAŘÍZENÍ VLÁDY A V ZÁJMU OCHRANY ZDRAVÍ PLATÍ
DO NAŠÍ PRODEJNY/POBOČKY ZÁKAZ VSTUPU
BEZ OCHRANNÉ ROUŠKY]

[W TROSCE O NASZE WSPÓLNE BEZPIECZEŃSTWO –
ZAPRASZAMY TYLKO W MASECZKACH – OBOWIĄZKOWA
DEZYNFEKCYJA RĄK – OBOWIĄZKOWE WYPEŁNIENIE ANKIETY –
TOALETA TYLKO DLA PUBLICZNOŚCI]

[MAJĄC NA UWADZE NASZE WSPÓLNE BEZPIECZEŃSTWO,
ZGODNIE Z ZALECENIAMI W ZWIĄZKU Z ROZPRZESTRZENIANIEM SIĘ
KORONAWIRUSA, INFORMUJĘ IŻ OD DNIA 16.03.2020 DO ODWOŁANIA
W PLACÓWCE MOŻE PRZEBYWAĆ TYLKO JEDEN KLIENT
W WYZNACZONEJ STREFIE]

[SZANOWNI PACJENCI!! ZE WZGLĘDU NA PANUJĄCĄ EPIDEMIEJ
KORONAWIRUSA DLA DOBRA PAŃSTWA JAK I PERSONELU APTEKI
BARDZO PROSIMY O TWORZENIE KOLEJKI NA ZEWNĄTRZ. – W APTECE
MOGĄ PRZEBYWAĆ TYLKO PACJENCI PRZY OKIENKU. – DZIĘKUJEMY!!]

Zdarzają się też napisy, w których uzasadnienie wprowadzonych ograniczeń
jest szczegółowe, np.:

[MIMOŘÁDNÉ OPATŘENÍ – V SOULADU S MIMOŘÁDNÝM OPATŘENÍM
MINISTERSTVA ZDRAVOTNICTVÍ (Č. J.: MZDR 15757/2020-33/MIN/KAN)
ZE DNE 9.9.2020 PLATÍ OD 10.09.2020 DO ODVOLÁNÍ TOTO
MIMOŘÁDNÉ OPATŘENÍ]

W napisach wykorzystywane są sformułowania typowe dla tekstów
administracyjnych:

- napisy czeskie: *mimořádné opatření; z hygienických důvodů; v souladu s aktuálním nařízením vlády; z důvodu bezpečnostních opatření; nařízení vlády a v zájmu ochrany zdraví; důsledné dodržování aktuálních vládních nařízení*

a mimořádných opatření; opatření proti šíření nákazy COVID – 19; v souvislosti s pandemií koronaviru; respektování pravidel chování; s ohledem k vládním nařízením;

- napisy polskie: *z uwagi na wspólne bezpieczeństwo; w trosce o Państwa zdrowie; w trosce o nasze wspólne bezpieczeństwo; ze względu na panującą epidemię koronawirusa; w związku z potencjalnym ryzykiem zakażenia koronawirusem; w trosce o wasze i nasze zdrowie; zgodnie z zaleceniami w związku z rozprzestrzenianiem się koronawirusa.*

Te konwencjonalne sformułowania występują również w napisach publicznych nie dotyczących pandemii. Inna jest jedynie leksyka, np.: *nákaza* (czes.); *koronawir* (czes.); *pandemie* (czes.); *koronawirus* (pol.); *pandemia* (pol.); *zakażenie* (pol.).

W materiale czeskim zwraca uwagę użycie sformułowań *mimořádné opatření* (pol. *środek nadzwyczajny*) i *mimořádná opatření* (pol. *środki nadzwyczajne*), które bywają umieszczane w nagłówkach. W polskich napisach podobne wyrażenia nie występują. Nie mówi się ogólnie o środkach nadzwyczajnych, ograniczeniach czy obostrzeniach¹, ale konkretnie się je wskazuje.

6.2. Zdrowie, bezpieczeństwo

Treści zawarte w napisach pandemicznych dotyczą ochrony zdrowia i bezpieczeństwa obywateli. Te dwie wartości dominują i stanowią głównie uzasadnienie wprowadzanych procedur, które są dolegliwe, jednak beneficjentami ograniczeń są obywatele, bo chodzi o ich zdrowie i bezpieczeństwo. Zostało to wyeksponowane zarówno w czeskich, jak i w polskich napisach, np.:

[VÁŽENÍ KLIENTI, VAŠE ZDRAVÍ A BEZPEČÍ JE PRO NÁS NEJVĚTŠÍ PRIORITYOU.
UJIŠŤUJEME VÁS, ŽE NÁŠ SALON DODRŽUJE
PŘÍSNÉ HYGIENICKÉ NORMY.]

[VÁŽENÍ KLIENTI, MÁME PRO VÁS OPĚT OTEVŘENO. V RÁMCI OPATŘENÍ
NA OCHRANU ZDRAVÍ VAŠEHO I NAŠICH PRACOVNÍKŮ VÁS PROSÍME,
ABYSTE NA POBOČKU VSTUPOVALI JEDNOTLIVĚ A POUZE
S OCHRANNOU ROUŠKOU NA OBLIČEJI. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

1 W okresie pandemii bardzo popularny stał się wyraz *obostrzenia*, jednak nie pojawił się on w zgromadzonym materiale.

[SZANOWNI KLIENCI, W TROSCE O WASZE I NASZE ZDROWIE PROSIMY:
DEZYNFEKOWAĆ RĘCE PRZY WEJŚCIU DO SKLEPU – ZACHOWAĆ DYSTANS – 2M
– ZAKRYWAĆ USTA I NOS – DZIĘKUJEMY!]

[SZANOWNY KLIENCIE, OSOBY PRZEBYWAJĄCE W LOKALU POWINNY:
ZDEZYNFEKOWAĆ DŁONIE PO WEJŚCIU – MIEĆ ZAŁOŻONĄ MASECZKĘ
CAŁY CZAS – ZACHOWAĆ BEZPIECZNY DYSTANS – ZE WZGLĘDÓW
BEZPIECZEŃSTWA PROSIMY O PRZESTRZEGANIE ZALECEŃ OBSŁUGI.
DZIĘKUJEMY.]

Pojawiają się w nich wyrażenia typowe dla tekstów administracyjnych: *v rámci opatření...; ze względuw bezpečnosti...; w trosce o...*

Niektóre z napisów można traktować jak swoiste apele o ochronę zdrowia i zachowanie bezpieczeństwa:

[CHRAŇTE SEBE A OSTATNÍ – DODRŽUJTE MEZI SEBOU
MINIMÁLNÍ ODSTUP 2 METRY – POMŮŽETE TAK SNÍŽIT RIZIKO NÁKAZY
A OCHRÁNÍTE SEBE A OSTATNÍ. DĚKUJEME.]

[MA BYĆ BEZPIECZNIE! – PRZED WEJŚCIEM DO SKLEPU
KLIENCI MAJĄ ZDEZYNFEKOWAĆ RĘCE DOSTĘPNYM PREPARATEM
LUB ZAŁOŻYĆ RĘKAWICZKI OCHRONNE – PREFEROWANE SĄ PŁATNOŚCI
BEZGOTÓWKOWE – W STREFIE KASY POWINIEN PRZEBYWAĆ
TYLKO JEDEN KLIENT – LADA KASOWA I TERMINAL PŁATNICZY
SĄ REGULARNIE DEZYNFEKOWANE]

[DBAJMY O SIEBIE#BEZPIECZNE ZAKUPY – ZAKRYJ USTA I NOS –
ZACHOWAJ ODSTĘP MINIMUM 2 M – ZDEZYNFEKUJ RĘCE
LUB WÓŻ RĘKAWICZKI – REKOMENDUJEMY PŁATNOŚĆ KARTĄ]

6.3. Maseczka

Zjawiskiem nieodłącznie kojarzonym z pandemią okazało się noszenie maseczki, która stała się symbolem walki z COVID-19 i podstawowym atrybutem ochrony zdrowia. Wymóg noszenia maseczek w przestrzeni publicznej stał się normą. Przyjęte w Czechach i Polsce akty prawne wprowadziły taki nakaz, w napisach przybierający bardzo różne formy. Nie jest to zaskoczeniem, ponieważ – jak już wielokrotnie wspominałem – napisy publiczne to zbiór heterogeniczny.

Inaczej o nakazie noszenia maseczki komunikować będzie np. szpital, urząd czy szkoła, a inaczej placówka handlowa czy usługowa. W układzie komunikacyjnym sprzedawca / usługodawca – klient / usługobiorca zwykle następuje złagodzenie kategoryczności nakazu i wzmocnienie perswazyjności przekazu. W rezultacie powstają napisy zróżnicowane pod względem formy i stopnia kategoryczności. Można dokonywać ich klasyfikacji z uwzględnieniem typu aktów mowy lub ograniczeń, o których informują.

W analizowanych napisach *maseczka* (czes. *rouška*) pojawia się najczęściej. Niekiedy występuje w pełnej formie – *maseczka ochronna* (pol.) i *ochranná rouška* (czes.), choć te użycia są rzadsze. Napisy przypominają o konieczności jej zakładania lub noszenia. W języku czeskim najczęściej używany jest rozkaznik liczby pojedynczej lub mnogiej czasowników *používat* i *nasadit*:

[POUŽÍVEJTE ROUŠKY!]
 [POUŽÍVEJ OCHRANNOU ROUŠKU]
 [VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, PROSÍME, PŘI VSTUPU
 DO KNIHKUPECTVÍ SI NESAĎTE ROUŠKU.]

W analogicznych polskich napisach nie znajdziemy czasowników *używać* i *stosować* jako odpowiedników czeskiego *používat*. Zazwyczaj wykorzystywane jest wyrażenie *założyć (włożyć)² maseczkę*, odpowiednik czeskiego *nasadit roušku*:

[ZAŁÓŽ MASECZKĘ]
 [PROSĘ ZAŁÓŽ MASECZKĘ I ZDEZYNFEKUJ RĘCE –
 DBAJMY O SIEBIE NAWZAJEM]
 [ZAŁÓŽ MASECZKĘ – DEZYNFEKUJ DŁONIE – ZACHOWAJ ODSTĘP 1,5 M]
 [PROSIMY O PRZESTRZEGANIE PONIŻSZYCH ZASAD: ZDEZYNFEKUJ RĘCE –
 WŁÓŽ MASECZKĘ – ZACHOWAJ WŁAŚCIWĄ ODLEGŁOŚĆ –
 DLA WSPÓLNEGO BEZPIECZEŃSTWA – DZIĘKUJEMY!]
 [W ODDZIALE MOŹE PRZEBYWAĆ OGRANICZONA LICZBA KLIENTÓW –
 ZAŁÓŽ MASECZKĘ – ZACHOWAJ BEZPIECZNĄ ODLEGŁOŚĆ 2M –
 STOSUJ SIĘ DO ZALECEŃ PRACOWNIKÓW ODDZIAŁU –
 ZOSTAW CO DRUGIE SIEDZENIE WOLNE]

2 W zgromadzonym materiale tylko raz została odnotowana forma rozkaznika od *włożyć*.

W sytuacji braku możliwości użycia rozkaznika w drugiej osobie liczby mnogiej w języku polskim jako grzecznościowy rozkaznik należy traktować wyrażenie *proszę / prosimy założyć maseczkę*:

[SZANOWNI KLIENCI, PROSIMY, ABY WCHODZĄC DO SKLEPU:

1. ZDEZYNFEKOWAĆ RĘCE LUB ZAŁOŻYĆ RĘKAWICZKI.
 2. ZAŁOŻYĆ MASECZKĘ LUB ZASŁONIĆ USTA I NOS. – DZIĘKUJEMY]
- [PRZED WEJŚCIEM PROSZĘ ZAŁOŻYĆ MASECZKĘ]

Duża liczba zachorowań w pewnych okresach spowodowała, że w Czechach ochronę jednokierunkową (maseczkę) uznano za niewystarczającą i wprowadzono ochronę dwukierunkową – respirator. W treści napisów nierzadko jest on wymieniany razem z maseczką:

[POUŽÍVEJ RESPIRÁTOR]

[MIMOŘÁDNÁ OPATŘENÍ – VSTUP POVOLEN POUZE
SE ZAKRYTÝM OBLIČEJEM – POUŽIJTE ROUŠKY, RESPIRÁTORY]

W polskich napisach odnośny *respirator* nie został zarejestrowany, a główną przyczyną był z pewnością brak wymogu noszenia tego typu środka ochronnego.

W tym miejscu należy zaakcentować istotną różnicę między napisami polskimi a czeskimi dotyczącymi środków zabezpieczających drogi oddechowe. W napisach czeskich oprócz terminów *rouška* i *respirátor* używane są też: *šátek* (pol. *chusta*), *šála* (pol. *szalik*) i *nanorouška* (pol. *nanomaseczka*):

[MIMOŘÁDNÉ OPATŘENÍ – VSTUP POVOLEN POUZE SE ZAKRYTÝM
OBLIČEJEM – POUŽIJTE ROUŠKY, RESPIRÁTORY, ŠÁTKY, ŠÁLY A OBDOBNÉ
TKANINY – DODRŽUJTE BEZPEČNÝ ODSTUP OD OSTATNÍCH – 2 METRY]

[ZÁKAZ VSTUPU BEZ OCHRANY ÚST A NOSU
(ROUŠKA, RESPIRÁTOR, ŠÁLA, ŠÁTEK, A JINÉ)!]

[VSTUP DO PRODEJNY POUZE S OCHRANOU NOSU A ÚST!
RESPIRÁTOR NEBO NANOROUŠKA]

W polskich napisach środki ochronne, takie jak *chusta* czy *szalik*, nie są wymieniane.

Zarówno w czeskich, jak i w polskich napisach stosowane są rzeczowniki odśłowne *nasazení (roušky)* i *założenie (maseczki)*:

[PROSÍME VÁS O NASAZENÍ ROUŠKY! – DĚKUJEME – VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI,
VSTUPUJETE DO PROSTOR, KTERÉ JSOU POVAŽOVÁNY
ZA ZDRAVOTNICKÉ ZAŘÍZENÍ – FOKUS]

[W SKLEPIE MOGĄ PRZEBYWAĆ MAKSYMALNIE 3 OSOBY JEDNOCZEŚNIE –
PROSIMY O ZAŁOŻENIE MASECZKI PRZED WEJŚCIEM DO SKLEPU]

[PROSIMY O ZAŁOŻENIE MASECZEK]

[PRZED WEJŚCIEM PROSIMY O ZAŁOŻENIE

MASECZKI OCHRONNEJ.]

[PROSIMY O ZAŁOŻENIE MASECZKI

PRZED WEJŚCIEM DO ZAKŁADU.]

[PROSIMY O ZAŁOŻENIE MASECZKI – DZIĘKUJEMY!]

[PROSIMY WSZYSTKICH KLIENTÓW, ŻEBY MIELI ZAŁOŻONE MASECZKI

W TRAKCIE ROBIENIA ZAKUPÓW. DZIĘKUJEMY]

[W LOKALU UPRZEJMIE PROSIMY O: – DEZYNFEKCJĘ RĄK –

ZAŁOŻENIE MASECZKI – ZACHOWANIE BEZPIECZNEGO DYSTANSU 1,5 M –

W RESTAURACJI RÓWNOCZEŚNIE PRZEBYWAĆ MOŻE

MAKSYMALNIE 5 OSÓB]

Zwraca uwagę częstsze użycie wyrażenia *prosimy o założenie* w napisach polskich. Czeskie napisy tego typu zwykle przybierają formę prośby wyrażonej rozkaznikiem drugiej osoby liczby mnogiej:

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, PROSÍME, PŘI VSTUPU
DO KNIHKUPECTVÍ SI NESAĎTE ROUŠKU.]

Najczęściej spotykane napisy czeskie informujące o ograniczeniach pandemicznych dotyczą samego wejścia do pomieszczeń zamkniętych – zwykle zawierają rzeczownik *vstup* lub rozkaznik *vstupujte*. Ten pierwszy, najliczniej reprezentowany, odpowiednik polskiego leksemu *wejście*, występuje w różnych wariantach, m.in. z wykładnikiem ostrzeżenia *pouze*:

[VSTUP POUZE S ROUŠKOU]
 [VSTUP POUZE S ROUŠKOU – ENTRANCE ONLY WITH MASK]
 [VSTUP POUZE S OCHRANNOU ROUŠKOU]
 [VSTUP POUZE S ROUŠKOU – DĚKUJEME]
 [VSTUP POUZE S OCHRANOU DÝCHACÍCH CEST]
 [VSTUP POUZE S RESPIRÁTOREM]

Przedstawione napisy są w najwyższym stopniu ogólnikowe. Mogą znajdować się na drzwiach dowolnej placówki handlowej, usługowej, oświatowej, medycznej itp. *Rouška* (pol. *maseczka*) może być zastąpiona synonimicznymi określeniami typu *respirátor* (pol. *respirator*), *ochrana dýchacích cest* (pol. *ochrona dróg oddechowych*).

Analizowane napisy mogą być poszerzone o wskazanie miejsca, w którym obowiązują określone ograniczenia:

[OTEVŘENO – VSTUP DO KANCELÁŘE POUZE S ROUŠKOU NEBO JINAK
 ZAKRYTÝMI ÚSTY A NOSEM. – DODRŽUJTE PROŠÍM 2M ROZESTUPY,
 VSTUPOUJTE MAXIMÁLNĚ PO DVOU. DĚKUJEME]
 [VSTUP DO BUDOVY POVOLEN POUZE SE ZAKRYTÝMI ÚSTY A NOSEM!]
 [PŘI VSTUPU DO PRODEJNY DBEJTE NA ZAKRYTÍ NOSU A ÚST
 OCHRANNÝMI PROSTŘEDKY]
 [VSTUP DO BUDOVY ŠKOLY PRO NÁVŠTĚVY POUZE S ROUŠKOU]
 [VSTUP DO PRODEJNY POUZE S RESPIRÁTOREM –
 1 ZÁKAZNÍK = 1 RAMÍNKO – POČET ZÁKAZNÍKŮ 15]
 [VSTUP DO PRODEJNY POUZE V RESPIRÁTORU]

We wszystkich tych napisach wymienione zostało konkretne miejsce: biuro (czes. *kancelář*); budynek (czes. *budova*); szkoła (czes. *škola*); sklep (czes. *prodejna*).

Napis może zawierać informacje bardziej szczegółowe, dotyczące zarówno wejścia i poruszania się, jak i posiadanych środków ochrony, np:

[VSTUP A POHYB V BUDOVĚ A AREÁLU POUZE S ROUŠKOU,
 RESPIRÁTOREM, ÚSTENKOU NEBO JINÝM KRYTÍM ÚST A NOSU!]
 [MAGISTRÁT MĚSTA BRNA – MIMOŘÁDNÉ OPATŘENÍ – VSTUP POUZE
 S RESPIRÁTOREM (NAPŘ. FFP2, KN 95) NEBO SE ZDRAVOTNICKOU
 OBLIČEJOVOU MASKOU – DĚKUJEME ZA DODRŽOVÁNÍ TOHOTO OPATŘENÍ]

Fot. 33. Napis czeski na drzwiach wejściowych do urzędu w Brnie

Źródło: Fot. A. Charciarek.

W napisach czeskich występuje wiele określeń ochrony dróg oddechowych: *rouška, respirátor, ústenka, obličejová maska*. W polszczyźnie funkcjonują analogiczne napisy z przysłówkiem *tylko*, choć pojawiają się one rzadziej:

[WEJŚCIE TYLKO W MASECZCE OCHRONNEJ]

[WEJŚCIE DO SKLEPU TYLKO W MASKACH OCHRONNYCH]

[W APTECE MOGĄ PRZEBYWAĆ TYLKO OSOBY OBSŁUGIWANE]

W polskich napisach nie używa się rzeczownika *poruszanie* (czes. *pohyb*), mówi się natomiast o przebywaniu.

Podobnie jak w przypadku zezwoleń, w czeskich napisach dotyczących COVID-19 używany jest imiesłów przymiotnikowy bierny *povalen*:

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI – VSTUP NA PRODEJNU POVOLEN

JEN S OCHRANNOU ROUŠKOU. – CHRÁNÍTE NÁS A SEBE. – DĚKUJEME.]

[UPOZORNĚNÍ! – VSTUP NA POBOČKU POVOLEN POUZE S RESPIRÁTOREM –
DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[VSTUP DO PROVOZOVNY MAX. 1 OSOBA – VSTUP DO PROVOZOVNY
POVOLEN JEN Z NASAZENOU ROUŠKOU NEBO ŠÁTKEM PŘES ÚSTA A NOS.]

[JAK SE CHOVAT V POBOČCE – VSTUP POVOLEN POUZE
S OCHRANNÝMI PROSTŘEDKY DÝCHACÍCH CEST (NAPŘÍKLAD ROUŠKA). –
PŘI VSTUPU DO POBOČKY JE KAŽDÝ POVINEN POUŽÍT DEZINFEKCI. –
PROSÍM, DODRŽUJTE MEZI SEBOU MINIMÁLNÍ VZDÁLENOST 2 M
A TO I PŘI ČEKÁNÍ.]

Kategoryczność przytoczonych napisów wzmacnia użycie razem z wyrażeniem *vstup povolen* przysłówka *pouze* lub *jen* w postpozycji: *povolen pouze; povolen jen*. Miejsce obowiązywania ograniczeń jest wskazywane za pomocą przyimków *do* (*vstup do provozovny; vstup do pobočky*) i *na* (*vstup na pobočku; vstup na prodejnu*), z których ten pierwszy jest bardziej staranny. Użycie *na* potwierdza trwający od lat proces ekspansji tego przyimka w języku czeskim, w którym często zastępuje on *do*. Zresztą zjawisko pewnej konkurencji można zaobserwować również między czeskimi przyimkami *v* i *na*.

Wśród polskich napisów nie znajdziemy podobnych konstrukcji z użyciem imiesłowu przymiotnikowego.

Zakazy mogą być formułowane bez użycia rzeczowników odsłownych *zakaz* (pol.) i *zákaz* (czes.) eksplicitnie wyrażających intencję nadawcy. W języku czeskim powszechnie używany jest rozkaznik drugiej osoby liczby mnogiej *nevstupujte*:

[NEVSTUJTE BEZ ZAKRYTÝCH ÚST A NOSU]
[NEVSTUJTE BEZ OCHRANY OBLIČEJE ROUŠKOU!
ZA ROUŠKU LZE POVAŽOVAT ŠÁTEK, ŠÁLU, NEBO PODOBNOU OCHRANU.
MUSÍ BÝT PEVNĚ PŘICHYCENA K OBLIČEJI.]
[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, PROSÍME, NEVSTUJTE DO PRODEJNY
BEZ ROUŠEK A DODRŽUJTE 2 METROVÉ ROZESTUPY.
DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

W przytoczonych zakazach rozkaznik może występować wraz z modyfikatorem grzecznościowym *prosím*, w którym można upatrywać leksykalny wykładnik intencji prośby. Jak wiadomo, w polszczyźnie odpowiednik gramatyczny – rozkaznik drugiej osoby liczby mnogiej – nie jest używany. Podobieństwa można doszukiwać się w formie (*proszę*) *nie wchodzić*, która jednak nie została udokumentowana.

Wprowadzane przez czeskie i polskie władze ograniczenia dotyczące zapobiegania, przeciwdziałania i zwalczania COVID-19 częstokroć przybierają formy

nakazu. Jest to zrozumiałe, ponieważ walka z pandemią nakazuje stosowanie się do określonych zaleceń i wskazówek. Nakaz stanowi więc optymalny akt mowy w sytuacji zagrożenia pandemicznego.

W napisach czeskich, oprócz omówionego wcześniej rzeczownika *vstup* w różnych połączeniach, używana jest forma rozkaznika *vstupujte*, zwykle z przysłówkiem *pouze / jen*:

[VSTUPUJTE POUZE S OCHRANOU ÚST A NOSU! DĚKUJEME.]
 [PROSÍME, VSTUPUJTE POUZE S OCHRANOU ÚST A NOSU]
 [VSTUPUJTE JEN S ROUŠKOU – POUŽIJTE DEZENFEKCI]
 [VSTUPUJTE POUZE S RESPIRÁTOREM KATEGORIE FFP2 / KN 95 NEBO
 S NANOROUŠKOU ODPOVÍDAJÍCÍ FILTRAČNÍ SCHOPNOSTI – DĚKUJEME]

Napis może być poszerzony o wskazanie miejsca, w którym dany nakaz obowiązuje (np. pomieszczenia zamknięte, poczekalnia, zakład, sklep):

[DO VNITŘNÍCH PROSTOR VSTUPUJTE POUZE SE ZAKRYTÝMI ÚSTY –
 DODRŽUJTE BEZPEČNÝ ODSTUP 2M]
 [VSTUPUJTE DO PRODEJNY S PŘEKRYTÝMI ÚSTY A NOSEM
 RESPIRÁTOREM, ROUŠKOU, ŠÁLOU ČI BAVLNĚNÝM ŠÁTKEM]
 [DO ČEKÁRNY VSTUPUJTE S ROUŠKOU – VYDEZINFIKUJTE SI RUCĚ! –
 A POTÉ VYPLŇTE ANAMNESTICKÝ DOTAZNÍK!
 (V PŘÍPADĚ PŘEDHOZÍHO VYPLNĚNÍ NEMUSÍTE!)]
 [VÁŽENÍ OBČANÉ, DO PROVOZOVNY VSTUPUJTE
 POUZE SE ZAKRYTÝMI ÚSTY A NOSEM POMOCÍ ROUŠKY, ŠÁTKU ČI ŠÁLY. –
 DĚKUJEME ZA VAŠI OHLEDUPLNOST K OKOLÍ.]
 [DO OBCHODU VSTUPUJTE POUZE S ROUŠKOU. DĚKUJEME.]
 [VSTUPUJTE PROSÍM SE ZAKRYTÝMI ÚSTY A NOSEM
 A DODRŽUJTE BEZPEČNOU VZDÁLENOST 2 M. DĚKUJEME]

W napisach związanych z pandemią wykształciła się formuła podziękowania, której wcześniej nie udokumentowano – *Děkujeme za vaši ohleduplnost k okolí*³.

3 Można ją przetłumaczyć na język polski następująco: *Dziękujemy za szacunek dla innych (dla otoczenia)*.

Nakaz może być dodatkowo wzmocniony zakazem, co zwiększa kategorię całości aktu dyrektywnego:

[VSTUPUJTE S NAsAZENOU ROUŠKOU – ZÁKAZ VSTUPU BEZ POUŽITÍ
ROUŠKY]

Odpowiednikami podanych czeskich nakazów w polszczyźnie mogą być ewentualne napisy typu *Proszę / Prosimy wchodzić tylko w maseczce; Proszę / Prosimy wchodzić tylko z założoną maseczką*. Został zarejestrowany jeden taki napis:

[DO APTEKI PROSZĘ WCHODZIĆ
TYLKO W ZAŁOŻONEJ MASECZCE!]

Częściej używa się konstrukcji *proszę / prosimy o + rzeczownik odsłowny*, czyli *proszę / prosimy o + zakrycie (nosa, ust) / zasłanianie (nosa, ust) / zakładanie (maseczki)*:

[PROSIMY O ZASŁANIANIE NOSA I UST – DZIĘKUJEMY]

[DROGI KLIENCIE – PRZED WEJŚCIEM DO SKLEPU

PROSIMY O ZAKRYCIE NOSA I UST – DZIĘKUJEMY]

[DROGI KLIENCIE – PRZED WEJŚCIEM DO SKLEPU

PROSIMY O ZAKRYCIE NOSA I UST – DZIĘKUJEMY –

TO DLA TWOJEGO I NASZEGO ZDROWIA]

[DRODZY KLIENCI – Z UWAGI NA WSPÓLNE BEZPIECZEŃSTWO PROSIMY
O ZAKŁADANIE MASECZEK OCHRONNYCH PRZED WEJŚCIEM DO SALONU –
DZIĘKUJEMY :)]

[SZANOWNI KLIENCI W TROSCE O PAŃSTWA ZDROWIE PROSIMY O:

- ZASŁANIANIE NOSA I UST PODCZAS WIZYTY
- ZACHOWANIE BEZPIECZNEJ ODLEGŁOŚCI OD DORADCY (MIN. 2 M)
- DOKONYWANIE PŁATNOŚCI BEZGOTÓWKOWO
- NIEDOTYKANIE EKSPOZYCJI, JEŚLI NIE JEST TO KONIECZNE –
DZIĘKUJEMY ZA STOSOWANIE SIĘ DO POWYŻSZYCH ZASAD.]

W napisach tych zaakcentowano wykonanie określonych czynności w określonym czasie – *przed wejściem do salonu/sklepu*. Ekwiwalentne czeskie wyrażenie *před vstupem* – jak można sądzić na podstawie zebranego materiału – w napisach występuje rzadziej. Wówczas łączy się z czasownikiem *použit*.

Wśród napisów czeskich zarejestrowany został jeden napis mający strukturę *prosím / prosíme o + rzeczownik odsłowny*:

[PROSÍME VÁS O NASAZENÍ ROUŠKY! – DĚKUJEME – VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI,
VSTUPUJETE DO PROSTOR, KTERÉ JSOU POVAŽOVÁNY
ZA ZDRAVOTNICKÉ ZAŘÍZENÍ – FOKUS]

Pewne podobieństwo do czeskich nakazów typu *vstupujte* można widzieć w napisach polskich zawierających zwrot *obowiązuje nakaz / obowiązek + noszenia / zakładania maseczki* wraz z określeniem miejsca, np.: *na terenie sklepu; w sklepie; na terenie przychodni; w aptece; w naszych placówkach; na oddziale*:

[OBOWIĄZUJE NAKAZ ZAKRYWANIA UST I NOSA]
[SZANOWNE KLIENTKI – W SKLEPIE OBOWIĄZUJE BEZWZGLĘDNY NAKAZ
NOSZENIA MASECZKI – DZIĘKUJEMY ZA WYROZUMIAŁOŚĆ]
[NA TERENIE SKLEPU OBOWIĄZUJE BEZWZGLĘDNY NAKAZ
NOSZENIA MASECZEK]
[W SKLEPIE OBOWIĄZUJE NAKAZ ZAKŁADANIA MASECZKI]
[OBOWIĄZEK NOSZENIA MASECZEK NA TERENIE PRZYCHODNI!!!]
[OBOWIĄZEK ZAŁOŻENIA MASECZKI OCHRONNEJ NA CZAS ZAKUPÓW
W E-DYM]
[BRAK OGRANICZEŃ W ILOŚCI PACJENTÓW – OBOWIĄZEK NOSZENIA
MASECZKI W APTECE]
[CAŁKOWITY OBOWIĄZEK NOSZENIA MASECZKI NA ODDZIALE!!!]

Kategoryczność nakazu może być wzmocniona za pomocą przymiotnika *bezwzględny*. Wątpliwości budzi występujące w jednym z napisów wyrażenie *całkowity obowiązek*, praktycznie nieużywane w polszczyźnie. Być może autor wysnuł wniosek, że jeśli istnieje wyrażenie *całkowity zakaz*, to *per analogiam* możliwa jest i taka łączliwość⁴.

Wśród napisów znajdziemy również inne określenia, np. *zakrywanie ust i nosa*:

4 Wyrażenie *całkowity obowiązek* praktycznie nie jest notowane w Narodowym Korpusie Języka Polskiego (jedno poświadczenie w korpusie zrównoważonym).

[NA TERENIE SKLEPU OBOWIĄDUJE ZAKRYWANIE UST I NOSA.]
 [W NASZYCH PLACÓWKACH ZAKRYWANIE UST I NOSA
 JEST OBOWIĄZKOWE – CHROŃ SIEBIE I INNYCH]
 [W SKLEPIE OBOWIĄDUJĄ MASECZKI]

Fot. 34. Napis polski na drzwiach oddziału banku

Źródło: Fot. A. Charciarek.

Czasownik *obowiązuje* może zostać pominięty – powstaje w ten sposób typowy dla stylu administracyjnego ciąg nominalny:

[NAKAZ NOSZENIA MASKI]

Informacja dotycząca obowiązku noszenia maseczek może być sformułowana za pomocą eksplicytnie wyrażonego zakazu wstępu:

[ZÁKAZ VSTUPU BEZ OCHRANNÉ ROUŠKY NEBO RESPIRÁTORU]
 [ZÁKAZ VSTUPU BEZ OCHRANY ÚST A NOSU
 (ROUŠKA, RESPIRÁTOR, ŠÁLA, ŠÁTEK, A JINÉ)!]
 [ZÁKAZ VSTUPU DO OBJEKTU BEZ ROUŠKY!]
 [ZÁKAZ VSTUPU, POBYTU A POHYBU PO BUDOVĚ
 BEZ OCHRANNÝCH PROSTŘEDKŮ DÝCHACÍCH CEST]

(NAPŘ. RESPIRÁTORU, ROUŠKY, ŠÁTKU, ŠÁLY NEBO OBDOBNÉ TKANINY)!

DĚKUJEME. SPRÁVA BUDOVY ATLAS BUSINESS CENTRUM]

[ZÁKAZ VSTUPU BEZ OCHRANY ÚST A NOSU
(ROUŠKA, RESPIRÁTOR, ŠÁLA, ŠÁTEK, A JINÉ!)]

[ZAKAZ WSTĘPU BEZ MASECZKI OCHRONNEJ]

W zgromadzonym materiale więcej tego typu napisów zarejestrowano w języku czeskim, co może wskazywać na większą typowość tej formy.

Napis zakazujący wstępu do określonego obiektu często jest tylko częścią dłuższego napisu, informującego o innych ograniczeniach:

[ZÁKAZ VSTUPU BEZ OCHRANNÝCH PROSTŘEDKŮ DÝCHACÍCH CEST!!!
PROSÍM DODRŽUJTE ODSTUP 2 METRY]

Znamienne jest, że napis tej treści został udokumentowany tylko w języku czeskim.

Napis może przybrać formę kategorięcznego zakazu:

[BEZ ROUŠKY ANI KROK!]

Został on zarejestrowany tylko raz i można go traktować jako zjawisko peryferyczne. Jego ewentualnym polskim odpowiednikiem byłby: *Bez maseczki ani kroku!* Nie mniej kategorięczny jest następujący czeski napis:

[V PRODEJNĚ JE NUTNÉ POUŽÍVAT ROUŠKU A DODRŽOVAT ODSTUP 2M
OD OSTATNÍCH HOSTŮ. ZÁKAZNÍCI BEZ ROUŠKY NEBUDOU OBSLOUŽENI.
DĚKUJEME.]

Oprócz konieczności założenia maseczki (*je nutné používat roušku*) mowa tu o surowych konsekwencjach w razie jej nienoszenia (*zákazníci bez roušky nebudou obslouženi*). Obydwa napisy potwierdzają oryginalność, różnorodność i często jednostkowy charakter napisów publicznych.

Wśród napisów pandemicznych, podobnie jak w przypadku innych napisów publicznych, występują formy charakterystyczne tylko dla języka polskiego lub czeskiego.

W polskich napisach odnoszących się do obowiązku noszenia maseczki stosowane są czasowniki *informować* i *przypominać* w pierwszej osobie liczby mnogiej:

[INFORMUJEMY O OBOWIĄZKOWYM NOSZENIU MASECZKI W SKLEPIE]
 [DROGIE KLIENTKI, INFORMUJEMY, ŻE W SALONIE MOŻE JEDNOCZEŚNIE
 PRZEBYWAĆ MAKSYMALNIE 5 OSÓB]
 [UPRZEJMIE INFORMUJEMY, ŻE OBSŁUGUJEMY WYŁĄCZNIE OSOBY
 STOSUJĄCE MASECZKI OCHRONNE]
 [PRZYPOMINAMY O KONIECZNOŚCI ZAKRYWANIA UST I NOSA
 WCHODZĄC DO NASZEGO SKLEPU. DZIĘKUJEMY.]
 [PRZYPOMINAMY O OBOWIĄZKU ZAKRYWANIA UST I NOSA
 PODCZAS TRWANIA CAŁEJ PODRÓŻY.]

Ewentualne odpowiedniki czeskie: *informovat* i *připomínat* nie zostały zarejestrowane w zebranych materiałach. Czasowniki te nie występują ani w napisach „pandemicznych”, ani w „niepandemicznych”.

Czasownik *pamíjetat* w znaczeniu ‘mieć świadomość, że należy coś zrobić lub że należy to zrobić w jakiś sposób’⁵ został użyty w następującym napisie, dodatkowo poszerzonym o swoisty apel o bezpieczeństwo:

[MA BYĆ BEZPIECZNIE! – PAMIĘTAJ O OBOWIĄZKU
 ZASŁANIANIA UST I NOSA W SKLEPIE]

Traktowanie noszenia maseczki w kategoriach obowiązku widać w czeskich konstrukcjach *je povinné* + czasownik i *je nutné* + czasownik:

[OD 1.09.2020 JE POVINNÉ DO BUDOVY FINANČNÍHO ÚŘADU
 VSTUPOVAT S ROUŠKOU NEBO JINOU OCHRANNOU POMŮCKOU]
 [V PRODEJNĚ JE NUTNÉ POUŽÍVAT ROUŠKU
 A DODRŽOVAT ODPSTUP 2M OD OSTATNÍCH HOSTŮ. ZÁKAZNÍCI BEZ
 ROUŠKY NEBUDOU OBSLOUŽENI. DĚKUJEME.]

5 https://wsjp.pl/haslo/do_druku/37811/pamietac [dostęp: 22.03.2022].

Konstrukcję *je povinné vstupovat s rouškou* można by tłumaczyć literalnie jako *obowiązkiem jest wchodzenie w maseczce* lub *obowiązkowe jest wchodzenie w maseczce*, natomiast konstrukcję *je nutné používat roušku* jako *konieczne jest użycie maseczki*.

Tak jak w innych polskich napisach o charakterze dyrektywnym, również w napisach dotyczących pandemii używany jest *pluralis modestiae*, co można interpretować jako wyraz empatii nadawcy utożsamiającego się z odbiorcą napisu. Wyekspozowanie rzekomego wspólnego działania powoduje, że napis przybiera mniej kategorię formę:

[DO SKLEPU WCHODZIMY W MASECZKACH BEZWGLĘDNI]
 [DO SKLEPU WCHODZIMY W MASECZKACH]
 [SZANUJMY SIĘ WZAJEMNIE. W SKLEPIE WKŁADAJMY MASECZKI
 NA USTA I NOS]

Forma *pluralis modestiae* z pewnością ma związek z charakterem relacji sprzedawca – klient, w których komunikaty nie odznaczają się kategorię formę. Niekiedy podobny komunikat może być podany w potocznej formie:

[NA SKLEP ZAKŁADAMY MASECZKĘ]

Napis ten kolejny raz dowodzi, w jaki sposób idiolekt autora może ujawniać się w kształcie napisu publicznego.

6.4. Dystans społeczny

Ograniczenia pandemiczne, oprócz noszenia maseczki, dotyczą dystansu społecznego, czyli zachowania odpowiedniej odległości od innych osób w celu powstrzymania lub spowolnienia rozprzestrzeniania się pandemii.

W zebranych napisach czeskich występują trzy określenia: *odstup* (pol. *dystans*); *rozestup* (pol. *odstęp*) i *vzdálenost* (pol. *odległość*). Łączą się one najczęściej z czasownikiem *dodržovat* i rzadziej z czasownikiem *zachovávat*, a dokładnie z odnośnymi rozkaznikami *dodržujte* i *zachovávejte*.

W polskim materiale dokumentacyjnym również można wyróżnić trzy analogiczne określenia: *odstęp*, *dystans* i *odległość*, przy czym to ostatnie występuje najrzadziej. Wszystkie trzy wymienione rzeczowniki praktycznie zawsze łączą

się z czasownikiem *zachować*, który może być użyty w formie trybu rozkazującego: *zachowaj*. Inne czasowniki nie są stosowane.

Oto przykłady:

[DO PRODEJNY PROSÍME VSTUPUJTE JEDNOTLIVĚ A DODRŽUJTE
MINIMÁLNÍ BEZPEČNOU VZDÁLENOST 2M. DĚKUJEME]

[PROSÍME, VSTUPUJTE VE SKUPINÁCH MAXIMÁLNĚ 2 OSOB A DODRŽUJTE
ROZESTUPY 2 METRY – DĚKUJEME.]

[BUĎTE PROSÍM OHLEDUPLNÍ – DEZINFIKUJTE SI RUCĚ –
ZAKRYJTE SI ÚSTA A NOS – DODRŽUJTE ODSTUP 2M]
VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, PROSÍME, ABYSTE Z EPIDEMIOLOGICKÉHO
A BEZPEČNOSTNÍHO HLEDISKA DODRŽOVALI
BEZPEČNOU ODSTUPOVOU VZDÁLENOST.]

[WAŻNE! – DBAMY O TWOJE I NASZE BEZPIECZEŃSTWO DLATEGO PROSIMY:

ZAKRYJ USTA I NOS – ZDEZYNFEKUJ RĘCE –
ZACHOWAJ BEZPIECZNY DYSTANS MIN. 1,5 M]

[PROSIMY O PRZESTRZEGANIE PONIŻSZYCH ZASAD: ZDEZYNFEKUJ RĘCE –

WŁÓŻ MASECZKĘ –ZACHOWAJ WŁAŚCIWĄ ODLEGŁOŚĆ –
DLA WSPÓLNEGO BEZPIECZEŃSTWA – DZIĘKUJEMY!]

[AKTUALNE GODZINY OBSŁUGI: PON.–PT.: 09.00–17.00 –

PROSIMY ZACHOWAĆ ODSTĘP 2 M. –
PRZY KAŻDYM STANOWISKU

MOŻE PRZEBYWAĆ TYLKO 1 OSOBA. –

PROSIMY KORZYSTAĆ Z PŁYNÓW DEZYNFEKCYJNYCH.]

Wyrazy *odstup* i *vzdálenost* najczęściej łączą się z przymiotnikami: *bezpečný*, *minimalní* (również zapisane skrótem), a *rozestup* z przymiotnikami: *nařízený* i *dostatečný*. Następnie wskazana jest określona odległość wyrażona w metrach. W czeskim wyrażeniu *odstupová vzdálenost* można dopatrywać się wyrażenia pleonastycznego.

W napisach polskich wyrazy *odstęp*, *dystans* i *odległość* zwykle poprzedza przymiotnik *bezpieczny* lub określenie dystansu społecznego, często ze skrótem *min.* (*minimum*, *minimalnie*).

Czeskie i polskie napisy informujące o dystansie społecznym przybierają formę prośby, czego dowodzą przytoczone wcześniej przykłady. W języku czeskim używane są grzecznościowe formy drugiej osoby liczby mnogiej, w języku

polskim – formy bezokoliczników. W obydwu językach często pojawiają się wyrazy *prosím* / *proszę*, będące wykładnikami intencji prośby. Gdy zostają pominięte, napis jest bardziej kategoriyczny.

Analiza napisów pokazuje, że informacje dotyczące zachowania dystansu społecznego zwykle nie stanowią odrębnych napisów (choć istnieją wyjątki), lecz są częścią szerszych komunikatów informujących o obowiązujących ograniczeniach. Możemy mieć do czynienia z napisami złożonymi z wielu komunikatów lub z kilkoma odrębnymi napisami odnoszącymi się do poszczególnych ograniczeń, w tym do zachowania dystansu publicznego:

[DODRŽUJTE PROSÍM 2M ODSTUP!]

[DODRŽUJTE DOSTATEČNÉ ROZESTUPY 2M]

[ZACHOWAJ ODSTĚP W KOLEJCE MINIMUM 2M!!!]

Zachowanie dystansu społecznego często jest związane z liczbą osób mogących pozostawać lub poruszać się w określonym miejscu. Zwykle podawana jest liczba osób, które mogą pozostawać w pomieszczeniu, np.:

[Z HYGIENICKÝCH DŮVODŮ OMEZUJEME POČET OSOB V SALONU
NA MAX. 4 – ŽÁDÁME – DODRŽUJTE ROZESTUPY]

[VSTUPUJTE DO PRODEJNY MAXIMÁLNĚ DO DVOU OSOB.]

[MAX. 2 ZÁKAZNÍCI V PROVOZOVNĚ]

[DO OBCHODU SMĚJÍ POUZE 2 ZÁKAZNÍCI (PRODEJNA MÁ 30 M2)]

[VSTUP MAXIMÁLNĚ 5 OSOB SOUČASNĚ – PROSÍME DODRŽUJTE ROZESTUPY 2 M]

[MAXIMÁLNÍ POČET ZÁKAZNÍKŮ V KONTAKTNÍM CENTRU JE 2]

[V LÉKÁRNĚ MŮŽE BÝT PŘÍTOMNO V JEDEN MOMENT POUZE 6 KLIENTŮ. –

DĚKUJEME, ŽE NAŠE POKYNY DODRŽUJETE.]

[POČET ZÁKAZNÍKŮ V PRODEJNĚ REGULUJEME POČTEM KOŠÍKŮ. KAŽDÝ

ZÁKAZNÍK JE POVINEN POUŽÍT KOŠÍK A DODRŽOVAT

NAŘÍZENÉ ROZESTUPY CCA 2M]

[Z DŮVODŮ NAŘÍZENÍ VLÁDY MAXIMÁLNÍ POČET NAKUPUJÍCÍCH

NA TĚTO PRODEJNĚ 5 OSOB]

[S OHLEDEM K VLADNÍM NAŘÍZENÍM JE V PRODEJNĚ POVOLENA PŘÍTOMNOST MAXIMÁLNĚ 40 ZÁKAZNÍKŮ. – OSOBY SE ZTP MAJÍ PRÁVO PŘEDNOSTNÍHO VSTUPU DO PRODEJNY. – DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

- [W SKLEPIE MOŻE PRZEBYWAĆ TYLKO JEDNA OSOBA]
 [DLA BEZPIECZEŃSTWA! OGRANICZAMY ILOŚĆ KLIENTÓW NA SKLEPIE –
 MAKSYMALNIE 3 OSOBY – W ZWIĄZKU Z ZAISTNIAŁĄ SYTUACJĄ,
 PROSIMY O WYROZUMIAŁOŚĆ]⁶
 [W SKLEPIE MOGĄ PRZEBYWAĆ MAKSYMALNIE 3 OSOBY JEDNOCZEŚNIE –
 PROSIMY O ZAŁOŻENIE MASECZKI PRZED WEJŚCIEM DO SKLEPU]
 [NA TERENIE SKLEPU MOGĄ PRZEBYWAĆ 4 OSOBY + OBSŁUGA –
 ZACHOWAJ ODSTĘP]
 [W SKLEPIE MOGĄ PRZEBYWAĆ TYLKO 2 OSOBY –
 WCHODZIMY W MASKACH]
 [W SKLEPIE MOGĄ PRZEBYWAĆ TYLKO TRZY OSOBY JEDNOCZEŚNIE –
 PROSIMY O ZAŁOŻENIE MASECZKI PRZED WEJŚCIEM DO SKLEPU]
 [W LOKALU UPRZEJMIE PROSIMY O: DEZYNFEKCJĘ RĄK – ZAŁOŻENIE
 MASECZKI – ZACHOWANIE BEZPIECZNEGO DYSTANSU (1,5 M) –
 W RESTAURACJI RÓWNOCZEŚNIE PRZEBYWAĆ MOŻE MAKSYMALNIE 5 OSÓB]

W obydwu językach odmiennie określa się liczbę osób, które mogą znajdować się w pomieszczeniu zamkniętym. W napisach polskich na ogół pojawia się czasownik *przebywać*, np. w *sklepie mogą przybywać tylko trzy osoby; na terenie sklepu mogą przebywać 4 osoby; w sklepie może przebywać tylko jedna osoba*. W czeskich zwykle jest mowa o liczbie osób – *počet zákazníkú; počet nakupujících; počet osob*. Czasownik *pobývat*, który potencjalnie może być ekwiwalentem przekładowym polskiego *przebywać*, nie jest stosowany. W przypadku czasownika *przebywać* mamy do czynienia z wyrazem często używanym w tekstach administracyjnych z uwagi na jego obecność w wielu formułach typu *przebywać za granicą; przebywać na terytorium RP; przebywać w lokalu wyborczym*. Podobne użycia dobitnie świadczą o ich zabarwieniu oficjalnym, pozostającym w opozycji wobec wypowiedzi potocznych (Choduń 2007: 43–44). Interesujące, że *pobývat*, jako czeski odpowiednik czasownika *przebywać*, też jest elementem analogicznych oficjalnych, administracyjnych formuł (np. *pobývat na území státu; pobývat v hospici; pobývat v místě bydliště*), lecz nie występuje w napisach.

W napisach w języku czeskim istotną informacją jest sposób wejścia: *vstupujte jednotlivě* (pol. *proszę wchodzić pojedynczo*):

6 Poprawne sformułowania to *liczba klientów* oraz *w sklepie*.

[VSTUPUJTE JEDNOTLIVĚ A DODRŽUJTE ROZESTUPY 2 M]
 [DO PRODEJNY PROSÍME VSTUPUJTE JEDNOTLIVĚ, A DODRŽUJTE
 MINIMÁLNÍ BEZPEČNOU VZDÁLENOST 2M. DĚKUJEME]
 [NA ZÁKLADĚ NÁŘIZENÍ PRIMÁTORA VSTUPUJTE JEDNOTLIVĚ
 A POUZE SE ZAKRYTÝMI ÚSTY A NOSEM!]
 [VSTUPUJTE PROSÍM JEDNOTLIVĚ A POUZE SE ZAKRYTÝMI ÚSTY A NOSEM
 POMOCÍ ROUŠKY. DĚKUJEME ZA VAŠI OHLEDUPLNOST K OKOLÍ.]

Napis *Vstupujte jednotlivě* w czasach przed pandemią pojawiał się wyłącznie w czeskich placówkach bankowych, np. na drzwiach prowadzących do pomieszczeń z bankomatem. Nie jest zatem nowy, rozszerzył się jedynie zakres jego zastosowania.

W polskich napisach został udokumentowany jeden możliwy odpowiednik:

[PROSIMY O WCHODZENIE DO SALONU POJEDYNCZO⁷ –
 W SALONIE MOGĄ PRZEBYWAĆ MAX 2 OSOBY]

W zgromadzonym materiale zarejestrowany został jeden napis czeski skierowany do pacjentów Szpitala Klinicznego w Hradec Králové, aby wchodzili do budynku samodzielnie, bez asysty osób towarzyszących:

[PROSIME PACIENTY, ABY VSTUPOVALI BEZ DOPROVODU]

6.5. Dezynfekcja rąk

Z uwagi na to, że główną drogą przenoszenia koronawirusa jest droga kropelkowa i kontaktowa, jednym z głównych środków zapobiegających zakażeniu pozostaje właściwa higiena rąk. Dlatego dezynfekcja rąk stała się podstawowym wymogiem stawianym osobom wchodzącym do pomieszczeń zamkniętych. Informacje o konieczności wykonania tej czynności mogą być częścią napisu informującego o wszystkich ograniczeniach, mogą też stanowić odrębny napis. Zebrany materiał dowodzi, że częstszy jest pierwszy przypadek.

W napisach czeskich najczęściej używany jest czasownik *použit* w funkcji grzecznościowej – w drugiej osobie liczby mnogiej:

7 W napisie autor użył niepoprawnej formy *pojedyńczo*, która jest częstym błędem w polszczyźnie.

[DEZINFEKČNÍ GEL – POUŽIJTE PROSÍM PŘED VSTUPEM DO PROVOZOVNY
I PO ODCHODU Z NÍ. – UMYJTE SI RUCHE DEZINFEKČÍ!]
[PO VSTUPU DO BUDOVY POUŽIJTE DEZINFEKCI NA RUCHE. DĚKUJEME.]

Dyrektywa może być dodatkowo opatrzona leksykalnym wykładnikiem intencji prośby – *použijte prosím*.

Dystans może zostać zwiększony poprzez użycie zwrotu *prosíme zákazníky* i wykładnika celu *aby*, czyli często używanej konstrukcji w czeskich napisach „niepandemicznych”⁸:

[PROSÍME ZÁKAZNÍKY, ABY PŘED VSTUPEM DO PRODEJNY
POUŽILI PŘIPRAVENOU DEZINFEKCI NA RUCHE.
DĚKUJEME, ŽE NÁM TO POMŮŽETE ZVLÁDNOUT!]

W polskich nielicznych odrębnych napisach nakazujących dezynfekcję rąk zwrot może być sformułowany zarówno oficjalnie, jak i nieoficjalnie:

[ZDEZYNFEKUJ DŁONIE]
[BARDZO PROSZĘ O DEZYNFEKCJĘ RĄK PO WEJŚCIU DO APTEKI]

Napisy mogą przybierać uprzejmą, niekategoryczną formę wraz z adresatywem (*szanowni klienci*), np.:

[SZANOWNI KLIENCI – DLA PAŃSTWA BEZPIECZEŃSTWA NA SKLEPIE
BĘDZIE DOSTĘPNY PŁYN ANTYBAKTERYJNY W CELU DEZYNFEKCI RĄK.]⁹
[SZANOWNI KLIENCI – W TROSCE O WSPÓLNE BEZPIECZEŃSTWO
WYMAGANA JEST DEZYNFEKCJA RĄK.]

W zasadzie mamy tu do czynienia z pośrednio wyrażonymi aktami dyrektywnymi. W pierwszym napisie mowa jest o dostępności płynu antybakteryjnego, w drugim – o bezpieczeństwie, które zapewnia dezynfekcja rąk.

Jak już wspominałem, najwięcej napisów dotyczących dezynfekcji rąk wchodzi w skład większych napisów odnoszących się do wszystkich obowiązujących

8 Na przykład *žádáme rodiče, aby...; žádáme příchozí, aby...; žádáme naše zákazníky, aby...* Znamienne, że w tego typu konstrukcjach na ogół występuje czasownik *žádat*, a nie *prosit*.

9 Poprawnie: w *sklepie*.

ograniczeń. Rozwiązania formalne bywają różnorodne, często przypominają instrukcję postępowania w określonej sytuacji. Co istotne, ani w polszczyźnie, ani w czeszczyźnie nie obowiązuje jeden ustalony szablon językowy czy kolejność ograniczeń. Ponadto niektóre z nich mogą być pominięte:

[OCHRANA OBLIČEJE – VSTUPUJTE POUZE S OCHRANOU PŘES ÚSTA A NOS
(ROUŠKA, RESPIRÁTOR, ŠÁTEK, ŠÁLA ATD.)! – BEZPEČNÝ ODSTUP –
ZACHOVÁVEJTE MINIMÁLNÍ ODSTUP 2 METRY OD OSTATNÍCH
NAKUPJÍCÍCH! – PREVENCE – PERSONÁL PRODEJNY PRAVIDELNĚ
DODRŽUJE HYGIENICKÁ OPATŘENÍ A STARÁ SE O VÁŠ BEZPEČNÝ NÁKUP.]

[DODRŽUJTE NAŘÍZENÁ OPATŘENÍ – VSTUP POVOLEN
POUZE SE ZAKRYTÝMI ÚSTY A NOSEM – POUŽIJTE DEZENFEKCI! –
DODRŽUJTE DOPORUČENÝ ODSTUP 2M –
DĚKUJEME, ŽE NÁM POMÁHÁTE ZVLÁDNOUT TĚŽKOU SITUACI.]

[VÁŽENÍ KLIENTI, PROSÍME VÁS O RESPEKTOVÁNÍ PRAVIDEL
CHOVÁNÍ V LÉKÁRNĚ:

NOSTE ROUŠKY – DODRŽUJTE ODSTUP 2 METRY –
DEZINFEKCE K DISPOZICI V LÉKÁRNĚ –
DĚKUJEME, ŽE NAŠE POKYNY DODRŽUJETE.]

[VŠECHNY NÁVŠTĚVNÍKY ŽÁDÁME, ABY DODRŽOVALI
BEZPEČNÝ ODSTUP A VSTUPOVALI POUZE S OCHRANNOU ROUŠKOU.
DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.]

[VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI, DO PROSTOR PRODEJNY VSTUPUJTE
POUZE SE ZAKRYTÍM ÚST A NOSU! PŘI VSTUPU DO PRODEJNY
SI DEZINFIKUJTE RUCE. NEVSTUPUJTE S PŘÍZNAKY ONEMOCNĚNÍ –
RÝMA, KAŠEL, TEPLOTA. DODRŽUJTE ROZESTUPY. DĚKUJEME]

[TATO PRODEJNA JE PRO VÁS OTEVŘENA PŘI DODRŽENÍ
NÍŽE UVEDENÝCH HYGIENICKÝCH PRAVIDEL –
VSTUPUJTE SE ZAKRYTÝMI ÚSTY A NOSEM –

PO VSTUPU SI DEZINFIKUJTE RUCE –
DODRŽUJTE 2 M ODSTUP – PREFERUJEME PLATBU KARTOU –
DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ – TV PRODUCTS]

[VSTUPUJTE POUZE S OCHRANNOU ROUŠKOU. –

DODRŽUJTE ROZESTUPY MIN. 2 METRY. –
PŘED VSTUPEM DO PRODEJNY VYDEZINFIKUJTE SI RUCE. –
ZVAŽTE BEZKONTAKTNÍ ZPŮSOB PLATBY]

[DRODZY KLIENCI, PRZYPOMINAMY O KONIECZNOŚCI ZAKRYWANIA NOSA I UST – PROSIMY O KORZYSTANIE Z ZAPEWNIIONEGO PŁYNU DEZYNFEKUJĄCEGO – PROSIMY O ZACHOWANIE BEZPIECZNEGO ODSTĘPU CO NAJMNIEJ 2 METRÓW OD INNYCH – W MIARĘ MOŻLIWOŚCI PROSIMY O WYBÓR PŁATNOŚCI BEZGOTÓWKOWYCH]
 [KORONAWIRUS – KOMUNIKAT – SZANOWNI PAŃSTWO, ZALEŻY NAM NA ZDROWIU I BEZPIECZEŃSTWIE NASZYCH KLIENTÓW ORAZ PRACOWNIKÓW, DLATEGO WPROWADZILIŚMY SPECJALNE ZASADY OBSŁUGI NA CZAS ZAGROŻENIA EPIDEMIOLOGICZNEGO. PROSIMY O WYROZUMIAŁOŚĆ I ZASTOSOWANIE SIĘ DO PONIŻSZYCH REGUŁ BEZPIECZEŃSTWA. – W ODDZIALE JEDNOCZEŚNIE MOŻE PRZEBYWAĆ MAKSYMALNIE 3 KLIENTÓW. NASI PRACOWNICY BĘDĄ ZAPRASZALI NA BIEŻĄCO KOLEJNE OSOBY OCZEKUJĄCE NA OBSŁUGĘ PRZED ODDZIAŁEM.]

Przytoczone przykłady potwierdzają wspólną cechę czeskich i polskich napisów „pandemicznych” – informowanie o wprowadzonych obostrzeniach i stosowaniu się do nich. Forma takich napisów jest typowa dla innych tego typu aktów – zakazów, nakazów, instrukcji czy apeli. Wśród omawianych przykładów znajdziemy zarówno kategoryczne zakazy, jak i uprzejme prośby.

Nie sposób jednak nie dostrzec odmienności napisów „pandemicznych” od pozostałych. Na ogół napisy publiczne odnoszą się do określonego, jednego sposobu zachowania lub czynności, natomiast napisy w czasie pandemii mogą odnosić się do wielu działań, np. zabezpieczenia dróg oddechowych, dezynfekcji rąk, dystansu społecznego czy limitu osób w pomieszczeniu zamkniętym. W rezultacie mamy do czynienia z tekstem, który nosi wyraźne cechy instrukcji lub regulaminu. Nie jest on, rzecz jasna, tak rozbudowany jak np. instrukcja przeciwpożarowa, regulamin korzystania z biblioteki czy regulamin porządku domowego, niemniej zauważalne jest podobieństwo do wyciągu z regulaminu korzystania z parku czy siłowni. Znajdziemy w nim to, co Ewa Malinowska przypisuje wzorcowi gatunkowemu regulaminu: „dążenie do precyzji, szczegółowość opisu regulowanych sytuacji – zdarzeń oraz nasycenie tekstu wyrażeniami dyrektywnymi, co ma związek z intencją komunikacyjną instytucjonalnego nadawcy – standaryzacją zachowań obywatela w jego różnych sytuacjach życiowych” (Malinowska 2001: 89).

Należy podkreślić, że czeskie i polskie napisy „pandemiczne” na tle innych analizowanych napisów wyróżniają się dużą liczbą elementów ikonicznych. W niektórych przypadkach wręcz dominują one nad elementami werbalnymi, przybierając formę ikonicznej instrukcji. Można zatem w tego typu napisach widzieć ogólną tendencję do szerszego stosowania elementów obrazowych w komunikacji społecznej.

Zakończenie

Napisy publiczne są swoistym rodzajem komunikacji społecznej. Ich podstawową funkcją jest kształtowanie określonych zachowań czy postaw. Tworzą niejednorodny zbiór tekstów, w którym można wyróżnić dwie podstawowe grupy. Pierwszą stanowią krótkie komunikaty do obywatela jako przedstawiciela szerszej lub węższej grupy (np. mieszkańca, klienta, pacjenta), utrwalone w świadomości społecznej, pełniące funkcję dyrektywną i informacyjną. Wśród nich można wyróżnić takie dyrektywne akty mowy, jak zakaz, nakaz, ostrzeżenie, rada, prośba czy pozwolenie. Drugą tworzą napisy, które swoją treścią i formą przypominają krótsze lub dłuższe teksty administracyjne (zawiadomienia, zezwolenia, ogłoszenia, informacje). Ich złożoność polega na tym, że są w pewien sposób wypowiedziami zawierającymi w swojej strukturze wiele aktów mowy. Na przykład zawiadomienia często są złożeniem aktów asertywnych, dyrektywnych i ekspresywnych. Zarówno w pierwszej, jak i w drugiej grupie napisów publicznych pojawiają się akty ekspresywne nazywane zwrotami etykietalnymi, tworzące swoistą obudowę grzecznościową komunikatu.

Napisy funkcjonują praktycznie w całej przestrzeni publicznej: na drzwiach i ścianach klatek schodowych, sklepów, urzędów, dworców, placówek medycznych i gastronomicznych, w witrynach sklepowych, na placach zabaw, w parkach, na osiedlowych tablicach ogłoszeń. Miejsce lokalizacji napisów nie jest przypadkowe – ponieważ nie są zindywidualizowane, nie są kierowane do konkretnego adresata. Ich zasięg z założenia obejmuje większą lub mniejszą zbiorowość. Niektóre napisy mają zasięg masowy i trwałe (niejednokrotny), są adresowane do wszystkich, którzy je odczytają. Na przykład napis zakazujący palenia w określonym miejscu obowiązuje permanentnie i nie wygasa po określonym czasie. Jego nieprzestrzeżenie wiąże się z możliwym nałożeniem kary finansowej.

Na szczególną uwagę zasługuje układ komunikacyjny nadawca – adresat. W tekstach administracyjnych występuje na ogół asymetryczność ról komunikacyjnych z dominacją nadawcy, czyli urzędu. W napisach publicznych sytuacja nie jest już tak jednoznaczna ze względu na ich heterogeniczność. Napisy

publiczne, zwłaszcza te krótkie, cechuje anonimowość nadawcy i adresata. Mimo to nawet w nich zakłada się nadrzędność nadawcy wobec adresata, choć może się ona przejawiać się w różny sposób, zależnie od charakteru napisu publicznego. Jego nadawcą może być nie tylko instytucja czy urząd, ale także np. właściciel restauracji, kierownik sklepu, administrator bloku mieszkalnego. Adresatem zaś klient, pasażer, lokator, kierowca, rowerzysta, pieszy, abonent itd. Niezastosowanie się do zakazu oznacza mniej lub bardziej dotkliwe konsekwencje dla odbiorcy, z kolei w przypadku rady czy instrukcji już tak nie jest. Zakaz palenia w miejscach publicznych wynika z określonej ustawy, informacja o odczycie licznika wody z właściwej uchwały regulującej zasady dostarczania wody, natomiast napis – prośba o gaszenie światła na klatce schodowej bloku mieszkalnego nie wypływa z konkretnego aktu prawnego, lecz z postawy obywatelskiej jego autora. W dwóch pierwszych przypadkach obywatel, nie stosując się do treści napisu, może być pociągnięty do odpowiedzialności i ukarany finansowo, w trzecim przypadku może jedynie ponieść straty wizerunkowe.

Zróznicowanie napisów publicznych ujawnia się na poziomie języka. Z jednej strony funkcjonują staranne krótkie napisy (np. *Zakaz wstępu; Wejście obok; Vstup zakázán; Vchod vedle*), które trudno oceniać pod względem stylistycznym, z drugiej dłuższe zawiadomienia czy informacje, mające wiele wspólnego z korespondencją urząd – obywatel, zawierające sformułowania typowe dla tekstów administracyjnych. Ponadto w napisach mogą pojawiać się elementy języka potocznego, niewystępujące w tekstach administracyjnych. Wynika to z pewnej nieporadności językowej i stylistycznej autorów napisów publicznych, choć należy przyznać, że istnieje wśród nich świadomość unikania potocznych i eksponowania elementów przynależnych komunikacji w sytuacji oficjalnej. Nie chodzi o napisy przygotowywane przez instytucje czy urzędy, czyli z zasady profesjonalistów, ale o teksty autorstwa samych obywateli, którzy wzorują się – z różnym skutkiem – na tekstach opracowanych przez znawców przedmiotu. Fakt ten w pewnym stopniu tłumaczy ewentualne błędy czy potknięcia w formułowaniu napisów, zwłaszcza dłuższych. W wielu przypadkach widać wysiłki naśladowania tekstów administracyjnych – nie zawsze zwieńczone sukcesem – poprzez wykorzystanie sformułowań właściwych np. dla rozporządzenia, regulaminu czy zawiadomienia.

Napisy publiczne odzwierciedlają czeską i polską komunikację w sytuacji oficjalnej. Można wskazać zarówno podobieństwa, jak i różnice dotyczące sposobu ich konstruowania w obu językach. W napisach czeskich o funkcji

dyrektywnej najczęściej używana jest forma rozkaznika drugiej osoby liczby mnogiej (*rozkaznik drugiej osoby liczby mnogiej + dopełnienie / okolicznik*), w napisach polskich – forma bezokolicznika (*bezokolicznik + dopełnienie / okolicznik*).

W obydwu językach istnieją następujące podobieństwa w zakresie występowania określonych środków i formuł w napisach dyrektywnych:

- *zákaz* (czes.) / *zakaz* (pol.) + *rzeczownik odsłowny*;
- *něco (je) zakázáno* (czes.); *coś zabronione* (*wzbronione*) (pol.);
- *rozkaznik w formie drugiej osoby liczby pojedynczej*;
- *rozkaznik w formie drugiej osoby liczby pojedynczej + dopełnienie / okolicznik*;
- *wzmocnione partykuły*: polskie *tylko / wyłącznie*; czeskie *pouze / jen*;
- *zwroty obowiązuje zakaz + czynność* (pol.); *platí zákaz + czynność + miejsce / je zákaz + czynność + miejsce* (czes.);
- *zwroty s výjimkou* (czes.) i *z wyjątkiem* (pol.);
- *proszę + bezokolicznik* (pol.); *prosím + bezokolicznik* (czes.);
- *je povinen / je povinna / jsou povinny / jsou povinni* (czes.); *jest zobowiązany / jest zobowiązana / są zobowiązane / są zobowiązani + bezokolicznik* (pol.);
- *formy pluralis modestiae*;
- *sygnały fatyczne pozor* (czes.); *uwaga* (pol.);
- *formy imiesłowów střežen, chráněn, monitorován* (czes.); *monitorowany, chroniony* (pol.);
- *stereotypowe formuły grzecznościowe* (*děkujeme za pochopení; děkujeme za zrozumienie; za utrudnienia przepraszamy*).

Oprócz podobieństw można wskazać istotne różnice w konstruowaniu czeskich i polskich aktów dyrektywnych. W napisach czeskich występują:

- *rozkaznik drugiej osoby liczby mnogiej + dopełnienie / okolicznik*;
- *zwrot prosím + rozkaznik drugiej osoby liczby mnogiej*;
- *przysłówek wyodrębniający mimo*;
- *dwa czasowniki wyrażające intencję prośby: žádat i prosit*.

W napisach polskich występują:

- *zwrot proszę / prosimy o + rzeczownik odsłowny*;
- *zwrot zabrania się + rzeczownik odsłowny / bezokolicznik*;
- *zwrot nie wolno + bezokolicznik*;
- *wyrażenie czasownikowe nie dotyczy*;
- *czasownik przypominać w zakazach typu przypominały o zakazie*.

Odrębną grupę tworzą napisy – zawiadomienia, które wyróżniają się rozbudowaną formą, przypominającą zawiadomienie, czyli oficjalne pismo kierowane

do obywatela przez urząd lub instytucję. Zawiadomienia jako jedyne spośród napisów publicznych zawierają elementy korespondencji urzędowej: informacje o nadawcy, pieczętki, dane kontaktowe. Tego typu napisy pełnią funkcję informującą i regulującą zachowania społeczne określonych grup obywateli (np. mieszkańców, użytkowników, pasażerów, klientów, abonentów, rodziców). Grupę odbiorców najczęściej stanowią mieszkańcy osiedla, a sprawy poruszane w zawiadomieniach¹ dotyczą zwykle przerwy w dostawie energii elektrycznej, odczytu wodomierza czy gazomierza, segregacji śmieci, przeprowadzania prac remontowych czy modernizacyjnych. W obydwu językach zawiadomienia przybierają podobną formę – to teksty składające się z kilku zdań o funkcji informacyjnej i dyrektywnej. Ponadto są obudowane zwrotami grzecznościowymi: przeprosinami i podziękowaniami.

Informacje to różnego rodzaju komunikaty kierowane do obywateli przez właścicieli sklepów, punktów usługowych, lokali gastronomicznych, dyrekcje urzędów i instytucji, administracji osiedli, placówek medycznych, przedsiębiorstw, władze samorządowe itp. Treść informacji jest bardzo zróżnicowana – dotyczy zdarzeń, czynności czy działań istotnych dla określonych grup odbiorców, takich jak klienci, pasażerowie, pracownicy, lokatorzy, pacjenci, goście hotelowi.

Odrębną grupę wśród informacji stanowią napisy mające charakter instruktażowy. W niektórych przypadkach mamy do czynienia z instrukcjami obsługi np. drzwi, bramy, windy, domofonu czy pokoju do nauki (w akademiku). Często są to informacje ułatwiające zorientowanie się w określonej przestrzeni publicznej, np. poprzez naciśnięcie odpowiedniego przycisku, właściwe użycie karty do otwarcia drzwi, przejście przez jezdnię we właściwy sposób, wskazanie wejścia dla osoby niepełnosprawnej. Instruktażowy, pouczający charakter tego rodzaju napisów widać szczególnie w sytuacjach potencjalnego niebezpieczeństwa, w których wskazują one, jak należy postępować.

Charakterystyczną cechą polskich i czeskich napisów o charakterze informacyjnym jest ich obudowa grzecznościowa. Najczęściej zawierają akty podziękowań i przeprosin, niekiedy życzeń. W obydwu językach wykształciły się wyspecjalizowane, skonwencjonalizowane zwroty grzecznościowe, występujące

1 W kwestii samej nominacji tych tekstów nie ma zgodności, zwłaszcza w języku polskim, w którym stosowane są również nazwy *ogłoszenie* i *informacja*. W języku czeskim używa się praktycznie tylko określenia *oznámení*.

praktycznie wyłącznie w napisach, np.: *děkujeme za pochopení; děkujeme za zrozumienie / wyrozumiałość; omlouváme se za...; za utrudněnía przepraszamy; dovolujeme si vás upozornit; uprzejmie informujemy*. Przytoczone zwroty zwykle towarzyszą informacjom, które z punktu widzenia odbiorcy nie są dla niego korzystne i wiążą się z określonymi uciążliwościami. Informacje najczęściej są przekazywane zgodnie z obowiązującymi w obydwu językach modelami grzeczności językowej, czyli z użyciem wykania w języku czeskim i panienia w polszczyźnie. Nie brak zwrotów w drugiej osobie liczby pojedynczej czy form bezokolicznika, co zwykle warunkowane jest ograniczonym miejscem na napis (przycisk zmiany światła przy przejściu dla pieszych) bądź względami praktycznymi, np. wskazanie kierunku otwierania drzwi. Właśnie ograniczone miejsce ma niekiedy decydujący wpływ na sformułowanie treści napisu.

Napisy publiczne są odzwierciedleniem zachowań werbalnych współczesnych Polaków i Czechów, które – co oczywiste – podlegają ewolucji w wyniku zmian społecznych, gospodarczych i politycznych. Zmiany te można dostrzec w trzech płaszczyznach: gatunkowej, aksjologicznej i pragmatycznej. Na treść i formę napisów mają wpływ: demokracja, wolny rynek, własność prywatna, świat bez granic, nowe technologie. Zastępowanie napisów piktogramami, łączenie ich ze środkami niewerbalnymi czy dwujęzyczność (czeski i angielski; polski i angielski) to przykłady tych zmian. Wspomnianą dwujęzyczność można dostrzec w napisach zarejestrowanych w Pradze i Warszawie, czyli tam, gdzie jest najwięcej cudzoziemców. Właśnie to jest powodem tworzenia napisów również w języku angielskim.

Cechą wspólną czeskich i polskich napisów jest również dbałość o odbiorcę, do którego należy się odnosić z szacunkiem i empatią. Nie przypadkiem wiele napisów zawiera zwroty grzecznościowe – choć są one standardowe i szablonowe, to manifestują ten stosunek.

W określonych typach napisów przejawiają się postawy obywatelskie i troska o dobro publiczne. Najlepszym tego przykładem są napisy odnoszące się do kwestii bezpieczeństwa, porządku czy gospodarności, których autorami często są sami obywatele. Trudno tu dostrzec różnice między Polakami a Czechami, jedni i drudzy wyznają podobne wartości, będące wynikiem zbliżonych doświadczeń obydwu społeczeństw po drugiej wojnie światowej. Najpierw tworzenia społeczeństwa nieobywatelskiego, zdominowanego przez władzę komunistyczną, a następnie społeczeństwa demokratycznego z pełnią praw obywatelskich. Właśnie społeczeństwo odzyskało w wolnej Polsce i Czechach swoją podmiotowość,

a władza stała się dla obywateli partnerem, nie urzędem, któremu należy się bezwzględnie podporządkować.

Nie sposób przewidzieć, jakie będą tendencje rozwojowe napisów publicznych. Niemniej można sądzić, że będzie w nich wzrastać udział elementów ikonicznych. Trudno przypuszczać, aby zjawisko ekonomizacji szerzej zaznaczyło się w napisach ze względu na ich bardzo już skrótowy charakter. Natomiast z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że na polskie i czeskie napisy publiczne w większym zakresie będzie oddziaływał język potoczny.

Literatura

- Balowska G., 2006, *Problematyka czeszczyny potocznej nieliterackiej (tzw. obecna čeština) na łamach czasopisma „Naše řeč” w latach dziewięćdziesiątych*, „Bohemistyka”, nr 1, s. 25–46.
- Bańko M., red., 2000a, *Inny słownik języka polskiego*, T. 1, PWN, Warszawa.
- Bańko M., red., 2000b, *Inny słownik języka polskiego*, T. 2, PWN, Warszawa.
- Bečka J.V., 1992, *Česká stylistika*, Academia, Praha.
- Bogusławski A., 1988, *Język w słowniku. Desiderata semantyczne do wielkiego słownika polszczyzny*, Ossolineum, Wrocław.
- Charciarek A., 2012, *Ostrzeżenia i zakazy jako napisy miejskie w słowniku dwujęzycznym polsko-czeskim*, „Bohemistyka”, nr 1, s. 5–34.
- Chlebda W., 2005, *Szkice o skrzydłatych słowach. Interpretacje lingwistyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Chlebda W., 2018, *Czy mikroteksty mogą być obiektami frazeologii (przekładowej)*, w: *Frazeologia z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, t. VII, *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, red. A. Pstyga, T. Kananowicz, M. Buchowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 40–53.
- Chlebda W., red., 2007, *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Chlebda W., red., 2008, *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 3, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Chlebda W., red., 2009, *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 4, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Chloupek J., 1994, *Funkční styly dnes*, „Naše řeč”, roč. 77, č. 3, s. 57–66.
- Choduń A., 2007, *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Trio, Warszawa.
- Czachur W., 2020, *Teksty minimalne jako przedmiot badań genologicznych*, „Tekst i Dyskurs – Text und Diskurs”, 13, s. 25–42.
- Čechová M., 1989, *Charakteristika administrativního stylu*, „Naše řeč”, roč. 72, č. 1, s. 1–10.
- Čechová M., 1998, *Komunikační a slohová výchova*, ISV, Praha.

- Čechová M., Krčmová M., Minářová E., 2008, *Současna stylistika*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- Daneš F. a kol., 1957, *Kapitoly z praktické stylistiky*, Orbis, Praha.
- Gajewska E., 2016, *Sposoby realizacji funkcji perswazyjnej w ogłoszeniach z dziedzin: praca / nauka zawodu zamieszczanych w dzienniku „Czas” w drugiej połowie XIX wieku*, „Forum Lingwistyczne”, nr 3.
- Hausendorf H., 2009, *Kleine Texte. Über Randerscheinungen von Textualität*, “Germanistik in der Schweiz Onlinezeitschrift der Schweizerischen Akademischen Gesellschaft für Germanistik”, 6, s. 5–19.
- Hoffmannová J., 1993, *Funkce a významy výrazu prosím v mluveném dialogu*, „Naše řeč”, roč. 76, č. 2, s. 75–82.
- Hoffmannová J., Homoláč J., Chvalovská E., Jílková L., Kaderka P., Mareš P., Mrázková K., 2016, *Stylistika mluvené a psané češtiny*, Academia, Praha.
- Hugo J. a kol., 2009, *Slovník nespisovné češtiny*, Praha.
- Jelínek M., 1996, *Styl administrativně-právní, v: Jazyk a jeho užívání. Sborník k životnímu jubileu profesora Oldřicha Uličného*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, s. 240–250.
- Jędrzejko E., 1993, *Nominalizacje w systemie i w tekstach współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kaczmarek K., 2016, *Gramatyka tekstu prawnego. Spójność komunikacyjna w polskim i węgierskim kodeksie cywilnym*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- Kaczmarska E., 2008, *Funkcja stylistyczna konstrukcji z nominalizacjami w języku polskim i czeskim*, „Studia Germanica Gedanensia”, 17, s. 129–136.
- Kita M., 2005, *Językowe rytuały grzecznościowe*, Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, Katowice.
- Kołodziejek E., 2015, *Leksyka stylu urzędowego*, „Poradnik Językowy”, 3, s. 42–50.
- Komorowska E., 2008, *Pragmatyka dyrektywnych aktów mowy w języku polskim*, Print Group, Szczecin–Rostock.
- Kraus J., 2010, *Rétorika a řečová kultura*, Karolinum, Praha.
- Kurkowska H., Skorupka S., 1959, *Stylistyka polska. Zarys*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Leech G.N., 1983, *Principles of Pragmatics*, Longman, London–New York.

- Lizisowa M.T., 2004, *Polska tradycja stylistyczna tekstów prawnych*, w: *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 113–130.
- Malinowska E., 2001, *Wypowiedzi administracyjne – struktura i pragmatyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Malinowska E., 2009, *Polszczyzna urzędowa i jej warianty*, „Stylistyka”, 18, s. 55–64.
- Malinowska E., 2013, *Językowe wykładniki władzy w urzędzie*, „Oblicza Komunikacji”, nr 6, s. 39–47.
- Malinowska E., 2016, *Dyskurs instytucjonalny w Polsce – dobre i złe praktyki komunikacyjne*, „Res Rhetorica”, 3, s. 32–43.
- Malinowska E., Nocoń J., Żydek-Bednarczuk U., red., 2013, *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, Universitas, Kraków.
- Marcjanik M., 1997, *Polska grzeczność językowa*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, Kielce.
- Marcjanik M., 2017, *Grzeczność w komunikacji językowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Markowski A., 1992, *Polszczyzna końca XX wieku*, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Minářová E., 2011, *Stylistika pro žurnalisty*, Grada Publishing, Praha.
- Piętkowa R., 2000, *Gatunki stylu urzędowego – wzorce i realizacja*, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, T. 1, *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 96–108.
- Prokšová H., Smejkalová K., 2017, *Odchylky od spisovné jazykové normy v současných právních textech*, „Správní právo”, roč. 50, č. 7, s. 401–410.
- Pytel-Pandey D., 2014, *Komunikacyjna charakterystyka aktów rady, ostrzeżenia i groźby*, w: *Wyras i zdanie w językach słowiańskich 8. Opis, konfrontacja, przekład*, „Slavica Wratislaviensia” CLIX, Wrocław, s. 357–366.
- Searle J.R., 1976, *A Classification of Illocutionary Acts*, „Language in Society”, 5, s. 1–23.
- Searle J.R., 1987, *Czynności mowy. Rozważania z filozofii języka*, tłum. B. Chwedeńczuk, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa.
- Těšitelová M., 1987, *O češtině současné administrativy*, „Naše řeč”, roč. 70, č. 1, s. 21–29.
- Tokarz M., 2006, *Argumentacja, perswazja, manipulacja: Wykłady z teorii komunikacji*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Trávníček F., 1953, *O slohu*, „Slavia”, roč. 22, č. 2–3, s. 231–234.

- Veselá B., 2004, *Co jsou bezpečnostní tabulky aneb „Pomáhej postiženému úrazem“*, „Čeština doma a ve světě“, 12, č. 1–2, s. 4–8.
- Warchala J., 2003, *Kategorie potoczności w języku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Wilkoń A., 2002, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Wierzbicka A., 1999, *Język – umysł – kultura*, wybór prac pod red. J. Bartmińskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wojtak M., 1999, *Polityka językowa w administracyjno-prawnej sferze komunikacyjnej*, w: *Polska polityka językowa na przełomie tysiącleci*, red. J. Mazur, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 113–123.
- Wojtak M., 2001, *Styl urzędowy*, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 155–171.
- Wołk M., 2007, *Ogłoszenie jako akt mowy i gatunek tekstu. Studium z semantyki i składni*, Wydawnictwo Naukowe Grado, Toruń.
- Ziemiński Z., Zieliński M., 1992, *Dyrektywy i sposób ich wypowiedzenia*, Polskie Towarzystwo Semiotyczne, Warszawa.

Źródła internetowe

- Wielki słownik języka polskiego PAN*, <https://wsjp.pl/>
- Slovník spisovného jazyka českého*, <https://ssjc.ujc.cas.cz/>
- Český národní korpus*, <https://www.korpus.cz/>
- Narodowy Korpus Języka Polskiego*, <http://www.nkjp.pl/>

Indeks osobowy

- Balowska Grażyna 95, 245
Bańko Mirosław 62, 91, 144, 189, 192, 245
Bečka Josef Václav 21, 22, 245
Bogusławski Andrzej 13, 14, 245
- Čechová Marie 20, 30, 31, 32, 33, 35, 163, 171, 245, 246
Charciarek Andrzej 7, 245
Chlebda Wojciech 8, 14, 245
Chloupek Jan 20, 21, 245
Choduń Agnieszka 28, 29, 35, 39, 41, 233, 245
Chvalovská Eliška 246
Czachur Waldemar 8, 9, 245
- Daneš František 20, 246
- Gajewska Ewelina 164, 246
- Hausendorf Heiko 8, 246
Hoffmannová Jana 22, 27, 28, 30, 33, 38, 39, 62, 63, 65, 171, 173, 210, 246
Homoláč Jiří 246
Hugo Jan 95, 97, 246
- Jelínek Milan 20, 21, 246
Jędrzejko Ewa 24, 246
Jílková Lucie 246
- Kaczmarek Karolina 24, 246
Kaczmarska Elżbieta 24, 246
Kaderka Petr 246
Kita Małgorzata 57, 58, 192, 246
Kołodziejek Ewa 80, 141, 246
Komorowska Ewa 94, 100, 132, 141, 144, 161, 246
Kraus Jiří 143, 246
- Krčmová Marie 20, 30, 33, 35, 163, 171, 246
Kurkowska Halina 246
- Leech Geoffrey Neil 7, 75, 196, 202, 246
Lizisowa Maria Teresa 33, 247
- Malinowska Ewa 9, 11, 12, 13, 15, 19, 28, 29, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 75, 92, 106, 131, 132, 138, 161, 237, 247
Marcjanik Małgorzata 15, 43, 123, 192, 247
Mareš Petr 246
Markowski Andrzej 19, 247
Minárová Eva 20, 30, 33, 35, 39, 163, 170, 171, 246, 247
Mrázková Kamila 246
- Nocoń Jolanta 247
- Piętkowa Romualda 16, 29, 182, 247
Prokšová Hana 30, 247
Pytel-Pandey Danuta 143, 144, 247
- Skorupka Stanisław 246
Smejkalová Kamila 30, 247
- Těšitelová Marie 20, 30, 35, 39, 122, 140, 247
Tokarz Marek 133, 247
Trávníček František 20, 21, 247
- Veselá Bohumila 8, 248
- Warchala Jacek 31, 248
Wierzbicka Anna 11, 165, 248
Wilkoń Aleksander 19, 125, 248

Wojtak Maria 19, 29, 33, 35, 38, 39, 248

Wołk Mariola 163, 248

Zieliński Maciej 75, 248

Ziemiński Zygmunt 75, 248

Andrzej Charciarek

Polish and Czech Sign Boards Stylistics and pragmatics

Summary

This monograph is the first study of public sign boards in Polish and Czech linguistics. It is characterized by a comparative approach, not only as concerns the material chosen for analysis, but also the methodological assumptions. Thus, the reader can get acquainted with two perspectives: interlingual (Polish and Czech inscriptions) and interlinguistic (Polish and Czech methodology).

The material consists of the linguistic content of various signs, notices, announcements, appeals, notifications, summonses, etc., used in Polish and Czech urban space. This diverse collection consists of two groups of messages. The first group are the common minitexts characterized by high repeatability. These are usually short, clichéd, stereotypical, space-saving texts regulating social behavior, usually with a directive or information function, e.g., *palenie wzbronione* [No smoking], *zaraz wracam* [I'll be back presently], *zakaz vstupu* [No entry], *vchod vedle* [Entrance next door]. The other group consists of messages in the form of shorter or longer administrative texts, e.g., notifications, permits, warnings, and instructions. They appear on the doors of staircases, shop windows, fences of playgrounds, and neighborhood bulletin boards. In their structure, they often contain the aforementioned microtexts as a specific development of the content.

The message content of public sign boards is practically absent from dictionaries and national corpora. The latter, so useful in various types of language research, in this case turn out to be a source that does not register these units of social interaction. Even though sign boards have a written form, analogous to administrative texts, they do not constitute a separate genre. If among administrative texts or statements we can distinguish instructions, decisions and

contracts, then public sign boards are a heterogeneous collection in terms of structure, subject matter, and function. public sign boards have many similarities with administrative statements, which they largely reproduce. The addressers of public sign boards are often the creators of administrative statements, from which they draw the patterns.

The specificity of public sign boards lies in the greater or lesser degree of their individualization. The potential addressee is sometimes indicated, but does not have to be. If this is the case, it occurs through a phrase addressed to a specific community (residents, customers, parents, customers, motorists, etc.). This community can be massive, e.g., the ban on smoking in public places applies to all citizens. This fact means that most of the inscriptions found in the social space do not make the addressee explicit and the latter is every citizen who is in the place where they are displayed or in the area to which they apply. Thus, in the case of public sign boards, we are not dealing with an arrangement typical of many written administrative statements, in which the institutional sender addresses the individual recipient directly for a specific purpose, indicating them by name.

Administrative statements, namely, all kinds of written legal acts (laws, regulations, codes, ordinances, etc.), are issued by authorities, offices or state institutions. Every administrative text has an author. Depending on its type, an act can be signed by the president, prime minister, minister, president of university, chief sanitary inspector, etc. We are talking about acts constituting law, and public sign boards do not belong to this category, although they often refer to laws in their content. Many public sign boards can be treated as a form of application of certain legal regulations.

A public sign board may therefore reflect the applicable law in various areas of public space, e.g., in a restaurant, a tram stop, a railway station or a shopping mall. Attached to it is a sender, personified or not in the text of the sign, who in some way acts as an intermediary in the application of certain provisions, mainly having the form of a directive. It is no coincidence that in the general perception behind the public inscription its recipients see an institutional sender, representing a specific authority and endowed with appropriate authority. This does not apply to the same extent to all the entries collected in this monograph. Their differentiation is due only to the specificity of the communication model, but also to the type of the act itself.

The Polish and Czech public sign boards collected in the monograph form groups of directive and information acts (prohibitions, orders, requests, permits, permissions, warnings, notes, notices, notifications, instructions, suggestions). In addition, in their structure they often contain expressive features characteristic of communication conventions and cultural norms adopted in Polish and Czech society.

A lot of space in this monograph is devoted to theoretical issues: the status of public sign boards, their stylistic and communication determinants, as well as courtesy issues.

There is as yet no linguistic extensive study, Polish or Czech, of public sign boards. It is the author's intention and hope that this monograph should, to some extent complement this lack of analyses carried out in the comparative perspective, at the same time setting new perspectives for future studies of this unique and inspiring linguistic material.

Polské a české veřejné nápisy Stylistika a pragmatika

Shrnutí

Tato monografie je první studií, která je skrz svůj obsah zaměřena na veřejných nápisech v polské a české jazykovědné oblasti. Má zjevně srovnávací ráz nejenom na úrovni analyzovaného materiálu, ale i v záležitostech, týkajících se přijatých metodických předpokladů. Čtenář má zde možnost poznat dva úhly pohledů: z jedné strany interlingvální (polské a české nápisy) a z druhé strany interlingvistickou (polskou a českou metodologii).

Veřejné nápisy, jaké se staly předmětem zmíněného rozboru, určují obsah všech druhů vývěsních tabulek, štítků, vývěšek, oznámení, informačních zpráv, vyhlášek, vyzvání, pokynů itd., které se vyskytují v polském a českém městském prostoru. Jedná se o různorodou sbírku, na kterou se skládají dvě skupiny textů.

První je tvořena z ustálených minitextů, které jsou vysoce reprodukovatelné. Obvykle se jedná o krátké, šablonové, stereotypní, prostorově úsečné texty, upravující společenské chování, obvykle s direktivní nebo informativní funkcí, viz. např. pol. *palenie wzbronione* [dosl. čes. *zákaz kouření*], pol. *zaraz wracam* [dosl. čes. *brzy / hned se vrátím*], *zákaz vstupu, vchod vedle*.

Druhá skupina se skládá z nápisů, ve kterých můžeme vidět buď kratší případně delší administrativní (správní) texty, např. oznámení, povolení, varování, pokyny, návody. Nacházejí se nejastěji na schodišťových dveřích, obchodních výlohách, plotech dětských hřišť nebo na sídlištních nástěnkách a vývěsních tabulích. Často jejich struktura obsahuje zmíněné dříve mikrotexty, které jsou následně specifickým způsobem rozvíjené a rozšiřované.

Veřejné nápisy nejsou prakticky uváděny v slovnících a národních korpusech. Ty naposledy vyjmenované jsou natolik užitečně prospěšné v různých

typech výzkumů jazyka, že se v tomto případě projevují jako zdroj, který neregistruje takové to druhy jednotek sociální komunikace. I když sice nápisy mají psanou podobu, analogicky obdobnou administrativním textům, tak na rozdíl od těch naposledy zmíněných nevytvářejí samostatné žánrové vzory. Zjišťujeme, že je možné mezi správními výroky nebo vyjádřeními rozlišit nařízení, administrativní rozhodnutí nebo smlouvu, kde právě předmětné nápisy tvoří heterogenní soustavu s ohledem na strukturu, tematiku a funkci.

Veřejné nápisy ukazují, že mají mnoho podobností s administrativními výroky nebo vyjádřeními, z nichž velká část je reprodukována. Autory zmíněných nápisů jsou často tvůrci administrativních vyjádření, ze kterých jsou čerpány vzory a náměty.

Zvláštnost veřejných nápisů spočívá ve větší nebo menší míře na jejich individualizaci. Potenciální adresát může existovat, ale nemusí být uveden. Pokud je uveden, tak se to děje díky oslovení konkrétní komunity (občané, obyvatelé, zákazníci, rodiče, zájemci, motoristé atd.). Tato skupina lidí může mít prakticky masový charakter, např. zákaz kouření na veřejných místech (veřejném prostranství) platí pro všechny občany. Tato skutečnost znamená, že většina nápisů nalezených v sociálním prostoru nemá zřetelně uvedeného adresáta. Jejich příjemcem je každý občan, který se nachází v místě, kde jsou umístěny nápisy nebo v oblasti jejich platnosti. V případě nápisů se tedy nesetkáváme se vzorem, jaký je typický pro mnoho písemných administrativních výroků nebo vyjádření, kde institucionální odesílatel v konkrétní záležitosti oslovuje přímo jednotlivého příjemce a obrací se na něj jménem a příjmením.

Odesílatelem správních výroků nebo vyjádření, tedy všech druhů v podobě písemně právních úkonů (zákonů, usnesení, nařízení, zákoníků, rozhodnutí atd.), jsou vládní orgány, úřady a státní instituce. Každý administrativní text má nějakého autora. V souvislosti s tím, o jaký typ úkonů se jedná, může být podepsán prezidentem, předsedou vlády, ministrem, rektorem, hlavním hygienickým inspektorem atd. Jedná se zde především o akta tvořící zákon a právě zmiňované veřejné nápisy k nim nepatří, i když často svým obsahem na ně navazují. Mnoho veřejných nápisů lze považovat za formu aplikačního použití konkrétního zákona.

Veřejný nápis tedy může odrážet platné právo v různých oblastech veřejného prostranství a bude uplatňován např. v restauraci, na tramvajové zastávce, na železničním nádraží nebo v nákupním centru. Stojí za tím personifikovaný nebo nepersonifikovaný odesílatel textu, tedy tvůrce nápisu, který nějakým

způsobem působí jako prostředník v uplatňování některých ustanovení a uvedených předpisů, zejména direktivního charakteru, založený na směrnících nadřazených orgánů. Není náhodou, že v běžném vnímání za veřejným nápísem jeho příjemci spatřují institucionálního udělovatele zastupujícího konkrétní autoritu s příslušně vhodnými a odpovídajícími kompetencemi. Toto tvrzení neplatí ve stejné míře pro všechny nápisy shromážděné v této monografii. Jejich různorodost vyplývá nejen ze specifčnosti komunikačního systému, ale i z druhu samotného aktu.

Polské a české veřejné nápisy nacházející se v této monografii tvoří soubory směrníc a informačních aktů (zákazy, příkazy, žádosti, povolení/dovolení, varování, rady, upozornění, informace, návody, pokyny, ukazatele). Ve své struktuře navíc často obsahují expresivní akty, charakteristické pro komunikační konvence a kulturní normy přijaté v polské a české společnosti.

V monografii je hodně prostoru věnováno teoretickým otázkám: stavu veřejných nápísů, jejich stylistickým a komunikačním determinantám a také zdvořilostním otázkám.

Veřejné nápisy nebyly v polské a české lingvistice dosud plně sestaveny. Tyto nedostatky komparativních analýz a srovnávacích rozborů by měly být do určité míry doplněny touto monografií – což je záměrem autora – a zároveň můžou určovat další nové perspektivy pro výzkum tohoto specifického a inspirativního jazykovědného materiálu.

Redakcja
Joanna Szewczyk

Projekt okładki
Tomasz Tomczuk

Korekta
Adriana Szaforz

Łamanie
Tomasz Kiełkowski

Redaktor inicjujący
Przemysław Pieniążek

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.07.2024
Copyright © 2023 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysiamy otwartej nauce. Od 1.08.2024 publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna monografii zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu
w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-5651-5730>
Charciarek, Andrzej
Polskie i czeskie napisy publiczne : stylistyka
i pragmatyka / Andrzej Charciarek. Wydanie I. -
Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,
2023

<https://doi.org/10.31261/PN.4153>
ISBN 978-83-226-4272-6
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4273-3
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa
volumina.pl Sp. z o.o.
ul. Księcia Witolda 7-9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Ark. druk. 16,25. Ark. wyd. 15,0. Papier Munken Polar 100g. PN 4153. Cena 69,90 zł (w tym VAT)

Komunikowanie publiczne jest już dość dobrze opisane, jednak zarówno w lingwistyce polskiej, jak i czeskiej brak jest prac poświęconych napisom publicznym. Monografia Andrzeja Charciarka bardzo dobrze wypełnia lukę w badaniach gatunków mowy charakterystycznych dla tej sfery komunikowania. Wysoka świadomość metodologiczna, odpowiedni dobór metod badawczych, dobra znajomość literatury polskiej i czeskiej, umiejętne korzystanie z niej oraz jasny, logiczny tok narracji naukowej – wszystkie te cechy sprawiają, że monografię *Polskie i czeskie napisy publiczne. Stylistyka i pragmatyka* uznają za dzieło bardzo dobrze poszerzające wiedzę o dyskursie publicznym.

Fragment recenzji prof. dr hab. Ewy Malinowskiej

* * *

Monografia stanowi cenne opracowanie zagadnień praktycznie w lingwistyce nierozpoznanych. Z morza działań komunikacyjnych Autor wyodrębnia *napisy publiczne*, wiążąc tę kategorię komunikacyjną i tekstową z miejscem funkcjonowania, intencjami (dyrektywnymi oraz informacyjnymi), relacjami nadawczo-odbiorczymi, eksponując ukształtowanie stylistyczne, a więc pokrewieństwo z tekstami administracyjnymi, a także potocznymi ze względu na stopień świadomości stylistycznej różnych kategorii nadawców.

Bogata podstawa materiałowa oraz porównawczy charakter analiz, a więc charakterystyka napisów w języku polskim i czeskim – to podstawowy walor poznawczy tej pracy, decydujący o jej oryginalności.

Fragment recenzji prof. dr hab. Marii Wojtak

Cena 69,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4273-3

9 788322 642733

Więcej o książce

